

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kaja Rems

Kooperative socialnega varstva starejših

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Kaja Rems

Mentorica: red. prof. dr. Aleksandra Kanjuo Mrčela

Somentorica: red. prof. dr. Valentina Hlebec

Kooperative socialnega varstva starejših

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

ZAHVALA

Za strokovne in konstruktivne nasvete, hitro odzivnost in nesebično pomoč v času pisanja magistrske naloge se iskreno zahvaljujem mentorici red. prof. dr. Aleksandri Kanjuo-Mrčeli in somentorici red. prof. dr. Valentini Hlebec.

Za sodelovanje v raziskavi se najlepše zahvaljujem direktorici ZOD Ljubljana ga. Liljani Batič, uporabnikom oskrbe na domu, zadrugi Svetovid in ga. Jadranki Vesel.

Največja zahvala gre moji družini in Tebi... hvala, ker ste!

Kooperative socialnega varstva starejših

Staranje prebivalstva povzroča ogromne spremembe v družbeni sestavi in projekcije kažejo na precejšnjo resnost problema. To je nedvomno eden izmed glavnih izzivov sodobnih družb, ki kar kliče po spremembi sistemov in politik. Poseben izziv predstavlja dolgotrajna oskrba starejših in z njo povezan razvoj sistema podpornih storitev, ki starejšim omogočajo čim bolj kakovostno bivanje. Trend oskrbe starejših gre v smer, da se starejšim omogoči čim daljše bivanje v njihovih domovih in skupnostih. Ker se je v zadnji gospodarski krizi pokazalo, da so kooperativni modeli upravljanja bolj stabilni in na gospodarske krče bolj odporni kot izrazito tržna in zgolj profitno usmerjena podjetja, smo v magistrski nalogi raziskovali, ali bi uporaba modela kooperativ kot tretje, družbene, osi vzdolž javnim in zasebnim ponudnikom lahko predstavljala alternativno obliko socialnega varstva starejših. V magistrski nalogi smo opredelili kooperative, njihove vrednote in načela ter pregledali zakonodajo na tem področju. Nadalje smo predstavili projekcije staranja prebivalstva in trenutne oblike dolgotrajne oskrbe starejših v Sloveniji. Na podlagi analize naše raziskave smo ugotovili, da ponudniki javne mreže oskrbe na domu vidijo model kooperativ kot komplementarni. Izkazalo se je, da slovenska in evropska zakonodaja omogočata ustanovitev kooperativ za varstvo in skrb starejših, in da model lahko in tudi predstavlja alternativno obliko socialnega varstva starejših, vendar v trenutnih pogojih, okoliščinah in politikah ne predstavlja dolgoročne in vzdržne alternative, saj vzpodbud zanj praktično ni.

Ključne besede: staranje prebivalstva, dolgotrajna oskrba, oskrba na domu, socialne kooperative.

Cooperatives for social care of the elderly

The population ageing is causing enormous changes in the social structure, and projections show considerable severity of this problem. This is undoubtedly one of the major challenges of modern societies, calling for a change in systems and policies. A special challenge is long-term care for the elderly and development of a system for support services, enabling the elderly to live as well as possible. Trends for the long-term elderly care tend to enable the elderly to stay as long as possible in their homes and communities. The last economic crisis showed that cooperative models enterprises are more stable and resistant than purely profit-oriented ones. In this thesis our research question is whether the use of the cooperative model as the third provider along the public and private providers may represent an alternative form of social care for the elderly. We define cooperatives, their values and principles, and review legislation in this area. Furthermore, we present projections of the population ageing and current long-term care forms for the elderly in Slovenia. The analysis shows that the public network provider of home care for the elderly, see cooperatives as a complementary model. It also shows that the Slovenian and European legislation allow creation of cooperatives for protection and care of the elderly, and that the model can represent an alternative form of social care for the elderly. However, the current conditions, circumstances and policies do not represent a long-term and sustainable alternative because incentives for it practically don't exist.

Keywords: aging, long-term care, home care, social cooperatives.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	7
1.1	Namen in cilj naloge	8
1.2	Raziskovalna vprašanja	9
1.3	Metodološki pristop.....	9
1.4	Struktura naloge	10
2	KOOPERATIVE	11
2.1	Zgodovina kooperativ	13
2.2	Vrednote in temeljna načela kooperativ	18
2.3	Tipi kooperativ	22
2.3.1	Socialne kooperative	25
2.4	Umestitev (socialnih) kooperativ	32
2.5	Zakonodajni okvir kooperativ	39
2.5.1	Zakonodajni okvir kooperativ v Evropski uniji	39
2.5.2	Zakonodajni okvir kooperativ v Sloveniji.....	42
2.5.2.1	Zakon o zadrugah	42
2.5.2.2	Zakon o socialnem podjetništvu.....	45
3	STARANJE PREBIVALSTVA	50
3.1	Analiza trenutnega stanja starosti prebivalstva in projekcije	50
3.2	Oskrba starejših v skupnosti.....	52
3.3	Dolgotrajna oskrba	54
3.3.1	Institucionalno varstvo starejših.....	58
3.3.2	Socialna oskrba starejših na domu	62
3.3.3	Socialna oskrba starejših s strani tretjega sektorja	68
4	PRIMERI KOOPERATIV SOCIALNEGA VARSTVA STAREJŠIH	72
5	METODOLOGIJA RAZISKOVANJA IN VZOREC	83
6	IZBOR ENOT, METODA ANALIZE	84
7	ANALIZA RAZISKAVE	85
7.1	Kvalitativna analiza intervjujev	86
7.1.1	Obstoječi ponudniki in uporabniki storitev oskrbe na domu	86
7.1.2	Predstavniki združenega področja.....	95
7.2	SWOT analiza kooperativnega modela za oskrbo starejših	101
8	RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK	103
9	LITERATURA.....	108
	PRILOGI	120

Priloga A: Vprašalniki.....	120
Priloga B: Prepisi	124

KAZALO SLIK

Slika 2.1: Centralizirana regionalna kooperativa z več poslovnimi enotami	25
Slika 2.2: Pozicioniranje socialnih kooperativ	33
Slika 2.3: Pozicioniranje tretjega sektorja v trikotniku blaginje.....	34
Slika 3.1: Starostna sestava prebivalstva projekcija EUROPOP2013 Slovenija 2013, 2060..	51
Slika 3.2: Delež oseb, starejših od 65 let, ki prejemajo pomoč na domu po občinah.....	66
Slika 3.3: Vsebine, ki bi jih lahko (potencialno) izvajale zasebne organizacije	71
Slika 4.1: McClure Place Foundation v Saskatoonu, v Kanadi	73
Slika 4.3: Amblevie Place stanovanjska kooperativa, zahodni Vancouver.....	74
Slika 4.4: Organizacijska struktura kooperative Fukushi Club Seikyo z Japonske.....	78

KAZALO TABEL

Tabela 2.1: Tipi kooperativ po klasifikaciji NKP združenja.....	23
Tabela 2.2: Kvalifikacija socialnega podjetništva preko kooperativnih oblik	26
Tabela 2.3: Poslovna ideja socialnih kooperativ	27
Tabela 2.4: Število subjektov v e-PRS glede na izbrane SKD oblike	49
Tabela 4.1: Modeli kooperativ po storitvah, članstvu in financiranju.....	81

KAZALO GRAFOV

Graf 3.1: Število stanovalcev v domovih po starostnih skupinah 2006, 2013.....	60
Graf 3.2: Delež stanovalcev v domovih po kategoriji oskrbe 2006, 2013.....	61

1 UVOD

Gospodarska kriza, ki se je začela konec leta 2008 in se razširila na domala ves del razvitega sveta, ima enormne posledice in zdi se, da še danes zaznamuje vsakdanjik povprečnega prebivalca Evrope. Kot vzroki za krizo se največkrat omenjajo pogoltna grla bančnega sistema in bankirjev ter nedelujoč oz. bolje rečeno zgolj za 1 % celotnega prebivalstva delujoč sistem neoliberalnega kapitalizma, ki za vsako ceno zagovarja prosti trg kapitala in ničesar drugega. Prvič v zgodovini so se na globalni ravni masovno pojavile enotne zahteve po novih družbenih ureditvah in po pravičnejši razporeditvi dobrin. V vse večjem številu so se nasproti izrazito tržnim, začela pojavljati socialna podjetja, katerih cilj ni zgolj maksimiranje profita, ampak krepi odgovornosti za ljudi in družbo. Evropa je bila postavljena pred zahtevo posodobitve socialnega in poslovnega modela za 21. stoletje. V tem kontekstu so se začele promovirati organizacije socialne ekonomije, tudi kooperative oz. zadruga¹.

V zdaj že nekaj let trajajoči finančni in gospodarski krizi se je podobno kot v preteklih krizah in recesijah npr. po črnem petku 1929 ali v 70-ih letih z množičnimi študentskimi demonstracijami, ponovno izkazalo, da so kooperativni modeli upravljanja bolj stabilni in da so na gospodarske krče bolj odporni kot izrazito tržne in zgolj profitno usmerjene gospodarske entitete (Birchall in Ketilson 2009; Birchall 2013a; Birchall 2013b, EP 2013). Med gospodarsko krizo se je pojavilo tudi vprašanje krize vrednot, temeljna načela in lastnosti kooperativ, kot npr. prostovoljno in odprto članstvo, demokratični nadzor, ekonomska participacija, samostojnost in neodvisnost, medsebojno sodelovanje, skrb za širšo skupnost in podobno (Roelants in drugi 2012; ICA 2015a; Sanchez Bajo in Roelants 2015) in pa idealna rešitev za prvo in drugo. Leto 2012 je Evropska unija razglasila za mednarodno leto kooperativ, leto kasneje pa je evropski parlament izdal poročilo o prispevku kooperativ k izhodu iz krize. V njem ugotavljajo, da so kooperative v Evropski uniji vse pomembnejše in da imajo skupaj z drugimi socialnimi podjetji bistveno vlogo v gospodarstvu, zlasti v času krize. Tako naj bi postale model za samozaposlene, v skupnostih pa naj bi omogočale neposredno sodelovanje državljanov pri odzivanju za različne, bodisi socialne, zdravstvene, izobraževalne ali druge potrebe (EP 2013).

Vse večje potrebe na različnih področjih družbenega življenja bodo prisotne tudi in predvsem zaradi čedalje hitrejšega staranja prebivalstva. Upadanje rodnosti in podaljševanje življenja ljudi je, in še bo povzročilo ogromne spremembe v družbeni sestavi, kar za seboj povleče

¹V magistrski nalogi se, če ni navedeno drugače, uporablja pojmovanje kooperativa.

prenekatero družbene izzive. Prebivalstvo Evropske unije se bo po predvidevanjih v naslednjih letih močno postaralo – mediana starosti naj bi se po napovedih do leta 2060 dvignila na 47,9 leta (SURS 2009, 30). Delež oseb starejših od 65 let se bo po projekcijah EUROPOP2013 povečal na 28,4 %. Prebivalci Evrope, starejši od 80 let, bodo v letu 2060 predstavljali kar 11,8 % vsega prebivalstva (EC 2014, 408). Projekcije staranja prebivalstva kažejo na precejšnjo resnost problema. To je nedvomno eden od glavnih izzivov sodobnih družb, ki zadeva več področji in kliče po spremembi sistemov in politik tako na področju socialne varnosti kot tudi zdravstva in drugih. Poseben izziv na tem področju predstavlja tudi organizacija dolgotrajne oskrbe starejših in s tem povezanim razvojem podpornih storitev, ki bodo starejšim omogočali čim bolj kakovostno bivanje. Projekcije kažejo na to, da vprašanja oskrbe starejših, ki bodo potrebovali pomoč, ne bo več moč reševati na obstoječ način in nikakor ne s trenutno prevladujočimi oblikami institucionalne oskrbe, temveč se bo treba v prihodnje usmeriti predvsem v pomoč in oskrbo v domačem okolju. Tudi stroškov ne bo mogoče pokrivati pretežno z javnimi sredstvi, potrebno bo vzpostaviti javno-zasebna partnerstva v sodelovanju in financiranju, ki bo moralo temeljiti na deljeni odgovornosti tako med posameznikom in družino kot tudi lokalno skupnostjo in državo (MDDSZ 2010a, 2).

V zadnji gospodarski krizi se je pokazalo, da so starejši, kot že tako zelo občutljiva in ranljiva skupina ljudi, zaradi določenih neoliberalnih ukrepov različnih vlad (sprejetje nove socialne zakonodaje v letu 2012) še bolj potisnjeni na nepredstavljivo tanek rob preživetja, tako materialno kot tudi socialno (Mali 2012, 131). Glede na omenjene projekcije prebivalstva, zavedanja potrebe po novih načinih organiziranja dolgotrajne oskrbe za starejše in vse večjega zavedanja odgovornosti za ljudi in družbo je vse bolj na mestu vprašanje, če lahko model socialnih kooperativ, kot model dobre prakse organizacij socialne ekonomije iz tujine, uporabimo in naredimo tudi v Sloveniji na področju socialnega varstva in skrbi za starejše.

1.1 Namen in cilj naloge

V zadnji krizi se je pokazalo, da so kooperativni modeli upravljanja bolj stabilni in odporni kot izrazito tržna in zgolj profitno usmerjena podjetja. Na drugi strani pa je jasno, da bo potreba po varstvu in oskrbi starejših zaradi zelo hitrega staranja prebivalstva čedalje večja in potrebno bo v prihodnosti najti nove načine javno-zasebnega partnerstva tako v storitvah kot tudi v financiranju oskrbe starejših. Namen in cilj magistrske naloge je tako raziskati, ali bi uporaba modela kooperativ kot tretje (družbene) osi vzdolž javnim in zasebnim ponudnikom lahko predstavljala alternativno obliko socialnega varstva starejših.

Z namenom magistrske naloge so povezani tudi cilji naloge – teoretična osvetlitev pojmov, povezanih s kooperativnim področjem in s področjem staranja prebivalstva. Torej, cilj je na eni strani opredeliti kooperative, predstaviti vrednote, temeljna načela in različne tipe kooperativ in pregledati zakonodajni okvir na področju kooperativ. Na drugi strani pa predstaviti analizo projekcij staranja prebivalstva in prikazati stanje trenutnih oblik oskrbe starejših v Sloveniji. Končni cilj naloge je z vsemi pridobljenimi informacijami in podatki odgovoriti na raziskovalna vprašanja.

1.2 Raziskovalna vprašanja

V magistrski nalogi bomo poskušali odgovoriti na naslednji raziskovalni vprašanji:

- *»Ali obstoječa, slovenska in evropska zakonodaja, omogočata ustanovitev kooperativ za varstvo in skrb starejših?«;*
- *»Kakšne so ovire in spodbude pri ustanavljanju kooperativ za varstvo in skrb starejših v slovenskem prostoru?«*

1.3 Metodološki pristop

V magistrski nalogi bodo uporabljene različne metode proučevanja. V teoretičnem delu bodo teoretska izhodišča predstavljena na podlagi analize sekundarnih virov znanstvene in strokovne literature slovenskih in tujih avtorjev. Pri tem se bo z metodo klasifikacije sistematično opredelilo splošne pojme, z metodo deskripcije bomo opisali dejstva in spoznanja, ki so nastala na podlagi preteklega raziskovanja, z metodo abstrakcije se bo v našem raziskovanju ločilo bistveno od nebistvenega, s komparativno metodo pa bomo primerjali podobne in/ali različne dejavnike in elemente raziskovanja.

V empiričnem delu bomo najprej sestavili vprašalnike za intervjuje, ki jih bomo naredili z vsemi deležniki področja našega raziskovanja. To so: ponudnik in uporabniki oskrbe na domu, strokovnjak na področju združništva in obstoječ socialni podjetnik, združnik na področju socialnega varstva starejših. Vprašanja v intervjujih se bodo nanašala bodisi na področje staranja prebivalstva in oskrbe na domu, bodisi na združno delovanje. Empirične podatke za raziskavo bomo dobili s polstrukturiranimi intervjuji, pri čemer bodo vprašanja pripravljena vnaprej, odgovori pa odprti. Blaž Mesec (1998) piše, da je kvalitativno raziskovanje zgrajeno iz izkustvenega gradiva, zbranega v raziskovalnem procesu, besednih opisov ali pripovedi, in

v kateri je to gradivo obdelano in analizirano na beseden način. Kvalitativno raziskovanje je pri raziskovanju socialnega varstva starejših in združništva primernejše od kvantitativnega, saj na ta način s subjektivnimi, izkustvenimi podatki intervjuvancev dobimo boljše razumevanje raziskovalnega problema. Na osnovi zbranih teoretičnih in empiričnih podatkov bomo naredili SWOT analizo kooperativnega modela socialnega varstva in skrbi za starejše. SWOT analiza predstavlja pregled notranjih prednosti in slabosti organizacije ter zunanjih priložnosti za rast in razvoj ter groženj zunanjega sveta za njeno preživetje (Harrison 2010).

1.4 Struktura naloge

Magistrska naloga je zgrajena iz štirih delov. V prvem se bomo osredotočili na kooperative, si na kratko pogledali njihovo zgodovino, vrednote in temeljna načela kooperativ, opisali različne tipe kooperativ in pri tem zaradi področja raziskovanja izpostavili socialne kooperative. Zaključili bomo z zakonodajnim okvirjem kooperativ na področju Slovenije in Evropske unije.

V drugem delu bo predstavljeno področje staranja prebivalstva, pri čemer bomo naprej analizirali trenutno stanje starostne strukture prebivalstva in projekcij s tega področja, nadaljevali bomo s predstavitvijo oblik socialnega varstva starejših in analizirali stanje povpraševanja, ponudbe in možnosti socialnega varstva starejših.

V tretjem delu bomo z različnimi praksami iz tujine skušali prikazati povezan prvi in drugi del, ter izpostavili obstoječe primere različnih kooperativnih praks socialnega varstva za starejše po svetu.

V zadnjem, četrtem delu, bo predstavljena kvalitativna analiza polstrukturiranih intervjujev. V prvem delu analize bodo predstavljeni rezultati intervjujev s sogovorniki s področja oskrbe na domu, v drugem delu pa rezultati intervjujev s sogovorniki z združnega področja. Na osnovi teh podatkov bomo naredili in predstavili SWOT analizo (prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti) kooperativnega modela za organizacijo varstva in skrbi za starejše v Sloveniji.

2 KOOPERATIVE

V naslednjih poglavjih se bomo osredotočili na kooperativno področje. Najprej bomo pogledali definicije kooperativ s strani različnih svetovnih organizacij in institucij, se na kratko posvetili zgodovini kooperativnega gibanja in nadaljevali z značilnostmi in temeljnimi načeli kooperativ. Kooperative bomo skušali čim bolj natančno umestiti v obstoječe sektorje gospodarstva in se pri tem zaradi področja raziskovanja nekoliko dlje zadržali na primerih socialnih kooperativ po svetu. Poglavje o kooperativah bomo zaključili z zakonodajnim okvirjem kooperativ tako v Sloveniji kot tudi v Evropski uniji.

Kooperacija izhaja iz latinske besede '*operari*', kar pomeni *delati*, združeno s predpono *–ko* pomeni *delati skupaj* (Shaffer 1999, 39). Najbolj splošno in najpogosteje uporabljeno definicijo kooperativ poda Mednarodna zveza kooperativ (ang. *ICA – International cooperative alliance*², v nadaljevanju *Zveza*), ki pravi, da je kooperativa avtonomno združenje posameznikov, ki se združujejo prostovoljno, da zadovoljijo svoje skupne gospodarske, socialne in kulturne potrebe in želje skozi demokratično nadzorovano podjetje, ki je v njihovi skupni lasti. Kooperative temeljijo na vrednotah samopomoči, lastne odgovornosti, demokracije, pravičnosti in solidarnosti. Člani kooperativ verjamejo v etične vrednote, kot so poštenost, odprtost, družbena odgovornost in skrb za druge (ICA 2015a; Sanchez Bajo in Roelants 2015). Kanjuo-Mrčela (1999, 56) kooperative definira kot organizacijsko obliko, ki je utemeljena na kolektivni lastnini nad sredstvi za proizvodnjo.

Birchall (2004) pravi, da kooperative niso zgolj vmesna postaja do nečesa drugega, so na ljudi osredotočena podjetja, ki lahko pod pravimi pogoji posameznikom omogočijo, da združijo sredstva, sposobnosti in energijo na takšen način, da lahko skupaj zadovoljijo njihove potrebe. Pravi, da noben tip organizacije ni blagoslovljen z magičnimi lastnostmi, ne profitne in ne nevladne organizacije, ne sindikati, ne lokalna samouprava, ne javno-zasebno partnerstvo in tudi zadruge niso. Birchallov argument je, da če želimo opolnomočiti šibkejši posameznike, da si z neko gospodarsko dejavnostjo pomagajo sami – da gradijo na tistem, v čemer so močni in kompenzirajo na njihovih šibkostih, to bistveno lažje naredimo z na-ljudi-osredotočenimi podjetji – kooperativami, ki imajo že v svojem bistvu vgrajene določene prednosti (Birchall 2004, 95–96).

² Mednarodna zveza kooperativ (ICA) je neprofitna, neodvisna, nevladna organizacija, ustanovljena leta 1895 za promocijo in pomoč kooperativam in modelom socialnega podjetništva po vsem svetu. Vključuje 284 članskih organizacij v 95 državah po vsem svetu (podatki za januar 2015). Delujejo na način, da z globalnimi in nacionalnimi vladami in organizacijami pomagajo oblikovati zakonodajni okvir, ki bi omogočil hitrejše in enostavnejše ustanavljanje kooperativ in seveda njihovo rast (ICA 2015b).

Evropska komisija (2014b) kooperative definira identično kot Zveza, in dodaja, da so to podjetja, ki zadovoljujejo potrebe svojih članov, in sicer s kapitalom, katerega člani prispevajo sami. Podjetja so torej v lasti članov, ti pa imajo tudi nadzor nad svojimi podjetji.

Združeni narodi (UN 2013, 2) definirajo kooperative kot podjetja, ki so v lasti svojih članov. Kooperative je preprosto razložiti s povečano tržno močjo skupine ljudi, ki bi sicer posamezno dosegla malo ali celo nič v primerjavi s tem, kar lahko naredijo skupaj – predvsem na področju zmanjševanja revščine in nemoči posameznikov. Združeni narodi pomembnost kooperativ vidijo tudi pri ustvarjanju novih delovnih mest oz. zaposlitev, zmanjševanju revščine, večji socialni vključenosti in bolj učinkoviti mobilizaciji virov (Birchall 2003, 11).

Rothschildova (2009) trdi, da če delavci sami oblikujejo podjetje oz. kooperativo in imajo enakovredno besedo pri upravljanju podjetja, jih večina deluje drugače od kolegov v tistih podjetjih, ki so izrazito profitno usmerjena. Delavci v kooperativah se zavzemajo za to, da se njihove kooperative obdržijo in širijo na lokalnem nivoju, saj imajo interes po odpiranju novih delovnih mest v njihovih skupnostih, kar je precejšnja razlika v primerjavi z današnjo ustaljeno korporativno prakso in populističnega diskurza, da se mora delavce odpuščati, ker naj bi bili ti predragi, proizvodnjo pa se seli na tuje, kjer so cenejši pogoji. Kooperative tudi vztrajajo na tem, čemur Joyce pravi 'sončna pravila' (ang. *Sunshinelaws*), po katerih so vse relevantne informacije dostopne vsem lastnikom, ravno zaradi tega, da se eliminira vsakršna možnost korupcije (Rothschild 2009, 1027).

Za klasična anarhista Proudhona in Kropotkina (v Vieta 2010, 1) so kooperative lokalno zakoreninjena družbeno lastniška in zvezna združenja, ki so vitalnega pomena za izgradnjo alternative kapitalističnemu sistemu. Pri kakršni koli alternativni kapitalističnemu sistemu seveda ne moremo mimo Marxa, naklonjenega delavskim kooperativam, katere po njegovem mnenju predstavljajo zmago v boju delavcev proti kapitalu, pri čemer je bil Marx kritičen in ni izključeval možnosti, da lahko kooperanti znotraj tržnega sistema, ki je osredotočen na blagovno obliko, postanejo kapitalisti samim sebi. Zanj delavske kooperative predstavljajo dokaz, da je funkcija kapitala v produkciji odvečna (Vieta 2010, 1).

2.1 Zgodovina kooperativ

V zgodovini vseh človeških družb so se ljudje morali naučiti sodelovati in delovati skupaj, z namenom, da bi povečali svoj uspeh, bodisi v lovu na živali, nabiranju hrane, bodisi v gradnji zavetja, doma; torej v vseh stvareh, ki jih posameznik in/ali skupina potrebuje. Tako najdemo dokaze o sodelovanju med narodi že v antični Grčiji, Egiptu, Rimu, med indijanskimi in afriškimi plemeni in še mnogimi drugimi skupinami.

Kooperative so nastale sprva v Evropi, in sicer Franciji in Veliki Britaniji, na koncu 18. in začetku 19. stoletja, v času industrijske revolucije. Ljudje so se začeli preseljevati iz kmetij v vse hitreje rastoča mesta. Ker niso imeli možnosti pridelati svoje hrane, so se, da bi lahko nahranili svoje družine, vse bolj pogosto zanašali na trgovine, in tako imeli vse manj nadzora nad kakovostjo svoje hrane in življenjskih pogojev. Tisti bolj premožni so pridobivali vse več in več moči, nad tistimi manj premožnimi. Tako so bile zgodnje kooperative ustanovljene za zaščito interesov manj močnih članov družbe – potrošnikov, kmetov, delavcev, proizvajalcev. Skupine ljudi so začele eksperimentirati z različnimi metodami za zagotavljanje njihovih potreb. Odločili so se združiti svoj denar za skupen nakup živil, ki so si jih nato enakomerno razdelili med seboj. Presenečeni so ugotovili, da lahko veliko prihranijo in pridobijo bolj kakovostne izdelke (Zimbelman 2007).

Mednarodna zveza kooperativ (ICA) navaja, da najstarejši znan zapis o kooperativah izhaja iz Fenwicka na Škotskem, kjer so leta 1761 v predsobi skromno opremljene kočje lokalni tkalci, v veliki ročno izdelani vreči napolnjeni z ovseno kašo, začeli s popustom prodajati vsebino (ICA 2015c). Sicer pa za pionirje kooperativnega gibanja označujemo skupino 28 obrtnikov, tkalcev na bombažnih mlinih v mestu Rochdale³, ki so se leta 1844 združili z namenom, da bi si sami organizirali delo in ga upravljali na bolj demokratičen način (Kanjuo-Mrčela 1999). Predtem so se soočali z bednimi delovnimi razmerami in nizkimi plačami, s katerimi si niso mogli privoščiti visokih cen hrane ali ostalih izdelkov. Izvedli so stavko, ki pa ni bila uspešna. Delavci so se odločili, da prevzamejo nadzor nad enim najbolj pomembnim področjem njihovega življenja, delom. Verjeli so v to, da potrebujejo svojo lastno trgovino s hrano in tako ustanovili Rochdalovo društvo pravičnih pionirjev (angl. *The Rochdale society of equitable pioneers*). Njihova zamisel je bila enostavna in jasna – prodajati kvalitetno blago po poštenih cenah. Po skoraj letu dni je vsak od 28 ustanoviteljev vplačal znesek dvotedenske plače, ki je zadostoval za prvi nakup prodajnih artiklov, za najemnino in za plačo prodajalcev (Hren 1997). Decembra

³ Rochdale (Manchester, Velika Britanija) velja za rojstni kraj sodobnega kooperativnega gibanja.

1844 so odprli prvo trgovino. Pionirji so menili, da je potrebno stranke spoštovati in biti do njih pošten in odprt, celo več. Menili so, da bi morali biti nakupovalci udeleženi pri dobičku in imeti besedo pri poslovanju, saj v veliki meri prispevajo k vsem naštetem. Vsak kupec je postal član in tako imel pravi lastniški delež v podjetju (ICA 2015c, Zimbelman 2007). Želeli so vzpostaviti samozadostno kolonijo kooperativnih interesov, urediti proizvodnjo, distribucijo in izobraževanje, ki bo oz. bi bilo v interesu njenih članov (Zeuli in Cropp 2004). Rochdale Pionirji niso bili prva skupina, ki je poskušala tvoriti kooperativo, bili pa so prvi, ki so uspeli. Uspeh je pripisati tudi operativnim načelom⁴, ki so urejala njihovo organizacijo in so podlaga za to, kar danes poznamo kot temeljna načela (ICA 2015c, Zimbelman 2007). Rochdalska kooperativna trgovina je postala model za mnoge kasnejše kooperative. Ideje o samoupravljanju tj. ekonomski demokraciji na delovnem mestu so bile za tisti čas, ko se je kapitalizem šele gradil, v bistvu že alternativna oblika organiziranja (Kanjuo-Mrčela 1999, 133–134).

V raziskovanju kooperativ ne moremo mimo treh takratnih vizionarjev, in sicer Roberta Owna in Williama Kinga, ki sta delovala na področju Anglije ter Charlesa Fouriera, ki je deloval v Franciji. Tako Owen kot tudi Fourier sta bila znana kot utopična socialisti, ki sta imela predstave o idealni družbi, ki sta jo celo v nekaterih točkah poskušala uresničiti. Owen je bil začetnik kooperativnega gibanja, vplival pa je tudi na sindikalno gibanje. Owen je sprva skupine kooperativ videl kot rešitev za brezposelnost, kasneje pa bil bolj naklonjen ideji o alternativni privatnemu kapitalu in tekmovalnosti. Bil je bolj vizionarski idealist, ki se ga je prijel vzdevek "*oče kooperativ*". Kinga označujejo za celo bolj zaslužnega za širjenje kooperativnih idej kot Owna. King je bil zdravnik, ki se je trudil izboljšati počutje delavcev. Med letom 1828 in 1830 je objavljala znano revijo *Kooperator* (ang. "*The cooperator*"). Verjel je, da je potrebno pri kooperativi začeti z majhnim temeljnim kapitalom, ki ga prispevajo zgolj člani, v čemer se razlikuje od Owna, naklonjenega financiranju tudi s strani premožnih investorjev. Francoski socialni filozof Fourier, je bil mnenja, da je delavski razred dehumaniziran in zatrt; njegovi načrti za samozaposlene skupnosti so bili močno motivirani z idejami francoske revolucije. Menil je, da bodo ljudje dosegli svobodo, če bodo imeli zagotovljeno delo in materialno varnost v kooperativah, ki bodo v kolektivni lasti. Bil je za odpravo privatne lastnine in proti najemanju delavcev (Kanjuo-Mrčela 1999, Zeuli in Cropp 2004, Vieta 2010).

⁴ 1. Glasovanje članov je demokratično (en član, en glas); 2. Članstvo je odprto; 3. Kapital ustvarjajo člani; 4. Lastniški delež posameznega člana je omejen; 5. Čisti dobiček se razdeli med člane kot vračilo stroškov pokroviteljstva; 6. Dividende iz lastniškega kapitala so omejene; 7. Izmenjava blaga in storitev so tržnih cenah; 8. Dolžnost izobraževanja; 9. Samo gotovinsko trgovanje; 10. Ni nenavadnega tveganja; 11. Politična in verska nevtralnost; 12. Enakost v članstvu – ni diskriminacije (Barton v Zeuli in Cropp 2004, 9).

Kooperative so se nato hitro razširile najprej po Evropi, nato v severno Ameriko, v 20. stoletju pa so bile prisotne že po celem svetu. Začetki potrošniških kooperativ so bili locirani v Angliji (Rochdale), medtem ko so se delavske in produkcijske kooperative začele pojavljati v Franciji, od koder so se preko sindikatov hitro razširile po industrializiranih krajih povsod po Evropi. V Nemčiji so se začele in se iz tam naprej širile bančniške in obrtne kooperative. Kmetijske (agrikulturne) kooperative so imele korenine prav tako v Nemčiji, deloma tudi na Danskem. Zaradi množičnega preseljevanja iz ruralnih področij v industrijska mesta so se pojavile kasneje, vendar ko so se kooperative enkrat dotaknile ruralnih populacij, so se tudi tam intenzivno razširile. Model kooperativ se je izkazal kot učinkovit na področjih produkcije, nabave oz. potrošništva, tudi na področju storitvenih sektorjev npr. zavarovanj, varstva otrok, stanovanj ipd. predvsem v industrijsko razvitih krajih (Hren 1997, 11; Avsec 1996, 49; Borzaga in Galera 2012, 6). Različni tipi kooperativ bodo bolj natančno predstavljeni nekoliko kasneje.

Zgodovinske faze razvoja kooperativ avtorji v raziskavah različno časovno umeščajo, po večini med tri (npr. Birchall) pa vse do pet (npr. Avsec) časovnih obdobj. Ko govorimo o treh, je navadno prvo obdobje umeščeno v čas pred 2. svetovno vojno, drugo v čas hladne vojne, in tretje v čas po hladni vojni. Različna zgodovinska obdobja kooperativ so definirana oz. sovpadajo tudi z gospodarskimi in finančnimi krizami, ki vedno znova vzbudijo zanimanje za kooperative (Birchall in Ketilson 2009), bodisi zaradi prispevka kooperativ k zmanjšanju posledic revščine (Birchall 2003) ali pa kot možen odgovor na brezposelnost (Staber 1993). Mednarodna organizacija dela (angl. ILO - International Labour Organization) razlikuje raziskovanje kooperativ v povezavi s civilno družbo v industrializiranih, v razvijajočih se državah in državah, ki so v procesu tranzicije (ILO 2001, Smith 2004). Popolnoma tekoče kronološko in obenem po področjih urejeno je skoraj nemogoče prestaviti vse podatke o kooperativah celo v zelo obsežnih knjigah, za naš namen jih bomo izpostavili zgolj nekaj tistih, za katere ocenjujemo, da so na določen način (ne)posredno zaznamovale današnje dni.

Na prehodu iz 18. v 19. stoletje (1799) velja omeniti Le Phalanstère (angl. *The Keepers*), ki velja za enega najzgodnejših primerov kooperativno delujoče skupnost v Franciji osnovane na principih voluntarizma, harmonije in samopomoči. V Parizu je bila leta 1831 ustanovljena prva francoska delavska kooperativa, leto kasneje pa Philippe Buchez⁵, teoretik na področju delavskega kooperativnega gibanja, s člankom uokviri kooperative na način podzakonskih

⁵ Philippe Buchez je bil francoski zgodovinar, sociolog in politik.

aktov, v katerih je prvič vključen princip trajnega in neprenosljivega rezervnega sklada, kar je aktualno in veljavno še danes (Shaffer 1999, 1–2).

Kot že omenjeno, se večje zanimanje za kooperative vzbudi z različnimi krizami. Podobno je bilo tudi v letu 1860, ko je v Nemčiji vladala huda kmetijska depresija. Lačnim kmetom je s hrano pomagal socialni reformator Friedrich Wilhelm Raiffeisen⁶, a je kmalu ugotovil, da kmetje bolj kot hrano potrebujejo pomoč v smislu kreditov, da bi lahko posodobili metode in način dela ter svoje produkte postavili na trg. Zasnoval je novo vrsto prihrankov in leta 1864 ustanovil prvo ruralno kreditno kooperativo. Istočasno je Franz Herman Schultze-Delitzsch⁷ izumil podoben tip kreditnih kooperativ, z razliko, da so bila ta namenjena meščanom, obrtnikom in manjšim podjetnikom, ki se niso mogli tako hitro prilagajati gospodarskim spremembam, ki so prišle z industrijsko revolucijo (Birchall in Ketilson 2009, 5; OZS 2011, 1).

V obdobju, ki je sledilo, je nastala Mednarodna zveza kooperativ. Formalno je bila ustanovljena na kongresu leta 1895 v Londonu. Od leta 1895 do 1913 je imela Zveza že skoraj deset kongresov (Shaffer 1999, 5–10). Leta 1919 Albert Thomas⁸ postane prvi generalni direktor ILO in član izvršnega komiteja Zveze. Thomas leta 1920 ustanovi neodvisen oddelek za kooperative v ILO. Oddelek kooperativ se ni omejeval zgolj na distribucijo, ampak tudi vprašanja bivalnih pogojev in stanovanj za delavce, transporta na delo in tudi prostega časa delovne sile (Smith 2004, 14). Leta 1937 je Zveza na 15. kongresu izhajajoča iz dvanajstih Rochdalovih priporočil sprejela 7 novih kooperativnih priporočil. V predvojnem obdobju je veljalo stališče, da si kooperative in člani niso želeli več kot le to, da jih nacionalne vlade pustijo pri miru in da bi imeli takšne zakonodajne okvirje, ki bi jim omogočali, da lahko opravljajo svoj posel. Problem se je pojavljal, ker jih politika ni videla kot orodje v rokah javnih politik. Po 2. svetovni vojni je nasprotno prišlo do ugodnih povezovanj kmetijskih kooperativ z različnimi vladami, ne glede na ideologijo, saj je bilo kmetijstvo pomembno za nacionalna gospodarstva, poleg tega pa so bile kooperative velikokrat prednostna alternativa kapitalističnim lastnikom (Birchall 2003, 7).

Leta 1966 je poleg kongresa Zveze, na katerem so bila revidirana kooperativna priporočila iz leta 1937 potekalo tudi 50. zasedanje generalne konference ILO, kjer je bilo sprejeto znano priporočilo št. 127 – Priporočilo o vlogi zadrug za gospodarski in socialni razvoj držav v

⁶ Friedrich Wilhelm Raiffeisen je bil nemški župan in kooperativni pionir na področju sistemov kreditnih unijs. Več kooperativnih bank je še danes poimenovanih Raiffeisen.

⁷ Franz Hermann Schulze-Delitzsch je bil nemški ekonomist, zaslužen za prve svetovne kreditne unije.

⁸ Albert Thomas je bil francoski zgodovinar, novinar, politik. Po politični opredelitvi je bil socialist in minister za obrambo oz. oborožitev v času prve svetovne vojne.

razvoju⁹ (ILO 1966, Shaffer 1999, ILO 2001). V tistem času je to priporočilo predstavljalo edini celovit mednarodni standard, ki se je nanašal eksplicitno na kooperative. Obdobje hladne vojne Laidlaw (v Birchall 2003, 8) opiše kot obdobje ekstravagantne hvale, pomoči in velikih pričakovanj od kooperativ, vendar zaključí, da pretirane ekstravagance ni bilo opaziti. Glede na takratno oblast je v splošnem veljalo, da so kooperative v komunističnih državah del koncepta skupnega lastništva proizvodnih sredstev, namenjene premagovanju človeške odtujenosti, v industrializiranih državah pa so jih dojemali kot organizacije privatnega sektorja, ki so bile upravičene do državne podpore, če so opravljale družbeno koristne dejavnosti (ILO 2001, 28).

V 80. letih so se pod vplivi notranjih proračunskih omejitev in zunanjih dolžniških bremen politike vlad po večini odločale za strukturno prilagoditev, kar je pomenilo privatizacijo in deregulacijo gospodarstva ter umik podpore kooperativam (Birchall 2003, 7–12). Nadalje Birchall (2004) ugotavlja, da se je situacija v 90. letih močno poslabšala, in da so nekatere države postale še celo bolj revne, kot pa so bile, saj je bilo v času hladne večino razvojne pomoči zapravljen za vojaške potrebe. Po padcu komunističnih režimov se gospodarstva in politične strukture preprosto niso zmogle znajti na globaliziranem prostem trgu (angl. *free market*), ki za nove igralce, ki gredo čez strukturne reforme, še zdaleč ni bil tako 'prost' (Birchall 2004, 1–2). Glede na politične, ekonomske in socialne spremembe, ki so se zgodile v času od nastanka priporočila št. 127, se je vladno telo ILO na koncu tisočletja odločilo narediti nova priporočila, ki bi omogočila, da kooperative v večji polnosti izkoristijo svoj potencial. Leta 2002 so tako izdali priporočilo št. 19310 – Priporočilo za promocijo kooperativ, več pa v poglavju o zakonodajnem okvirju (Smith 2004, 28–29).

Če preidemo na slovensko območje, se je ideja zadružništva pojavila v 2. polovici 19. stoletja, in sicer kot alternativa vedno močnejšemu kapitalizmu. Podobno kot v drugih državah in krajih so manjši kmetje, obrtniki in drugi proizvajalci z medsebojnim povezovanjem tvorili skupne gospodarske sisteme in tako omogočili preživetje večjemu številu prebivalcev (Adamič 1993 v OZS 2011, 1). Avsec (2012), kot že omenjeno, definira pet obdobji. *Prvo obdobje* je umeščeno med leti 1872 in 1892, in pomembno zaradi tega, ker stopi v veljavo avstrijski Zakon o zadrugah, ki uveljavi normativni sistem registracije zadrug in liberalno ureja njihovo organiziranost. *Drugo obdobje* je umeščeno med leti 1892 in 1918 in je pomembno predvsem zaradi dr. Janeza Evangelista Kreka, ki širi kreditne in druge zadruge po Raiffeisnovem modelu.

⁹ Angl. R127 Recommendation No. 127 concerning the Role of Co-operatives in the Economic and Social Development of Developing Countries (ILO 1966).

¹⁰ Angl. R193 Recommendation No. 193 concerning Promotion of Cooperatives (ILO 2002).

V tem obdobju zadružništvo poleg gospodarske pridobi tudi socialno funkcijo. *Tretje obdobje* je uvrščeno med 1918 in 1945, v čas, ko se jugoslovanska država sooča s političnimi delitvami in inflacijo. Kriza povzroči zadolženost kmetov. Dolgovi se jim delno odpišejo – del prevzame država, del kreditne zadruga. Leta 1937 stopil v veljavo Zakon o gospodarskih zadrugah, s katerim se uveljavi solidarnostna zasnova zadružništva kot posebnega organizacijskega sistema. Med leti 1945 do 1991 je definirano *četrt obdobje*, s *štirimi podobdobji*. Med 1945 in 1953 je bilo obdobje državno-planskega sistema. Predvojne zadružne zveze se likvidirajo, njihovo premoženje pa se podržavi. Med 1953 in 1961 je sledilo obdobje družbene lastnine in samoupravljanja delavcev, kar nakazuje približevanje zadružnemu modelu, ki pa se omejuje na družbeni in zasebni sektor. Za obdobje med 1961 in 1969 je značilen razvoj 'nelastninske' družbene lastnine, gospodarska politika daje prednost podjetjem pred zadrugami. V zadnjem pod obdobju med leti 1969 in 1991 se je položaj članov v zadrugah postopoma krepil, iskalo se je nove možnosti za širitev zadružništva. V zadnjem, *petem obdobju*, v samostojni Sloveniji dobimo leta 1992 Zakon o zadrugah, ki je bil do danes noveliran trikrat. Več o zakonodajnem okvirju zadrug v Sloveniji in EU pa v naslednjih poglavjih (povzeto po Avsec 1996; OZS 2011; Avsec 2012, 2–7).

2.2 Vrednote in temeljna načela kooperativ

Najširše sprejeta definicija kooperativ pravi, da je kooperativa avtonomno združenje posameznikov, ki se združujejo prostovoljno, da zadovoljijo svoje skupne gospodarske, socialne in kulturne potrebe in želje skozi demokratično nadzorovano podjetje, ki je v njihovi skupni lasti (ICA 2015a).

Kot je opredeljeno, je kooperativa *avtonomno združenje posameznikov*, kar implicira težjo po čim večji neodvisnosti bodisi od sredstev države, bodisi od privatnega kapitala, združenje posameznikov pa implicira tako osebe kot tudi podjetja. *Prostovoljnost povezovanja* pomeni, da se lahko fizične ali pravne osebe kooperativi kadarkoli po svobodni volji priključijo in jo tudi zapustijo oz. iz nje izstopijo. V nadaljevanju je omenjeno *zadovoljevanje različnih potreb*. Potrebe članov kooperativ so izhodiščna točka obstoja kooperative, ki poleg potreb svojih članov posredno vpliva k širšemu razvoju, navadno lokalne skupnosti, tako v ekonomskem kot tudi socialnem in kulturnem smislu. Zadnji del govori o *lastništvu članov*, *demokratičnem vodenju in nadzoru*, ki je osnovan na članstvu in ne na kapitalski udeležbi, kar strogo loči kooperative od ostalih privatnih, kot tudi državnih podjetji, ki so v današnjem sistemu

kapitalizma bistveno drugače organizirana, vodena in/ali nadzorovana. Kooperative so od začetka gradile istovetnost in prepoznavnost na vrednostnih načelih, ki v ospredje postavljajo človeka in njegove realne gospodarske potrebe in ne zgolj pridobivanje dobička oz. kapitala. Vendar je potrebno dodati še to, da je kooperativa zgolj posebno organizirana entiteta tj. podjetje, ki običajno deluje na trgu in sodeluje pri izmenjavi blaga in storitev (Hoyt 1996).

Kooperative temeljijo na vrednotah samopomoči, lastni odgovornosti, demokraciji, enakosti, pravičnosti in solidarnosti. *Samopomoč* pomeni, da imajo ljudje voljo in sposobnost, da s skupnim delovanjem izboljšajo lastno usodo, zlasti preko kolektivnega delovanja, ki je bistveno uspešnejše kot individualni trud. *Demokracija* se nanaša na pravico biti udeležen, obveščen, slišan in imeti pravico sodelovanja pri sprejemanju odločitev. *Enakost* je mišljena v smislu enakih pravic in možnosti, da z demokratično participacijo izboljšaš družbene vire in spodbujaš vzajemnost, razumevanje in solidarnost. *Pravičnost* je pri razdeljevanju dobička in moči v družbi, ki mora temeljiti na delu in ne na lastništvu kapitala. *Solidarnost* se kaže v tem, da kooperative temeljijo na predpostavki, da je moč v medsebojni (samo)pomoči in da obstaja kolektivna odgovornost za blaginjo članov kooperative, tako znotraj ene kooperative kot tudi v medsebojnem povezovanju (Hoyt 1996; ICA 2015a).

V prejšnjem stoletju je bila realnost precej negotova in turbulentna. Prisotne so bile številne krize, tudi kriza vrednot in dve svetovni vojni. Zvezo so večkrat pretresali spori zaradi različnih nazorskih in političnih usmerjenosti ter dvomi, ali so določene organizacije sploh kooperative v pravem pomenu. Omenjene krize so Zvezo vzpodbudile raziskati kooperativna načela. Vse od takrat je Zveza podala tri formalne izjave o kooperativnih principih, in sicer leta 1937, leta 1966 in nazadnje, leta 1995, ko je Zveza naredila evalvacijo načel iz leta 1966 in ob svoji 100. obletnici sprejela izjavo o identiteti kooperativ in redefinirana načela, ki so namenjena vodenju kooperativ v 21. stoletju. Ta načela so:

1. Prostovoljno in odprto članstvo: kooperative so prostovoljne organizacije z odprtim članstvom za vse osebe, ki so sposobne ali želijo uporabljati njihove storitve in so pripravljene sprejeti odgovornosti članstva, brez spolne, socialne, rasne, politične ali religiozne diskriminacije (ICA 2015a; CICOPA 2014, 31). Pomeni, da posamezniki ne smejo biti prisiljeni v članstvo, ampak mora biti odločitev svobodna. Sodelovanje mora temeljiti na jasnem razumevanju vrednot in ciljev. Odgovornosti se razlikujejo, načeloma pa vključujejo volilno pravico, udeležbo na sestankih in redno uporabo storitev kooperative. Pri tem kooperative ne diskriminirajo potencialnih članov na podlagi njihovih značilnosti, saj s svojim delovanjem poskušajo doseči najširše skupine prebivalcev (Hoyt 1996).

2. **Demokratični nadzor članstva:** kooperative so demokratične organizacije. Njihov nadzor vršijo člani, ki z aktivno udeležbo odločajo o politiki in sodelujejo pri sprejemanju odločitev. Vsi člani imajo enake volilne pravice, ravna se po pravilu »en član, en glas« (prva stopnja). Demokratično načelo velja na vseh naslednjih ravneh medsebojnega povezovanja (ICA 2015a; CICOPA 2014, 31). Načelo določa način, na podlagi katerega člani sprejemajo odločitve. Predpostavlja, da člani aktivno sodelujejo pri določanju politik v širokem obsegu dejavnosti. V kooperativah na demokratičen način brezpogojno odločajo člani, tudi izvoljeni predstavniki odgovarjajo za svoja dejanja članstvu. Demokratičnost se nanaša na kup pravic in tudi odgovornosti, pomeni pa tudi neprestano vzgojo in širjenje demokratičnih načel. Načelo daje posebno pozornost potencialno različnim glasovalnim strukturam, ki se morajo uvesti v sekundarne ali terciarne kooperative (Hoyt 1996).
3. **Ekonomska participacija članstva:** člani kooperative enakomerno prispevajo in demokratično nadzirajo kapitalske deleže kooperative. Običajno je del kapitala skupna lastnina kooperative. Za vložek članov ob ustanovitvi se dobi povračilo. Presežek dobička se navadno investira v nadaljnji razvoj kooperative in/ali za vzpostavljanje rezervnega fonda. Iz tega fonda lahko člani črpajo v skladu s svojim deležem v kooperativi, del tega presežka pa se navadno usmeri v druge aktivnosti (ICA 2015a; CICOPA 2014, 31). To načelo se ukvarja s težkim problemom pridobitve zadostnega kapitala, ki ga kooperative potrebujejo, če želijo učinkovito tekmovati z globalnimi industrijami. Pričakuje se, da je del kapitala kooperative v skupni lasti vseh članov, saj se z združevanjem virov povečuje tudi njihova moč. Člani lahko kapital prispevajo na štiri načine; investirajo članski delež, preko rezerv od ustvarjenih prihodkov, s periodičnimi prispevki deležev ali pa z dodatnimi vložki. Člani prispevajo kapital pravično in ga tudi demokratično nadzorujejo. Če ima kooperativa dobiček, se ta lahko porabi za nadaljnji razvoj, za drugo dejavnosti ali pa za povračila vložkov članov, navadno v obliki dividend (Hoyt 1996).
4. **Samostojnost in neodvisnost:** kooperative so avtonomne organizacije, ki jih upravljajo člani. V primeru sklepanja dogovorov z drugimi organizacijami, z vlado ali pri pridobivanju sredstev iz zunanjih virov, morajo kooperative zagotavljati demokratičen nadzor in tako vzdrževati avtonomijo (ICA 2015a; CICOPA 2014, 31). Kooperative isto kot ostala podjetja delujejo v državi, vlade in parlament pa oblikujejo zakonodajne okvirje, znotraj katerih kooperative delujejo. Pri tem so lahko vlade v odnosu do kooperativ ali podporne ali pa zaviralne. Poudarek je na nadzorovanju lastne usode, saj se je mnogokrat izkazalo, da se pri vključevanju vlad, te kasneje niso mogle, znale ali želele umakniti, kar

je pomenilo, da se je kooperativa začela soočati z neučinkovitostjo, birokratizacijo in slabim upravljanjem, neodvisnost in avtonomija pa nista bili nikoli realizirani (Hoyt 1996).

5. ***Izobraževanje, usposabljanje in informiranje:*** *kooperative omogočajo izobraževanje in usposabljanje za svoje člane, za izvoljene predstavnike in za zaposlene z namenom, da doprinašajo novo znanje k razvoju kooperative. Informirajo splošno javnost – zlasti mlade in mnenjske voditelje o naravi in prednostih sodelovanja* (ICA 2015a; CICOPA 2014, 31). Načelo poudarja, da ne gre le za oglaševanje izdelkov ali distribucijo informacij, ampak za to, da člani, zaposleni in menedžerji popolnoma razumejo kompleksnost in bogastvo kooperativnega mišljenja in delovanja. Izobraževanje in usposabljanje mora biti kontinuirano. Če naj bi bile kooperative del rešitve določenega problema, se morajo posamezniki v kooperativi zavedati koncepta, tega ceniti in biti pripravljeni v njem aktivno sodelovati. Usposabljanje članov in tudi managerjev je nujno, saj le tako pridobijo ustrezna znanja za učinkovito in odgovorno opravljanje nalog (Hoyt 1996).
6. ***Sodelovanje med kooperativami:*** *kooperative služijo svojim članom najbolj učinkovito, če sodelujejo z ostalimi kooperativami na lokalni, nacionalni, regionalni in mednarodni ravni* (ICA 2015a; CICOPA 2014, 31). S časom in z globalizacijo obstaja vedno večji potencial in potreba mednarodnega povezovanja. Tu ni mišljeno zgolj povezovanje kooperativ iste dejavnosti, ampak združevanje in povezovanje kooperativ različnih vrst s praktičnimi nameni (Hoyt 1996).
7. ***Skrb za širšo skupnost:*** *kooperative si prizadevajo za trajnostni razvoj skupnosti preko politik, ki so odobrene s strani njenih članov* (ICA 2015a, CICOPA 2014, 31). To je novo načelo, ki temelji na vrednoti družbene odgovornosti in skrbi za druge, ker se tako prispeva tudi k boljši družbi na splošno. Čeprav v načelu ni eksplicitno napisano, se načelo nanaša bolj na področje varovanja okolja navadno v lokalnih skupnostih, kjer imajo možnost vplivanja na ekonomski, socialni in kulturni razvoj skupnosti (Hoyt 1996).

2.3 Tipi kooperativ

Kot smo že večkrat zapisali, so kooperative v lasti in pod nadzorom svojih članov in delujejo v njihovo korist. Četudi je to razlikovanje enoznačno, pa lahko same kooperative zavzamejo več oblik. Kooperative se kot posebna oblika organizacije lahko pojavijo v katerikoli izmed treh glavnih sektorjev ekonomije, tako vladnega/javnega, korporativnega/privatnega kot tudi neprofitnega/civilnega sektorja (Whitman 2001). Gamble (2002) pravi, da so kooperative lahko formirane kot za-profitne (angl. *for-profit*) ali ne-za-profitne (angl. *not-for-profit*). V obeh primerih je cilj delovanje z dobičkom, presežek prihodkov pa se obravnava drugače. V za-profitnih se presežek izplača preko dividend in obresti na posojila. Pri ne-za-neprofitnih pa se poslovni presežki v podjetju ne porazdelijo med člane, ampak se morajo vrniti v splošno rezervo kooperative. Ta sredstva se lahko uporabijo za izboljšanje storitev, lahko se jih razdeli neprofitnim (angl. *non-profit*) kooperativam ali se jih dobrodelno podari (Gamble 2002).

Zimbelmanova (2007) piše, da so različni tipi kooperativ definirani s tem, kdo so člani in zakaj oz. s kakšnim namenom uporabljajo kooperativo. McLeod (2006) pa pravi, da je pomembno, da se na začetku ustanavljanja kooperative doseže dogovor o tem, kaj se s to kooperativo namerava doseči, saj bo forma kooperative močno odvisna od problema, ki ga bo kooperativa poskušala rešiti. McLeod kot najpogostejše kooperative izpostavlja *potrošniške*, ki so v lasti ljudi, ki v njih poslujejo, najpogosteje gre za prodajo hrane na drobno; *delavske*, v katerih gre za podjetja v lasti zaposlenih – to je tudi najbolj vsestranska oblika sodelovanja, ki je primerna tako za malo skupino sodelujočih kot tudi za vključenost v velike industrijske dejavnosti drugih kooperativ; *produkcijske* so v lasti ljudi, ki proizvajajo enake vrste blaga, in si tako pomagajo pri obdelavi in/ali distribuciji; *nabavne in storitvene*, katerih člani so neodvisni lastniki podjetij, ki želijo povečati prepoznavnost ali zmanjšati stroške za določeno storitev; ter *stanovanjske kooperative*, ki so v lasti stanovalcev, glede na obseg pa lahko vključujejo eno samo hišo ali stanovanje pa vse do velikih kompleksov. V nekaterih primerih je smiselno narediti *hibridni model kooperative* (združi se dva različna modela kooperativ npr. produkcijsko-delavskega), ki vključuje več zainteresiranih strani. Te vrste zadrug so veliko bolj zapletene, vendar se je potrebno zavedati, da je prednost sodelovanja ravno v tem, da se le s skupnim delom in povezovanjem lahko izpolnijo skupni interesi (McLeod 2006). Za Nacionalno kooperativno poslovno združenje (NKP) je McLeod oblikoval alternativno tipologijo omenjenih kooperativ, ki temelji na osrednji funkciji kooperative in njeni enoti članstva (McLeod v Whitman 2001). Tipologija je predstavljena v Tabela 2.1 spodaj.

Tabela 2.1: Tipi kooperativ po klasifikaciji NKP združenja

Funkcija	PRODUKCIJA	STORITEV	POTROŠNJA
Enota članstva			
INDIVIDUALNA	Delavska kooperativa	Delavska kooperativa	Potrošniška kooperativa
ORGANIZACIJSKA	Produksijska kooperativa	Trženjska, distribucijska in kooperativa skupnih storitev	Nabavna kooperativa

Vir: Andrew McLeod v Whitman (2001).

Avsec (1999) je s sodelavci naredil klasifikacijo kooperativ po več merilih, in sicer po gospodarskem, sociološkem in tudi pravnem. Kooperative tako razlikujejo glede na *velikost* – majhne, srednje in velike; *območje delovanja* – mestne in podeželske; *raven organiziranja* – prvo stopenjske ali primarne kooperative in drugo stopenjske oz. sekundarne kooperative; *vrste nalog* – specializirane ali enonamenske in splošne ali večnamenske kooperative; *stopnjo vključenosti* članov podjetja v kooperativo – storitvene ali pomožne in proizvodne ali produktivne kooperative; *odgovornost (jamstvo) članov* za obveznosti zadruga¹¹ – zadruga z neomejeno odgovornostjo (z. n. o.), kjer člani neomejeno z vsem svojim premoženjem odgovarjajo za obveznost zadruga, zadruga z omejeno odgovornostjo (z. o. o.), v katerih člani do določenega zneska odgovarjajo za obveznosti zadruga s svojim premoženjem, in zadruga brez odgovornosti (z. b. o.), v katerih člani ne odgovarjajo osebno za obveznosti zadruga (po slovenskem zakonu se lahko ustanavljajo le z. o. o. in z. b. o.); *dejavnost*: kmetijske, gozdarske, industrijske, obrtne, trgovske ter storitvene; *pravni položaj*: registrirane in neregistrirane; *gospodarski položaj članov*: kooperative proizvajalcev ali podjetnikov (člani so kmetje, trgovci, obrtniki, podjetniki), potrošniške zadruga (člani so potrošniki) in delavske produktivne zadruga (člani zadruga so delavci); *samostojnost kooperativnega posloводства* – tradicionalne, tržne in integrirane kooperative (Dülfer v Avsec 1999, 39). Pri tradicionalnih ima glavno vlogo pri odločanju občni zbor, posloводство je le izvršni organ, pri tržnih je kooperativa dojeta kot tržni partner, integrirane pa temeljijo na močnem položaju posloводства, ki ima pooblastila za najpomembnejše odločitve (povzeto po Avsec in drugi 1999, 38–40).

Shaffer (1999, 54–72) predstavi taksonomijo kooperativ glede na *glavne sektorje oz. dejavnosti*, v katerih so se te razvile. Podobno kot Shaffer tudi Whitman (2011) izpostavi kooperative *glede na sektor*. Pri tem opozarja, da tu ni mišljen sektor v smislu državnega in privatnega ali profitnega napram neprofitnem, ampak gre za *oznako panog*, v katerih kooperative delujejo.

¹¹ Tu je uporabljen izraz zadruga, ker se nanaša na pravno formalno pojmovanje gospodarskega subjekta v Sloveniji.

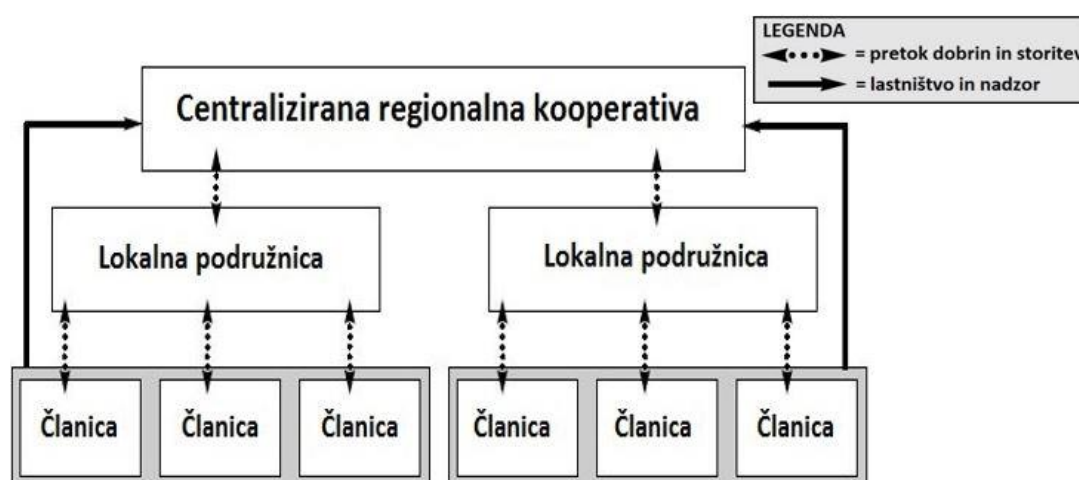
Izpostavi kmetijstvo, varstvo otrok, kreditne, finančne in zavarovalniške kooperative, kooperative za pogrebne in spominske slovesnosti, stanovanjske, zdravstvene in prehranske ter proizvodne kooperative. Naveže se na McLeodovo tipologijo (glej Tabela 2.1) in pravi, da so omenjene kooperative, kooperative prve vrste, vsa ostala združenja z namenom doseganja istih ciljev pa so kooperative druge stopnje (Whitman 2011, 3–4).

Zimbelmanova (2007) razdeli kooperative v tri skupine – *produksijske, delavske in potrošniške*. Produksijske nadalje deli na oskrbne in trgovske. Za delavske kooperative pravi, da je lahko vsako podjetje z zaposlenimi strukturirano kot delavska kooperativa, drži pa, da so te pogostejše v industrijskih, proizvodnih in storitvenih dejavnostih. Potrošniške so najbolj pogoste v zdravstvenih storitvah in storitvah oskrbe na domu. Za potrošniške kooperative Zimbelmanova pravi, da so najčistejša oblika kooperativ, saj dajejo lastništvo in nadzor tistim ljudem, za katere je najmanj verjetno, da bi ga sploh imeli. Pravi, da so najpogostejše v bančništvu, maloprodaji hrane, varstvu otrok, zavarovalništvu in preventivnem zdravstvu (Zimbelman 2007, 29–33).

Zeulijeva in Cropp (2004) izpostavljata, da se kljub diverziteti razlag in analiz kooperative najbolj pogosto klasificira v tri glavne kategorije. Prva je *primarna poslovna aktivnost*, kjer so lahko kooperative kategorizirane kot produksijske, marketinške, nakupne, potrošniške ali storitvene. Druga kategorija se nanaša na *tržno območje*, kjer so kooperative glede na velikost trga lahko lokalne, regionalne, nacionalne ali mednarodne. Zadnja, tretja kategorija, pa se nanaša na *lastniško strukturo*, kjer se razlikuje šest različnih lastniških kooperativnih modelov: 1) centraliziran, 2) zvezdi, 3) hibridni (kombinacija prvih dveh), 4) nova generacija kooperativ (angl. *NGCs – new generation cooperatives*), 5) Wyoming kooperative¹² in 6) kooperative v lasti delavcev (Zeuli in Cropp 2004, 27). Spodaj na Slika 2.1 je prikazan primer centralizirane regionalne kooperative z več poslovnimi enotami, kjer lahko preko legende razberemo tudi smeri pretoka dobrin in storitev ter lastništva in nadzora. Kot lahko vidimo, se storitve izvajajo obojestransko tako med centralno kooperativo kot tudi med lokalnimi podružnicami in posameznimi članicami, medtem ko je lastništvo in nadzor v domeni vseh članic.

¹² Poimenovane po ameriški zvezdni državi, ki z razliko od drugih dovoljuje dva razreda članov – prvi vključuje sponzorje oz. pokrovitelje, ki uporabljajo usluge kooperative in drugi razred, kateri vključuje investicijske člane, ki ne uporabljajo kooperative, ampak zgolj vlagajo lastniški kapital (Zeuli in Cropp 2004, 37).

Slika 2.1: Centralizirana regionalna kooperativa z več poslovnimi enotami

Vir: Zeuli in Cropp (2004, 34).

Naj omenimo še eno kategorizacijo tipov kooperativ s strani CICOPE – mednarodne organizacije za industrijske, obrtne in storitvene kooperative. Slednja navaja 4 glavne tipe kooperativ, in sicer delavske kooperative opiše kot kooperative, katerih člani so zaposleni v podjetju, kjer skupaj odločajo o poslovnih odločitvah ter skupaj volijo in imenujejo svoje voditelje. Obrtniške kooperative vključujejo posamezne proizvajalce v industriji in storitvah, ki si delijo storitve in njihove stroške. V tretji kategoriji so vsa podjetja v lasti in pod nadzorom zaposlenih, ki dajejo velik poudarek na ustvarjanju trajnostnih delovnih mest in proizvodnje. V zadnji kategoriji so **socialne kooperative**, ki so predmet našega raziskovanja. CICOPA pravi, da so slednje specializirane za zagotavljanje storitev splošnega pomena – torej socialnih, zdravstvenih, izobraževalnih in okoljskih storitev, ali pa pomagajo ponovno vključevati tako ali drugače prikrajšane delavce – invalide, dolgoročno brezposelne, migrante, storilce kaznivih dejanj, odvisnikov od drog ipd. (CICOPA 2014, 5).

2.3.1 Socialne kooperative

Če za Grčijo pravijo, da je zibelka demokracije, potem brez težav lahko rečemo, da je Italija zibelka socialnih kooperativ. Njihova zgodovina je v primerjavi z ostalimi tipi kooperativ relativno mlada, saj njeni začetki segajo v konec 70-ih let prejšnjega stoletja. V čas, ko so se Italija in tudi druge evropske države spopadale z izredno slabim gospodarskim stanjem in visoko brezposelnostjo. Socialne kooperative so se postopoma in vztrajno začele širiti v 80-ih letih, ko je brezposelnost, predvsem med mladimi, še vedno ostajala na visoki ravni. Defourny in Nyssens (2012) pravita, da lahko skozi kooperativno literaturo opazimo vzorec, da se ta tip organizacij socialne ekonomije pojavi takrat, ko sta izpolnjena dva pogoja, in sicer pogoj

nujnosti in pogoj *kolektivne identitete*. Zgodovina nas uči, da so kooperative večinoma rojene pod pritiski nezadovoljenih potreb, ki naslavljaajo akutne probleme, in so kot take odgovor na pogoj *nujnosti* (angl. *condition of necessity*) in tudi odgovor na *socialne zahteve*, ki so osnovane na *deljeni usodi* (angl. *shared destiny*). Zaradi padca nivoja države blaginje in brezposelnosti se ljudje soočajo z novimi socialnimi zahtevami, katerih prosti trg in javne intervencije ne morejo več zadovoljiti temu primerno (Defourny in Nyssens 2012, 15–18).

Zakon o socialnih kooperativah je Italija prvič pripravila leta 1981, do sprejetja pa je bil v javni razpravi in usklajevanju kar deset let; sprejeli so ga leta 1991 (Vanek 2001, Gosling 2002). Po sprejetju omenjenega zakona se je ta tip kooperativ v Italiji močno razširil, zakonski okvir pa je kasneje dobil tudi v nekaterih drugih evropskih državah Kvalifikacijo socialnega podjetništva preko kooperativnih oblik, uporabljene pravne oblike in iz tega izhajajoče dejavnosti za posamezne evropske države vidimo v Tabela 2.2 spodaj.

Tabela 2.2: Kvalifikacija socialnega podjetništva preko kooperativnih oblik

Država	Uporabljena pravna oblika	Zakon /Leto	Dejavnosti
Italija	Socialne kooperative	Nacionalni zakon 381/1991	Socialne storitve (tip A) Delavna integracija (tip B)
Španija	Socialne kooperative	Nacionalni zakon 27/1999 Regionalni zakoni v 12 avtonomnih regijah med leti 1993 in 2003	Storitve pomoči na področjih zdravja, izobraževanja, kulture in dejavnosti socialne narave; Delovna integracija
Francija	Socialno kooperativne družbe; Kooperativne družbe za delovno integracijo	Nacionalni zakon 2001	Delovna integracija ranljivejših skupin
Portugalska	Socialno-solidarnostne kooperative	Co-operativna koda – Zakon 51/96; Zakonodajni odlok 7/98	Delovna integracija ranljivejših skupin
Poljska	Socialne kooperative	Nacionalni zakon o socialnih kooperativah 2006	Delovna integracija široke kategorije deprivilegiranih delavcev
Madžarska	Socialne kooperative	Nacionalni zakon 2006	Ustvarjanje delovnih mest; olajšave za izboljšave socialnih potreb svojih prikrajšanih članov
Grčija	Socialne kooperative	Nacionalni zakon 4019/30-9-2011 o Socialni ekonomiji in socialnemu podjetništvu	Angažiranje na treh področjih: a) delovni integraciji; b) socialnem varstvu; c) opravljanje storitev, ki zadovoljujejo kolektivne potrebe in lokalni razvoj

Vir: EC (2013, 42).

Thomas (2004) piše, da kooperative dosegajo višje ravni učinkovitosti pri zagotavljanju storitev in pri razporejanju sredstev. Uživale naj bi večje zaupanje svojih strank, ni jim potrebno skrivati neskladja za upravnimi postopki, nimajo birokratskih zamud in naj ne bi odlagale dogovorjenih rokov. Socialne kooperative v Italiji se poslužujejo vodstvenih vzorcev zasebnih podjetij, v tem smislu, da so prisotni na prostem trgu, ampak njihov cilj ni zgolj ustvarjanje dobička, ampak zadovoljitev povpraševanja po socialnih storitvah, ki jih niti država, niti zasebniki niso sposobni zadovoljiti. Ključnega pomena je zakon 381/1991, ki daje *socialnim kooperativam strukturo z dvojno funkcijo*: a) javno usmerjene v smislu, da je njihov cilj osnovna oskrba in storitve; ter b) privatno usmerjene kar zadeva organizacijo in proračun. Socialne kooperative v tem pogledu obrnejo logiko profitno usmerjenih podjetij. Njihov glavni cilj je srednja in dolgoročna ekonomska rast v pogojih optimalne dobičkonosnosti, obenem pa zadovoljitev socialnih vidikov delavcev, lokalne skupnosti ali okolja, z namenom zadostiti vsaj enemu od primarnih ciljev (Thomas 2004, 248). Poslovna ideja socialnih kooperativ glede na socialni in ekonomski uspeh je prikazana v Tabela 2.3 spodaj.

Tabela 2.3: Poslovna ideja socialnih kooperativ

Socialni uspeh	Ekonomski uspeh	
	Visok	Nizek
Visok	Učinkovito in uspešno upravljanje, zadovoljstvo zainteresiranih strani in doseganje socialnih ciljev so medsebojno povezani.	Socialni uspeh je dosežen na škodo gospodarskega ravnotežja in je zato usojeno, da ne bo trajal.
Nizek	Gospodarski uspeh je dosežen na podlagi stroškov nekaterih interesnih skupin za uresničitev pričakovanj enega ali več socialnih ciljev.	Neuspešno in neučinkovito upravljanje ter nezadovoljstvo interesnih skupin pri doseganju enega ali več socialnih ciljev.

Vir: Thomas (2004, 249).

Glede na velik uspeh socialnih kooperativ v Italiji in podobnost sistema socialnega varstva (predvsem na področju denarnih nakazil) si bomo njihovo zgodbo in razloge za uspeh pogledali malo bolj podrobno. Da bi razumeli razvoj socialnih podjetij v Italiji, moramo upoštevati glavne značilnosti italijanskega sistema socialnega varstva in neprofitnega sektorja. Italijanski sistem blaginje, ki se meri pretežno v smislu javnih izdatkov, je bil usmerjen predvsem v denarna nakazila, medtem ko je bila ponudba socialnih storitev zelo slaba. Italijanski neprofitni sektor je tako igral vlogo posrednika, ki je na inovativen način, s socialnimi kooperativami, nadomestil in izpolnil naraščajoče povpraševanje po socialnih storitvah.

Borzaga in Santuari (2001) v raziskavi o socialnih kooperativah v Italiji ugotavljata, da je v tem sektorju veliko različnih organizacijskih in pravnih oblik. Tu so *socialne kooperative* med katerimi jih 70 % ponuja socialne storitve, 30 % pa se jih ukvarja z delovno integracijo; petina je *prostovoljnih organizacij*, ki ne smejo omogočati rednih socialnih storitev, osebe pa je večinsko prostovoljno; tretja skupina so organizacije, ki bolj ali manj zagotavljajo storitve za svoje lastne člane, vendar niso prostovoljne; tu so še *tradicionalne kooperative*, ki delujejo predvsem v sektorjih s kolektivnim interesom, sem spadajo *dobrodelne organizacije in javne institucije socialnega varstva*, ki se nemalokrat iz javnih institucij preoblikujejo v zasebne fundacije; ostal prostor pa zasedajo delniške družbe (Borzaga in Santuari 2001, 166–167).

Italijanske socialne kooperative predstavljajo inovativno organizacijsko obliko v neprofitnem sektorju. Takratni italijanski javni sistem blaginje se je bolj osredotočal na prerazporejanje denarnih sredstev in ne toliko na zagotavljanje storitev. Vrzal med javnimi storitvami in vse večjem povpraševanju po dodatnih storitvah se je preselila na področje tretjega sektorja, kjer so bile ustanovljene nove ne-za-profitne organizacije in tudi prve socialne kooperative. V tistem času še niso imele izdelanega pravnega koncepta, kljub temu pa so jim bile dovoljene donacije, kar je omogočilo zgodnje nastajanje socialnih kooperativ, počasi pa so začele definirati tudi organizacijsko strategijo, predvsem z oblikovanjem konzorcijev na lokalni ravni in konzorcijem na nacionalni ravni (Borzaga in Santuari 2001, 168–170; Gosling 2002, 6).

Pravno so bile socialne kooperative priznane leta 1991. Zakon ni zgolj prepoznal nove oblike kooperativ, ampak je konfiguriral popolnoma nov tip podjetništva s specifičnim namenom – delovati za splošen interes skupnosti, spodbujati osebno rast pri vključevanju ljudi v družbo in zagotavljati socialno blaginjo, izobraževalne storitve in delovna mesta za prikrajšane skupine ljudi (Restakis in Ondrej 2008, 18; Borzaga in drugi 2014, 10). Zakon kooperative deli na:

- socialne kooperative **tipa A**, ki jih izvajajo dejavnosti na področju zdravstva ter socialnih in izobraževalnih storitev. V tem tipu ni nujno, da kooperative vključujejo prostovoljce, če pa jih ne sme biti več kot 50 % članov. Veliko kooperativ tipa A vključuje zgolj delavce in člane uporabnike storitev; in
- socialne kooperative **tipa B**, ki delujejo kot agencije za vključevanje ranljivejših ljudi na trg dela, skrbijo za delovno integracijo, pri čemer je cilj maksimirati ekonomsko vključenost ranljivejših skupin kot zaposlenih oseb. V tem tipu kooperativ mora biti vsaj 30 % kooperativnih delavcev iz ranljivejših skupin – invalidov, duševnih bolnikov, nekdanjih zapornikov, odvisnikov od drog ali alkohola, priseljencev (Borzaga in Santuari 2001, 171; Borzaga in drugi 2014, 10–11; Conaty 2014, 16; Gosling 2002, 13).

Z zakonom 381/1991 je določeno, da so lahko prostovoljci polnopravni člani socialnih kooperativ in da lahko **lastniška struktura** vključuje več kategorij članov, in sicer: 1) delavce, vključno z managerji, ki so plačani s strani kooperative; 2) člane uporabnike in njihove družinske člane, ki koristijo storitve kooperative; 3) člane prostovoljce, ki delajo brezplačno, vendar jih ne sme biti več kot 50 % glede na celotno delovno silo; in 4) člane financiranja, ki so opredeljeni kot donatorji kapitala z omejenimi pravicami in niso neposredno vpleteni v kooperativne aktivnosti. Navadno so to občine (Borzaga in drugi 2014, 11; Thomas 2004, 248–249). Ponekod je zaradi večine sklenjenih pogodb dodana še peta kategorija članstva – javne institucije (Gosling 2002, 13).

Borzaga s sodelavci (2014) navaja, da je v letu 2005 skoraj **50 % javnih izdatkov** za socialne storitve šla v roke zasebnim **neprofitnim organizacijam**, od tega je bilo okoli **80 %** pogodb med lokalnimi oblastmi in **socialnimi kooperativami**. Le 30 % teh pogodb je bilo rezultat javnih razpisov, ostale je bilo sklenjeno s sporazumi preko pogajanj. Večina tj. **59 %** socialnih kooperativ je **tipa A**, ki zagotavljajo storitve, 32,8 % je kooperativ tipa B, ki zaposlujejo prikrajšane skupine, 4,3 % je mešanih modelov in 3,9 % pa predstavljajo konzorciji. Med kooperativami tipa A jih več kot 50 % deluje v sektorju oskrbe, tip B pa povprečno zaposluje okoli 55 % prikrajšanih oseb, od tega 46,3 % invalidov (ISTAT v Bland 2011, 11).

Zanimiv podatek je tudi o **stopnji preživetja** socialnih kooperativ. Po petih letih delovanja, Conatyjeva (2014) navaja, preživi in deluje dalje več kot **89 %** socialnih kooperativ, kar sama pripisuje robustnosti poslovnega modela, ki je skozi leta zgradil zaupanje javnih politik in zasebnega sektorja (Conaty 2014, 16). Po sprejetju zakona leta 1991 so se socialne kooperative začele širiti po vsej državi. Na njihov razvoj so imeli precejšen vpliv lokalni organi, ki so v bistvu bili **naročniki storitev**. Pod pritiski vse večjega povpraševanja po socialnih storitvah so začeli sklepati pogodbe z novonastalimi socialnimi kooperativami. Tako so povečali ponudbo storitev, brez da bi povečali število javnih uslužbencev, kar je bilo nasprotno s prejšnjimi praksam, ki so socialne storitve dodeljevale k javni upravi in njenim uslužbencem (Borzaga in Santuari 2001, 171).

Borzaga in Santuari (2001) in Vanekova (2001) navajajo zgovorne podatke glede števila socialnih kooperativ. Izpostavljajo, da se je število socialnih kooperativ iz leta 1986, ko jih je bilo nekaj manj kot 500, oskrbovali pa so okoli 35.000 uporabnikov, do leta 1996 povečalo na 4.000, vključevale so okoli 100.000 članov, od tega je bilo 75.000 redno zaposlenih, 9.000 je bilo prostovoljcev, skupaj pa so oskrbovali 400.000 uporabnikov. Najpogosteje v okoli 81 %

so zagotavljale socialne storitve, ki so jih uporabljali predvsem **starejši** (47 %), (Vanek 2001, Borzaga in Santuari 2001, 174–175).

Večkrat smo že izpostavili, da so kooperative bolj odporne na ekonomske krize, in celo več, da so prav takšni pogoji najbolj optimalni za njihov nastanek. Carini in Costa (2013) sta raziskovali italijanske socialne kooperative med zadnjo gospodarsko krizo. Raziskava je vključevala več kot 7.400 kooperativ, ki so bile ustanovljene pred letom 2009. Podatki so se nanašali na ekonomske in zaposlitvene podatke¹³ v letih 2008 in 2011. Izkazalo se je, da so socialne kooperative kljub finančnemu in gospodarskemu zlomu skupni promet povečale za 20,4 %, njihove bilančne vsote za 28,4 %, na področju zaposljivosti pa se je izkazal 10 % pozitivni trend. Primerjava med kooperativami na severu in na jugu je pokazala, da so se kooperative na severu zaradi strukturnih prednosti bolj sposobne odzvati na krizo (Carini in Costa 2013). Bland (2011) in Gosling (2002) izpostavita faktorje uspeha socialnih kooperativ:

1. **Finance:** ključni element za uspeh socialnih podjetjih je navadno močna infrastrukturna podpora, vključno s finančno podporo. Socialne kooperative imajo odprte posebne lokalne sporazume, ki socialnim zadrugam omogočajo *zadolževanje po nizkih obrestnih merah*. Socialne kooperative so namreč *zelo odvisne od javnih naročil*, ti pa se navadno plačujejo v 60–90 dnevni rokih. Socialne kooperative v Italiji imajo tudi *podporo donacijskih shem*. Ključni element pri oblikovanju kooperativnega sektorja v Italiji je bil *sklad Marconi*, ki finančno pomaga novim kooperativam, te v zameno vanj povratno investirajo 3 % letnega dobička, da lahko financira nove kooperative. Zakonodaja dovoljuje tudi *financiranje s strani članov*, ki imajo omejeno glasovalno pravico (občine). *Privatnim investitorjem*, ki donirajo ne-za-profitnim organizacijam, *so omogočene davčne olajšave*. Kooperativne federacije in konzorciji lahko preko lokalnih dogovorov z bankami dobijo za kooperative *posojila z nižjimi obrestnimi merami* (Gosling 2002, 9; Bland 2011, 13).
2. **Obdavčitev:** Ugodnosti, ki jih imajo kooperative kot del socialnega podjetništva v Italiji *rezervnega sklada nimajo obdavčenega*, tudi omenjeni letni dodatek Marconijevemu skladu *ni obdavčen*. Socialne kooperative imajo *0 % ali maksimalno 4 % DDV*. Plačujejo *nižjo stopnjo davka od prihodkov*; prikrajšani člani (invalidi) so *oproščeni plačila za nacionalne*

¹³ Pojavlja se vprašanje, kako meriti ekonomski uspeh kooperativ, če te niso zgolj zreducirane na maksimiranje profitov, ampak tudi na ustvarjanju socialne vrednosti doprinosa k družbi. Prva teorija (Travaglini 1997 v Carini in Costa 2013, 5) predlaga, da se za merjenje vzame iste indikatorje ki merijo dobičkonosnost tako za profitne kot tudi za neprofitne organizacije in druga (Nicholls in drugi 2009 v Carini in Costa 2013, 5), ki predpostavlja, da naj se meri zgolj socialna dodana vrednost, ekonomski in finančni kriterij pa naj se popolnoma zanemari. Omenjena raziskava želi preseči in prvo in drugo, s tem za uporabi naslednje štiri indekse: 1) promet/skupni operativni stroški; 2) dobiček/izguba; 3) kapital/skupna sredstva in 4) osnovna/celotna sredstva (Carini in Costa 2013, 4–5).

prispevke za zavarovanje, s čimer se zagotavlja realno in praktično pomoč kooperativ tipa B. *Za zasebne donacije* socialnim kooperativam in ostalim ne-za-profitnim organizacijam so predvidene *posebne davčne olajšave* (Glosing 2002, 10–11; Bland 2011, 12).

3. **Močan organizacijski model:** trdnost je zagotovljena v *bazi članstva*, saj na ta način *združujejo interese vseh vpletenih* – zaposlenih, uporabnikov, prostovoljcev in investorjev, ter tako prispevajo k uspehu poslovanja. *Kultura in upravljanje* v socialnih kooperativah sta *izrazito participativna*, na ta način je vzpodbujena večja učinkovitost in produktivnost. Vsekakor najbolj pomembna značilnost organizacijskega modela je *povezanost kooperativ v konzorcije in federacije*. To nekateri avtorji npr. Borzaga in Santuari (2001, 176) poimenujejo *tristopenjska struktura kooperativ*. Na prvi stopnji so kooperative, na drugi se te povežejo z lokalnimi organizacijami v konzorcij, tretjo stopnjo pa predstavlja nacionalni konzorcij oz. federacija. Kooperative ohranijo lokalne povezave in človeške resurse, učinkovitost na trgu pa dosegajo z združenostjo v konzorcijih. Konzorciji pomagajo razvijati in vzdrževati upravljanje znanja in managementa o kooperativah, preko konzorcija se kooperative tudi pogajajo o znižanju obrestnih mer za posojila, ali pa konzorcij sam deluje kot garancija za posamezno posojilo (Bland 2011, 13-14; Glosing 2002, 11–12).
4. **Jasno definiran zakonodajni okvir:** z zakonom 381/1991 so socialne zadruge definirane kot organizacije, katerih *primarni upravičenec je skupnost* ali skupine prikrajsanih ljudi. Zakon določa, da ni potrebno biti član kooperative, obenem *pa določa, kdo vse lahko je član*. Jasno opredeli pravno strukturo socialnih kooperativ in *določi podlago za njihovo rast in širitev*. Bolj prilagodljiv je zakon glede obsega dejavnosti, ki se nanaša na prispevanje k splošnemu interesu skupnosti, zagotavljanju socialnih storitev in vključevanju prikrajsanih posameznikov. Jasno določi *omejitev distribucije presežkov* na 80 % celote, obenem pa dopusti tudi možnosti, da se presežki preusmerijo nazaj v kooperativo. Zakon 381/1991 je naredil jasen načrt ne-za-profitnim organizacijam, ki proizvajajo socialne storitve na komercialni bazi, in so bile pred tem organizirane na prostovoljni bazi (Bland 2011, 12; Glosing 2002, 13–14).
5. **Proaktivne politike naročanja in partnerski odnosi z lokalnimi organi:** Socialne kooperative imajo močne in pozitivne partnerske odnose z lokalnimi oblastmi, pogosto so vključeni v skupno načrtovanje storitev. S sprejetjem zakona je bil kooperativam podeljen *status prednostnih ponudnikov* v javnih naročilih pri pogodbah pri lokalnih oblasteh (Bland 2011, 12).

2.4 Umestitev (socialnih) kooperativ

Slovenija ima precej dolgo tradicijo na področju kooperativ in drugih samoorganizirajočih zvez še iz časa bivše skupne države, in tudi tistih od prej. Zaradi nekoliko bolj specifičnega se zdi tudi, da nikoli zares končanega, tranzicijskega prehoda, ki ga je država opravila na političnem področju – iz enopartijske države v parlamentarno demokracijo, in v gospodarstvu – iz planskega v tržno gospodarstvo, se določene posebnosti, tudi in predvsem neizkoriščen potencial, opaža tako na področju kooperativ kot tudi v širši definiciji prostora tretjega sektorja, socialne ekonomije in socialnega podjetništva.

V široko opredelitev termina socialnega podjetništva so se v zadnjih nekaj desetletjih uvrstile različne vrste gospodarskih pobud. Socialno podjetništvo, teoretično ambiciozen koncept, kot mu pravi Thomas (2004), se uporablja tako za prostovoljne organizacije kot tudi za številne standardne kooperative, ki nudijo oskrbo, in pa delniške družbe ter privatna podjetja, ki razvijajo podjetniški duh, ki je usmerjen v doseganje družbenih ciljev. Nastalo in razširilo se je kot posledica, da javni in zasebni sektor nista uspela zadovoljiti potreb precej diferencirane civilne družbe; javni zaradi proračunskih primanjkljajev, zasebni zaradi nezmožnosti zmanjševanja stroškov in povečanja profita (Salamon 1997 v Thomas 2004, 244). Tako se je oblikovalo več vrst prostovoljnih organizacij, ki so se odzvale na potrebe ljudi. Na ta način socialno podjetništvo izgleda kot sistem iniciativ, ki so povezane s svojimi bistvenimi značilnostmi, in ravno zato bolj učinkovite in bolj prilagodljive na povpraševanja.

Socialno podjetništvo ima karakteristike, ki se precej razlikujejo od tipično tržnih. Thomas (2004) izpostavlja naslednje: podjetja delujejo v korist skupnosti, imajo visoko ekonomsko tveganje in visoko stopnjo upravne avtonomije, spodbujajo aktivno sodelovanje pri poslovnih dejavnostih in odločanju, vodstvena vloga ni omejena na imetnike kapitala, ampak temelji na demokratičnem odločanju vseh članov, distribucija dobička pa je omejena (Thomas 2004, 245). Do podobnih elementov so prišli tudi pri evropskem raziskovalnem projektu EMES¹⁴, ki predstavlja glavnino poudarka različnih socialnih iniciativ v akademskih vodah in tudi na splošno. EMES-ov pristop k socialnim iniciativam je rezultiral v sestavi različnih indikatorjev, pri čemer je potrebno poudariti, da ti indikatorji niso mišljeni kot sklop pogojev, ki jih mora organizacija izpolnjevati, da zadosti kriterijem socialnega podjetja, ampak predstavljajo merila nekakšnega idealnega tipa.

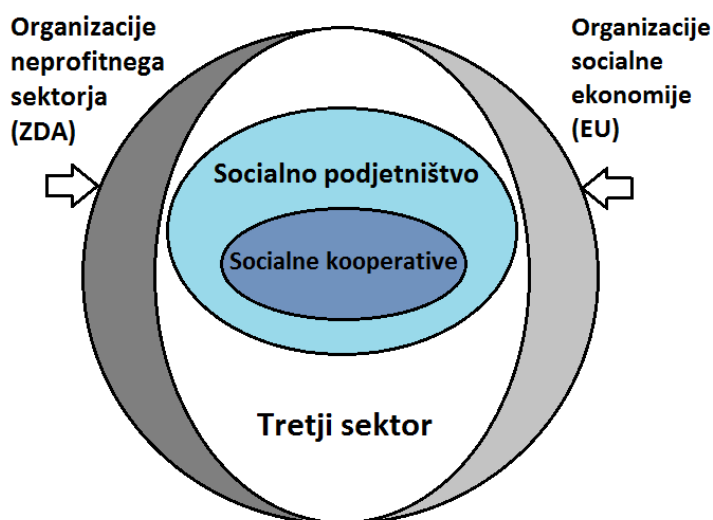
¹⁴ EMES (fr. *Emergence des Entreprises Sociales en Europe*) je bil raziskovalni internetni projekt, ki je potekal med leti 1996 in 2000. Raziskovalna mreža je bila osredotočena na terciarni sektor.

Kazalniki so bili predstavljeni v dveh sklopih – štirih gospodarskih in petih socialnih, vendar Jacques Defourny predlaga ločitev na tri sklope:

1. *Kriteriji, ki reflektirajo ekonomsko in poslovno dimenzijo socialnih podjetji*: kontinuirana aktivnost produkcije dobrin ali storitev; znatna raven ekonomskega tveganja; minimalna vsota plačanega dela;
2. *Kriteriji, ki zajemajo socialno dimenzijo socialnih podjetji*: eksplicitni cilj za dobrobit skupnosti; iniciativo oblikuje skupina državljanov ali civilna družbena organizacija in je rezultat kolektivne dinamike; omejena distribucija dobička (kooperative na primer lahko ustvarjajo in razdeljujejo profite, vendar omejeno, da se izognejo maksimiranju profita);
3. *Kriteriji, ki reflektirajo sodelovanje pri upravljanju*: visoka stopnja avtonomije; odločevalski procesi ne temeljijo na lastništvu kapitala; participativna narava, ki vključuje številne stranke, katere zadevajo aktivnosti (Defourny 2001, 16–18; Defourny in Nyssens 2012, 9–11; Spear v Roelants 2009, 27).

Mertens (1999 v Thomas 2004, 246) pravi, če želimo enoznačno interpretacijo socialnih podjetij, ki so se na obeh straneh Atlantika 'dogodila' v vmesnem prostoru med javnim in zasebnim sektorjem, in katere Američani terminološko opredeljujejo kot *neprofitni sektor*, Evropejci pa *socialna ekonomija*, je najprimernejši termin *tretji sektor*, s katerim so označene skupne karakteristike med obema. Spodaj na Slika 2.2 vidimo tretji sektor kot presek organizacij neprofitnega sektorja v ZDA in organizacij socialne ekonomije v Evropi, del katerega je tudi socialno podjetništvo in v njem socialne kooperative, o katerih smo pisali v prejšnjem poglavju.

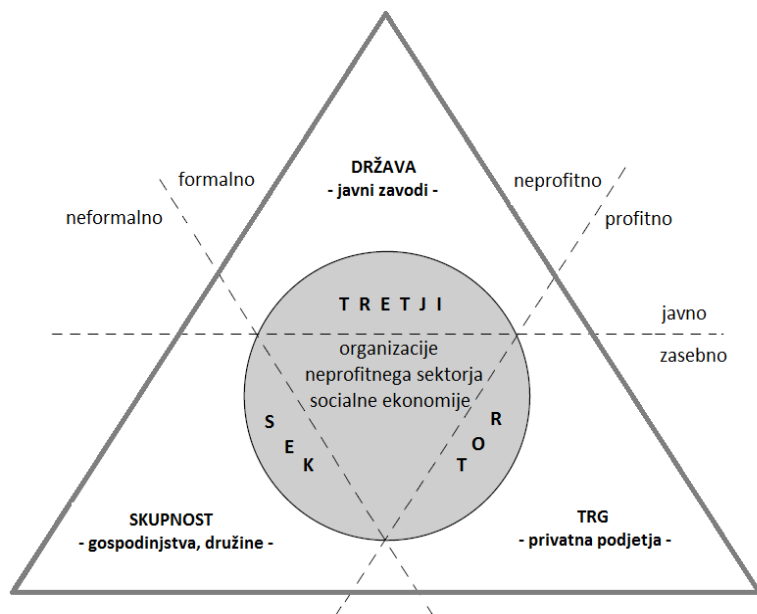
Slika 2.2: Pozicioniranje socialnih kooperativ

Vir: Thomas (2004, 247).

Če pogledamo induktivno še na malo širše področje, Victor Pestoff (2005) prilagodi mešani model blaginje (angl. WelfareMix) Eversa in Wintersbergerga in kot lahko vidimo na Slika 2.3¹⁵ spodaj je tretji sektor na vidnem področju večjih ločenih perspektiv, vendar jasno ločen tako od države kot tudi od trga in družine.

Slika 2.3: Pozicioniranje tretjega sektorja v trikotniku blaginje

Vir: Pestoff (2005, 115).

Pristop *neprofitnega sektorja* je v veljavi od druge polovice 70-ih let prejšnjega stoletja in se uporablja zlasti v ZDA, pogosto sicer tudi v Evropi. Neprofitna organizacija izpolnjuje širok spekter družbenih, gospodarskih in političnih nalog, vključno z zastopanjem interesov in lobiranjem, prerazdelitvijo ter zagotavljanjem storitev. Najbolj znana opredelitev je opredelitev Univerze Johna Hopkinsa (OECD 2010, 58; Galliano 2003, 8; Defourny 2001, 8), ki pravi, da ta sektor vključuje organizacije, ki so 1) *formalne* – imajo določeno stopnjo institucionalizacije; 2) *zasebne* – so jasno ločene od javnih avtoritet; 3) *samoupravne* – z lastnimi regulativnimi in odločevalskimi telesi; 4) *prostovoljne* do določene stopnje; in 5) *ne razdeljujejo dobičkov*, saj se že v sami osnovi izraz 'neprofiten' nanaša predvsem na odsotnost delitve dobička, s čimer se bistveno razlikuje od evropskega pristopa socialne ekonomije, ki vključuje tudi kooperative. Ta razlika naj bi bila po mnenju Defournya (2001) manj bistvena, saj je razdelitev dobičkov tudi pri kooperativah in vzajemnih družbah omejena z notranjimi in/ali zunanjimi predpisi.

¹⁵ Model smo prilagodili na način, da smo originalnemu modelu poleg organizacij neprofitnega sektorja dodali še organizacije socialne ekonomije, pri čemer moramo opozoriti, da lahko prihaja do manjših odstopanj glede na določitve države pri definirani profitne in neprofitne perspektive.

Termin *socialna ekonomija* ima precej starejšo zgodovino in širši koncept kot neprofitni sektor, saj je manj strogo omejen z omejitvijo (ne)delitve, v skladu s katero organizacije ne morejo zakonsko razdeliti presežka svojim lastnikom. Definirati socialno ekonomijo nikakor ni enostavna stvar. Galliano (2003, 7–9) pravi, da se izraz uporablja za opredelitev kompleksnega sveta in sistema odnosov, ki ureja življenje v tretjem sektorju in na splošno v neprofitnih, organizacijah za ustvarjanje fleksibilnega zaposlovanja, aktivnega državljanstva, storitev za ljudi, decentralizacijo blaginje, varovanja človekovih pravic, močne lokalne razvojne politike in socialnega sodelovanja. Je gospodarstvo, v katerem sodelujejo najbolj raznoliki akterji od kooperativ, vzajemnih družb, združenj, fundacij in drugih prostovoljnih združenj, njihov skupni imenovalc pa je neprofitnost. Omenjena definicija pa ni tako neproblematična. Galliano nadaljuje, kakorkoli si zamišljamo tretji sektor v Evropi, socialno ekonomijo predstavljajo kooperative in vzajemne organizacije, paradoks pa je, da pa so prav te nemalokrat zaradi svoje komercialne usmerjenosti izključene, na drugi strani pa merila vključujejo tudi organizacije, ki so prikazane zunaj tretjega sektorja (npr. delniške družbe).

Kot gospodarska dejavnost je bila socialna ekonomija od nekdanj močno povezana z združenji in predvsem s kooperativami, ki predstavljajo hrbtenico socialne ekonomije. Ravno sistem vrednot in načel, sintetiziran v zgodovinskem kooperativnem gibanju (glej poglavje Zgodovina kooperativ), je podstat oz. temelj modernega koncepta socialne ekonomije, strukturiran s tremi večjimi družinami organizacij – kooperativami, vzajemnimi družbami in združenji (OECD 2010).

Identifikacija socialne ekonomije, kot jo poznamo danes, se je začela v Franciji okoli leta 1970, ko so kooperative, vzajemne družbe in združenja ustanovile Nacionalni odbor za zvezo vzajemnih, kooperativnih in asociativnih dejavnosti (angl. *National Liaison Committee for Mutual, Cooperative and Associative Activities* – CNLAMCA). Najnovejša deklaracija evropskih organizacij socialne ekonomije¹⁶ je bila sprejeta leta 2002, in sicer za štiri družine organizacij – kooperative, vzajemne družbe, združenja in fundacije, predstavlja naslednja načela: 1) posameznik in družbeni cilji so nad kapitalom; 2) članstvo je prostovoljno in odprto; 3) demokratičen nadzor članov; 4) zajema kombinacijo interesov članov, uporabnikov ali splošni interes; 5) uporaba načela solidarnosti in odgovornosti; 6) samostojno upravljanje in neodvisnost od javnih organov; 7) presežki se uporabljajo za uresničevanje ciljev trajnostnega razvoja in storitev, ki so v interesu članov ali splošnem interesu (CIRIEC 2012, 18–19).

¹⁶ Fran. *Déclaration finale commune des organisations européennes de l'Économie Sociale*.

Tretji sektor glede na večino evropskih tradicij vključuje zveze, društva, kooperative, vzajemne družbe, fundacije, zasebne zavode – vse *ne-za-profitne* organizacije, organizacije, v katerih ni maksimiranja profita zgolj za tiste, ki jih obvladujejo. V Sloveniji se za omenjene vrste organizacij uporablja tudi izraz *nevladne organizacije* (Črnak-Meglič in Rakar 2009), pa tudi volonterski ali prostovoljni sektor in civilna družba (OECD 2010), vendar pri nas ti koncepti niso vzeti kot ne-za-profitni, ampak kot neprofitni (CIRIEC 2012). Omenjene organizacije so odigrale pomembno vlogo pri zagotavljanju storitev že v času pred drugo svetovno vojno, v 50-ih letih prejšnjega stoletja zaradi problemov povezanih z revščino, v 60-ih oz. 70-ih letih zaradi zahtev po večji demokraciji in enakosti v vseh sferah življenja. Na začetku 80-ih se je zaradi močne strukturne brezposelnosti pojavila potreba po zmanjšanju državnih proračunskih primanjkljajev in na drugi strani zapolnitev vrzeli neefektivnega javnega in zasebnega sektorja. Pojavljati se je začelo vprašanje, kako uspešen je lahko tretji sektor v pomoči pri teh izzivih.

Victor Pestoff (2005) opozarja, da obstaja precejšnje pomanjkanje sistematičnega pristopa k primerjalni analizi sistema blaginje, torej tretjega sektorja in socialne države, da pa so možne tri razlage: 1) država pri ustvarjanju blaginje nadomešča ali celo izrinja tretji sektor; 2) država in tretji sektor sta komplementarna pri ustvarjanju blaginje; in 3) pluralistični pristop blaginje, v katerem država in tretji sektor konkurirata pri zagotavljanju storitev, s čimer se poveča ponudba in blaginja, svoboda izbire je večja (Pestoff 2005, 45–48). V Esping-Andersenovi tipologiji (1999 v Defourny in Nyssens 2012, 3) obstajajo *štiri različni modeli* načinov, po katerih so se posamezne države lotile teh izzivov. Yuri Kazepov (2008 v Mandič in Filipovič-Hrast 2011, 13) je iz teh modelov izpeljal klasifikacijo sistemov blaginje, ki je po njegovem mnenju rezultat skupnega delovanja večih akterjev – države blaginje, trga dela in storitev ter družine. Če pogledamo klasifikacijo sistemov blaginje, ki je nedvomno močno povezana s staranjem prebivalstva, o katerem bo več govora v nadaljevanju, so omenjeni modeli naslednji:

1. *Liberalni model, npr. Združeno kraljestvo*. Značilna je nizka vpletenost vlade v socialne modele in močna povezanost z relativno velikim sektorjem prostovoljstva, ki se večinoma zanaša na zasebne vire. Na področju blaginje država posreduje v primeru, da pri razdeljevanju dobrin odpove tako trg kot tudi družina. Družba je zelo individualizirana in tekmovalna. Socialne storitve in socialna politika temeljijo na dohodkovnih kriterijih, stopnja revščine in neenakosti sta najvišji, saj je učinkovitost pomembnejša od enakosti. Storitve so dojete kot naravna dejavnost trga.
2. *Socialno demokratični model, npr. nordijske države*. Značilna je visoka raven izdatkov za blaginjo in tradicionalna delitev nalog med državo, gospodarstvom in civilno družbo. Od

države se pričakuje, da bo zagotovila blaginjo, od poslovnega sektorja, da bo zagotavljal nove službe, civilna družba pa se fokusira na udejanjenje interesov širše družbene agende. Ukrepi so navadno univerzalni za celotno prebivalstvo, tako za storitve v naravi kot tudi denarne transferje. Odvisnost od trga, revščina in neenakost so najnižje v Evropi. Model temelji na univerzalizmu, na radodarnih transferjih in dobro razvitem sistemu storitev.

3. *Korporativistični model, npr. Bismarckove oz. evropske celinske države.* Tu so neprofitne privatne organizacije, ki so financirane in regulirane pretežno s strani javnih teles, igrale pomembno vlogo pri socialnih storitvah. V sodelovanju med državo in neprofitnimi organizacijami so se javna telesa močno zanašala na posebne programe pomoči. Vloga neprofitnega sektorja je postala bolj produktivna in podjetno dinamična. Družina je glavni akter, ukrepi politike so v obliki podpore v naravi ali v denarju. Odvisnost od trga je večja od socialno-demokratskega modela, a manjša kot v liberalnem. Model je poimenovan tudi konservativni režim blaginje, ki daje poseben položaj javnim uslužbencem in obenem poudarja družino, vključno z zakonsko obveznostjo staršev do otrok in obratno.
4. *Kooperativna tradicija oz. družinski model, npr. Španija, Italija in Portugalska.* Tu so viri za blaginjo na splošno nižji, provizija za socialne storitve, ki so večinoma pod-razvite, je financirana s strani države. Družine so dojene kot ključni igralci v zagotavljanju blaginje in zato tudi močno obremenjene z odgovornostjo za oskrbo in nego. Država pri tem nudi malo institucionalne podpore. Pomembno vlogo je odigrala krščanska dobrodelna organiziranost (Defourny in Nyssens 2012, 3–5; Mandič in Filipovič-Hrast 2011, 13–15).

Če bi hote ali nehote želeli Slovenijo uvrstiti v enega od zgoraj omenjenih modelov bi kmalu ugotovili, se zdi, da ima elemente in značilnosti večjih. V posebnih okoliščinah in pogojih razvoja nekdanjih socialističnih družb se je namreč izoblikovala posebna vrsta sistema blaginje – *državnosocialistični sistem blaginje*, v katerem je dominantna vloga države. Država je istočasno lastnik, financer in nadzornik institucij in organizacij, ki producirajo storitve in izplačujejo denarna nadomestila za socialno varnost in blaginjo posameznikov. Sredstva niso zadostovala, zato so velik del bremena nosile neformalne socialne mreže, predvsem družina in sorodstvo (Kolarič in drugi 2009, 45). Tudi na splošno je bil razvoj tretjega sektorja v teh državah nekoliko drugačen.

Rakarjeva s Črnak-Megličevo (2009) in ostalimi sodelavci (2011) piše o tem, da ima slovenska družba precej obsežno zgodovino in tradicijo interesnega in samoorganiziranega združevanja ljudi. Po njenih navedbah naj bi bilo pred 2. svetovno vojno v Sloveniji prisotnih okoli 6 tisoč

društev in nekaj manj kot 1.700 kooperativ. Z regulacijo, prepovedjo delovanja in strogo kontrolo civilno-družbenih gibanj je država po vojni, v času socializma, imela popoln monopol pri javnih dobrinah in storitvah. Čas po vojni Rakarjeva loči na štiri obdobja:

1. *Obdobje državnega socializma* – javni sektor v tem obdobju prevzame vse funkcije civilno-družbenih organizacij, delo so lahko nadaljevala le društva;
2. *Obdobje samoupravnega socializma v 70-ih* – v tem obdobju pride do decentralizacije, odgovornost za zagotavljanje in financiranje javnih dobrin in storitev je prešla na občine. Zakon o društvih spodbudi ustanavljanje novih organizacij na pobudo državljanov in ne zgolj države (angl. *Bottom-up*). Čeprav so bile te organizacije bolj avtonomne, še vedno niso bile enakovredno vključene v produkcijo javnih dobrin in storitev;
3. *Obdobje novih družbenih gibanj v 80-ih* – to je bilo obdobje razvoja najrazličnejših organizacij tretjega sektorja. Začela so širiti različna družbena gibanja, ki so poleg političnega delovanja oblikovala tudi alternativno mrežo produkcije dobrin in storitev. Slovenska nova gibanja niso bila gibanja 'bottom-up', saj niso imela množične baze.
4. *Obdobje tranzicije po letu 1990* – proces deregulacije je bil končan sredi 90-ih s sprejetjem zakonov, ki so uredili temelje delovanja vseh vrst organizacij tretjega sektorja – Zakon o ustanovah je omogočil ustanavljanje fundacij, Zakon o zavodih pa ustanavljanje zasebnih zavodov. Odpravljen je bil monopol javnih zavodov pri zagotavljanju socialnih storitev (Črnak-Meglič in Rakar 2009, 238–240; Rakar in drugi 2011, 20–21).

Če se kljub številnim komplementarnim pojmom zaradi članstva v Evropski uniji osredotočimo na socialno ekonomijo, podatki za EU in Slovenijo kažejo naslednjo sliko¹⁷. Socialna ekonomija je pomembna iz človeškega in ekonomskega vidika, saj zagotavlja zaposlitev več kot 14.5 milijonom ljudem, kar predstavlja 6,5 % celotne delovne populacije v EU-27 in 7,4 % v EU-15. V državah, kot so Švedska, Belgija, Italija, Francija in Nizozemska je ta odstotek celo med 9 in 11 %. Slovenija je imela med letoma 2009 in 2010 v socialni ekonomiji zaposlenih 7.094 oseb (3.428 v kooperativah, 476 v vzajemnih združbah in 3.190 v raznih združenjih), kar predstavlja **0,73 %** delovno aktivne populacije, kar je zelo daleč od evropske sedemindvajseterice (CIRIEC 2012, 46–48). Če preračunamo koliko dodatnih delovnih mest bi to pomenilo na povprečje delovno aktivnega prebivalstva v letih 2009 in 2010 pridemo do

¹⁷ Vzeti so podatki iz poročila CIRIEC The Social Economy In The European Union iz leta 2012 in sicer za obdobje 2009-2010 primerjano z obdobjem 2002-2003.

števila 49.000! Grobe ocene so, da je doprinos bruto domačega proizvoda (BDP) iz tega sektorja gospodarstva v Sloveniji 4-krat manjši v primerjavi z evropskim povprečjem.

Primerjava z letoma 2002 in 2003 kaže, da se je število zaposlenih (4.671) v obdobju 2009 in 2010 v socialni ekonomiji v Sloveniji zvišalo za več kot 50 %, kar je dvakrat toliko kot v povprečju EU-27. Če pogledamo zgolj kooperative, se je število zaposlenih v primerjavi z istim obdobjem zmanjšalo za več kot 20 %. Leta 2009 je bilo v Sloveniji registriranih 297 kooperativ, ki so zaposlovale 3.394 delavcev (AJ PES 2010, 21), v letu 2014 pa 332 kooperativ s 3.089 delavci (AJ PES 2015, 26). Torej se je število kooperativ povečalo, skupaj pa zaposlujejo manj ljudi. CIRIEC v poročilu za leto 2010 navaja, da so bile poleg kooperativ registrirane še 3 vzajemne združbe s 476 delovnimi mesti, več kot 20.000 združenj z milijonom članov in 214 fundacij, ki so zaposlovala 128 ljudi (CIRIEC 2012, 70). Številčno sicer v Evropi prednjačijo združenja in fundacije, ki predstavljajo 92 % celotne socialne ekonomije, 1 % predstavljajo vzajemne združbe, preostalih 7 % pa kooperative (EC 2013, 48).

Izpostavljeni podatki kažejo na veliko neizkoriščenost potenciala socialne ekonomije za ustvarjanje novih delovnih mest in reševanje družbenih problemov na večjih področjih. V nadaljevanju bomo pregledali zakonodajo delčka socialne ekonomije v Sloveniji, in sicer zakonodajo na področju zadrug in zakonodajo na področju socialnega podjetništva. Pri tem bomo pozorni, če neizkoriščenost potenciala morda ne izvira iz neustrezne zakonodaje

2.5 Zakonodajni okvir kooperativ

2.5.1 Zakonodajni okvir kooperativ v Evropski uniji

Pravno okolje zadrug zajema zakonodajo zadrug¹⁸ v ožjem smislu (zakon o zadrugah, internimi predpisi) in tudi pomembne mednarodne konvencije, standarde nacionalne ustave in zakone, ki urejajo gospodarska, socialna in druga področja, na katerih zadruge delujejo. Z zakonom o zadrugah se v osnovi izpostavi in določi identiteto zadruga v primerjavi z drugimi zasebnimi podjetji (ILO 2001, 74–75). V tem poglavju bomo omenili mednarodne konvencije in standarde, osredotočili pa se bomo na stanje zakonodajnega okvirja zadrug v ožjem smislu, tako glede na slovenske nacionalne okvirje kot tudi zakonodajne okvirje Evropske unije.

¹⁸ V poglavju zakonodajnega okvirja bomo termin kooperative, ki ga sicer uporabljamo skozi celotno magistrsko nalogo, zamenjali s terminom zadruga, ker je v Sloveniji veljaven t.i. Zakon o zadrugah, in bi bilo kakršnokoli drugo poimenovanje s pravne strani nekorektno.

Omenili smo že, da je leta 1966 potekalo 50. zasedanje generalne konference ILO, kjer je bilo sprejeto znano priporočilo št. 127 – *Priporočilo o vlogi zadrug za gospodarski in socialni razvoj držav v razvoju*¹⁹ (Shaffer 1999, ILO 2001). Takrat je to priporočilo predstavljalo edini celovit mednarodni standard, ki se je nanašal eksplicitno na kooperative, pri čemer je igral pomembno vlogo pri kreiranju samozaposlitvenih priložnosti in tudi izboljšanju delovnih in bivalnih pogojev delavcev (ILO 2001, 27–28). Naslednji pomemben trenutek je iz leta 1995, ko je Zveza (ICA) ob svoji 100. obletnici sprejela izjavo o identiteti kooperativ in opredelila sedem načel, ki predstavljajo smernice za kooperative 21. stoletja.

Da pri razvoju zadrug zakon igra bistveno vlogo, smo videli že v primeru italijanskih socialnih kooperativ. Predvsem bi zakon moral delovati kot nekakšna obramba pred potencialnimi 'nasprotniki', saj le tako zadruga lahko izkoristijo položaj v nasprotju z drugimi organizacijskimi oblikami (npr. pri javnih razpisih). Ne glede na omenjeno, več avtorjev (npr. Fici 2012, Henry 2012b) meni, da pravni vidik zadrug ni dovolj raziskan, zlasti ne na primerjalni mednarodni ravni in da tudi debata o združni identiteti še vedno ni sprejeta v dovolj velikem obsegu, pri čemer bi ravno dobra zakonska podlaga morala služiti kot močan vzvod za spodbujanje združne identitete (Fici 2012, 3–4). Pri tem je potrebno vedeti, da zakonodaja na področju zadrug ni statična, ampak odraža spremembe tako na socialnem kot tudi političnem in ekonomskem področju določene države (ILO 2001, 76).

Fici pravi, da pravna narava zadrug izhaja iz priporočila ILO št. 193 R193²⁰ – *Priporočilo o promociji kooperativ* iz leta 2002, za katerega pravi, da bi ga bilo potrebno obravnavati kot vir mednarodnega javnega prava na področju zadrug (Fici 2012, 5). Podobno stališče zavzema tudi Henry, ki trdi, da je v nasprotju s tem, kar se smatra kot priporočilo, R193 univerzalen in presega zgolj priporočila, ter da je kot tak, pravno zavezujoč (Henry 2012a, 201–202). Priporočilo št. 193 (v nadaljevanju R193) se od priporočila št. 127 (v nadaljevanju R127) razlikuje na večih ravneh. Medtem ko se je R127 omejeval samo na države v razvoju, R193 vključuje tudi industrializirane in bivše komunistične države. Nadalje je R127 videl kooperative primarno kot orodje v rokah vlade, R193 pa poudarja avtonomnost kooperativ kot posebne forme privatnih podjetij, pri čemer ima država nalogo zagotavljati zakonodajne okvirje primerne za razvoj teh privatnih organizacijskih oblik, ki so enakovredna drugim oblikam podjetij. In še zadnje, R193

¹⁹ Angl. R127 Recommendation No. 127 concerning the Role of Co-operatives in the Economic and Social Development of Developing Countries (ILO 1966).

²⁰ Angl. ILO Recommendation No. 193 - Promotion of Cooperatives Recommendation (ILO 2002).

predvideva, da kooperative ne delujejo le znotraj nacionalnih okvirjev, ampak se tudi mednarodno povezujejo (ILO 1966; ILO 2002; Smith 2004, 28–30).

Leta 2003 je Evropska unija po desetletjih priprav objavila *Uredbo 1435/2003/ES o statutu evropske zadruga* (v nadaljevanju Uredba SCE - angl. *SCE - European Cooperative Society*). Uredba je začela veljati leta 2006 in ne ureja nacionalne, ampak ustvarja nov tip zadruga. V zapletenem sistemu navzkrižnih referenc se Uredba sklicuje na nacionalne zakonodaje zadrug, kar lahko razumemo tudi, da je potemtakem ustvarila 27 različnih vrst zadrug, namesto da bi uvedla le eno novo vrsto (Henry 2012b, 46). Uredbo spremlja *Direktiva 72/2003/ES o sodelovanju delavcev pri upravljanju evropske zadruga* (v nadaljevanju Direktiva), ki je bila v pravni red RS prenesena z Zakonom o sodelovanju delavcev pri upravljanju evropske zadruga²¹. Gre za izrazito tehnično naravo direktive, ki opredeljuje vprašanja volitev, imenovanja predstavnikov delavcev iz posamezne države v posebna pogajalska telesa in v organe predstavništev delavcev, vprašanja varovanja zaupnosti in varstva predstavnikov delavcev ter kazenske določbe.

Če se vrnemo na Uredbo, bi glavni cilj evropske zadruga (v nadaljevanju SCE) moral biti zadovoljevanje potreb članov in razvijanje njihovih gospodarskih in družbenih dejavnosti. SCE ustanovi pet ali več fizičnih oseb s prebivališčem v vsaj dveh državah članicah. SCE lahko nastane tudi z združitvijo zadrug (objava predloga v uradnem listu) ali pa s preoblikovanjem zadruga, ustanovljene po zakonodaji države članice (Uredba SCE, 2. in 24. čl.).

Za pridobitev *članstva* v SCE je treba dobiti odobritev poslovnega (dvoirni sistem) ali upravnega organa (enotirni sistem). Če statut ne določa drugače, članstvo pridobijo fizične in pravne osebe, katerih abecedni seznam (vseh članov) se hrani na sedežu SCE (Uredba SCE, 14. čl.). Članstvo v SCE preneha z izstopom oz. izključitvijo (če so prekršene obveznosti ali če se ravna v nasprotju z interesi SCE), ob prenehanju člana, ki ni fizična oseba, ob stečaju in po smrti člana (Uredba SCE, 15. čl.).

Struktura organov je odvisna od oblike sprejete s statutom. Struktura v SCE obsega skupščino ter nadzorni in poslovodni organ v dvoirnem sistemu oz. skupščino in upravni organ v enotirnem sistemu. *Člani organov* SCE so imenovani za obdobje, ki je določeno v statutu, vendar ta ne sme biti daljši od šestih let. Člani so tudi po izteku mandata zavezani k temu, da ne objavijo nikakršnih podatkov, ki bi lahko škodovali interesom zadruga ali njenim članom (Uredba SCE 36., 45. in 49. čl.). Vsak član SCE ima en glas, ne glede na število deležev, ki jih

²¹ Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju evropske zadruga – ZSDUEZ (Ur.l.RS, št 79/06).

posедуje. Če zakonodaja države članice, v kateri ima SCE sedež, dovoljuje, lahko število glasov člana določa njegova udeležba v dejavnosti zadruga, ki ni kapital. Ta določitev ne sme presegati petih glasov na člana oz. 30 % vseh glasovalnih pravic (Uredba SCE, 59. čl.). Uredba v 65. členu definira, da statut določi *pravila za delitev presežka* za vsako poslovno leto. Če tak presežek obstaja, lahko statut zahteva tudi določitev zakonite rezerve, ki se financira iz presežka pred sleherno drugo delitvijo (Uredba SCE, 65. čl.).

Za *prenehanje SCE* mora sodišče ali drug pristojni upravni organ države članice na zahtevo osebe, ki ima pravni interes ali pristojnega organa izreči prenehanje SCE, če: 1) so bile kršene določbe glede ustanovitve (Uredba SCE, 2. čl.); 2) ni bila upoštevana določba o najnižjem znesku vpisanega kapitala (Uredba SCE, 3. čl.); in 3) so bile kršene določbe o zakonitosti postopka združitve, na podlagi katere je bila SCE ustanovljena (Uredba SCE, 34. čl.).

2.5.2 Zakonodajni okvir kooperativ v Sloveniji

Zgodovino slovenskega zadružništva tudi na zakonodajnem področju smo na kratko omenili v enem od predhodnih poglavij in se v zgodovino na tej točki ne bomo vračali. V tem poglavju si bomo pogledali dva trenutno veljavna zakona, in sicer Zakon o zadrugah²² (v nadaljevanju ZZad) in Zakon o socialnem podjetništvu²³ (v nadaljevanju ZSocP).

Hren navaja, da je zadružništvo pri nas precej zakoreninjeno in na prvi pogled rezervirano za kmetijstvo, na kar implicira tudi dejstvo, da je bil ZZad dolgo časa v pristojnosti Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. ZZad, ki je trenutno v veljavi, po njegovem mnenju vseeno predstavlja zadovoljivo zakonsko osnovo za ustanavljanje vseh vrst zadrug ne le kmetijskih (Hren 1997, 23).

2.5.2.1 Zakon o zadrugah

ZZad je bil sprejet leta 1992 in je bil do danes noveliran trikrat. Pri prvi noveli, iz leta 1993, je šlo za lastninsko preoblikovanje podjetij, medtem ko je druga novela zakona (2007) zadruga opravičila do državnih pomoči in omogočila opravljanje vseh dejavnosti in to pod enakimi pogoji kot druge gospodarske družbe. Zadruga od te novele dalje lahko deluje kot d. o. o., d. n. o., k. d., k. d. d., d. d.²⁴ (vzporedno poteka sprejem Zakona o gospodarskih družbah, v

²² Zakon o zadrugah – ZZad (Ur. l. RS, št. 97/09 – upb).

²³ Zakon o socialnem podjetništvu – ZsocP (Ur. l. RS, št. 20/11 in 90/14 – ZDU-1I).

²⁴ Posledica odločitve zakonodajalca, da po zgledu ureditve SCE razširi prosto izbiro med enotirnim in dvotirnim sistemom tudi na domače delniške družbe.

nadaljevanju ZGD-1²⁵), društvo ali zavod, skladno z ustreznimi zakoni in če ustanovni akt določa razmerja med člani in naravo družbe v skladu z združnimi načeli. Tretja novela je bila s strani državnega zbora sprejeta v letu 2009, glavni razlog za sprejem je bila obveznost, ki jo Uredba 1435/2003/ES nalaga državam članicam, da te uredijo vprašanja, ki se nanašajo na ustanavljanje, organiziranje in poslovanje SCE. Pri tem uredba ni edini akt, ki ureja SCE, vprašanje sodelovanja delavcev pri upravljanju evropske zadruga je Evropska unija uredila z Direktivo 2003/72/ES, ki smo jo omenili malo prej (Avsec in Žerjav 2010, 9–10).

S pravnega vidika je zadruga posebna vrsta pravne osebe. Po ZZad je zadruga *definirana* kot organizacija vnaprej nedoločenega števila članov, ki ima namen pospeševati gospodarske koristi in razvijati gospodarske ali družbene dejavnosti svojih članov ter temelji na prostovoljnem pristopu, svobodnem izstopu, enakopravnem sodelovanju in upravljanju članov (ZZad, 1. čl.). Bistveni sestavini pojma zadruga kot posebne pravne osebe, sta sprejemljivo število članov (tudi kapitala) in njen namen. Namen zadruga je, da pospešuje gospodarske koristi svojih članov na podlagi enakopravnega sodelovanja in članskega upravljanja. Ravno to je specifični element, po katerem se zadruga najbolj razlikuje od gospodarskih družb in drugih nezadružnih pravno-organizacijskih oblik (Žerjav 2014). ZZad v 2. členu določa, da lahko zadruga opravljajo eno ali več dejavnosti in lahko poslujejo tako s člani kot tudi nečlani, pri čemer poslovanje s člani ne sme biti podrejeno poslovanju z nečlani (ZZad, 2. čl.). Na tej podlagi lahko zadruga zagotavlja gospodarske koristi pri zadovoljevanju socialnih, kulturnih, izobraževalnih in drugih potreb, ki jih imajo člani v zasebnem življenju, vendar v tem primeru zadruga ne sme biti ustanovljena le zaradi golega organiziranja neprofitnih dejavnosti, temveč mora za pokritje svojih stroškov poslovanja tudi prigospodariti. Nadalje ZZad v 3. členu vladi RS nalaga obveznost za sprejemanje ukrepov gospodarske politike, ki vodijo k pospeševanju združništva, pri čemer je v tem členu zadrugam zakonsko omogočena pridobitev državnih pomoči (ZZad, 3. čl.). Žerjav (2014) izpostavi, da je v združnem pravu vprašanje, ali sme zadruga pridobivati dobiček ali ne, preseženo. Sicer pa zadruga pri uresničevanju svojega pospeševalnega namena ne izključuje stranskih negospodarskih namenov, vendar pa zadruga uresničuje svoj namen le tedaj, ko pridobi določeno gospodarsko korist, ki jo posreduje svojim članom in zagotavlja svojemu obratu trajno sposobnost za pospeševanje gospodarskih koristi svojih članov.

²⁵ Zakon o gospodarskih družbah (Ur. l. RS, št. 65/09 – upb, 33/11, 91/11, 32/12, 57/12, 44/13 – odl. US, 82/13 in 55/15).

Zadrugo se *ustanovi* s sprejetjem akta o ustanovitvi, s strani najmanj treh ustanoviteljev (v primerjavi s SCE, kjer jih je potrebno biti najmanj pet), ki so lahko fizične osebe (posamezniki) ali pravne osebe (organizacije), morajo pa biti poslovno sposobni. Akt o ustanovitvi vsebuje imena in naslove ustanoviteljev, sklep o izvolitvi organov zadruga, datum in kraj ustanovnega občnega zbora in podpise vseh ustanoviteljev, obvezni sestavni del akta o ustanovitvi zadruga pa so tudi zadružna pravila (ZZad, 4. in 5 čl.).

Članstvo v zadrugi je odprto. Člani pristopijo v skladu s pravili in s pristopno izjavo, iz katere izhaja, da se podpisnik strinja s pravicami, obveznostmi in odgovornostmi, ki jih določajo zadružna pravila. Članstvo je prostovoljno, kar pomeni, da lahko član v kateremkoli trenutku iz zadruga izstopi (Hren 1997). ZZad določa, da z izstopom sicer prenehajo upravljaljske pravice in dolžnosti, ne prenehajo pa premoženjskopravne pravice in obveznosti, določene s pogodbo, zadružnimi pravili oz. zakonom (ZZad, 12. čl.). Ena izmed značilnosti zadruga je njeno *osebno članstvo*. Članstvo v zadrugi preneha s smrtjo fizične ali prenehanjem pravne osebe. Pravni naslednik ima pravico do izplačila vrednosti deleža (ZZad, 39. čl.), članstvo pa ni prenosljivo. Izjemoma 2. odstavek 9. člena ZZad pravi, da zadružna pravila lahko določijo, da članstvo preneha tudi v primeru, ko član v skladu z zakonom prenese vse deleže na drugo osebo. Tudi v tem primeru pa mora prenesene deleže pridobiti oseba, ki je že članica zadruga ali je sprejeta v članstvo zadruga (ZZad 39. b čl.; Žerjav 2014).

Organi zadruga so določeni v 14. členu ZZad. Zadruga ima občni zbor (najvišji organ zadruga) in predsednika zadruga (navadno predsednik upravnega odbora) ter nadzorni odbor ali najmanj enega preglednika. Zadruga, ki ima deset oz. več članov, ima tudi upravni odbor (ZZad, 14. čl.). Občni zbor odloča o sprejemu zadružnih pravil, o sprejemu letnega obračuna, uporabi presežka in poravnavi izgube, o izvolitvi in odpoklicu predsednika in drugih organov zadruga, o izdaji vrednostnih papirjev, o statusnih spremembah ipd. Če zadružna pravila ne določajo (npr. da bi s pravno podlago imel posamezni član pravico do več glasov), ima pri odločanju na občnem zboru in pri volitvah vsak član oz. predstavnik člana en glas (Hren 1997, 24). Upravni ali nadzorni odbor je sklepčen, če je na seji navzočih več kot polovica odbornikov, sklep pa je sprejet, če je zanj glasovala več kot polovica navzočih odbornikov (ZZad, 27. čl.).

Viri zadružnega premoženja so deleži članov in drugi viri, ki jih je zadruga pridobila. Vsak član mora vpisati najmanj en delež. Ta se vplača v denarnem znesku, če zadružna pravila dopuščajo, lahko član vplača delež tudi v nedensnem sredstvu, ki je izraženo v denarni vrednosti in se ga oceni skladno z zadružnimi pravili. Član poleg enega ali več obveznih deležev vpiše in vplača tudi enega ali več prostovoljnih deležev (ZZad, 35. in 36 čl.). Najmanj 5 % doseženega letnega

presežka mora zadruga nameniti za obvezne rezerve (ZZad, 43. čl.). Poleg obveznih rezerv lahko zadruga oblikuje še druge (npr. prostovoljne) sklade in jim določi namen uporabe. Del presežka, ki ga zadruga ne razporedi ali ne uporabi, se lahko razdeli med člane v sorazmerju z njihovim poslovanjem z zadrugo (ZZad, 45. čl.).

Žerjav (2014) piše, da v statusno pravno zgradbo zadrug posegajo tudi drugi predpisi. ZZad se sklicuje na Zakon o gospodarskih družbah (ZGD-1) na področju poslovnih knjig, letnih poročil, revidiranja in zastopanja zadrug, vpisov v sodni register, statusnih preoblikovanjih ipd. V upravljanje zadrug posega Zakon o sodelovanju delavcev pri upravljanju (ZSDU), velja pa tudi Zakon o finančnem poslovanju, postopkih zaradi insolventnosti in prisilnem prenehanju (ZFPPIPP) v določbah o finančnem poslovanju, o postopku prisilne poravnave, o stečajnem postopku in o postopku izbrisa iz sodnega registra brez likvidacije (Žerjav 2014, 3).

2.5.2.2 Zakon o socialnem podjetništvu

Državni zbor RS je ZSocP sprejel na 25. redni seji 7. marca 2011 z 69 glasovi za in nobenemu proti, v veljavi pa je od 1. januarja 2012 (DZ 2011). Zakon je bil tri leta v pristojnosti Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, s 1. januarjem 2015 pa je prešel v pristojnost Ministrstva za gospodarski razvoj in tehnologijo, kar implicira preskok s področja socialnih zadev v gospodarstvo oz. podjetništvo. Slovenija je ena izmed redkih držav članic Evropske unije, ki ima poleg Belgije (13/1995), Italije (118/2005), Finske (1351/2003) in Velike Britanije (1985/2005) socialno podjetništvo urejeno zakonsko (EC 2013, 43).

Tadej Slapnik (2010) med razlogi za sprejetje zakona kot najpomembnejšega dejavnika izpostavi spremenjeno starostno strukturo prebivalstva in s tem povezane spremembe na trgu dela. Število delovno aktivnih prebivalcev na enega upokojenca se vztrajno niža, večajo se razlike v strukturi brezposelnosti, čedalje več je dolgotrajno brezposelnih. Trg dela v Sloveniji je izrazito nefleksibilen, trenutke oblike pomoči brezposelnim (npr. javna dela, subvencije za težje zaposljive osebe) pa nimajo dolgotrajnih učinkov oz. ne prinašajo izboljšav, ravno nasprotno, obseg pasivnih socialnih transferjev povečujejo. Zaradi tehnoloških sprememb in globalizacije se opuščajo tradicionalne dejavnosti, izgubljena delovna mesta s teh področij pa se prepočasi nadomeščajo z novimi, kar pomeni izključenost določenih skupin s trga dela. Zaradi slabosti klasičnih pristopov k reševanju problematike brezposelnosti in (ne)vzdržnosti tržne ekonomije države članice EU ugotavljajo, da lahko prav socialna ekonomija zmanjša neželene učinke na trgu dela in odpre nove podjetniške priložnosti. Socialno podjetništvo je v

kriznih gospodarskih pogojih, ko naraščajo socialne potrebe, primernejši odgovor za reševanje problema socialnih okoliščin depriviligiranih skupin, kot so neoliberalni ukrepi (Slapnik 2010, 16–17).

Ideja socialnega podjetništva, na kateri temelji ZSocP, je nastala na podlagi definicije Evropske komisije, ki pravi, da je socialna ekonomija:

... niz zasebnih, formalno ustanovljenih podjetij z avtonomijo odločanja in svobodo včlanjevanja, ki so bila ustanovljena z namenom izpolnjevanja potreb članov preko trga, s proizvodnjo dobrin in zagotavljanjem storitev, zavarovanj in financiranja, kjer odločanje in delitev dobičkov in presežkov med člani ni neposredno povezana s kapitalom ali finančnimi vložkom posameznega člana, ki ima pravico do glasovanja. Socialna ekonomija vključuje zasebne, formalno ustanovljene organizacije z avtonomijo odločanja in svobodnim članstvom, ki proizvajajo netržne storitve za gospodinjstva in katerih dobički, če so, si ne morejo prilastiti tisti ekonomski akterji, ki jih ustvarjajo, nadzirajo in financirajo (Chaves in Monzón Compos 2007 v Zidar in Rihter 2010, 74).

Na podlagi zgoraj navedene Chavesove in Monzon Composove definicije je Slovenija izbrala t. i. 'odprti model' socialnega podjetništva, pri katerem je temeljno vodilo *nepridobitnost*, torej prepoved delitve dobička med lastnike, lahko pa ti svojo dejavnost usmerijo v opravljanje dejavnosti, ki so družbeno koristne (Zidar in Rihter 2010, 74). MDDSZ na svojih spletnih straneh socialno podjetništvo opredeli kot inovativno obliko podjetništva z velikim čutom odgovornosti za družbo in ljudi. Motivi njegovega poslovanja so v razreševanju socialnih, gospodarskih, okoljskih in drugih problemov družbe na inovativen način. Osnovni namen je tržno delovanje z načeli socialnega podjetništva, ustvarjanje novih delovnih mest za ranljive skupine oseb ter opravljanje družbeno koristnih dejavnosti, pri čemer se dobiček *praviloma* ne deli, ampak se ga vrača nazaj v podjetje (MDDSZ 2015c).

Socialno podjetništvo je v 3. členu ZSocP *opredeljeno* kot podjetje, ki predstavlja trajno opravljanje dejavnosti socialnega podjetništva ali drugih dejavnosti pod posebnimi pogoji zaposlovanja, s proizvodnjo in prodajo proizvodov ali opravljanjem storitev na trgu, pri čemer ustvarjanje dobička ni izključni niti glavni cilj opravljanja dejavnosti. Socialno podjetništvo krepi družbeno solidarnost in kohezijo, spodbuja sodelovanje in prostovoljno delo, krepi inovativno reševanje socialnih, gospodarskih, okoljskih in drugih problemov, zagotavlja dodatno ponudbo proizvodov in storitev, ki so v javnem interesu, razvija nove možnosti zaposlovanja, zagotavlja dodatna delovna mesta ter socialno in poklicno re-integracijo ranljivih skupin ljudi na trgu dela (ZSocP 3. čl.). *Zadruga* je po ZSocP *nepridobitna* pravna oseba, ki ni

ustanovljena izključno z namenom pridobivanja dobička in premoženja, ne deli ustvarjenega dobička in presežkov oz. jih deli v omejenem obsegu in v skladu z zakonom (ZSocP, 2. čl.).

V socialno podjetništvo se lahko skladno s 4. členom ZSocP vključijo nepridobitne pravne osebe, ki so *ustanovljene in poslujejo po načelih*, ki so enaka združnim principom, o katerih smo pisali že v prejšnjih poglavjih. Ti principi so: 1) ustanovljene so na avtonomni pobudi; 2) imajo nepridobitni namen; 3) opravljajo dejavnosti v javnem interesu; 4) člani delujejo prostovoljno in v svoje delovanje vključujejo prostovoljno delo; 5) so neodvisni; 6) so tržno naravnani; 7) člani so enakopravni in delujejo po principu en član en glas, neodvisno od deleža vloženega kapitala, pri upravljanju sodelujejo tudi deležniki (delavcem in prostovoljcem, ki niso člani socialnega podjetja, mora biti zagotovljena možnost, da sodelujejo pri upravljanju podjetja, uporabnikom pa možnost vplivanja na odločitve, ki zadevajo izdelke ali storitve podjetja (ZSocP, 24. čl.)); 8) njihovo delovanje je neprofitno; 9) zagotavljajo preglednost poslovanja; in 10) trajno delujejo v javno korist (ZSocP, 4. čl.).

Zakon *področja in dejavnosti socialnega podjetništva* opredeli (5. čl., ZSocP) zelo široko, saj je ta podrobneje opredeljena v *Uredbi o določitvi dejavnosti socialnega podjetništva*²⁶. Zakon je torej tu precej fleksibilen in pušča odprte možnosti za opredelitev dodatnih področij in dejavnosti, predvsem takšnih, ki se opravljajo z namenom zaposlovanja najbolj ranljivih oz. najtežje zaposljivih skupin ljudi na trgu dela, torej invalidov, dolgotrajno brezposelnih, Romov ipd. (6. čl. ZSocP). Jadranka Vesel opozarja, da pri nas ravno zaradi omenjenega – socialne ekonomije oz. koncepta socialnega podjetništva ne dojemamo kot 'drugačno' ekonomijo, ampak jo na ta način ožimo, odrivamo v marginalnost ter jo ekskluzivno namenjamo ogroženim skupinam (Vesel 2010, 22).

ZSocP v 8. členu definira dva tipa socialnih podjetij – tip A in tip B, enako kot v primeru socialnih kooperativ v italijanskem zakonu 381/1991. Po 2. odstavku 8. člena ZSocP lahko status socialnega podjetja dobi *nepridobitna* pravna oseba, če je ustanovljena kot:

- **Socialno podjetje tipa A:** za trajno opravljanje dejavnosti socialnega podjetništva na način, da bo trajno zaposlovala najmanj enega delavca v prvem letu in najmanj dveh delavcev v nadaljnjih letih poslovanja;
- **Socialno podjetje tipa B:** za zaposlovanje oseb iz 6. člena tega zakona (glej zgoraj), na način, da bo določeno dejavnost opravljala s trajnim zaposlovanjem najmanj 1/3 teh delavcev od vseh zaposlenih delavcev.

²⁶ Uredba o določitvi dejavnosti socialnega podjetništva (Ur. l. RS, št. 54/12 in 45/14).

Neprofitnost delovanja socialnega podjetja je eksplicitno izpostavljena v 11. členu ZSocP, ki določa, da mora socialno podjetje dobiček in presežek prihodkov vrniti v podjetje ali nameniti za opravljanje drugih, s tem zakonom določenih, dejavnosti. Delitev dobička in presežkov prihodkov ni dovoljena, razen če zakon, ki ureja pravno organiziranost posamezne vrste nepridobitne pravne osebe, ne določa drugače. Tudi v tem primeru razdeljen presežek ne sme presegati 20 % vsega presežka, ustvarjenega v določenem letu, pri čemer je v 11. členu ZSocP poudarjeno, da se pri delitvi ne more in ne sme izključiti delavcev. Razporejanje dobička in presežkov prihodkov je določeno v 26. členu Zakona, ki pravi, da se ti namenijo v investicije v osnovna sredstva, ohranjanje in povečanje števila delovnih mesta, razna izobraževanja in druge razvojne in nepridobitne dejavnosti (ZSocP, 26. čl.).

Zidarjeva in Rihterjeva (2010) na tej točki opozorita na več problemov. Pri socialnih podjetjih tipa A pravita, da je težko razumeti, da podjetje proizvaja proizvode oz. storitve, ki so za tržno ekonomijo nekonkurenčni, za javnost koristni, dodatno pa se dejavnosti opravljajo z zaposlovanjem oseb, katerih delo ni konkurenčno na trgu dela. Drugi bolj splošni problemi, na katere opozorita so 1) odprtost modela, ki naj bi med drugim dopuščal ustanavljanje socialnih podjetij s strani gospodarskih družb in v povezavi s tem nenatančnost opredelitve varovalk za preprečevanje zlorab; in 2) nizka stopnja zaposlenosti in posledično tudi razvitosti v t. i. tretjem sektorju (Zidar in Rihter 2010, 76–77). Pri socialnih podjetjih tipa B avtorici opozarjata na paradoks, da naj bi država na eni strani ocenjevala, da trenutne oblike pomoči brezposelnim preko aktivnih politik zaposlovanja niso prinesle trajnejše izboljšave, na drugi strani pa naj bi se tudi obseg socialnih transferjev povečal. Pravita, da naj bi se s trajnim vključevanjem ranljivejših skupin na trg dela zgodilo isto kot z ukrepi Aktivne politike zaposlovanja – torej naj te ne bi prinesle trajnejših rešitev (Zidar in Rihter 2010, 80–81).

Da bi ocenili, ali so z zakonom socialna podjetja prinesla trajnejše rešitve, mora miniti nekaj časa. Mi se bomo na tej točki ustavili na Uredbi o določitvi dejavnosti socialnega podjetništva, ki je bila sprejeta 7 mesecev po začetku veljavnosti ZSocP. Uredba v 2. členu opredeljuje dejavnosti socialnega podjetništva, ki so v tej uredbi določene v skladu s standardno klasifikacijo dejavnosti (v nadaljevanju SKD) na ravni oddelkov ali podrazredov iz Uredbe o standardni klasifikaciji dejavnosti²⁷. SKD je obvezen nacionalni standard za evidentiranje, zbiranje, obdelovanje, analiziranje, posredovanje in izkazovanje podatkov, pomembnih za spremljanje stanj in gibanj na ekonomskem in socialnem področju ter na področju okolja in naravnih virov (Uredba SKD, 2. čl.). V skladu s 5. členom iste Uredbe ima SKD naslednje ravni

²⁷ Uredba o standardni klasifikaciji dejavnosti (Ur. l. RS, št. 69/07 in 17/08).

hierarhične razčlenbe: a) področje (črka), b) oddelek (2-mestno število), c) skupina (3-mestno število), d) razred (4-mestno število), in e) podrazred (5-mestno število). Pri tem Uredba o določitvi dejavnosti socialnega podjetništva v 3. členu pravi, da v primeru, da socialno podjetje opravlja več dejavnosti z oddelka, ta svoje dejavnosti določi na ravni podrazreda SKD glede na določila v aktu o ustanovitvi ali temeljnem aktu. Glede na navedeno je po SKD naš predmet analize:

Q ZDRAVSTVO IN SOCIALNO VARSTVO		Q ZDRAVSTVO IN SOCIALNO VARSTVO	
87	Socialno varstvo z nastanitvijo	88	Socialno varstvo brez nastanitve
87.3	Dejavnost nastanitvenih ustanov za oskrbo starejših in invalidnih oseb	88.1	Socialno varstvo brez nastanitve za starejše in invalidne osebe
87.30	Dejavnost nastanitvenih ustanov za oskrbo starejših in invalidnih oseb	88.10	Socialno varstvo brez nastanitve za starejše in invalidne osebe
87.300	Dejavnost nastanitvenih ustanov za oskrbo starejših in invalidnih oseb	88.109	Drugo soc. varstvo brez nastanitve za starejše in invalidne osebe

Na spletnih straneh AJPes-a smo omenjeni dve dejavnosti poiskali v elektronskem poslovnem registru Slovenije (v nadaljevanju e-PRS). Za obstoječe pravnoorganizacijske oblike smo izbrali 4 oblike: 1) zadruga; 2) zadruga v zasebni lasti; 3) zadruga z. b. o.; in 4) zadruga z. o. o. Iskalnik nam je vrnil naslednje rezultate.

Tabela 2.4: Število subjektov v e-PRS glede na izbrane SKD oblike

Pravnoorganizacijska oblika	SKD	
	Q 87.300	Q 88.109
Zadruga	0	0
Zadruga v zasebni lasti	0	0
zadruga z. b. o.	1	1
zadruga z. o. o.	0	0

Vir: Lastni.

Pod **SKD Q 87.300** je e-PRS vrnil en subjekt, in sicer »Mlekarsko zadrugo na Prevojah in za okolico, z. b. o.«. V telefonskem pogovoru z zakonitim zastopnikom omenjene zadruge smo uspeli izvedeti, da ima zadruga registrirano glavno dejavnost nastanitvenih ustanov za oskrbo starejših in invalidnih oseb, vendar v tem trenutku ne deluje. Skladno s prostorskim načrtom občine so želeli zgraditi dom za starejše, vendar po podatkih, ki nam jih je zaupal zakoniti zastopnik, niso uspeli dobiti gradbenega dovoljenja in koncesije za opravljanje dejavnosti. Pod **SKD Q 88.109** je e-PRS prav tako vrnil en subjekt, in sicer »Zadrugo Svetovid, socialne in izobraževalne storitve, z.b.o., socialno podjetje«. V telefonskem pogovoru z zakonitim zastopnikom smo izvedeli, da Zadruga deluje dobro leto, zaposluje 5 ljudi in starejšim občanom Mestne občine Maribor skladno z Zakonom o socialnem varstvu zagotavlja socialni servis.

3 STARANJE PREBIVALSTVA

3.1 Analiza trenutnega stanja starosti prebivalstva in projekcije

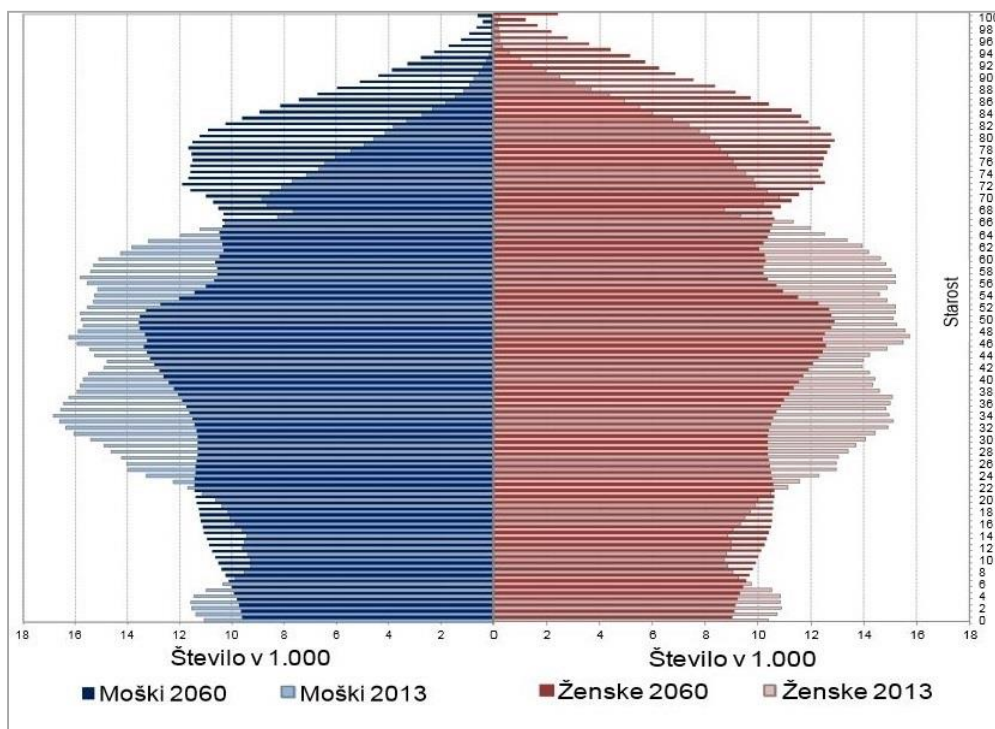
Staranje prebivalstva oz. demografsko staranje je proces, v katerem se spreminja starostna sestava prebivalstva, in sicer tako, da se povečuje delež starih ljudi, navadno starejših od 65 let. Še do pred kratkim so mnogi demografi med stare uvrščali starejše od 60 let, vendar se meja starosti s podaljševanjem življenjske dobe in vse višje starosti na prehodu iz ekonomsko aktivnega življenja v upokojitev, veča. Zaradi vse daljše življenjske dobe se intenzivno povečuje tudi število oseb, starejših od 80 let, torej najstarejših starih.

Vzroke staranja bi lahko na prvem mestu pripisali podaljševanju življenjske dobe, vendar natančnejše analize kažejo na to, da proces staranja sproži zniževanje rodnosti, torej se delež starih povečuje zaradi zmanjševanja števila rojstev, šele nato postane pomemben dejavnik tudi umrljivost. Poleg rodnosti in umrljivosti pa na staranje prebivalstva vplivajo tudi selitve, in sicer je praviloma odseljevanje vzrok za staranje, priseljevanje pa za pomlajevanje prebivalstva (Šircelj 2009). Da bi se prebivalstvo lahko enostavno obnavljalo po naravni poti, bi morala biti **rodnost** 2,1 otroka na žensko. Analiza rodnosti za Slovenijo kaže, da se prebivalstvo Slovenije po naravni poti ne obnavlja več že vse od leta 1981. Najnižje število živorojenih je bilo zabeleženo leta 2003, ko je bila stopnja celotne rodnosti 1,20 (SURs 2009, 21), za leto 2014 pa je znašala 1,58 (SURs 2014a). Za Slovenijo je značilno tudi **upadanje umrljivosti** in podaljševanje pričakovanega trajanja življenja. V Sloveniji je bilo v letu 2006 število umrlih najnižje po letu 1979. Povprečna starost umrle ženske v letu 2014 je bila 80,9 let, umrlega moškega pa 72,7 let (SURs 2014b). Projekcije EUROPOP2013 za leto 2060 predvidevajo, da se bo rodnost v Sloveniji dvignila na 1,75, pričakovana življenjska doba pa bo takrat za ženske 88,9 let za moške pa 84,3 let (EC 2014, 403).

Upadanje rodnosti in naraščanje trajanja življenja ljudi je in bo še povzročilo spremembe v družbeni sestavi, trajne posledice staranja prebivalstva pa za seboj vlečejo številne družbene izzive. Prebivalstvo Evropske unije se bo po predvidevanjih močno postaralo: mediana starosti naj bi se po napovedih v letu 2060 dvignila na 47,9 leta (SURs 2009), delež oseb starejših od 65 let naj bi se po **projekcijah** EUROPOP2013 iz 18,4 % v letu 2013 povečal na 28,4 % v letu 2060. Prebivalci Evrope, starejši od 80 let, bodo v letu 2060, v primerjavi z letom 2013, ko jih je bilo 5,1 %, predstavljali 11,8 % vsega prebivalstva (EC 2014, 408). V Sloveniji bo povečanje še nekoliko večje, in sicer iz 17,3 % na 29,4 % (EC 2014, 403), kar pomeni povečanje števila prebivalcev, starejših od 65 let iz 355.600 na 598.400 (SURs 2015a). Če pa govorimo o

prebivalcih, starejših od 80 let, naj bi se njihov delež iz 4,6 % v letu 2013 do leta 2060 povzpел na 12,2 %, oz. povedano drugače, bo ta odstotek takrat predstavljal skoraj četrt milijona prebivalcev Slovenije (SURS 2015a).

Slika 3.1: Starostna sestava prebivalstva projekcija EUROPOP2013 Slovenija 2013, 2060.

Vir: Ferk (2014, 6).

Projekcije staranja prebivalstva kažejo na precejšnjo resnost problema. To je nedvomno eden večjih izzivov sodobnih družb, ki zadeva več področji in kliče po spremembi sistemov in politik tako na področju socialne varnosti kot tudi zdravstva in drugih. Poseben izziv predstavlja tudi in predvsem organizacija dolgotrajne oskrbe starejših in s tem povezanim razvojem podpornih storitev, ki starejšim omogočajo kakovostno življenje in bivanje. V nadaljevanju bodo na kratko predstavljene glavne storitve in njihov razvoj. Nekoliko bolj se bomo osredotočili na oskrbo na domu, saj gre trend oskrbe starejših v smer, da jim omogoči čim daljše bivanje v njihovih domovih in skupnostih.

3.2 Oskrba starejših v skupnosti

Loughan (2003 v Hlebec in drugi 2014, 6) pravi, da ima oskrba v skupnosti dva pomena. V širšem smislu označuje povezanost z vsakodnevno pomočjo s strani sosedov preko različnih oblik druženja, sodelovanja, vzajemnega učenja, na drugi strani pa ožji pomen oskrbe v skupnosti pomeni celovito skrb za starejše s strani različnih institucij, dnevno varstvenih in medgeneracijskih centrov, prostovoljnih organizacij in združenj. Gerontološka literatura tako izvajalce oskrbe starejših v skupnosti deli na dve skupini – **neformalne izvajalce** oskrbe starejših (prvi zgoraj omenjeni) in **formalne izvajalce** oskrbe starejših (drugi zgoraj omenjeni). Razlika med njima je, da so formalni izvajalci plačani oskrbovalci v organiziranih storitvah, neformalni pa so neplačani oskrbovalci – najpogosteje so to družinski člani, prijatelji, sosede. Meja med formalnim in neformalnim oskrbovalcem pri nas ni vedno enoznačno in jasno opredeljena. V Sloveniji imamo tako na primer institut družinskega pomočnika, v katerem neformalni izvajalec za svoje storitve dobi finančno kompenzacijo (Smolej Jež in drugi 2015; Filipovič Hrast in drugi 2014).

Veliko večino, kar 90 % oskrbe starejših v skupnosti opravijo **neformalni** oskrbovalci. Ker bomo v naši raziskavi naredili intervjuje tudi z uporabniki oskrbe na domu, velja omeniti raziskavo Hvalič Touzeryjeve o oskrbi starega človeka v družini. Hvalič Touzeryjeva (2007) je pri *družinskih oskrbovalcih* prišla do ugotovitev, da je značilna feminizacija družinske oskrbe, v raziskavi se je pokazalo, da so glavni oskrbovalci v 50 % starih ljudi otroci, med njimi pa je bilo kar 87 % hčera. Rahlo zaskrbljujoč se zdi podatek o tem, da je veliko oskrbovalcev oskrbovalo starega človeka skozi ves dan, tretjina izmed njih pa je svojce oskrbovala celo več kot 40 ur tedensko. Družinski oskrbovalci so običajno oskrbovali svojce več let – nad pet let skoraj polovica, nad deset let pa nekaj več kot petina (Hvalič Touzery 2007, 16–17). Pri starejših ljudeh, ki nimajo družinskih članov, ali so ti preveč oddaljeni, pomemben del opore v skupnosti postanejo *sosede in prijatelji*, pri čemer Filipovič Hrastova (2015) opozarja, da je linija med tem ali si sosed, in tem ali si pomemben (ne)formalni oskrbovalec, zelo tanka. V raziskavi Inštituta Antona Trstenjaka iz leta 2010 se je izkazalo, da je pomoč sosedu na tretjem mestu, takoj za pomočjo materi in zakonskemu partnerju (Ramovš 2012 v Filipovič Hrast in drugi 2014, 31–31), vzporedno pa druge raziskave kažejo na to, da so sosede pomemben del opore starejših predvsem za večjo in manjšo materialno pomoč ter druženje (Filipovič Hrast 2007 v Filipovič Hrast in drugi 2014, 32).

Organizacije, ki nudijo skupnostno oskrbo kot **formalno** pomoč (angl. *Home and community based services - HCBS*), so definirane kot neprofitne organizacije, ki operirajo znotraj socialnih storitev v omejenem geografskem področju (Karner 1998 v Filipovič Hrast 2015, 3). Različne opredelitve oskrbe v skupnosti razlikujejo med socialnimi in praktičnimi storitvami (npr. nega, gospodinjska pomoč), nadzorom (npr. dementni bolniki) in upravljanjem (koordinacija); med socialno, zdravstveno in paliativno oskrbo, dnevnimi centri, različnimi programi in podpornimi službami, ter širše v smislu informacijskih, izobraževalnih, prostovoljnih, medgeneracijskih programov, rekreacijskih centrov in raznih drugih (npr. Timonen, Iechovich, v Filipovič Hrast in drugi 2014). Nekateri slovenski avtorji npr. Hojnik Zupančeva in Ramovš kot eno izmed ključnih storitev v skupnosti navajajo tudi omenjene *alternativne institucionalne* ureditve, kot so dnevni centri, prilagojena ter oskrbovana stanovanja in sodobni domovi za starejše (Nagode in drugi 2014). Filipovič Hrastova s sodelavci izpostavi aspekt povezanosti oskrbe v skupnosti z institucionalnim varstvom. Pravijo, da definicija dolgotrajne oskrbe ne opredeljuje akterjev oskrbe kot formalne ali neformalne, nadalje niti ne opredeljuje lokacije izvajanja oskrbe, ki je potemtakem lahko v skupnosti ali pa v institucionalnem okolju. Vprašanje, ki iz tega sledi je, ali je oskrba v skupnosti nekaj ločenega oz. celo nasprotnega institucionalni oskrbi ali je bolj primerno razumevanje komplementarnosti in neločevanja skupnostne oskrbe z institucionalno oskrbo (Filipovič Hrast in drugi 2014, 14–15). Za zadnje avtorji kot argument navajajo, da v Sloveniji domovi za starejše nudijo kup različnih dodatnih storitev, torej so na ta način del skupnostne oskrbe. Drugi aspekt pa je ta, da če imajo starejši možnost institucionalne oskrbe v svojem kraju, s takšno selitvijo ne izgubijo občutka domačnosti poznanega kraja in okolice (Hlebec in drugi 2014; Hlebec in Mali 2013).

Razlika med *oskrbo v skupnosti* in *institucionalno oskrbo* je torej precej nejasna, meje čedalje bolj zabrisane, v vmesnem prostoru pa novonastajajoče strukture, ki jih je nemogoče povsem enoznačno opredeliti za eno ali drugo vrsto oskrbe. V nadaljevanju bomo pogledali različne oskrbe starejših z vidika formalnih oskrbovalcev, pri čemer se bomo osredotočili na najbolj razširjena – institucionalno varstvo in socialno oskrbo na domu. Ker so naš predmet raziskovanja kooperative socialnega varstva za starejše, si bomo v nadaljevanju pogledali tudi oskrbo starejših s strani organizacij tretjega sektorja.

3.3 Dolgotrajna oskrba

Dolgotrajno oskrbo (angl. *LTC – Long term care*) institucije, kot so OECD, Eurostat in WHO v enotni definiciji **opredeljujejo** kot niz storitev, ki jih potrebujejo zavezanci z znižano stopnjo funkcionalne, fizične ali kognitivne, zmožnosti, in ki so posledično daljše časovno obdobje odvisni od pomoči pri izvajanju temeljnih in/ali podpornih dnevnih opravil. Temeljna dnevna opravila (angl. *ADL – Activities of dailyliving*) oz. storitve osebne oskrbe se pogosto zagotavljajo v kombinaciji z osnovnimi zdravstvenimi storitvami, kot so zdravstvena nega, zdravstvena preventiva, rehabilitacija ter paliativna oskrba. Podporna dnevna opravila (angl. *IADL – Instrumental activities of dailyliving*) oz. storitve podporne oskrbe pa so povezane predvsem s pomočjo v gospodinjstvu (Colombo in drugi 2011, 11–12).

Flaker s sodelavci (2008 v Rafaelič in Nagode 2012, 48) pravi, da je dolgotrajna oskrba:

... fenomen, ki prinaša veliko novost na ravni zagotavljanja socialne varnosti zlasti kot povsem drugačna paradigma suigeneris, ki presega stare obrazce organiziranja oskrbe, načinov pristopa k človeški stiski, statusa uporabnikov in bistva procesov pomoči. Je prekinitev, paradigmatški prelom in preboj, ki ustvarja nove obrazce solidarnosti, pomoči in strokovnosti. Z vzpostavljanjem novih mehanizmov socialne varnosti in novih organizacijskih struktur in novih načinov zagotavljanja storitev pomoči in podpore stojimo pred izzivom, kako na različnih ravneh vzpostaviti nove odgovore, ki bodo presegali stare delitve, paradokse in tudi krivice posameznikom in skupinam.

Dolgotrajna oskrba je področje, za katerega se pričakuje, da se bo v prihodnosti dodatno **širilo**. Colombo s sodelavci (2011) našteje **štiri vzroke, zakaj** je temu tako. Prvi razlog je *hitrost*, s katero se *prebivalstvo stara*. Ta se v različnih družbah sicer lahko razlikuje, vendar se bo zaradi demografskih transformacij povečalo povpraševanje po storitvah dolgotrajne oskrbe v vseh družbah. Drugi razlog najdejo v *spremenjenih družbenih modelih* oz. strukturah, na primer zmanjševanje velikosti družine ali povečano vključevanje žensk na trg delovne sile. To naj bi prispevalo k temu, da se bo število neformalnih oskrbovalcev skrčilo, posledično pa se bo povečalo povpraševanje po plačani oskrbi. Tretji razlog tiči v tem, da *družbe postajajo vse bogatejše*, posamezniki so bolj zahtevni glede kakovosti in odzivnosti sistemov socialnega varstva, želijo usklajene sisteme, usmerjene k posamezniku. Kot zadnji razlog izpostavijo tehnološke spremembe, ki povečujejo možnosti za dolgotrajno oskrbo na domu, kar pa seveda zahteva reorganizacijo oskrbe (Colombo in drugi 2011, 38).

Na področju dolgotrajne oskrbe so bili v Sloveniji pripravljeni **trije predlogi zakona o dolgotrajni oskrbi**. Prvi Predlog zakona o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo je pripravila delovna skupina Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve (v nadaljevanju MDDSZ), drugi je bil pripravljen s strani Zveze društev upokoјencev Slovenije (v nadaljevanju ZDUS) in se glede na prvega razlikuje po finančni konstrukciji, tretji predlog Zakona o dolgotrajni negi in pomoči pa je bil pripravljen s strani Skupnosti socialnih zavodov Slovenije (v nadaljevanju SSZS), in sicer kot alternativa prvemu, saj naj predlog MDDSZ po mnenju SSZS ne bi zagotavljal ustreznih rešitev, povečeval naj bi birokracijo in neracionalno porabo denarja, nazadnje pa naj ne bi prinašal novih vrednosti lažje dostopnih in kakovostnejših storitev (Nagode in drugi 2014).

V Sloveniji še vedno **nimamo enotne definicije dolgotrajne oskrbe**, niti **ni zakonsko urejenega sistema dolgotrajne oskrbe**. Poskusov, da bi sprejeli krovni zakon o dolgotrajni oskrbi, ki bi sistematično povezal vse omenjene, je precej padlo v vodo. Na podlagi trenutne ureditve se sredstva in storitve zagotavljajo znotraj sistema zdravstvenega varstva, pokojninsko-invalidskega zavarovanja in socialnega varstva, in sicer pod okriljem večih različnih področnih zakonov: 1) Zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2²⁸); 2) Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ²⁹); 3) Zakona o socialnem varstvu (ZSV), 4) Zakona o socialnovarstvenih prejemkih (ZSVarPre³⁰); 5) Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS); 6) Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP-1³¹); 7) Zakona o vojnih veteranih (ZVV³²); 8) Zakona o vojnih invalidih (ZVojI³³) in 9) Zakona o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih ljudi (ZDVDTP³⁴) (Nagode in drugi 2014, 8).

MDDSZ v **analizi trenutne ureditve** priznava, da glede na hitro staranje prebivalstva oz. povečevanje potencialnih upravičencev ta **ni ustrezna**, in da ni zagotovljen enak dostop do storitev vsem, ki potrebujejo dolgotrajno oskrbo. Izpostavljajo, da obstoječe storitve in

²⁸ Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 96/12, 39/13, 99/13 – ZSVarPre-C, 101/13 – ZIPRS1415, 44/14 – ORZPIZ206, 85/14 – ZUJF-B in 95/14 – ZUJF-C).

²⁹ Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (Ur. l. RS, št. 72/06 – upb, 114/06 – ZUTPG, 91/07, 76/08, 62/10 – ZUPJS, 87/11, 40/12 – ZUJF, 21/13 – ZUTD-A, 91/13, 99/13 – ZUPJS-C, 99/13 – ZSVarPre-C, 111/13 – ZMEPIZ-1, 95/14 – ZUJF-C in 47/15 – ZZSDT).

³⁰ Zakon o socialno varstvenih prejemkih (Ur. l. RS, št. 61/10, 40/11, 14/13 in 99/13).

³¹ Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Ur. l. RS, št. 26/14).

³² Zakon o vojnih veteranih (Ur. l. RS, št. 59/06 – upb, 61/06 – ZDru-1, 101/06 – odl. US, 40/12 – ZUJF in 32/14).

³³ Zakon o vojnih invalidih (Ur. l. RS, št. 63/95, 2/97 – odl. US, 19/97, 21/97 – popr., 75/97, 11/06 – odl. US, 61/06 – ZDru-1, 114/06 – ZUTPG, 40/12 – ZUJF in 19/14).

³⁴ Zakon o družbenem varstvu duševno in telesno prizadetih oseb (Ur. l. SRS, št. 41/83, Uradni list RS, št. 114/06 – ZUTPG, 122/07 – odl. US, 61/10 – ZSVarPre in 40/11 – ZSVarPre-A).

prejemki niso povezani v enovit sistem, ter da med službami ni ustrezne koordinacije, kar otežuje dostopnost do storitev in zmanjšuje njihovo kakovost ter učinkovitost. Pomanjkljivost trenutne ureditve je tudi izrazita umerjenost v zagotavljanje pomoči osebam v institucionalnem varstvu. Ta temelji na medicinskem pristopu, ki ni dovolj diferenciran in ne upošteva individualnih potreb, v nasprotju s ponudbo skupnostne oskrbe oz. formalnih storitev v domačem okolju, ki pa so nezadostne. Kritični so tudi do meril za ugotavljanje potreb in postopkov za ugotavljanje upravičenosti. Ti namreč niso poenoteni, zato prihaja do neenakosti obravnav, celo v primerljivih ali enakih potrebah. Celotna ureditev deluje pretežno kurativno, medtem ko je premalo poudarka na rehabilitaciji in preventivi (MDDSZ 2013, Nagode in drugi 2014, 8; Črnak-Meglič in drugi 2014, 8).

Zakon o socialnem varstvu (v nadaljevanju ZSV), ki je do nedavnega urejal tako denarne dajatve kot tudi storitve socialnega varstva, je s prenosom denarnih prejemkov v Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev³⁵ (v nadaljevanju ZUPJS) postal krovni zakon za dejavnost socialnega varstva, torej *storitev* in *programov* (Flaker 2013, 10). ZSV v 10. členu socialnovarstvene storitve opredeljuje kot storitve namenjene preprečevanju socialnih stisk in težav, ki obsegajo aktivnosti in pomoč posamezniku, družini in skupinam prebivalstva (ZSV, 10.čl). Zakon v naslednjih členih opredeli šest skupin storitev, pri čemer upošteva logiko prehoda od manj intenzivnih oz. enostavnih posegov k bolj intenzivnim h kompleksnejšim. To je ustvarjeno z nizom prve socialne pomoči, ki ji sledi osebna pomoč, nato pomoč družini in na koncu institucionalno varstvo³⁶. Flaker (2013) opozori, da je osnovni sistemski problem obstoječe ureditve v povezavi med tipom storitve in načinom plačevanja. Obstoječi zakon namreč definira storitve izrazito iz perspektive pooblaščenih izvajalcev javne službe, definira, kaj naj bi počele javne službe – torej javni sektor in koncesionarji, vse ostalo, kar se dogaja v socialnem varstvu pa ne obravnava kot storitve (Flaker 2013, 12–13). Tudi prenos denarnih prejemkov na ZUPJS se je izkazal za problematičnega, a ne toliko na sistemski ravni kot pa na človeški. Vpliv omenjenega zakona in Zakona o socialnovarstvenih prejemkih je raziskovala Malijeva (2012). Ugotovila je, da omenjena zakona močno posegata v kakovost življenja starih ljudi. Ti se namreč množično odpovedujejo pravici do varstvenega dodatka (število prejemnikov se je v enem letu znižalo za kar 78 %), številni so izgubili pravico do državne pokojnine in postajali še bolj odvisni od prihodkov družinskih članov, še posebno otrok.

³⁵ Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (Ur. l. RS, št. 62/10, 40/11, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 14/13, 56/13 – ZŠtip-1, 99/13, 14/15 – ZUUJFO in 57/15).

³⁶ Na seznam sta uvrščena še vodenje in varstvo pod posebnimi pogoji ter pomoč delavcem.

Odpovedovanje pravicam je po mnenju Malijeve (2012) skrb vzbujajoče, saj implicira to, da imamo pravice zgolj na deklarativni ravni in so te same sebi namen.

V ZSV je določen tudi ključen razvojni dokument na področju sistema socialnega varstva, in sicer je to **nacionalni program socialnega varstva**. Dve leti po izteku prejšnjega, tj. **Strategije varstva starejših do 2010** je državni zbor aprila 2013 sprejel **Resolucijo o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020**³⁷ (v nadaljevanju ReNPSV13-20).

Pri temeljni usmeritvi *dolgotrajne oskrbe* v pretekli strategiji večina ciljev, npr. omogočiti dostopnost storitev dolgotrajne oskrbe vsemu prebivalstvu; zagotoviti boljšo in enakomernejšo dostopnost; povezati izvajalce oskrbe v enovit sistem in uvesti solidarnostno financiranje po načelih socialnih zavarovanj; doseči izenačenost pravic upravičencev do pomoči; uvesti posebno zavarovanje za dolgotrajno oskrbo (MDDSZ 2006; Hlebec in drugi 2013, 20) ipd. ni bila izpolnjenih, priznava Ministrstvo (MDDSZ 2013). Na drugi strani pri *socialnem varstvu* Ministrstvo piše o bistveno večjem delu realiziranih ciljev v primerjavi z dolgotrajno oskrbo. Uspešno so realizirali planirano širitev kapacitet domskega varstva, delno realizirane so bile širitve pomoči na domu, oskrbovanih stanovanjih in mreže izvajalcev sistema pomoči na daljavo (MDDSZ 2013).

V trenutno veljavni Resoluciji ReNPSV13-20 je poudarjen aktiven pristop v socialni politiki, pomen kvalitativnih razvojnih vidikov in inovativnih pristopov na področju razvoja socialnovarstvenih storitev in tudi programov. Drug poudarek resolucije, pomemben predvsem na področju socialnega varstva starejših, pa je na krepitvi skupnostnih oblik socialnega varstva. Gre torej za spodbujanje tistih oblik, ki ljudem omogočajo, da še naprej živijo v skupnosti in od tam s storitvami in programi odpravljajo ali blažijo svoje težave. Trenutno razmerje med uporabniki skupnostnih oblik in uporabniki institucionalnih oblik socialnega varstva je 1:2, kar pomeni, da na enega uporabnika skupnostnih oblik prideta dva uporabnika institucionalnih oblik socialnega varstva. Do leta 2020 je cilj Resolucije razmerje spraviti na 1:1 (ReNPSV13-20). Inštitut RS za socialno varstvo (v nadaljevanju IRSSV) v enem izmed svoji poročil navaja, da sta v ReNPSV13-20 predvidena dva izvedbena načrta – nacionalni in regijski. Prvi nacionalni izvedbeni načrt naj bi Vlada RS sprejela štiri mesece po sprejetju Resolucije, vendar MDDSZ z njegovo pripravo zamuja še danes (Trbanc in drugi 2015).

³⁷ Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (ReNPSV13-20). Ur. l. RS 39/13.

V obstoječe³⁸ formalne oblike storitve dolgotrajne oskrbe je bilo leta 2011 *vklučenih* okoli 35.000 oseb (ReNPSV13–20), k čemur Ministrstvo prišteva še približno 15.000 oseb, ki koristijo storitve neformalnih izvajalcev, predvsem družinskih članov, sosedske pomoči in nekaterih nevladnih in humanitarnih organizacij (MDDSZ 2013). V istem letu so **celotni izdatki** za dolgotrajno oskrbo znašali slabih 500 mio € oz. 1,32 % BDP-ja, od tega je bilo 0,89 % iz javnih izdatkov, ostalo pa iz zasebnih. Po načinu izvajanja je bilo v **strukturi izdatkov** za dolgotrajno oskrbo v letu 2011 77 % namenjeno inštitucijam, od tega 55 % domovom za starejše, s 16 % sledijo socialni zavodi, kot so varstveno delovni centri, posebni socialni zavodi, zavodi za usposabljanje ipd. Kategorije izvajalcev, kot so družinski pomočniki, osebni asistenti, izvajalci pomoči na domu oz. socialni oskrbovalci in zdravstveni domovi s patronažno službo so udeleženi v razrezu s 23 % sredstev (MDDSZ 2013). V Sloveniji se 50 % vseh **javnih izdatkov** za dolgotrajno oskrbo financira iz sredstev obveznega zdravstvenega zavarovanja, slabo četrtno (22 %) prispeva ZPIZ, preostalih 25 % javnih izdatkov pa se financira deloma iz državnega (z naslova MDDSZ), deloma iz občinskih proračunov (MDDSZ 2010a, UMAR 2014, Nagode in drugi 2014, 27). Dolgoročne projekcije javnih izdatkov za dolgotrajno oskrbo kažejo, da naj bi se njihov delež v BDP-ja do leta 2060 več kot podvojil (UMAR 2014).

Glede na predlog Zakona o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo (MDDSZ 2010), ki predvideva tri oblike dolgotrajne oskrbe – dolgotrajna oskrba na domu, institucionalna dolgotrajna oskrba ter kombinirana dolgotrajna oskrba kot kombinacija oskrbe na domu in institucionalne oskrbe, si bomo slednji dve pogledali nekoliko bolj podobno.

3.3.1 Institucionalno varstvo starejših

Institucionalno varstvo je storitev, ki je namenjena odpravljanju socialnih stisk in težav oseb, ki zaradi starosti, bolezni ali drugih razlogov ne morejo živeti doma. Po 16. členu ZSV obsega vse oblike pomoči v zavodu, v drugi družini ali drugi organizirani obliki, s katerimi se upravičencem nadomeščajo ali dopolnjujejo funkcije doma in lastne družine, zlasti pa bivanje, organizirano prehrano, varstvo ter zdravstveno varstvo (ZSV, 16. čl.).

³⁸ Institucionalno varstva, pomoč na domu, družinski pomočnik.

Domovi za starejše so najpogostejše izvajana oblika institucionalnega varstva, ki se je skozi čas precej spreminjala. Maličeva (2009) prikaže razvoj modelov domov za starejše v treh zgodovinskih obdobjih, začnši z začetnim *socialno-gerontološkim modelom značilnim za obdobje 1965 do 1990*, ko so domovi dobili status institucije, namenjene bolnim in starim ljudem. To je bil čas, ko je bilo pomembno graditi domove v mestih, da bi stari ljudje živeli v istem okolju kot pred odhodom v institucijo. Socialni delavci v domove postopoma vnašajo socialno doktrino (poudarjanje pomena medsebojnih odnosov), ki je bila precej drugačna od medicinske. Sledilo je obdobje *bolnišničnega modela za stare od 1991 do 2000*. Pride do delitve dela in jasno opredeljenih funkcij posameznih profilov zaposlenih. Prisotnost socialnih delavcev je pogostejša, vendar vseeno predstavlja manjši delež – na enega socialnega delavca pride nekaj manj kot 200 stanovalcev. Solidarnost med stanovalci naj bi se zmanjšala, odnos med stanovalci in delavci pa je postal bolj formalen, ceremonialen in nekooperativen. Tretji model, v obdobju *po letu 2000 – prehod v socialni model*, za katerega je značilen individualen pristop. Socialno delo je usmerjeno na osebe in ne na stanovalce, odpre se možnost enakopravnega sodelovanja med področjem zdravstva in socialnega varstva. Restriktivni red v povezavi s stanovalci vseeno kaže na očitno izgubo avtonomije, ki jo človek (n)ima v instituciji (Mali 2009, 99–104; Hlebec in Mali 2013, 29–33).

Če se vrnemo na trenutni čas, je bilo na začetku leta 2015 v 98 domovih – 54 javnih in 39 zasebnih s koncesijo na voljo 18.672 mest, od tega v javnih domovih 13.823 mest, v zasebnih domovih 4.849 in v petih posebnih zavodih za odrasle 1.552 (SSZS 2015a; SSZS 2015b). Z razdelitvijo socialnega varstva na več sektorjev si je država prizadevala za pluralnost oblik pomoči starejšim ljudem, vendar pa že površinski pregled oblik pomoči po sektorjih nazorno kaže, da med javnim in zasebnim sektorjem ni bistvene razlike. Pravzaprav se po vrsti in vsebini pomoči zasebni in javni sektor ne razlikujeta, izvajata identične storitve in programe, drugačni so le pogoji za opravljanje dejavnosti in načini financiranja (Hlebec in Mali 2013, 33).

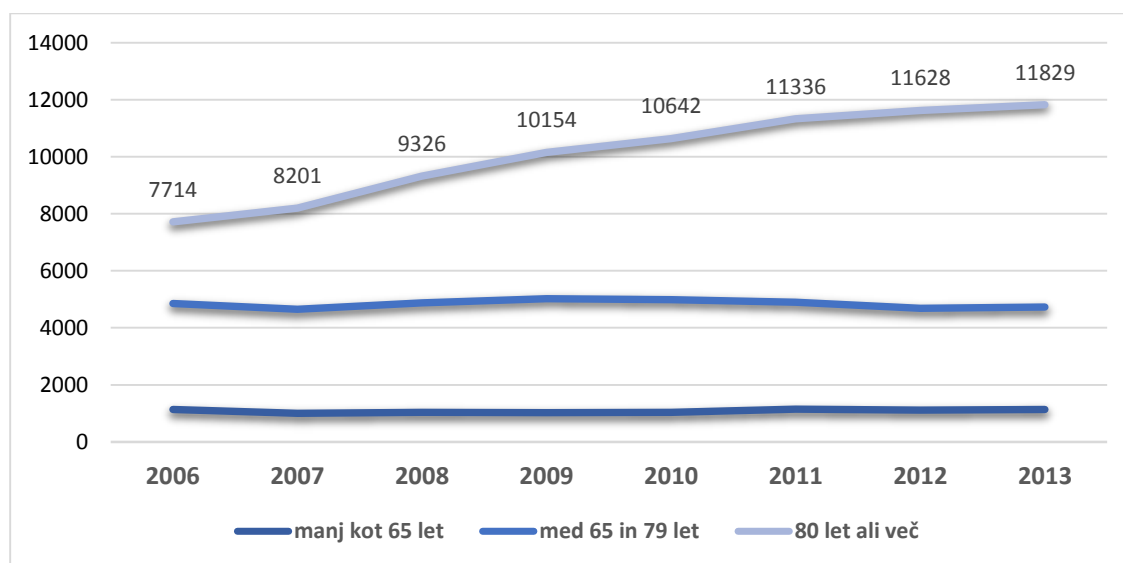
Glede na seznam Skupnosti socialnih zavodov Slovenije (v nadaljevanju SSZS) glede prostih kapacitet, je v zadnjem četrtletju leta 2015 na voljo zgolj nekaj 10 prostih mest, medtem ko je navedeno, da je aktualnih prošenj več kot 5000 (SSZS 2015b). Slovenija je z institucionalno oskrbo zelo dobro pokrita, saj ima vsaka upravna enota, z izjemo upravne enote Ruše, vsaj en dom za starejše. Vloga občin je povezana z zagotavljanjem pomoči na domu, institucionalno varstvo pa ostaja vezano na upravne enote (Hlebec in Mali 2013). Vendar če gledamo strogo na občine v 115 ni organizirane institucionalne oskrbe, kar pomeni, da morajo starejši ljudje zapustiti občino stalnega bivališča, če želijo uporabiti institucionalno oskrbo (Filipovič Hrast

in drugi 2014, 24). Število mest zadošča za 4,91 % populacije, starejše od 65 let (SSZS 2015c), kar je več, kot je dala država v deklarativni zavezi z ReNPSV13-20 tj. 4,8 %, in nekoliko manj kot v ReNPSV06-10 – 5 %. Skladno z zavezo v novi resoluciji država zmanjšuje delež institucionalne oskrbe, povečevala pa naj bi delež oskrbe v skupnosti oz. oskrbe na domu. Več o tem pa v nadaljevanju.

Podatki o uporabnikih kažejo na bistveno večjo zastopanost ženskega spola – v povprečju je razmerje med stanovalci in stanovalkami domov za starejše v grobem 1:3 ali rečeno drugače, ženske so zastopane slabih 75 %. Med leti 2006 in 2013 se je odstotek moških uporabnikov zvišal za nekaj več kot 1 %, tako da jih je bilo v letu 2013 26,6 % (SURs 2015b).

Število oseb nad 65 let, ki so uporabniki institucionalnega varstva, konstantno narašča. Vendar če pogledamo malo bolj podrobno podatke glede na starost, ugotovimo, da je med leti 2006 in 2013 število uporabnikov starih med 65 in 79 let konstantno, torej ne narašča, naraščanje števila uporabnikov gre izključno na račun starejših od 80 let, kar je lepo vidno spodaj na Graf 3.1

Graf 3.1: Število stanovalcev v domovih po starostnih skupinah 2006, 2013.

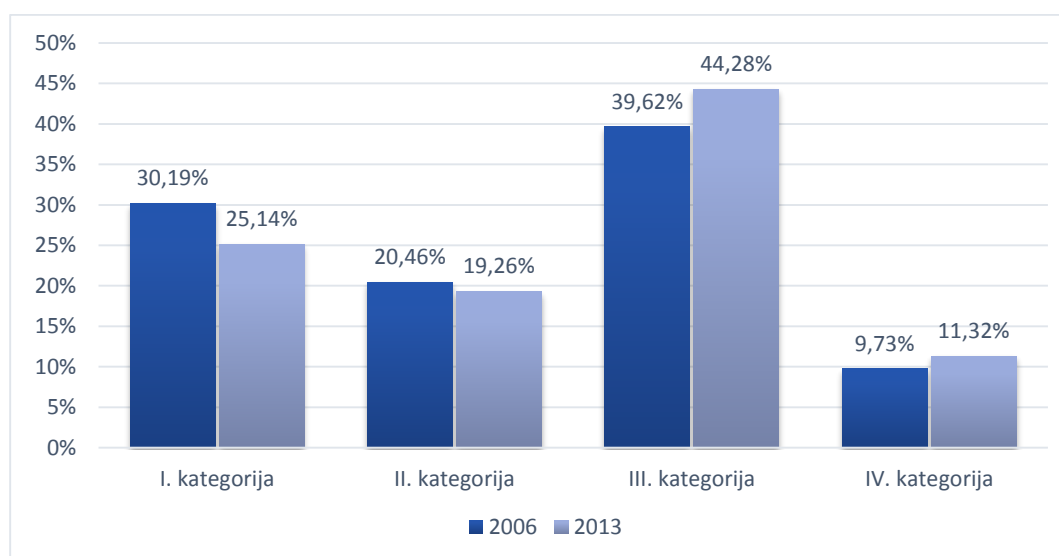
Vir: SURs (2015b).

Če pogledamo še kategorije oskrbe med leti 2006 in 2013, opazimo, da se je delež uporabnikov, ki potrebujejo I. in II. Kategorijo, znižal, na račun deleža uporabnikov III. in IV kategorije. Znižanje pri I. kategoriji, ki vključuje osebe, ki zaradi starosti ali drugih razlogov, ki spremljajo starost, niso v celoti sposobne za samostojno življenje in potrebujejo delno neposredno osebno pomoč, je več kot 5 %. Delež uporabnikov, ki koristijo II. kategorijo, torej imajo zmerne

starostne in zdravstvene težave in potrebujejo delno neposredno osebno pomoč, se je znižal za nekaj več kot 1%.

Za približno isto vrednost, kot se je znižal delež uporabnikov s I. kategorijo, se je povešal delež uporabnikov s kategorijo III, torej uporabniki z zahtevnejšimi zdravstvenimi težavami, ki v celoti potrebujejo neposredno osebno pomoč. Podobno obratno sorazmerno je tudi s kategorijo II. in kategorijo IV, torej z najbolj zahtevno kategorijo, ki jo koristijo osebe z dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju, ki zaradi starostne demence ali sorodnih stanj potrebujejo delno ali popolno osebno pomoč in nadzor, delež uporabnikov te kategorije je zrasel za 1,5 %.

Graf 3.2: Delež stanovalcev v domovih po kategoriji oskrbe 2006, 2013.

Vir: SURS SI (2015b).

Zadnje dva sklopa podatkov kažeta na pomemben vidik sprememb na področju institucionalnega varstva, ki bo v prihodnosti še bolj izrazen. Vse več bo najstarejših starih, ki bodo potrebovali pomoč, skladno z ReNPSV13-20, pa bo oskrba tistih, ki ne potrebujejo zelo obsežnega obsega pomoči, zelo verjetno preusmerjena v skupnostno oblike oskrbe, kar pa posredno kaže tudi na proces v smeri deinstitucionalizacije. To je glede na pretirano institucionalizacijo in strog sistem oblik oskrbe, ki zavirajo razvoj oskrbe za starejše in ne odgovarjajo na potrebe starih ljudi, dobra stvar. Dobro je tudi, da so pogoji za prestrukturiranje domov v Sloveniji ugodni, saj so že vrsto let gonilna sila celostnega razvoja oskrbe za starejše tudi npr. dnevnega varstva, socialne oskrbe na domu, oskrbovanih stanovanj, kar je specifično za slovensko okolje (Filipovič Hrast 2014, 23).

3.3.2 Socialna oskrba starejših na domu

Socialna oskrba na domu je storitev dolgotrajne oskrbe, katere specifika je, da je njeno izvajanje v lokalnem okolju oz. skupnosti, zato jo opredeljujemo tudi kot del oskrbe v skupnosti, s tem pa se ljudem omogoči čim daljše in kakovostno bivanje doma (Hlebec in drugi 2014; Filipovič Hrast in drugi 2014). Namenjena je osebam, ki imajo zagotovljene bivalne in druge pogoje za življenje v svojem bivalnem okolju, vendar se zaradi starosti, hude invalidnosti, kronične bolezni, težje telesne ali duševne motnje ne morejo oskrbovati in negovati sami, njihovi svojci pa take oskrbe in nege ne zmorejo ali zanjo nimajo možnosti. Gre za različne oblike organizirane praktične pomoči in opravil, s katerimi upravičenec vsaj za določen čas nadomesti potrebo po institucionalnem varstvu v zavodu ali v drugi organizirani obliki (ZVS, 15. čl.).

Trend oskrbe starejših gre v smer, da se starejšim omogoči čim daljše bivanje v njihovem domu oz. skupnosti. Številne raziskave kažejo na to, da bi se večina starih želela postarati doma, z oskrbo v lokalnem okolju pa se jim na ta način omogoči daljše in kakovostno bivanje doma. Temelj skupnosti je prostorska in tudi psihična bližina v smislu osebnih omrežij in interakcij v tem geografskem prostoru. Za skupnost sta značilna močna kohezivnost in konsenz, kar je za starejše celo bolj pomembno od ostalih starostnih skupin, saj je prostor s spomini in življenjskimi dogodki pomemben del identitete posameznika. Seveda so tudi primeri, ko se starejši ne želijo ostati v poznani skupnosti, ampak se selijo v skupnosti, ki so prilagojene njihovim potrebam in nudijo širok nabor storitev (Hlebec in drugi 2014; Filipovič Hrast in drugi 2014).

Zgodovina socialne oskrbe na domu naj bi segala v sredino 80-ih let prejšnjega stoletja, četudi so bile potrebe zaznane in pomoč organizirana tudi že prej. ZSV je socialno oskrbo na domu opredelil kot socialnovarstveno storitev v okviru javne mreže, leto prej pa se je ta storitev začela uvajati preko javnih del. Takšne storitve so bile takrat v interesu države, saj ta ni imela zadostnih sredstev za gradnjo domov za starejše, in je tako začela dopuščati pluralizacijo storitev, za katero se v bistvu borimo še danes. Leta 2000 obdobje izvajanja socialne oskrbe na domu preko javnih del zamenja obdobje profesionalizacije storitev, ta pa je s seboj prinesla to, da storitve niso bile več brezplačne, ampak se je uvedlo plačevanje storitev, ki še danes ni povsod enako. Naslednja pomembna prelomnica na področju socialne oskrbe na domu so bili programi aktivne politike zaposlovanja (v nadaljevanju APZ), preko katerega so bile subvencionirane zaposlitve izvajanja pomoči na domu. S programi so ubili dve muhi na en mah – delavkam, ki so prej delale preko javnih del so zagotovili redno zaposlitev, s subvencijo plače delavcu pa se je tudi sama storitev za uporabnika lahko pocenila (Hlebec in drugi 2014, 20).

Socialna oskrba na domu je natančneje opredeljena v Pravilniku o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev (v nadaljevanju Pravilnik o standardih). Obsega tri sklope opravil: 1) pomoč pri temeljnih dnevnih opravilih (oblačenje, slačenje, umivanje, hranjenje, nega in vzdrževanje pripomočkov, opravljanje osnovnih življenjskih potreb); 2) gospodinjsko pomoč (prinašanje pripravljenega obroka ali nabava živil in priprava enega obroka hrane, pomivanje posode, osnovno čiščenje bivalnega dela, odnašanje smeti; postiljanje in osnovno vzdrževanje spalnega prostora); 3) pomoč pri ohranjanju socialnih stikov (vzpostavljanje socialne mreže z okoljem, s prostovoljci in s sorodstvom, spremljanje upravičenca pri opravljanju nujnih obveznosti, informiranje ustanov o stanju in potrebah upravičenca ter priprava upravičenca na institucionalno varstvo) (Pravilnik o standardih, 6. čl.).

Do pomoči na domu so upravičene osebe, stare nad 65 let, ki niso sposobne popolnoma samostojnega življenja; osebe s statusom invalida, ki ne zmorejo samostojnega življenja; druge invalidne osebe, ki jim je priznana pravica do tuje pomoči; kronično bolni in osebe z dolgotrajnimi okvarami zdravja; hudo bolni otroci in otroci s težko motnjo v telesnem ali duševnem razvoju, ki niso vključeni v organizirane oblike varstva. Neposredno izvajanje storitve na domu se lahko izvaja vse dni v tednu, vendar največ 20 ur tedensko. V primeru, ko zaradi potreb upravičenca storitev izvajata dva izvajalca neposredne socialne oskrbe, se lahko število ur mesečno poveča za največ 1/3 (Pravilnik o standardih, 6. čl.).

ZSV določa, da organizacija pomoči na domu spada v pristojnost občine. Ta mora s pogodbo z javnim zavodom ali s podelitvijo koncesije zagotoviti mrežo javne službe na tem področju, saj pomoč na domu lahko izvajajo le javni zavodi ali zasebni izvajalci, ki jim je občina podelila koncesijo za opravljanje te socialnovarstvene storitve. Ceno standardne storitve pomoči na domu, ki se izvaja v mreži javne službe, določa Pravilnik o metodologiji za oblikovanje cen socialnovarstvenih storitev³⁹ (v nadaljevanju Pravilnik o metodologiji). Ta opredeljuje stroške storitve v zvezi: s strokovno pripravo pri sklenitvi dogovora; z vodenjem in koordiniranjem neposrednega izvajanja storitve ter s stroški za neposredno izvajanje storitve na domu uporabnikov. Stroške s strokovno pripravo financira občina, ki mora subvencionirati tudi vsaj 50 % stroškov storitev⁴⁰, določenih v drugi in tretji alineji (Pravilnik o metodologiji, 17. čl.). Cena storitve pomoči na domu se določi tako, da se navedeni stroški storitve zmanjšajo za oprostitev, kot je določena v Uredbi o merilih za določanje oprostitev pri plačilih

³⁹ Pravilnik o metodologiji za oblikovanje cen socialno varstvenih storitev (Ur. l. RS 87/06, 127/06, 8/07, 51/08, 5/09 in 6/12).

⁴⁰ V Mestni občini Ljubljana, kjer smo s posebnim Zavodom za oskrbo na domu Ljubljana opravljali kvalitativni intervju, občina krije 80 % celotne cene storitve.

socialnovarstvenih storitev⁴¹ (v nadaljevanju Uredba o oprostitvah). Preostanek se nato zmanjša še za subvencijo v višini najmanj 50 % stroškov storitve plačane s strani občine. Nadalje se odšteje še morebitna višina subvencije s strani države, ki jo določi Vlada RS v okviru ukrepov APZ. Skladno s 16. členom Uredbe o oprostitvah je prispevek k plačilu storitve znesek, ki ga je upravičenec, glede na svojo plačilno sposobnost oz. preživitveno obveznost, za opravljene storitve zmožen in zato tudi dolžan prispevati. 17. člen Uredbe o oprostitvah nadaljuje, da mora plačilno sposoben upravičenec prispevati k plačilu storitve do višine ugotovljene plačilne sposobnosti. K znesku, za katerega pa je upravičenec oproščen plačila storitve, je po 18. členu Uredbe o oprostitvah dolžan prispevati zavezanec, ki je plačilno sposoben, vendar ne več kot znaša zavezančeva plačilna sposobnost oz. njegova preživitvena obveznost.

IRSSV poroča, da se je pomoč na domu v okviru mreže javne službe na dan, 31. 12. 2014, **izvajala v 201 slovenski občini**, torej kljub zakonski obvezi, še vedno ni zagotovljena v vseh občinah, ponekod pa je zagotovljena zgolj pravno-formalno. Glavni argument občin je, da ne zaznavajo potreb po tovrstni storitvi, ali pa da za podelitev koncesije niso prejeli nobene ponudbe (Lebar in drugi 2015, 17). Slovenske občine so imele konec leta 2014 sklenjeno koncesijo oz. pogodbo za izvajanje socialnovarstvene storitve pomoči na domu z 79 različnimi izvajalci, med njimi je bilo največ Centrov za socialno delo, sledijo domovi za starejše in posebni socialnovarstveni zavodi. Med specializirane zavode za pomoč na domu sodita Center za pomoč na domu Maribor, ki pomoč na domu izvaja v štirih občinah podravske regije in Zavod za oskrbo na domu Ljubljana, ki je specializiran zgolj za Ljubljano. Če primerjamo to obdobje z letom 2007 je opaziti trend, da se povečuje število zasebnih ponudnikov na račun zmanjševanja števila občin, kjer storitev izvaja CSD (Lebar in drugi 2015, 17–22). Neposredno socialno oskrbo na domu je v letu 2014 izvajalo 937 oseb, kar je za okoli 5 % več kot leto prej. Večina tj. 97,4 % socialnih oskrbovalk je žensk, moških je le 25 (Lebar in drugi 2015, 47–49).

Na dan, 31. 12. 2014, je bilo v Sloveniji 6.888 **vseh uporabnikov** pomoči na domu, od tega je bilo 6.108 uporabnikov (**88,7 % starejših od 65 let** in od tega 4.219 (**61,3 % starejših od 80 let**). Skupaj gledano to predstavlja približno 5 % več uporabnikov pomoči na domu kot leto prej. Število upravnikov je najbolj naraslo v Ljubljani in Mariboru, tu je tudi število uporabnikov na izvajalca (povprečno 620) izstopajoče visoko. Med uporabniki starejšimi od 65 let so v letu 2014 približno 2/3 predstavljale ženske (66,1 %). S starostjo delež žensk narašča, pri uporabnikih starejših od 80 let je delež žensk že 72,4 % (Lebar in drugi 2015, 23–26).

⁴¹ Uredba o merilih za določanje oprostitve pri plačilih socialno varstvenih storitev (Ur. l. RS 110/04, 124/04, 114/06 – ZUTPG, 62/10 – ZUPJS, 99/13 – ZUPJS-C in 42/15).

Glede *sestave in obsega pomoči* na domu Institut poroča, da so uporabniki v letu 2014 v povprečju prejeli 2,2 opravili, kar pomeni, da je podatek skladen s 6. členom Pravilnika, ki pogojuje, da je upravičenec upravičen do pomoči na domu, če potrebuje vsaj dve opravili iz dveh različnih sklopov. Pri tem je bil najvišji delež gospodinjske pomoči - 38,9 %; sledila je pomoč pri ohranjanju socialnih stikov - 33,3 %, najnižji je bil delež temeljnih dnevnih opravil - 27,8 %. Več kot 55 % uporabnikov je prejelo manj kot 3,5 ure pomoči na domu tedensko, četrtnina uporabnikov je prejela med 3,5 ure do 7 ur pomoči tedensko, ostalih so prejeli 7 ur ali več pomoči na domu tedensko (Lebar in drugi 2015, 27–29).

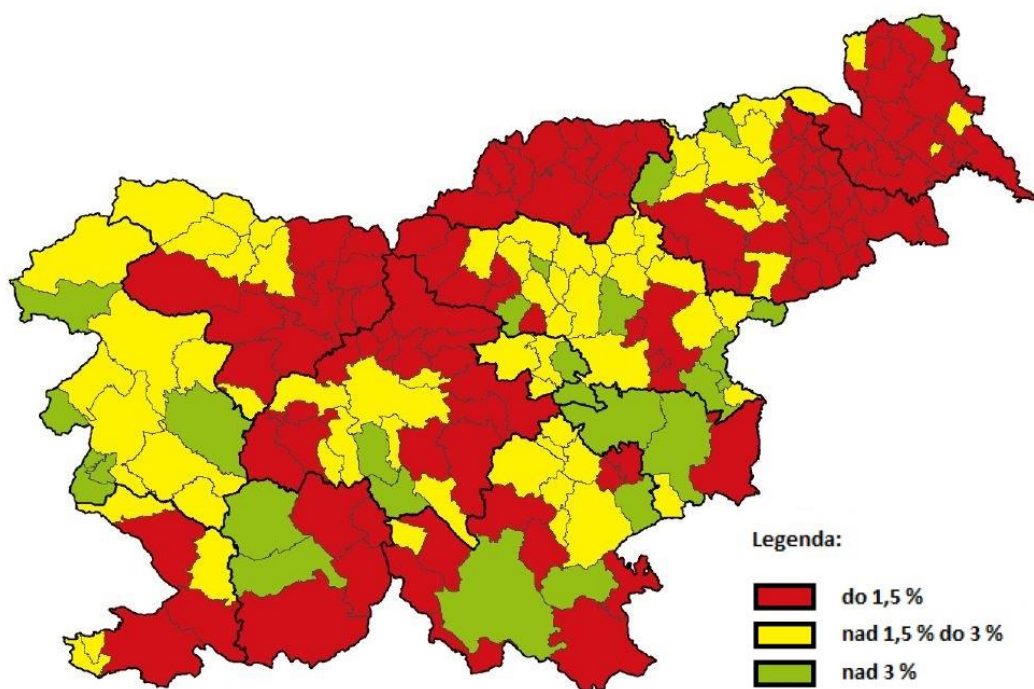
Povprečna potrjena *cena* (cena, ki jo plača uporabnik) storitve pomoči na domu na dan 31. 12. 2014 je ob delavnikih na uro znašala 5,07 €, ob sobotah 5,23 €, ob nedeljah 6,59 € in ob praznikih 6,91 € (Lebar in drugi 2015, 29–30). Celotni stroški pomoči na domu na uro so na dan, 31. 12. 2014, v povprečju znašali 16,77 €, in so v primerjavi s prejšnjim letom pri javnih zavodih malenkost upadli, bolj izrazit upad cen je bil opazen pri specializiranih zavodih za PND za 4,9 %. Pri zasebnikih je povprečna cena storitve v letu 2014 narasla za 0,3 % (Lebar in drugi 2015, 35–41). Kot zanimivost lahko omenimo, da je bilo v 3 od 211 občin v Sloveniji izvajanje pomoči na domu za uporabnike brezplačno, in sicer v občinah Ig, Odranci in Škofljica (Lebar in drugi 2015, 67). V povprečju je v letu 2014 ena socialna oskrbovalka obiskala posameznega uporabnika 18,3-krat na mesec. Socialne oskrbovalke so opravile v letu 2014 povprečno 102,1 efektivno uro na mesec (Lebar in drugi 2015, 47–49).

Glede na poročilo izvajalci ocenjujejo, da je *potreb* med potencialnimi uporabniki *precej več*. Slednji so poročali, da so v letu 2014 zavrnil več kot 50 oseb, ki so bili upravičene do storitev pomoči na domu. Najpogosteje je bil temu vzrok prezasedenost kadra, pomanjkanje socialnih oskrbovalk in pa neizpolnjenih pogojev za izvajanje storitve (npr. želja po točno določeni uri, ko so kapacitete že zasedene). Nadalje Institut ocenjuje, da obstaja preko 500! oseb, ki bi se lahko vključili v oskrbo, pa tega ne storijo, verjetno pa je ta številka še veliko večja. Izvajalci navajajo štiri glavne razloge za to, da se uporabniki ne vključijo v storitev. To so: 1) finančni razlogi – zaradi slabega ekonomskega položaja in nizkih dohodkov je cena pomoči na domu pogosto previsoka in si storitve ne morejo privoščiti; 2) pomanjkanje osveščenosti o storitvi – mnogokrat se zgodi, da uporabniki povedo, da za storitev pred vključitvijo vanjo še niso slišali; 3) dostop do neformalnih oblik pomoči – ljudje se obrnejo na svoja neformalna omrežja, ki lahko predstavljajo nadomestilo formalne oskrbe in zadnji 4) ne sprejemanje tuje pomoči – saj jim pogosto pomoč nudijo upokojeni ali brezposelni sorodniki (Lebar in drugi 2015, 56–58).

V ReNPSV13-20 si je država postavila **nacionalni cilj**, in sicer **3,5 % ciljne populacije** oz. okoli 14.000 oseb, dnevno vključenih v obravnavo v različne (tudi nove) oblike pomoči na domu, vključno z oskrbo v oskrbovanih stanovanjih (ReNPSV13-20). Kot smo že omenili, je bilo v letu 2014 skupno 6.108 uporabnikov pomoči na domu, ki so pomoč na domu prejeli zaradi starosti ali pojavov, ki spremljajo starost. Ti uporabniki predstavljajo 1,7 %⁴² ciljne skupine vključene, kar pomeni, da je cilj realiziran v manj kot polovici. Število prebivalcev starih 65 let in več narašča najhitreje. Tako se je število starejših od 65 let v letu 2014 povečalo za 2,4 %, število prejemnikov pomoči na domu pa le za 0,6 % (Lebar in drugi 2015, 61). To pomeni, da bo v prihodnje potrebno reagirati toliko bolj hitro in v toliko večjem obsegu in pluralizmu. Glede na to, da je oskrba na domu v domeni občin, bi bilo smiselno, prikazati še zemljevid, s podatki o doseganju zastavljenega cilja med 211 občinami, pri čemer se zdi še najpomembnejši podatek ta, da je več kot 50 % občin (119) pod nacionalnim povprečjem. IRSSV (Lebar in drugi 2015, 61) je občine razdelili glede na učinek doseganja zastavljenega cilja v tri skupine, na Slika 3.2 vidimo označeno na zemljevidu Slovenije:

1. 119 občin, kjer je v storitev vključenih do 1,5 % oseb v starosti 65 let in več (rdeča);
2. 66 občin, kjer je v storitev vključenih 1,5 do 3,0 % oseb v starosti 65 let in več (rumena);
3. 26 občin, kjer je v storitev vključenih 3 % oseb v starosti 65 let in več (zelena).

Slika 3.2: Delež oseb, starejših od 65 let, ki prejema pomoč na domu po občinah

Vir: Lebar in drugi (2015, 61).

⁴² Kvocient izračunan na število prebivalcev starih 65 let ali več v letu 2014, katerih je bilo 364.223 (SI-SURS).

Pri vsem omenjenem se je potrebno zavedati, da tudi, če bi bila kvantiteta oskrbe na domu izpolnjena v kašnem promilu več, ne bi nič pomagalo, če obenem vsi deležniki ne bi vzporedno delali tudi na kvaliteti oskrbe, tako z vidika organizacije kot tudi izvajalcev (socialnih oskrbovalk) in uporabnikov. Pomembno raziskavo o kakovosti socialne oskrbe na domu so leta 2013 naredile Hlebec, Nagode in Filipovič Hrastova. Mi bomo za naše potrebe zgolj omenili do kakšnih izsledkov so v svoji raziskavi prišli glede oskrbe na domu na *mezo ravni* – na ravni socialnih oskrbovalk in na *mikro ravni* – na ravni uporabnika.

Na ravni socialnih oskrbovalk so avtorice ugotovile naslednje. Poklic socialne oskrbovalke je močno feminiziran poklic saj pomoč kar v 98,4 % opravljajo ženske, stare okoli 44 let, največjih ima srednjo strokovno ali srednjo poklicno izobrazbo (65,1 %) ter so za delo večinoma dodatno usposobljene. Večina jih soglaša, da so dodatna izobraževanja in usposabljanja potrebna in koristna. Delovni čas oskrbovalk je zelo naporen in precej variira (dopoldan-popoldan-zvečer, sobote-nedelje-prazniki ipd.), kar pa vpliva tudi na nižjo stopnjo zadovoljstva z delom. Pokazalo se je namreč, da je urnik dela pomembnejši dejavnik stresa, kot najpogostejši stresni dejavnik pa je veliko število uporabnikov. Pogosto je stresni dejavnik tudi plačilo za delo, saj so socialne oskrbovalke v skoraj 40 % z njim nezadovoljne. Za delo, ki ga opravljajo, se počutijo v 92,2 % usposobljene ali zelo usposobljene za svoje delo. Med pogostejšimi težavami, ki jih imajo socialne oskrbovalke, so utrujenost, glavoboli, nespečnost in težave s hrbtenico, križem (napori pri dvigovanju uporabnikov – v kar 83,8 % oskrbovalke vsak dan pomagajo uporabnikom pri leganju v posteljo in iz nje). Socialne oskrbovalke odnos z uporabniki ocenjujejo kot zelo pomemben in so z njim v 93,4 % najbolj zadovoljne. V raziskavi ugotavljajo, da socialne oskrbovalke za uporabnike opravljajo tudi druga, npr. servisna opravila, ki ne sodijo v sklop socialne oskrbe (Hlebec in drugi 2014, 118–132; Nagode in Hlebec 2013, 20–25).

Na mikro ravni so avtorice raziskave skušale podati odgovore na vprašanje, katere komponente dostopa so bolj ovrednotene in kdo so (ne)zadovoljni uporabniki socialne oskrbe na domu. Med uporabniki pomoči na domu je bilo po pričakovanjih več žensk uporabnic (67,9 %), povprečna starost je bila 78 let, pri čemer je 59,7 % uporabnikov starejših od 80 let. Glede na njihove dohodke jih polovica še nekako shaja, tretjina pa se težko preživlja. Skoraj 45 % uporabnikov svoje zdravje ocenjuje kot slabo ali zelo slabo, 2/3 vprašanih pa ima več kroničnih bolezni, ki jih precej ali zelo ovirajo pri vsakodnevnih aktivnostih. V njihovi raziskavi se je pokazalo, da se največja potreba po pomoči kaže pri umivanju in kopanju uporabnikov, kuhanju oz. dostavi kosila in čiščenju prostorov, pri tem pa je pomoč oskrbovalk dopolnitev pomoči družinskih

članov. Manjši delež uporabnikov (15,2 %) bi si želel več pomoči, vendar so jim storitve predrage. Pri tem se zopet postavi pomembno vprašanje, koliko je še takih starejših, ki pomoč potrebujejo, vendar se zaradi finančnih nezmožnosti zanjo ne odločijo. V povprečju so uporabniki zadovoljni z vsemi komponentami dostopa. Uporabniki najvišje vrednotijo delo socialnih oskrbovalk, sledita ustrezna razpoložljivosti socialne oskrbe in njena celovita dostopnost. Uporabniki so najmanj zadovoljni s finančno dostopnostjo storitve, saj bi si le 14,2 % anketirancev zmoglo plačevati večji obseg pomoči. Nadalje ugotavljajo, da spol in tip okolja ne vplivata na vrednotenje dostopa, imata pa značilen vpliv starost in izobrazba, in sicer so mlajši uporabniki bolj kritični, manj izobraženi pa bolj zadovoljni z vsem, z izjemo finančne dostopnosti. Zelo zadovoljne uporabnike od nezadovoljnih ločujejo predvsem njihov dohodek in cena socialne oskrbe na domu ter občutek, da ne prejmejo dovolj pomoči. Najbolj zaskrbljujoče se raziskovalcem zdi, da so s socialno oskrbo na domu najmanj zadovoljni tisti, ki jo prejemajo največ, a bi jo ti očitno potrebovali še več (Hlebec in drugi 2014, 75–93; Hlebec in Filipovič Hrast 2015, 57–60).

3.3.3 Socialna oskrba starejših s strani tretjega sektorja

V enem od predhodnih poglavij smo izpostavili različna poimenovanja (delov) tretjega sektorja, pri čemer smo zapisali, da se v Sloveniji bolj uporablja termin nevladnih in volonterskih organizacij, ki pa so v osnovi dojete kot neprofitne organizacije, napram drugim državam, ki imajo še eno vmesno polje nasprotno profitnemu sektorju, to so organizacije ne-za-profitnega tipa. Problem predstavljajo tudi nejasne in neenoznačne uvrstitve teh organizacij med formalne oz. neformalne oskrbovalce, ravno zaradi tega, ker so lahko na eni strani profesionalizirani ponudniki oskrbe, na drugi strani pa so zaradi neplačanih storitev in velike količine prostovoljnega oz. volontersko opravljenega dela neformalni oskrbovalci (Filipovič Hrast in drugi 2014, 27).

MDDSZ stoji na stališču, da sta obstoj in delovanje nevladnih organizacij pomembna pogoja za uveljavljanje načela pluralnosti in demokracije v družbi, saj posamezniki s povezovanjem v nevladne organizacije in druge oblike organiziranja civilne družbe vplivajo na celovit in trajnostno naravnani družbeni razvoj, na porast družbene blaginje, kakovost življenja ter socialno varnost. Trenutna vlada se zaveda, da nevladne organizacije opravljajo na določenih področjih zelo pomembno, družbeno koristno delo, zato v primerih, ko so lahko nevladne organizacije uspešnejše in učinkovitejše, podpirajo prenos javnih funkcij in pooblastil tudi na nevladni sektor (MDDSZ 2015). Pri tem bi bilo smotrno biti malo bolj zadržan, saj raziskave o civilni

družbi v Sloveniji kažejo sicer na to, da se ta sektor veča, ne moremo pa govoriti o tem, da bi imel ta sektor vidno opazno družbeno moč ali zadovoljivo stopnjo profesionaliziranosti, velikokrat je prisotno nemalo težav pri financiranju (Rakar in drugi 2011). V raziskavi Črnak Meglič in Rakarjeve (2009) glede na zgoraj omenjeno ugotovijo, da je v organizaciji tretjega sektorja v **povprečju zaposlenega 0,77 človeka**, več kot **80 % teh organizacij nima zaposlenih**. Na našem mestu je zanimivo omeniti, da delež zaposlenih v organizacijah socialnih storitev znaša 26,7 % vseh zaposlenih v tem sektorju, čeprav te organizacije strukturno predstavljajo zgolj 3,6 % organizacij tretjega sektorja. Iz tega lahko zaključimo, da je v organizacijah dejavnih na področju socialnih storitev najbolj profesionalizirana struktura. Če omenimo še na kratko financiranje, je to največje s strani občin (pri čemer je potrebno biti eksplicitno pozoren na neodvisnost), sledi pa financiranje s sredstvi iz članarin (Črnak Meglič in Rakar 2009, 241–244). Na spletni strani MDDSZ je navedeno, da si je Ministrstvo zadalo oblikovati nove pristope za obvladovanje socialnih stisk, pri čemer naj bi pomembno vlogo odigrale prav nevladne organizacije, ki so sposobne razvijati nove, uporabnikom bolj prilagojene programe, in naj bi skupaj z izvajalci javnih služb oblikovali enovit sistem socialnega varstva ne samo na lokalni, ampak tudi na nacionalni ravni. Izvajalci teh programov naj bi bile prav nevladne organizacije, ki zaradi svoje umeščenosti v civilno družbo lažje odgovarjajo na specifične potrebe različnih skupin prebivalstva. Pri tem je potrebno poudariti večjo vlogo prostovoljstva in posledično tudi vlogo lokalnih skupnosti (MDDSZ 2015).

V zadnjih dveh desetletjih je prišlo do razmaha dejavnosti in programov za starejše, ki se izvajajo v skupnosti. Za izvajanje kakovostne oskrbe v skupnosti skrbijo predvsem preventivni programi za aktivno in zdravo staranje (Ramovš 2012 v Filipovič Hrast in drugi 2014, 27), pretežni del katerih se odvija v okviru civilne organiziranosti in samoorganizacije po principu samopomoči in prostovoljstva. Tudi drugi programi za starejše se izvajajo večinoma kot skupine za samopomoč in druženje v obliki medgeneracijskih programov, dnevnih centrov in telefonskega svetovanja. Tako Zveza društev za socialno gerontologijo Slovenije vodi skupine starih ljudi za samopomoč, Inštitut Antona Trstenjaka ima mrežo medgeneracijskih programov za kakovostno staranje, Mestna zveza upokojencev Ljubljana vodi dnevni centre za starejše ipd. Vsekakor je pomemben tudi ZDUS, ki ima dolgo tradicijo in je dejaven na več področjih, npr. starejši s prostovoljnim delom ustvarjajo večjo kvaliteto lastnega življenja in življenja vrstnikov, starejši so sami vključeni v pomoči drugim starejšim na domu. Delujeta tudi društvo Izobraževanje za tretje življenjsko obdobje, kjer izobražujejo skupine starejših za namen zmanjševanja socialne izključenosti v bivalnem okolju in Spominčica – slovensko združenje za

pomoč pri demenci in pomoč, izobraževanje in podpora svojcem oseb z demenco (MDDSZ 2010b, 8–9).

Skladno z našo temo magistrske naloge pa velja omeniti tudi najnovejšo raziskavo, ki jo je opravil IRSSV, kjer so raziskovali potencial nevladnih organizacij na področju skrbi za starejše. Namen raziskave je bil ugotoviti potencial nevladnih organizacij v deinstitucionalizacijskem procesu bivanja in oskrbe oseb, starejših od 65 let, pri čemer so predpostavljali, da trenutna ureditev formalnih oblik oskrbe v kombinaciji z neformalno oskrbo starejši osebi ne predstavlja zadostne in ustrezne podpore, če ima ta starejša oseba intenzivnejše potrebe po pomoči.

V njihovi raziskavi je sodelovalo 34 organizacij, od tega je bilo 22 neprofitnih in 12 profitnih, po pravno-organizacijski obliki pa je bilo od tega: 3 zveze društev, 6 društev, 11 zasebnih zavodov, 1 zasebni zavod s koncesijo občine, 6 s. p., 6 d.o.o. in 1 združenje. Zadrug oz. kooperativ, ki so predmet našega raziskovanja, v njihovi raziskavi ni bilo vključenih (Smolej Jež in drugi 2015, 35). Organizacije so navedle več kot 70 programov, ki jih izvajajo na področju oskrbe starejših. Največ je pomoči in socialne oskrbe na domu in programov namenjenih aktivnemu in zdravemu staranju. Tem aktivnostim sledi priprava strokovnih vsebin, storitve socialnega servisa, pogosti so tudi programi v primeru demence. Drugi programi, ki jih izvajajo, so redkeje zastopani, a vsebinsko vseeno zelo pestri. Organizacije so pokazale zelo velik interes za povečanje obsega izvajanja programov (v več kot 90 %), v primeru, da bi za to imeli vse potrebne vire. Pri tem poudarjajo, da ni ustreznega financiranja, da nemalokrat naletijo na zakonske ali druge sistemske ovire, v manjši meri se soočajo tudi s kadrovsko stisko in previsokimi cenami storitev za uporabnike (Smolej Jež in drugi 2015).

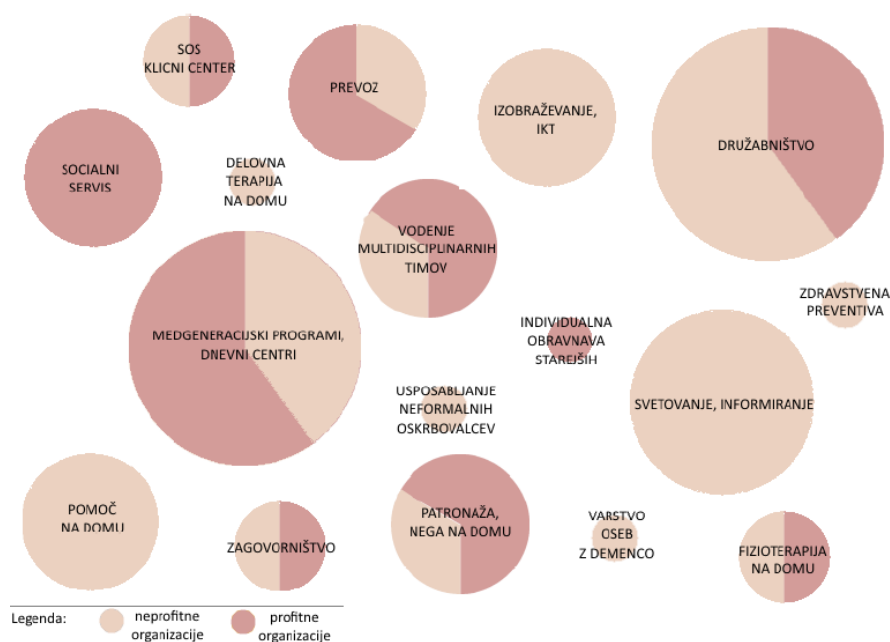
Med anketiranimi izvajalci ti ocenjujejo, da so v skupnosti najbolj zadovoljene potrebe po razvozu kosil, razmeroma dobro tudi po storitvah dnevnih in medgeneracijskih centrov in po storitvah v okviru patronažne nege ter storitve pomoči na domu. Nekoliko bolj skrb vzbujajoč je dostop do storitev IKT – npr. rdeč gumb ali varovanje na daljavo, saj več kot 50 % anketiranih navaja, da te storitve na njihovem področju oskrbe niso dostopne, podobno je tudi z medgeneracijskimi centri, ki so, v primeru, da jih v okolju ni, vzrok za izrazitejšo potrebo po okrepitvi socialnih stikov v smislu družabništva in pogovornih skupin. Nadalje je izpostavljen tudi problem dostopa do teh storitev v smislu prevoza in drugih storitev socialnega servisa, npr. kidanje snega, košnja trave, beljenje doma ipd (Smolej Jež in drugi 2015).

Anketiranci svojo vlogo najbolj vidijo pri vodenju medgeneracijskih aktivnosti ali dnevnega centra in s tem povezanimi programi družabništva, pri izvajanju programov informiranja

starejših oseb, nudenju socialnega servisa in vodenju programov izobraževanja. Ko so jih v raziskavi vprašali, kateri tip izvajalca bi bil najprimernejši za izvajanje teh storitev, je opazna visoka pomembnost zasebnih izvajalcev, ki jih je bilo v raziskavi največ. Iz njihovih (vsekakor pristranskih) odgovorov to implicira na interes prevzemanja nekaterih aktivnosti, ki jih sicer izvaja javni sektor. Zasebni izvajalci (s. p., d. o. o. in zavodi) bi po mnenju anketiranih lahko prevzeli vodilno vlogo pri izvajanju pomoči na domu, razvozu kosil, IKT-storitev in storitvah socialnega servisa. Društva in zveze društev bi vodilno vlogo prevzele pri programih družabništva ter storitvah dnevnih in medgeneracijskih centrov, pomembni izvajalci na tem področju bi bili tudi zasebniki (Smolej Jež in drugi 2015).

Na spodnji sliki so prikazali aktivnosti na način ločevanja profitnih in neprofitnih organizacij, pri čemer opozarjajo, da zaradi zelo majhnega števila odgovorov stvari ne moremo posploševati. Lahko pa razmislimo, ali bi se kooperative obnašale bolj kot profitne ali neprofitne organizacije. V tujini obstaja za to bolj primeren izraz, in sicer so te organizacije, označene kot ne-za-profitne organizacije. Sicer, kot smo že napisali Žerjav (2014) izpostavi, da je v zadružništvu vprašanje, ali sme zadruga pridobivati dobiček ali ne, preseženo, saj ta uresničuje svoj namen le tedaj, ko pridobi določeno gospodarsko korist, ki jo posreduje svojim članom in zagotavlja svojemu obratu trajno sposobnost za pospeševanje gospodarskih, v tem primeru tudi socialnih koristi svojih članov.

Slika 3.3: Vsebine, ki bi jih lahko (potencialno⁴³) izvajale zasebne organizacije

Vir: Smolej Jež in drugi (2015, 39).

⁴³ Večji, kot je mehurček, bolj pogosto je pojavljanje storitve.

4 PRIMERI KOOPERATIV SOCIALNEGA VARSTVA STAREJŠIH

V poglavju o socialnih kooperativah smo se v veliki meri posvetili tem kooperativam v Italiji. Na tem mestu pa bomo omenili še solidarnostne kooperative v Quebecu, za katere Girard (2002, 9) sicer takoj izpostavi, da se organizacijsko (npr. s konsolidiranjem federacij in konzorcija) ne morejo primerjati s socialnimi kooperativami v Italiji, ker tu preprosto ni kritične mase, ki bi terjala tako organiziranost.

V Quebecu je solidarnostna kooperativa definirana kot organizacija, ki obenem združuje tri skupine članov: člane, ki so uporabniki storitev; člane, ki preostalem članom te storitve ponujajo, torej so delavci v kooperativi; tretja skupina članov pa so podporni člani, ki izkažejo gospodarski ali socialni interes pri doseganju kooperativnih ciljev. Z drugimi besedami uporabniki, člani in podporniki. To definicijo so pred dobrim desetletjem spremenili, in sicer tako, da ni več potrebno, da so vključene vsi tri omenjene skupine, ampak lahko kooperativo tvorita le dve od omenjenih skupin, dodatno pa ni več mogoče, da bi oseba pripadala več kot eni kategoriji članov - tako je lahko npr. delavec, ki je bil član kooperative in obenem tudi njen uporabnik, sedaj ali eno ali drugo (Girard in Langlois 2009, 244–245).

Ozadje koncepta solidarnostnih kooperativ v Quebecu izhaja iz različnih virov. Glavna vprašanja, ki so prispevala k razpravi temeljnih načel solidarnostnih kooperativ so bila: 1) lokalni razvoj (povečanje demokratizacije); 2) izginjanje bližnjih vasi in posledično ukinjanje njihovih storitev (urbanizacija); 3) razvoj vrtcev (participacija žensk na trgu dela); 4) vprašanje poklicne integracije (brezposelnost skoraj 23 % predvsem med mladimi) in zadnje, morda najbolj odločilno 5) domače storitve za starejše (Girard 2002, 2; Girard in Langlois 2009, 239–240). Do formacije solidarnostnih kooperativ je prišlo leta 1997, zagovarjali pa so idejo pristopa vključenosti več zainteresiranih deležniških strani (angl. *multi-stakeholder approach* (Girard in Langlois 2009, 243).

Razvoj solidarnostnih kooperativ, ki je sledil je bil eksponenten, uspeh pa v večini dolgotrajen oz. vzdržen. Med drugim tudi zaradi pomoči vladnih programov, ki so podpirala nove zagone podjetij (angl. *start-up*) organizacij v socialni ekonomiji, lokalnih razvojnih centrov in tudi solidarnostnih kooperativ. Vrhunec razvoja teh je bil v letu 2007, ko jih je bilo 479, kar predstavlja 28 % vseh kooperativ na področju Quebeca, leto poprej pa je bilo med novo nastalimi kar 62 % socialnih kooperativ. Zgovoren je tudi podatek, da je več kot 68 % solidarnostnih kooperativ ustanovljenih od leta 1997 bilo v letu 2007 še vedno aktivnih. Največ izmed njih zagotavlja socialne ali osebne storitve (Girard 2002, Girard in Langlois 2009).

1) **Model najemnih stanovanjskih kooperativ** je inovativen stanovanjski model, v katerem člani kooperativ plačujejo najemnino, izkupiček pa gre za razvojne stroške stanovanja. V tem modelu kooperativa ohranja lastništvo nad stanovanjsko enoto, vrednost najemnine pa se vrne uporabnikom, ko ti ne živijo več v tej enoti. Model je pogosto sponzoriran s strani lokalnih organizacij (agencije za socialne storitve, delavske organizacije, lokalne kreditne kooperative), ki delujejo kot nekakšni porok (garant) v začetni razvojni fazi kooperative, ko pa je ta enkrat ustanovljena in razvojni proces končan, se kontrola prestavi na upravni odbor. Velika prednost tega modela je, da so objekti zgrajeni pod ceno, ki jo določa trg, saj je dobiček vpletenih izključen. Nadalje, ko članu/-ici najemnina poteče, se obstoječa enota lahko ponudi novemu najemniku ponovno pod ceno, ki jo določa trg. Kooperativa lahko v ceno najema vključi tudi presežek, ki je lahko namenjen zagotavljanju dodatnih storitev, npr. pomoči na domu ali za financiranje novih enot. Ta model je finančno dosegljiv številnim starostnikom, saj stroške najemnine lahko pokrijejo npr. z dobičkom od prodaje stanovanja, kjer so živeli. Je pa bolj primeren za uporabnike, ki živijo dokaj neodvisno oz. z zmerno količino pomoči. Primer takšnega modela je **McClure Place Foundation v Saskatoonu** v Kanadi. Zastopan je s strani 12-članskega upravnega odbora in trenutno vključuje 130 članov. Stanovalci plačujejo mesečno 450 \$ najemnine, kar vključuje zdravstvene delavce, 24-urno varovanje, fitnes opremo, socialne programe, načrtovalca aktivnosti in pralnico (Restakis 2011, 14–15; Restakis 2009, 27–28).

Slika 4.1: McClure Place Foundation v Saskatoonu, v Kanadi

Vir: Google zemljevidi (2015).

2) **Modeli lastniških stanovanjskih kooperativ** so podobni najemnim, a s to razliko, da so člani lastniki stanovanj, v katerih živijo. Deleži v lastniških stanovanjskih kooperativah pokrivajo razvojne stroške stanovanja in tudi tu velja, da ker ponudnik ne dobi dobička, so lahko stanovanja ponujena pod tržno ceno. V nekaterih primerih lastniških kooperativah morajo člani vzeti hipoteko za svoje stanovanje, ki se izplača, ko se stanovanje proda. Izkupiček od hipotek se razporedi med stroške gradnje dodatnih lastniških kooperativ. Primer takega modela je ***Amberview Place Housing iz zahodnega Vancouvra.***

Slika 4.2: Amberview Place stanovanjska kooperativa, zahodni Vancouver.

Vir: Google zemljevidi (2015).

Amberview place je stanovanjska kooperativa za upokojence z 42 stanovanji. Začelo se je tako, da je na koncu 80-ih let občina dala za nadaljnjih 60 let v najem zemljišče kooperativam (vrednost predplačniške najemnine je bila ocenjena na 60 % trajne vrednosti zemljišča), v zameno za znižano ceno pa se je kooperativa strinjala, da bo zgradila stavbo in jo vzdrževala kot neprofitni dom za upokojence. Vsak član je moral prispevati polog enak 25 % vrednosti njihove enote in proporcionalnemu deležu skupnih prostorov. Ostalih 75 % se je financiralo bodisi v obliki dodatnih prispevkov s strani članov ali s splošno hipoteko. Na podlagi najema zemljišča in 25 % lastnine članov je Vancity kreditna unija zagotovila preostali del financiranja v obliki hipotek za plačilo razlike 75 % deleža na člana. Cene na enoto po zaključku so predstavljale med 73 % in 83 % tržne vrednosti primerljivih stanovanj v zahodnem Vancouvru. Mesečni stroški so med 100 in 165 \$ za vzdrževanje in druge skupne stroške vključno s prispevki v amortizacijski sklad. Člani kooperative glede na leta bivanja v amortizacijski sklad plačujejo med 10 \$ in 40 \$. Za upravljanje stanovanj so odgovorni lastniki. V letu 1994 so sicer najeli podjetje za upravljanje premoženja, vendar so še vedno v upravljanje vključeni preko odborov (Restakis 2011, 15–16, Restakis 2009, 28–30).

Podobne bivalne enote je v fokusu na razredno raznolikost in kolektivno staranje na Švedskem raziskovala Ingrid Nilsson Motevasel (2006), za nas zanimivo zato, ker je diferencirala najemna stanovanja in stanovanjske kooperative. V skandinavskih državah je bila zadeva socialnega varstva za starejše dolgo časa stvar države in/ali občine, kot nov pojav na Švedskem pa Nilsson Motavaslova izpostavi, da vedno večji del zasebnega nepremičninskega trga vlaga v bivalne enote za starejše. Avtorica se v raziskavi sprašuje, zakaj so se starejši na Švedskem odločili živeti v bivalnih enotah za starejše in katere so prednosti in slabosti teh enot. Izvedla je intervjuje v štirih bivalnih enotah na jugu Švedske, dve od njih sta z najemnimi stanovanji, drugi dve sta kooperativi z najemno-lastniškimi stanovanji.

Rezultati so pokazali, da starejši, ki so se odločili preseliti v bivalne enote za starejše, niso iskali alternativo domu za upokoјence, ampak so med razlogi za selitev navedli mir, tišini in udobje. Drugi zelo pomemben dejavnik je bila lokacija, posebej bližina otrok, vnukov, sorodnikov in prijateljev, izpostavili pa so tudi finance – da si najemnino lažje privoščijo in da je najemnina kooperativnega stanovanja dostopnejša. Med razlogi za selitev v bivalne enote za starejše so v drugih raziskavah na širšem področju Skandinavije izpostavili to, da se velik delež starejših preselil v te enote zato, da se znebijo skrbi za hiši in okolico vrta (Paulsson in Choi 2004 v Nilsson Motevasel 2006, 90) ali ker so imeli željo po manjši enoti, za katero bi lažje skrbeli, in željo po skupnih aktivnostih in druženju s sosedi (Paulsson in Sundberg 2001 v Nilsson Motevasel 2006, 90).

Raziskava je pokazala precej razrednih razlik med tistimi, ki živijo v najetem stanovanju in tistimi, ki so lastniki stanovanj. Večina starejših v najetih stanovanjih je odraščala v relativni revščini, po poklicu so bili večinoma obrtniki in industrijski delavci. Ljudje v kooperativnih stanovanjih so bili pogosto lastniki, ki so prodali svojo hišo. Ti so odraščali v bolj premožnih družinah, pogosto so imeli akademsko izobrazbo in so tudi zasedali visoke položaje v podjetjih. Razredne razlike se kažejo tudi v načinu druženja in interakciji med stanovalci. V najemnih stanovanjih je prepoznati ostanke kolektivne kulture z druženji ob kavi, izleti, organiziranimi s strani zaposlenih. V kooperativnih stanovanjih je bolj prisotna avtonomna kultura, aktivnosti stanovalcev ne izhajajo iz pobud zaposlenih, temveč izvirajo iz entuziastov v kooperativi. Nazadnje so intervjuji pokazali, da večji del socializacije, aktivnosti in druženj starejši dojemajo kot pozitivno. Tudi bolj kot so aktivni pri vzdrževanju, bolj zadovoljni so (Nilsson Motevasel 2006, 90).

3) Rejniške kooperative za starejše so nov model oskrbe, ki je primerna za zelo slabotne in ostarele osebe. Izhajajo iz modela rejništva za otroke, torej zagotavljajo namestitve za bivanje starejših v privatnih domovih. Člani teh kooperativ so posamezni domači negovalci. Kooperativa članom omogoča dodaten sistem opore in zagotavlja možnost, da opravljajo več storitev, kot so nega in oskrba na domu, čiščenje, prevoz, rekreacijski programi in programe usposabljanja ipd. Rejniške kooperative so lahko financirane bodisi skozi članarino ali v kombinaciji z javnimi subvencijami, ki so zagotovljene za oskrbo starejših (Restakis 2009, 28–30).

Primer takšne kooperative so **kooperative za skrbstveno vez** (angl. *caring connection cooperative*) v **Napanee-u v Ontariu**. Rejniške kooperative so še vedno v začetni fazi razvoja, model pa je bil raziskan in razvit s strani Barb Young, ki zagotavlja rejniške storitve za starejše v svojem domu v Napaneeju. Barb meni, da nobeno okolje ni tako pomembno za nego, kot je dom. Omejitev pri rejniških kooperativah je največ dva starostnikov na dom. Za rejnike kooperativa zagotovi razumno plačilo za dnevno podporo, in sicer med 27 \$ in 45 \$ odvisno od števila ur, ko se zagotavlja nadzor. Te cene tarife ne vključujejo hrane in nastanitve. Prispevki so tudi odvisni od dohodka uporabnika – stroški za starejše z nižjimi dohodki se krijejo skozi vladne programe subvencij (Restakis 2009, 31).

4) Za kooperative za oskrbo na domu John Restakis (2009, 2011) pravi, da je model, ki je pridobil ogromno moč v Kanadi in v drugih državah. Člani teh kooperativ so lahko negovalci ali uporabniki oskrbe na domu, znotraj velikih deležniških struktur pa tudi oboje. Kooperative za oskrbo na domu so lahko financirane skozi kombinacijo zasebnih in javnih skladov, in v Quebecu storitve oskrbe na domu npr. subvencionirajo deželni programi. Uporaba tega modela prinaša ogromno ugodnosti za člane, saj demokratično upravljanje zagotavlja, da se storitve odzovejo na potrebe tako negovalcev kot uporabnikov, medtem ko se stroški gibajo v razumnih in za uporabnika dostopnih mejah, saj je večina teh kooperativ neprofitnih v primerjavi z drugimi privatnimi profitnimi modeli (Restakis 2009, 32). Mi bomo pogledali dva – na kratko bomo omenili kooperativo za oskrbo na domu v Missionu, British Columbiji in se malo bolj podrobno posvetili potrošniški kooperativi Fukushi Club Seikyo na Japonskem, ki se je specializirala za potrebe starejših.

Kooperativa za oskrbo na domu v Missionu je mala delavska kooperativa, ustanovljena leta 2004, ko so zaposleni v negi v zasebnem sektorju, ki je zagotavljal oskrbo na domu, izgubili svojo službo. Takrat se je pet bivših sodelavcev odločilo ustanoviti kooperativo za oskrbo na

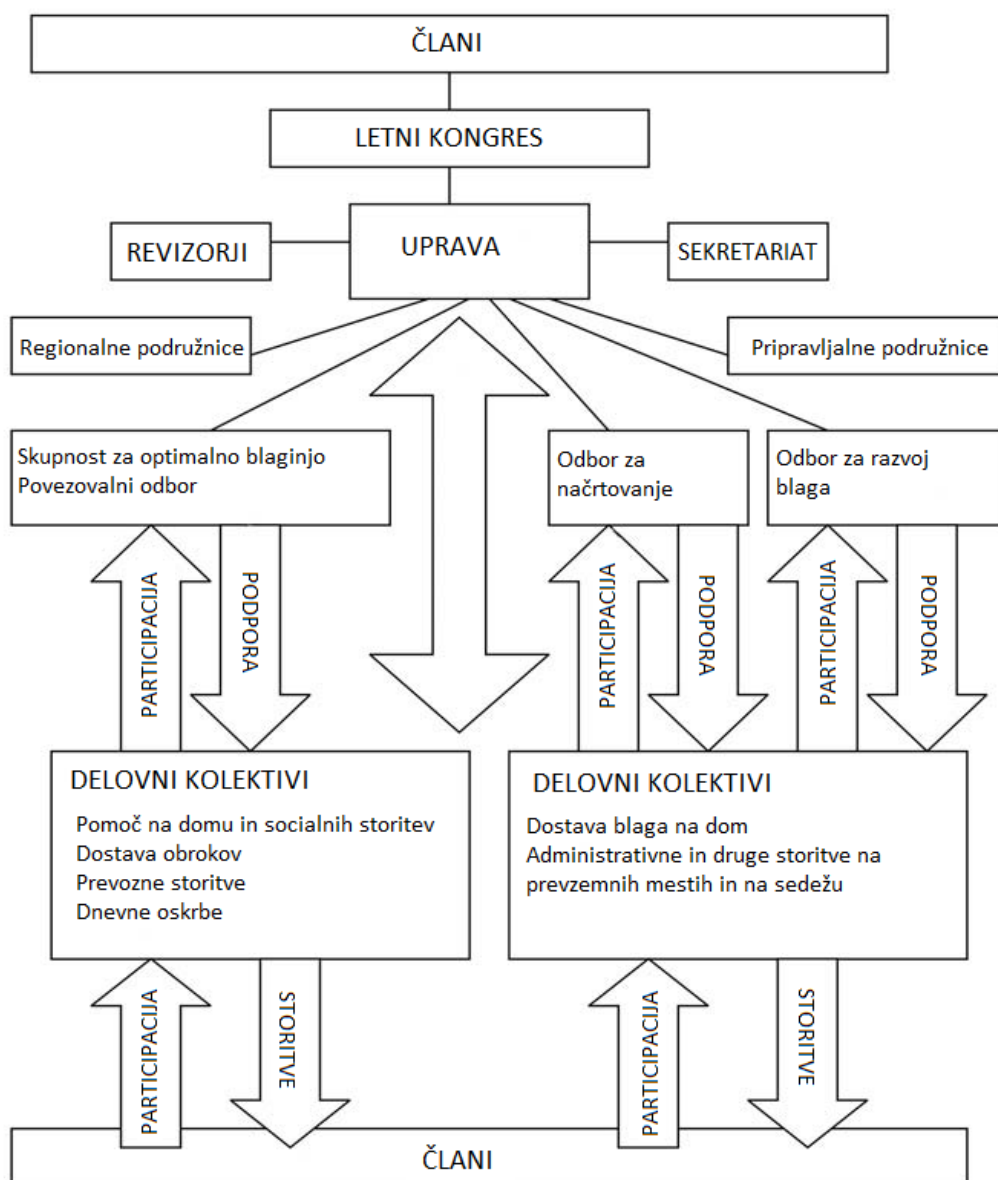
domu. Kooperativa je imela po štirih letih delovanja tri člane, ki so zagotavljali oskrbo na domu 97 uporabnikom. Od tega dva člana kooperative zagotavljata neposredno oskrbo, en skrbi za delo v pisarni, eden nečlanski partner pa skrbi za knjigovodstvo. Vsi zaposleni delajo tudi druga dela, da zapolnijo manko ur, ki jih prinese storitev oskrbe na domu. Uporabniki storitve plačujejo različno, okoli tretjine jih plačuje zasebno, ostalo pa financira eden od programov neodvisnih veteranov. Ključni vir poslovanja prihaja iz pretočnih napotitev, ki jih zagotavlja agencija, ki ima pogodbo z Ministrstvom za zdravje. V preteklosti je kooperativa želela dobiti pogodbo z lokalnimi oblastmi, vendar uspeha niso imeli. Nasprotovanje regionalnih oblasti manjšim ponudnikom je postalo glavni izziv za razvoj lokalnih, na skupnosti temelječih kooperativ, ki zagotavljajo nego na domu, življenjsko asistenco in skrb za starejše (Restakis 2009, 33).

V letu 1989 je bila s strani potrošniške kooperative Seikatsu Club Seikyo Kanagava (v nadaljevanju SCSK) ustanovljena sestrška **kooperativa Fukushima Club Seikyo** (v nadaljevanju FCS), njen cilj je bil odgovoriti na potrebe starejših, s temelji podpore med člani skupnosti v soseski. Poslovni načrt je vključeval tri stebre: prvi je vključeval dostavo izdelkov za vsakdanjo uporabo starejšim osebam; drugi steber je vključeval pomoč na domu in pomoč starejšim pri vsakdanjih aktivnostih; tretji steber pa je vključeval gradnjo domov in drugih stanovanjskih objektov, pomembnih za potrebe starejših. V razvijanju tega načrta so vodilni pričakovali, da bodo člani organizirali 'delavske kolektive' in zagotovili večino storitev, da bi uresničili vrednote kooperative. Dve leti pred uradno ustanovitvijo, tj. leta 1987 so oblikovali dva delovna kolektiva enega za storitve dostave (22 članov) in drugega za pomoč na domu (26 članov). Dve leti kasneje, ko je FCS pridobil zakonit status neodvisnega združenja kooperativ, je bilo vključenih že več kot 1000 članov. Število članstva je hitro naraščalo in leta 2000 je število že preseglo 13.000 članov (Oka 2002, 212–214).

Trenutna organizacijska struktura FCS je predstavljena na Slika 4.3. Posebne karakteristike organizacije FCS so v spodnjem delu slike in njeni organski relaciji do zgornjega dela. Člani, prikazani na vrhu in dnu slike, so isti FCS člani, a igrajo različne vloge v organizaciji. V primeru navadnih potrošniških zadrug, je član – stranka, v primeru FCS pa unikatna kooperativna združenja imenovana 'delovni kolektivi' igrajo posebno vlogo, sodelujejo v procesu odločanja. FCS namreč priporoča, da se člani organizirajo in združijo v te delovne kolektive tudi z namenom delitve vlog. Katsumi Yokota ustanovitelj FCS je prišel na to idejo za organizacijo FCS zaradi večjih razlogov. Mislil je, da bo organizacijska narava delovnih kolektivov uglašena s pristnimi vrednotami članov. Drugič, pričakoval je, da bodo delavni kolektivi socializirali

tradicionalno žensko delo in reorganizirali neplačano delo v skupnosti tako, da se bo to odzvalo skozi potrebe starejših na kolektiven način. In tretjič, mislil je, da bodo delovni kolektivi podprli samouresničevanje žensk z omogočanjem, da upravljajo svoje lastno delo (razlogi tičijo v zaposlitvah za polovični delovnih čas v tistem obdobju). Poleg teoretičnih razlogov, je želel uporabiti človeške vire, razvite v dejavnostih SCSK (Oka 2002, 216–217).

Slika 4.3: Organizacijska struktura kooperative Fukushi Club Seikyo z Japonske

Vir: Oka (2002, 18).

Iz začetne faze, ko sta bila dva delovna kolektiva, se je do leta 2000 to število povečalo na 31 teles z več kot 1.500 člani, kar pomeni, da nekaj manj kot 12 % FCS članov sodeluje v delovnih kolektivih, ostali so člani-uporabniki in/ali člani, prejemniki oskrbe. FCS namerava povečati razmerje na 20 %. V delovnih kolektivih je približno 60 % članov, starih med 30 in 55 in 30 %

med 55 in 65 let. Prvotno so bile to amaterske skupine z nekaj strokovnih oseb. Vendar pa se v zadnjem času število kvalificiranega osebja, kot so socialni delavci, negovalci na domu, povečuje. Glede na to, da so si člani delili vlaganja, management in delo ni bilo plačanega osebja, niti prostovoljcev v konvencionalnem smislu. Plačilo je bilo določeno glede na število opravljenih ur v dejavnosti združbe (Oka 2002, 217).

Letni kongres je sestavljen iz 120 predstavnikov in je najvišji organ odločanja FSC. Večina predstavnikov je izvoljenih od aktivnih članov delavskih kolektivov. Kongres izvoli 20 članov sveta direktorjev in dva revizorja. Upravni odbor izvoli enega predsednika, dva podpredsednika in generalnega direktorja. Pod upravnim odborom obstajajo trije stalni odbori. Prvi je odbor za načrtovanje, ki je odgovoren za izdelavo strateškega plana dostave blaga na dom. Sestavljen je iz devetih predstavnikov delovnih kolektivov, vodij štirih centrov za dostavo, štirih članov upravnega odbora in šestih zaposlenih v upravi kooperative. Drugič, odbor za razvoj blaga je odgovoren za razvoj novih dobrin in izboljšavo dostavnega sistema. Sestavljen je iz 18 predstavnikov delovnih kolektivov, dveh članov upravnega odbora in dveh plačanih zaposlenih. Tretji odbor je odbor za sodelovanje in optimalno dobrobit skupnosti. Odbor ima odgovornost usklajevanja dejavnost delovnih kolektivov, ki so vpleteni v storitev pomoči na domu, servis obrokov in drugih življenjsko podpornih storitev. Ključni člani so predstavniki relevantnih delavskih kolektivov, kjer si izmenjujejo informacije, razpravljajo o kvaliteti in ceni storitve, ter se odločajo o strategiji za nadaljnji razvoj (Oka 2002, 217–219). Poslovanje FCS zajema že prej omenjene tri stebre, ki jih bomo na kratko opisali:

- 1) **Oskrba na domu, dnevna dostava izdelkov** - Glavni cilj oskrbe na domu in dnevne dostave je dostaviti varno in zdravo hrano in druge pomembne izdelke. Dostava na dom je enkrat na teden, vsak oskrbovalec pa je odgovoren za 10 do 20 uporabnikov. En od delavskih kolektivov se ukvarja tudi z dostavo obrokov na kolesih (angl. *Meals On Wheels Service*), pri čemer zelo pazijo, da uporabljajo zgolj sestavine brez aditivov (Oka 2002, 221). Pred kratkim so začeli tudi s specializiranim servisom za diabetike. Oskrbovalci na željo uporabniku tudi pomagajo napisati naročilo, pospravijo hrano v hladilnik in preverijo splošno stanje uporabnika. Storitve s takim človeškim stikom so drugačne od storitev, ki jih zagotavljajo zasebna podjetja in birokratske javne usluge.
- 2) **Pomoč v vsakdanjem življenju** - Pomoči na domu vključuje pomoč pri kuhanju, čiščenju, nakupovanju, tudi pomoč pri tuširanju in toaleti. Storitve izvajajo kolektivni delavci-pomočniki. Vsa društva, ki sodelujejo pri zagotavljanju storitve, delajo proti plačilu – po tako imenovani "ceni skupnosti". FCS teoretično pojasnjuje kot začasni dogovor med člani,

ki nudijo nego, in člani, ki jo sprejemajo. Pričakuje se, da bodo današnji negovalci nekoč prejemniki storitev drugih članov. T. i. cena skupnosti trenutno znaša 7 \$ na uro za delovne dni in 10,5 \$ na uro za delo ponoči in med prazniki, kar je bistveno cenejše kot redna tržna cena (Oka 2002, 221)

3) *Stanovanjski objekti za starejše* - Tretji steber FCS je konstrukcija majhnih kompleksov stavb, ki združujejo ustrezne domove in objekte za oskrbo starejših v njihovi skupnosti. Cilj je zagotoviti udobne domove za nego kot tudi skupne prostore za druženje. Začetki ideje segajo v leto 1995, ko je ena članica FCS želela, da FCS izkoristi njeno posest in zgradi 'idealen' objekt – prvo in drugo nadstropje bi bilo namenjeno dnevnim storitvam, v tretjem pa bi bilo njeno privatno stanovanje. Otvoritev objekta v maju 1999 je privabila znatno zanimanje javnosti, kot prvi poskus izkoriščanja poljavnega dnevnega centra, katerega storitve si bile na voljo od ponedeljka do petka med 10. in 15. uro. Klienti so bili večinoma stari od 80 do 90 let, FCS-ju pa so se pridružili z majhno članarino (Oka 2002, 223).

Glede na prejšnja poglavja, v katerih smo pisali o sistemu socialnega varstva in o tem, da se že nekaj časa pripravlja, a neuspešno implementira Zakon o dolgotrajni oskrbi, je na mestu omeniti podobno izkušnjo z Japonske iz časa, ko bil pri njih uveden nov zavarovalni sistem za dolgotrajno oskrbo.

Zavarovanci so bili osebe stare 40 let ali več, ki so plačevali premijo, nacionalna in lokalna oblast pa je prispevala enako vsoto. Zavarovatelji so bili lokalne oblasti, Oka (2002) pa piše, da je bila reforma simbol spremembe v tržni sistem. V pripravljalni fazi novega sistema je vodje FCS skrbela trajnost njihovega modela, saj so svojo udeležbo napovedala tudi profitna podjetja, ki bi lahko izgnala mala neprofitna. Upravičencev zavarovanja je bilo med 10 % in 15 % populacije, zato je FCS razumel, da je njihova storitev še vedno nujno potrebna za vse neupravičence zavarovanja. Odločili so se za sodelujejo pri zavarovalnem sistemu.

Strategija FCS-ja za obvladovanje novega sistema zavarovanja je vsebovala tri elemente. Prvi se je nanašal na to, kako vzpostaviti zdravo bazo za neprofitne posle. Potrebno je bilo ponovno proučiti politiko 'nizke cene', s katero niso mogli niti pokriti stroškov koordinacije storitev, kaj šele nadaljnjega razvoja. Odločitev, ki so jo sprejeli, je bila, da so povečali ceno domače oskrbe iz 7 \$ na uro na 9,5 \$ na uro. FCS se je sicer pritožil lokalnim oblastem, da naj uvedejo subvencije in nepovratna sredstva za kooperative, vendar se to ni uresničilo. Drugi element je bil, kako vzpostaviti strukturo, ki bo odgovorila na zahteve novega sistema. Zahtevan je bil namreč status pravne osebe za uradne pooblaščen ponudnike storitev, kar je bilo za male delovne kolektive zelo težko. FCS je na to zahtevo odgovoril tako, da je ustanovil pet novih

pravnih oseb v različnih območjih, kvalificiranih kot ponudnike storitev. Zadnji, tretji element, pa je bil, kako izboljšati kakovost oskrbe, saj je bilo to nujno tako za povečanje konkurenčnosti kot tudi za zadovoljitev zakonskih zahteve v zvezi s kakovostjo delovne sile (Oka 2002, 225).

FCS je v ta namen vzpostavil sistem usposabljanja, ki je njihovim delavcem omogočil pridobitev ustrezne kvalifikacije za opravljanje dela. Kakorkoli je na začetku izgledalo precej kritično, so se učinki novega zavarovalnega sistema za FCS izkazali kot ugodni. Povečali so namreč število članov-pomočnikov in znatno izboljšali poslovanje. Storitve so se povečale za 21 %. Povečala se je tudi kvaliteta storitev nege, saj so se zaposleni dodatno izobrazili in prekvalificirali. Vse pa le ni bilo tako pozitivno. Nekateri izkušeni oskrbovalci so se odločili, da začnejo s poslovanjem v privatnih podjetjih, ki so ponujala boljše plačilo. Čeprav je število članov, ki so zapustili FCS, majhno, to za FCS predstavlja velik izziv v prihodnosti (povzeto po Oka 2002, 225–227).

Naj na koncu naredimo nekakšen povzetek in izpostavimo vse predstavljene modele na kratko v zbrani celoti. Pogledali si bomo še prednosti, slabosti, priložnosti in pomanjkljivosti modela s kooperativno organizacijsko strukturo, saj bomo podobno tudi sami poskušali narediti na primeru potencialnih možnosti za obstoj kooperative socialnega varstva v Sloveniji.

Tabela 4.1: Modeli kooperativ po storitvah, članstvu in financiranju

MODEL KOOPERATIVE	STORITEV	ČLANSTVO	FINANCIRANJE	OPIS
STANOVANSKA KOOPERATIVA Z NAJEMNINO	Stanovanja in domovi za starejše	Najemniki	Zasebni kapital, hipoteka	Zahteva lokalne pokrovitelje; dostopnejša alternativa konvencionalnemu lastništvu; lahko vključuje prilagodljivo oskrbo.
STANOVANJSKA KOOPERATIVA Z LASTNIŠTVOM	Stanovanja in domovi za starejše	Lastniki stanovanj	Zasebni kapital, hipoteka	Pod tržnimi stroški, ponudnik nima profita.
REJNIŠKE KOOPERATIVE	Podpora in oskrba na domu	Uporabniki in ponudniki storitev	Zasebno, vladne in regionalne subvencije	Dostopna nega v domačem okolju dobra alternativa drugim dražjim modelom.
KOOPERATIVE ZA OSKRBO NA DOMU	Podpora in oskrba na domu	Uporabniki in ponudniki storitev, negovalci	Zasebno, vladne in regionalne subvencije	Navadno delavske kooperative, največja možna kontrola pravic negovalcev in uporabnikov, v večjih modelih so člani tako ponudniki kot delavci in uporabniki storitev.

Vir: prilagojeno po Restakis (2009, 34).

Anketiranci so v raziskavi, ki jo je izvedel Restakis, model kooperativ ocenili kot pozitiven, vendar pa presenetljivo v nekaterih primerih sploh niso vedeli, zakaj točno so se odločili za ta organizacijski model, in kakšne so njegove posebnosti. Kot **prednosti modela** so izpostavili, da demokratična kontrola zagotavlja večjo stopnjo vključenosti in več osebno osebnostnega opolnomočenja in da struktura zagotavlja varnejše okolje in tesnejše medosebne odnose. Model spodbuja sodelovanje ljudi vseh starostnih skupin in telesnih omejitev, starostnikom je model razumljiv in jim obenem omogoča, da ostanejo znotraj svojih skupnosti. Neprofitna struktura dopušča cenovno ugodnejše storitve, na višji ravni kvalitete oskrbe, obenem pa manjši obseg pomeni bolj osebno oskrbo. Kot **slabosti** so anketiranci izpostavili, da nekateri člani ne plačujejo članarine, predvsem mlajši. Struktura kooperativ lahko omeji obseg storitev, tudi odločanje je lahko (pre)počasno. Nazadnje pa, kooperative zahtevajo visoko stopnjo vključenosti prostovoljnega dela s strani članov, da lahko uspejo (Restakis 2009, 18–19).

V analizi kot najpomembnejše **priložnosti** kooperativnega modela izpostavijo kontrolne pravice – moč neposrednega, participativnega upravljanja in sodelovanja v odločanju vpliva na oblikovanje in izvedbo oskrbe. Ravno to dela model tako popularen in privlačen. Nadalje, ker člani sami odločajo in upravljajo, je kvaliteta kot poglavitno vodilo, vsebina storitev pa bolj izraža potrebe. Tudi stopnja zadovoljstva zaposlenih v kooperativah je višja od tistih, ki delajo v javnih ali zasebnih podjetjih, kljub temu da so plačani manj. Zadnji, ampak eden bolj prepričljivih argumentov za uporabo modela kooperativ, pa je zmanjšanje stroškov oskrbe in stopnje hospitaliziranosti za starejše. Kooperative negujejo pomen skupnosti, odnosi so ustvarjeni s povečano interakcijo med člani z namenom, da bi čim bolj delovali tudi kot vir vzajemne pomoči in družbenih odnosov, kar ima neposreden vpliv na osebno blaginjo starejših. **Nevarnosti** modela oz. izzivi, s katerimi se model sooča, so naslednji: eden bolj pomembnih je gotovo pomanjkanje zavedanja, znanja in razumevanja modelov kooperativ tako med javnostjo kot tudi med ustanovitelji in odločevalci. Pomanjkanje zavedanja med samimi uporabniki vodi v nizko število novih kooperativ, na drugi strani je prisotno pomanjkanje systemske, finančne in tehnične podpore, ki bi starejše in njihove družine spodbudila k uporabi kooperativ. Nič manj pomembna ovira ni nezmožnost zagotovitve dovolj sredstev za investicije, predvsem gre za pomanjkanje virov kapitalskih naložb, ki so potrebni za pokrivanje stroškov poslovanja. Velik odstotek kooperativ nastane s strani posameznikov, ki v dobri veri naslavlja socialne potrebe, ker na tem področju primanjkuje storitev, praktične usposobljenosti za zagotavljanje stabilnega poslovnega položaja in uspešnosti modela na dolgi rok pa nimajo – manjka jim managersko znanje (povzeto po Restakis 2009, 25–26).

5 METODOLOGIJA RAZISKOVANJA IN VZOREC

Empirične podatke za našo raziskavo smo dobili s polstrukturiranimi intervjuji, vprašanja so bila vnaprej pripravljena, odgovori pa odprti. Mesec (1998, 26) pravi, da z izrazom kvalitativna raziskava označujemo raziskavo, pri kateri sestavljajo osnovno izkustveno gradivo, zbrano v raziskovalnem procesu, besedni opisi ali pripovedi, in v kateri je to gradivo tudi obdelano in analizirano na beseden način brez uporabe merskih postopkov, ki dajo števila, in brez operacij nad števili. Kvalitativno raziskovanje je pri raziskovanju socialnega varstva starejših v povezavi z združništvom primernejše od kvantitativnega, saj na ta način s subjektivnimi, izkustvenimi podatki intervjuvancev dobimo boljše razumevanje raziskovalnega problema.

Raziskovanja smo se lotili tako, da smo v mesecu juliju 2015 najprej preko elektronske pošte vzpostavili stik z Zavodom za oskrbo na domu Ljubljana (ZOD) in go. Jadranko Vesel in jih povabili k sodelovanju v raziskavi. Zaradi dopustniškega časa smo se tako s predstavniki Zavoda, kot tudi z go. Veselovo dogovorili, da intervjuje opravimo jeseni. Intervju z direktorico ZOD Ljubljana go. Liljano Batič in njeno namestnico go. Polono Milek smo opravili na Zavodu za oskrbo na domu, dne 23. 10. 2015, intervju z go. Jadranko Vesel pa po Skypeu, dne 9. 11. 2015. Kasneje v mesecu novembru 2015 smo preko telefona in elektronske pošte kontaktirali tudi zadružno Svetovid in k sodelovanju povabili njenega zakonitega zastopnika g. Antona Veldina. Intervju z omenjenim smo opravili 25. 11. 2015, in sicer preko telefona. Po končanem intervjuju z go. Batič in go. Milek smo Zavod zaprosili za pomoč pri pridobitvi kontaktov uporabnikov oskrbe na domu, ki bi bili pripravljene sodelovati v raziskavi. V stik smo stopili z go. Marjetko Štepic, vodjo prostovoljstva in koordinatorko pomoči na domu. Svetovala nam je uporabnike, ki bi bili pripravljene in seveda tudi sposobne sodelovati v raziskavi. Posredovala nam je njihova imena in priimke ter njihov kontaktni telefon. Z njimi smo tako kasneje stopili v kontakt, se jim predstavili in se dogovorili za datum in uro intervjuja. Sodelovanje v raziskavi je bilo prostovoljno. Intervjuji so bili anonimni, zato pravih imen intervjuvancev ne objavljamo, prav tako ne objavljamo resničnih imen oseb, ki so bili izpostavljeni skozi intervju s strani sodelujočih (družinski člani, socialne oskrbovalke ipd.). Intervjuje z uporabniki oskrbe na domu smo izvedli med 28. 10. in 5. 11. 2015. Skupno so bili opravljeni trije intervjuji z uporabniki oskrbe na domu in enim odraslim otrokom uporabnika. Potekali so na njihovem domu in v povprečju trajali med 50 in 70 minut. Intervjuvali smo eno žensko in dva moška uporabnika oskrbe na domu. Uporabniki oskrbe na domu so bili stari 77, 83 in 88 let. Imeli so precej različno stopnjo izobrazbe – poklicno, visokošolsko in doktorat. Oskrbo na domu so uporabljali od enega leta in pol do desetih let.

6 IZBOR ENOT, METODA ANALIZE

Enote za analizo, ki niso uporabniki oskrbe na domu – predstavnici Zavoda za oskrbo na domu, go. Batič in go. Milek in predstavnika združenega področja – go. Vesel in g. Veldina smo dobili na podlagi relevantnosti področja, na katerem delujejo in seveda osebne želje po sodelovanju. Enote, ki so bile uporabniki oskrbe na domu, nam je svetovala ga. Štepic, vodja prostovoljstva in koordinatorka pomoči na domu, tudi te enote so bile izbrane na podlagi osebne želje po sodelovanju. Odločilno pri našem izboru enot je bilo predvidevanje, da bomo z njimi prišlo do obilo informacij o področju, ki ga raziskujemo in ne do statistične reprezentativnosti (Mesec 1998). Kot pravita Casell in Symon (v Mesec 1998, 74) iščemo relevantne primere in ne reprezentativnih. Tako pridemo do informacij specifičnih informatorjev, ki poznajo proces, ki nas zanima. Namen je ustvariti si celovito podobo o raziskovalnem procesu in pri tem upoštevati več različnih perspektiv in izkušenj (Cassel in Symon v Mesec 1998, 95).

Glede na različne enote smo za intervjuje pripravili različna raziskovalna vprašanja (glej prilogo A). Gradivo, pridobljeno z intervjuji, je surovo gradivo. V našem primeru smo imeli intervjuje zabeležene na zvočnih posnetkih, te pa smo kasneje prepisali v pisno obliko (glej prilogo B). Pri tem se je potrebno zavedati, da smo že s prepisom naredili (minimalen) poseg v gradivo. Postopek kvalitativne analize (uporabljali smo ga tudi sami) lahko po Glaserju in Straussu (v Mesec 1998, 104–121) razdelimo v šest korakov: 1) urejanje gradiva (ureditev in prepis zapisov intervjujev); 2) določitev enot kodiranja (razčlenitev besedila na sestavne dele, npr. odstavki, misli ipd.), pri čemer se izkaže se, da je boljše, če se enote določi smiselno in ne mehanično; 3) odprto kodiranje (oblikovanje pojmov iz enot besedila – kategoriziramo in razvrščamo podatke, posameznim delom pripisujemo sorodne pojme, ki jih kasneje združimo v kategorije); 4) izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij (zberemo tiste pojme, ki so relevantni glede na problem in namen raziskave in jim kasneje določimo pomen); 5) odnosno kodiranje (kategorije primerjamo med sabo in jih razporedimo v domnevne odnose) in 6) oblikovanje končne teoretične formulacije (ne govorimo o 'veliki' teoriji, pač pa gre za teorijo kratkega ali srednjega obsega, ki je včasih zgolj konstelacija kategorij, klasifikacija ali tipologija).

7 ANALIZA RAZISKAVE

V delu magistrske naloge, ki sledi, so rezultati našega raziskovanja predstavljeni v **dveh delih**. V **prvem delu** je predstavljena **kvalitativna analiza intervjujev**, ki smo jih opravili z deležniki, ki se jih kooperative socialnega varstva za starejše zadevajo. Ti deležniki so štirje in smo jih dodatno razdelili v **dve skupni**. V prvi skupini so predstavniki Zavoda za oskrbo na domu Ljubljana – direktorica Liljana Batič in njena namestnica ga. Polona Milek ter starejšim od 65 let, ki koristijo storitve Zavoda za oskrbo na domu Ljubljana, torej **obstoječi ponudniki in uporabnik storitev oskrbe na domu**. V drugi skupini smo naredili kvalitativna intervjuja s **predstavniki iz združenega področja**. In sicer, prvega s strokovnjakinjo in aktivistko na področju združenstva, soustanoviteljico Razvojnega inštituta za socialno ekonomijo (RISE) in ambasadorico socialne ekonomije v Sloveniji go. Jadranko Vesel, drugega pa z g. Antonom Veldinom, zakonitim zastopnikom Zadruga Svetovid, socialne in izobraževalne storitve, z. b. o., so. p. – edine zadruga, ki trenutno obstaja v Sloveniji, in ima kot glavno dejavnost registrirano dejavnost 88.109 – drugo socialno varstvo brez nastanitve za starejše in invalidne osebe. Z intervjuji smo želeli dobiti čim bolj jasno sliko o tem:

- kje so trenutno in kakšne bodo v prihodnje potrebe po oskrbi na domu;
- katere so tiste komponente oz. elementi oskrbe na domu, ki jih uporabniki vidijo kot najbolj pozitivne in katere so tiste negativne; in ali bi se lahko kakšne uporabniške izkušnje uporabnikov oskrbe na domu lahko prenesle tudi na alternativni kooperativni model;
- kako naši sogovorniki vidijo in kakšno mnenje imajo o kooperativnem modelu;
- kakšne so zakonodajne in gospodarske spodbude in ovire za kooperative socialnega varstva starejših, ter kaj se lahko naučimo iz naših preteklih izkušenj tudi dobrih praks iz tujine.

V **drugem delu** bomo iz pridobljenih podatkov in prebrane literature ter na drugi strani iz izsledkov vseh intervjujev **naredili SWOT analizo**⁴⁴ modela kooperativ za socialno varstvo starejših v Sloveniji. SWOT analiza predstavlja pregled notranjih prednosti in slabosti organizacije ter zunanjih priložnosti za rast in razvoj ter groženj zunanjega sveta za njeno preživetje (Harrison 2010, 91). Pri SWOT analizi bomo upoštevali vidik podobnih modelov iz tujine, slovensko zakonodajo na področju združenstva, socialnega podjetništva in na splošno socialne ekonomije ter področje staranja prebivalstva in oskrbe na domu.

⁴⁴ Angl. *SWOT - Strengths, weaknesses, opportunities and threats*. SWOT analiza ali SWOT matrika je strukturirana metoda načrtovanja za vrednotenje prednosti, slabosti, priložnosti in nevarnosti, v določenem projektu ali v poslovnem modelu. V Sloveniji je matrika poimenovana tudi *PPPP* kot *prednosti, pomanjkljivosti, priložnosti in pretnje*.

7.1 Kvalitativna analiza intervjujev

7.1.1 Obstoječi ponudniki in uporabniki storitev oskrbe na domu

V nadaljevanju bo predstavljena analiza opravljenih intervjujev z direktorico ZOD Ljubljana go. Batič in njeno namestnico go. Milek ter uporabniki oskrbe na domu. Intervjuvano žensko uporabnico smo poimenovali Marija⁴⁵, moška uporabnika pa Franc in Jože. Intervju smo naredili tudi z odraslim otrokom enega od uporabnikov, hčerko smo poimenovali Sonja.

Pri intervjuvanih uporabnikih so bili razlogi, zakaj so se odločili za oskrbo na domu, različni. Pri go. Mariji (oskrbo na domu ima 2-krat tedensko) je bil vzrok za odločitev za oskrbo na domu padec in zlom kolka, torej bolezen, tudi pri g. Francu, ki je imel največji obseg oskrbe med našimi intervjuvanci (2-krat dnevno) je bil glavni vzrok (hujša) bolezen, oskrbo pa mu je uredila hči, s čimer se sprva ni strinjal:

Franc: *»... je hčerka za to izvedela, jaz ne. Imam zelo težke stvari zadnja leta... bil sem 1x v bolnici na nitki. /.../ Bolj dam na tole, da sem doma, da mam urejene stvari. V začetku si v dvomih. ... sem bil bolj pokreten, mi je zadostovala oskrba hčerke«.*

Zanimiv odgovor je podal Jože (oskrbo prejema 1 tedensko), ki se je z oskrbo na domu srečal, ko je to uporabljala njegova mati. Pravi, da trenutno ne potrebuje toliko pomoči, ampak:

Jože: *»...tukaj se ne more človek dosti pretvarjat, optimizem gor ali dol počasi bom rabil precej več. /.../ Pravzaprav vzdržujem stik, da potem, ko bi potreboval, da mi ne bo potrebno čakati. /.../ Vzdržujem z namenom kasnejše bolj intenzivne uporabe, ko bo potreba taka. Pri materi je bilo pa tako, da so enostavno prišle sem in so videle, tudi same kaj torej predlagale, dale idejo.«*

Uporabniki so pri vprašanju, s čim so pri oskrbi na domu najbolj zadovoljni, oz. kaj bi izpostavili kot najboljšo stvar, enoznačno izpostavili osebje, njihovo prijaznost, komunikativnost in to, da se oskrbovalke držijo dogovorov:

Marija: *»Torej, men je všeč prijaznost, lepa beseda, lepo mesto najde. Tako sem bila tudi jaz vzgajana. /.../ Človeški faktor nimaš kaj.«*

Jože: *»No veste kaj, jaz niti ne rabim tako veliko, ker one recimo kaj zlikajo, potem kaj pospravijo kakšno pedikuro naredijo itn. Za enkrat še ne potrebujem. /.../ Sem zelo, zelo zadovoljen ja, z osebjem, z osebjem se dogovoriš, tisto, kar se zмениš in tako je.«*

⁴⁵ Imena intervjuvancev, ki so posredni (npr. otrok) ali neposredni uporabniki ali ponudniki (npr. oskrbovalke) oskrbe na domu so popolnoma izmišljena.

Franc: *»Komunikativnost, absolutno, da nekaj novega slišiš, ne samo tisto doma, ko se kregaš, ampak z nekom izven, da pride, pa da se pohecaš./.../ Odvisno od uslužbenk neko atraktivnost, prijaznost ... nekatere so pa tiho kot miške. Mora biti komunikativna. Jaz kakšen hec povem, jih malo podučim.«*

Na drugi strani so bile kot najbolj neprijetne izkušnje oz. dejavniki pri oskrbi izpostavljeni težka sprijaznitev z dejstvom, da se tak tip oskrbe (osebna nega) sploh potrebuje in dodatno, da se pri takšni negi oskrbovalke menjajo, organizacija iz logističnega vidika, ki ne more biti popolnoma točna in posamezne za uporabnika nevšečne situacije z oskrbovalkami:

Jože: *»No veste kaj, ena stvar je, da se v bistvu ne da čisto točno dogovoriti, da naj pride točno ob 10h ali pa ob 11h torej, to je težko, njim je težko to koordinirati, ker ne ve kaj jo čaka. Obrtnik lažje to naredi, pa ti niti on ne more povedati ali bo prišel dopoldan ali popoldan. Mislim, na to smo navajeni, je povsem dobro, tako recimo ena ura gor ali dol ...«*

Franc: *»Prisotnost mi ni bila vseh včasih. Neki momenti so bili, ko so se menjale, danes ena, jutri druga. Je zoprno, vsak dan je druga hodila /.../ Je drugače, če imaš eno stalno, ki ve kaj dela /.../ Če gre stalna oskrbovalka na bolniško logično, da bo nekdo drugi prišel. /.../ Tudi eno dajo stran, pa drugo vzamejo. Nekatere, ki so to že drugje delale, so čisto nekaj drugega«*

Sonja: *»...moreš to tudi v sebi to imeti. Ker če imaš to v sebi, to rad počneš. Če imaš veselje, če rad delaš z ljudmi, bo čisto drugače. Odvisno kakšen karakter je. Vidiš, katera je naveličana, katera rada dela z ljudmi je čisto drugačna ... Mislim, že če se samo nasmejiš, je čisto drugače.«*

Mateja Nagode (2014) navaja primerjave raziskav (npr. Vudrag 2009; Naglav 2010; Usar 2011 v Nagode 2014, 85), v katerih so preverjali zadovoljstvo z delom socialnih oskrbovalk. V raziskavah ugotavljajo, da so socialne delavke z delom, ki ga opravljajo dokaj visoko zadovoljne (povprečja so se sicer razlikovala, vendar so bila v primeru ene raziskave na 5-stopenjski lestvici 3,8, v drugi pa celo 4,5). Verjetno je tudi veliko odvisno od osebnosti oskrbovalke in od individualnih okoliščin pri posameznem oskrbovancu.

Marija je izpostavila, da bi včasih potrebovala kakšno manjšo uslugo od socialnih oskrbovalcev, vendar naj bi se ti striktno držali dela in storitev, za katere ima uporabnik sklenjeno pogodbo in za to tudi plača. Uporabnica je izpostavila, da mora biti odnos profesionalen, a ne vzvišen:

Marija: *»... na moji pogodbi je podpisoval za trgovino pa nič drugega, bom prišla k vam pa bom videla da je vam treba neki drugega pomagat... ne nudite tisto, kar jaz trenutno rabim, takrat ko pride./.../ Pa oskrbovalke ki pridejo, je eni spet težko, maha s certifikatom, tole ne*

bom delala... prvič je to vaša služba, jaz ne samo da plačam, sem tudi zaslužila, vi ste prišli pa še v moj dom! /.../ No vse take stvari mene motijo.»

Sogovornice s strani Zavoda so izpostavile, da je ključen problem pomanjkanje kadra:

ZOD: »Deficitarno je... kadra ni. To je problem v osnovi. /.../ Imamo v osnovni pogodbi, koliko efektivnih ur opravimo pri uporabniku. Čim večje število uporabnikov, večje število ur naredimo, bolj smo plačani. Po pravilniku o standardih in normativih, mora ena socialna oskrbovalka opraviti 110 ur, nam pa občina dovoli opraviti 105 ur. Ugotavljamo, da je 110 ur, efektivnih ur, nemogoče opraviti v rednem delovnem času /.../ Je tudi odvisno kakšen teren imaš. V urbanem naselju lahko več ur opraviš.»

Podobno kot uporabniki osebnostno komponento Zavod izpostavlja strokovno usposobljenost zaposlenih, in dejstvo, da mora za neposredno oskrbo na domu zaposlen imeti opravljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo, vodje strokovnega tima pa so lahko socialni delavci, sociologi, andragogi ali psihologi. V Zavodu socialne oskrbovalce vodijo socialni delavci:

ZOD: »... s to populacijo ne mora vsak delati, moraš biti tudi ustrezno usposobljen, ljudje si predstavljajo, da je to laično, da malo čitaš knjižico in ga malo spremljaš okoli bloka na en sprehod, ampak to ni to! To je pomoč pri osebni osnovni higieni in tega ne more opravljati vsak. Pravilnik o standardih in normativih določa, odreja, da mora biti to nacionalno poklicna kvalifikacija - profesionalni oskrbovalec. Ali pa bolničar negovalec. /.../ Vodi jih pa strokovni delavec, pri nas imamo zaposlene socialne delavce, ki vodijo, organizirajo te storitve.»

Zavod izpostavi tudi pomemben vidik oskrbe na domu, na katerega kažejo tudi različne raziskave (Alcock 2002 v Hlebec in drugi 2014) in trendi v prihodnje – to je, da uporabnik odloži odhod v institucionalno varstvo in ostane čim dlje doma v domačem okolju, med poznanimi ljudmi, z neformalno oporo družine, sosedov, prijateljev, kar predstavlja višjo kvaliteto bivanje in storitev. Zaradi visoke brezposelnosti med prebivalstvom se zdi ZOD-u zelo pomemben vidik tudi, da se bodo zaradi vse hitrejšega staranja prebivalstva, potrebe po dodatnem kadru še povečevale, pri tem pa se bodo morale zagotavljati vedno nove zaposlitve. Pri negativnih straneh tega poklica so bili omenjeni težki delovni pogoji:

ZOD: »...z vidika zaposlenega je slaba stran terensko delo. /.../ Vremenske neprilike, bolezni je kar nekaj, je težek poklic, je fizično naporno, sami morajo uporabnika premešcat s postelje na invalidski voziček in obratno. Pogoji dela niso najbolj optimalni. /.../ Imamo kar nekaj invalidskih. /.../ Ta poklic je šel iz javnih del, kar pomeni, da je veliko starejših delavk prišlo težje zaposljivih, niso prihajali z ustrezno izobrazbo ... vse se je jemalo. Danes pa smo pri nas

vse ustrezno usposobili, vendar zgodovina kaže, da kjer je bil ta manko, je veliko več bolezni, veliko več invalidskih.»

Hlebčeva s sodelavci na področju javnih del omenja leto 2000, obdobje, ko izvajanje socialne oskrbe na domu preko javnih del zamenja obdobje profesionalizacije storitev (Hlebec in drugi 2014, 20). Na drugi strani neoptimalne delovne pogoje in iz tega izhajajoče težave izpostavita tudi Nagode in Hlebec (2013, 20–25). Med pogostejšimi težavami, ki jih imajo socialne oskrbovalke, pišeta, so utrujenost, glavoboli, nespečnost ter težave s hrbtenico in križem zaradi naporov pri dvigovanju uporabnikov – v 83,8 % oskrbovalke dnevno pomagajo uporabnikom pri leganju v posteljo in iz nje.

Podobno je opazila tudi Sonja, ki pravi, da se je sama pri oskrbi očeta sama že nekako znašla, ampak, da je mnenja, da *»ta poklic ni za 40 let«*.

Sonja: *»Jaz očeta obrnem sama, zdaj sem se že naučila prijemov. Ko pridem v bolnico, jih opazujem, kako one delajo in poskusim. Najprej sem razmišljala, kako bom njemu plenico menjala. Dojenčku dvigneš noge, kako boš odraslemu ...nisem vedla, ampak sem se znašla. /.../ Tam v bolnici jih je na izmeno 10 ali 20 jim ostale pomagajo, tu je pa ena sama. Jaz tudi ne morem njega vedno. Dejstvo je, da jaz njega kobacam, obračam, migam, vlečem...te oskrbovalke pa same to počnejo. K takim, ki so res težki, in imajo malo več aparatov, morata dve oskrbovalki priti, da se ga uredi. Ker bo njej, njima lažje in tudi pacientu.«*

Pri uporabnikih medtem kako so si zamišljali pomoč na domu in dejansko realizacijo pomoči, razlik ni. Omenili so, da bi bilo sicer dobro spremeniti stvari, ki so jih omenili, da jih motijo, vendar se obenem zavedajo, da je to včasih nemogoče, sicer pa tudi vsa neskladja uredijo sproti in osebno.

Morda kot zanimiv podatek lahko omenimo, da ko smo uporabnike pomoči na domu vprašali, kje so za Zavod oz. za to vrsto pomoči izvedeli, nihče ni bil prepričan, kje so dobili informacijo o tej storitvi. S precejšnjo gotovostjo pa so trdili, da so za storitev izvedeli od nekega znanca, morda tudi zdravnika, na način 'od ust, do ust'. Sonja in Jože sta dejala, da:

Sonja: *»... se ne strinjam, da bi bile informacije, kje lahko dobim pomoč na domu dostopne in jasne/.../ Je bilo pa pomoč enostavno dobiti, in ni bilo nobenih komplikacij, se da vse hitro dogovoriti.«*

Jože: *»V prvi vrsti tukaj, je medicinsko osebje, že recimo zdravstvena služba, potem te sestre itn. To bi bil verjetno nek tak način. Moral bi se kako popularizirati sam zavod.«*

Ker smo v primerih kooperativ socialnega varstva za starejše (predvsem socialne kooperative v Italiji in solidarnostne v Quebecu) ugotovili, da pomemben del storitev predstavljajo tudi prostovoljci, se nam je zdelo zanimivo, da so v Zavodu za oskrbo Ljubljana od aprila 2014 začeli izvajati tudi program organiziranega prostovoljstva, s katerim uporabnikom nudijo kvalitetnejše in prijaznejše bivanje, saj prostovoljci z obiski uporabnikov na njihovih domovih preko družabništva pomagajo preprečevati osamljenost, omogočajo večjo socialno vključenost in krepijo socialne mreže (ZOD 2015). Predstavnici zavoda sta povedali, da se je partnerstvo med zaposlenimi, prostovoljci in uporabniki zelo dobro obneslo:

ZOD: »Kvaliteto storitev uporabniku izboljšujemo. Mu odpiramo svet, prostovoljci za njega naredijo, skupaj z njim ga peljejo ven, gre na sprehod, mu kaj berejo, mnogo več ima stika z zunanjim svetom. Uporabniki tudi drugače dojemajo uradnega oskrbovalca kot prostovoljca. /.../ Načeloma naši izvajalci nimajo čisto tipičnega delovnega mesta, to je le delo z ljudmi in izvajalec je del družine. Če hodiš ti vsak dan v to družino, ga sprejmejo čisto za svojega in enako tudi prostovoljca, ki ga imajo za nekega vnučka, ker so mladi. So pa tudi starejši prostovoljci.«

Tako na primeru socialnih kooperativ v Italiji ali kanadskih solidarnostnih kooperativ za oskrbo na domu so se prostovoljci izkazali za nepogrešljive. Borzaga in Santuari (2001) pišeta, da je tudi zaradi vključenosti prostovoljcev v organizacijski model v Italiji, kjer so prostovoljci polnopravni člani, a jih v posamezni kooperativi ne sme biti več kot 50 %, ta tako trden. Restakis (2009) gre nekoliko dlje in pogojuje, da kooperative celo zahtevajo visoko stopnjo vključenosti prostovoljnega dela s strani članov, da lahko uspejo. Od naših intervjuvanih uporabnikov pomoči na domu ni imel nihče rednega kontakta s kakšnim prostovoljcem. Gospa Marija je dejala, da jo je ob enkratni priložnosti prostovoljka spremljala na nek dogodek, sicer pa nihče od uporabnikov ni vedel za to možnost:

Jože: »Ne, ne vem, niti nisem vedel, da je to možno.«

Franc: »Jaz ne vem, ali obstajajo ali ne, vem da so prostovoljci za kidati.«

Iz odgovorov naših treh uporabnikov oskrbe na domu ne moremo posploševati, vendar bi na tem mestu apelirali na odločevalce, da bi bilo morda smiselno uporabnike seznaniti z možnostjo povezave s kakšnim prostovoljcem ali prostovoljko, da se tudi tistim, ki trenutno za to opcijo ne vedo oz. jo ne koristijo, ponudi možnost sodelovanja in dviga kvalitete oskrbe in storitve.

Če pogledamo sedaj še formalne storitve oskrbe na domu, smo že na začetku omenili, da naši intervjuvanci prejemajo različno količino in tudi različne vrste pomoči. Skozi pogovor z go.

Marijo smo ugotovili, da poleg oskrbe na domu, koristi še storitev rdečega gumba in ima kar dobro razvito neformalno mrežo, preko katere dobi informacijsko in instrumentalno oporo. Ga. Marija ima s strani Zavoda dvakrat na teden pomoč pri nakupovanju in nabavi živil in:

Marija: *»... zdaj pride, tale tista višja medicinska sestra na štirinajst dni, je ona vztrajala, da bi prišla enkrat vsak teden, no sem pa rekla prav. /.../ Imam tudi družino, ki jo plačam posebej, ki sem jo dobila že pred leti – gospod vozi taksi in me pelje kadar je bilo treba. On pride in če se slabo počutim, ve točno kje so rezervni ključi. /.../ V nedeljo je prišla ena, je toliko stara kot moja vnukinja, zdaj je pa že sama babica. S svojim partnerjem, pride na obisk in sem rekla zdaj bom pa izkoristila tega tvojega Zdravka, da mi bo tam nekaj popravil.«*

Ga. Marija je tudi izpostavila, da ocenjuje, da bi pomoči verjetno potrebovala še več, kot pa jo prejema, ampak:

Marija: *»Več potrebujem, samo glede na to, da ni tako kot sem si jaz predstavljala sem zaradi tega živčna in si raje zdržim s tem kar dobim, ker imam zrahljane živce./.../ Samo pogledjte, kaj se danes na splošno dela ... Jaz sem imela dve tukaj. Tistima dvema sem zaupala. Se je pa zgodilo, da je prišel nek moški, ko je bila moja Danica na bolniški, ravno sem imela problem s pritiskom, sem ga pa prosila, da mi izmeri pritisk, pa mi je odgovoril tega pa mi ne delamo, vi imate samo nakupovanje za v trgovino.«*

Ko smo go. Marijo vprašali, če se ji zdi cena primerna, je izpostavila podobno kot predstavnici Zavoda na začetku – efektivnost storitev, in da se ji cena (z 80% kritjem s strani občine) zdi primerna, če:

Marija: *»... je čas izkoriščen. Jaz imam samo iz trgovine, je pa tudi res v pol ure je težko. Pride, da je več ljudi na blagajni. Čas se izgubi. /.../ Danes bom rabila mleko, kavo, kruh - je tudi več stvari za nakupiti, včasih se pa zgodi, da potrebuješ nujno ravno nekaj malega. Tako bom rekla, jaz plačam za kruh in mleko recimo tri evre, za to pa štiri. Pa me stane dvakrat toliko.«*

G. Jože potrebuje in koristi najmanjšo količino storitev s strani ZOD – uporablja storitve socialnega servisa, ki niso vključene v mrežo javnih storitev, jih pa Zavod za oskrbo na domu Ljubljana zagotavlja. V socialni servis po Pravilniku o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev spada pomoč pri hišnih in drugih opravilih, prinašanje obrokov, hišna popravila, likanje, pedikerske storitve ipd. (7. člen Pravilnika). Že prej smo omenili, da storitve Zavoda koristi bolj zaradi vzdrževanja stika, da ne bo imel problema, ko bo storitev morda potreboval malenkost več. Ko smo ga vprašali, ali se mu zdijo bolj kakovostne javne ali zasebne storitve, je dejal, da: *»ni kakšne posebne razlike, edina je v denarju - ta pa da je pa*

občutna. Neverjetno je, kako znajo (zasebniki) zaračunati.« Glede cen storitev in javno-zasebne ponudbe pa dodaja še:

Jože: »To je gotovo nekaj izjemnega, da sofinancira občina. Jaz imam čisto v redu penzijo, kdor ima pa petsto ali pa še manj, je pa grozno. /.../ Veste kaj, javno, je čisto nekaj drugega. Ne samo da je bolj sigurno, že beseda socialno pomeni eno socialno potrebo, ki jo moraš reševati na socialni način, tukaj ne moreš privatizirati tega. /.../ Ne bi smel ja privatizirati dobičke pa socializirati izgube. To je groza, če pomisliš.«

Glede javnih in zasebnih storitev so se vsi sogovorniki strinjali, da bi morale te storitve ostati v javnih službah, da je v javne storitve *večje zaupanje* (op. Franca) in da je v javnih službah prisotna *večja kontrola* (op. Marije).

Če se dotaknemo še odgovorov g. Franca, uporabnika, ki prejema največ oskrbe – dvakrat dnevno za osebno nego, po potrebi še patronažno nego, ta ocenjuje, da *prejema dovolj oskrbe*, pri čemer njegova hči Sonja doda, da je oskrbe sicer dovolj in da jo sproti prilagajajo potrebam, vendar tudi ona precej prispeva k negi očeta, pri čemer dodaja, da jo to precej izčrpa, in da so jo strokovni delavci iz zdravstva že opozorili zaradi preobremenjenosti:

Sonja: »... me je izčrpalo že, kakšno leto nazaj, sploh med nosečnostjo. /.../ Težko je, sem utrujena, pa kdaj tako pride, da bi kar zaspala. Mi je par ljudi reklo, tudi iz zdravstva, da bom pregorela...nekaj časa gre, potem pa pregoriš. In da to je bolezen, ko obležiš... Ampak o tem ne razmišljam. Imam to v glavi...prej ko sem jaz rabila so oni meni pomagali, zdaj pa jaz njim...»

Franc: »Ko sem bil bolj pokreten kot zdaj mi je zadostovala oskrba hčerke pa starejše, od sina tako ali tako nič ni ...»

Da je pri družinskih oskrbovalcih značilna feminizacija družinske oskrbe, je ugotovila tudi Hvalič Touzeryjeva (2007). V njeni raziskavi se je pokazalo, da so bili otroci glavni oskrbovalci 50 % starih ljudi, med njimi je bilo kar 87 % hčera. Morda je malo zaskrbljujoč podatek o tem, da je veliko oskrbovalcev oskrbovalo starega človeka skozi ves dan, glede števila ur oskrbe pa lahko pri tretjini oskrbovalcev govorimo o tem, da so oskrbovali več kot 40 ur tedensko. Družinski oskrbovalci so običajno oskrbovali več let (Hvalič Touzery 2007, 16–17), kar se je pokazalo tudi v našem primeru, hčere enega od uporabnikov.

Predstavnici Zavoda sta izpostavili, da je velikokrat problem pri starejših, da raje trpijo, kot da sprejmejo pomoč, in potem pa jo sprejmejo, ko je že skoraj prepozno, ko bi si lahko svoja

aktivna leta bistveno bolj olajšali. Problem naj bi morda nekoliko presenetljivo predstavljale predvsem ženske:

ZOD: *»... ženske znamo poskrbet zase, pa za može in je to njihova naloga. S tem pa, ko pridejo naši, te ženske razbremenimo. /.../ one čutijo to kot neko poklicano nalogo, kultura je bila hierarhična... v katerem mora ženska skrbeti za moža pa tudi če izgori, ni važno. Zato je fino, ne samo strokovna nega, pomoč in oskrba uporabnika, ampak tudi razbremenitev za ožje družinsko okolje.«*

Glede cene oskrbe, Franc pravi, da je primerna, ker občina deloma krije stroške, medtem ko njegova hči bolj previdno priznava: *»če bi bilo dražje, bi bil finančno velik problem.«* Sogovornici iz Zavoda sta omenili, da imajo skoraj 60 % ljudi, ki si cene nekaj manj kot 3,5 € na uro ne morejo privoščiti. Pravita:

ZOD: *»...ni manj storitev, ljudje se drugače odločijo to urejat potem znotraj doma, ali vzamejo manj ur /.../ zaradi brezposelnosti prevzemajo svojci. Ne opažamo, da bi bilo manj storitev, potrebe so. /.../ Je pa treba iskati nove poti, je potrebno rešiti čisto sistemske zadeve - nekaj je zakonodaja, nekaj je pa to, da se bodo v lokalnem okolju ljudje tudi na nek drugačen način združevali in poskrbeli drug za drugega.«*

Pri cenah smo se teh dotaknili tudi na področju plač zaposlenih, direktorica in njena namestnica sta povedali, da:

ZOD: *Plača je zelo pomemben destimulator – je in bi bil. Midve verjameva, da so ti ljudje premalo plačani za tako odgovorno delo, ker to je dejansko človek v eni osebi zdravnik, psiholog, terapevt, socialni delavec, prostovoljec in negovalec ... cel multipraktik.«*

V raziskavi kakovost socialne oskrbe na domu so prišli do zaključka, da je plačilo, ki ga prejema socialne oskrbovalke za svoje delo namreč pogosto stresni dejavnik, oskrbovalke so z njim v skoraj 40 % nezadovoljne, medtem kot se za delo, ki ga opravljajo v 92 %, počutijo usposobljene ali zelo usposobljene (Hlebec in drugi 2014, 118–132; Nagode in Hlebec 2013, 20–25).

Ko smo uporabnike oskrbe na domu povprašali o tem, ali si predstavljajo, da bi storitve, ki jih prejema s strani Zavoda, ponujalo podjetje – kot demokratično organizirana Zadruga in ali bi bili v tem procesu pripravljeni tudi kako sodelovati, smo dobili različne odzive:

Marija: »V vaših letih bi resno razmislila in bi, ker verjetno je tam tudi možnost reči adijo/.../ zdaj pa več ne zmorem, časovno in moči ni več. Meni bi tako živciralo, ko vidiš zame je to belo, zate pa črno. In zakaj bi si pa jaz živce parala tam?«

Jože: »Ena, ena pot tukaj je združništvo ja, ampak jaz ne vidim tukaj nobenega združništva dandanes. Ker recimo v Kraljevini Jugoslaviji, pa še prej v Avstriji, je še to delovalo, pozneje pa se je vse nekako izgubilo, ker tisto po drugi svetovni vojni, to ni bilo več združništvo.«

Jože nadaljuje s tem, da je v združništvu egalitarnost, in da je mnenja, da glede na to, koliko ljudi bo takšne storitve potrebovalo, da mora biti tudi:

Jože: » ... materialno mora stimulacija biti za tiste, ki bodo delali tukaj notri.«

Franc zavzame nasprotno stališče od ge. Marije in g. Jožeta. Združništvo poveže s delovanjem današnjega sistema in s populistično retoriko t. i. stricov iz ozadja:

Franc: » Besedo demokratično lahko ven damo. /.../ Jo lahko izpostavimo, ker je nikdar nikjer ni bilo, nikjer ni bilo govora o demokraciji. Še zmeraj se prepletajo ta stari strici, ki še obvladujejo našo družbeno ureditev. /.../ Nazaj ne moremo iti, da se razumemo. Za naprej so pa druge oblike politične in gospodarske težnje.«

Zavod za oskrbo na domu oz. z njegovima predstavnicama smo zaključiti na način, da:

ZOD: »... okolje primerno za take ideje, na tem mestu je sigurno prostor za eno tako delovanje. Ker gre cela družba v dva ekstrema na zelo bogate in zelo revne. Srednjega sloja v bistvu ni več. /.../ Potrebno je najti načine in umestiti neko kvaliteto delovanja odnosov na tej družbeni ravni. Mislim, da je pomembno, da je to v lokalnem okolju. /.../ Stvar takšnega modela ni v izključevanju, ampak v dopolnjevanju ... kot dopolnitev nečesa, kjer je neka zakonodaja vseeno še dobra.«

Če se navežemo na Victorja Pestoffa (2005) je slednji opozarjal, da obstaja precejšnje pomanjkanje sistematičnega pristopa k primerjalni analizi sistema blaginje – tretjega sektorja in socialne države, da pa so možne tri razlage: 1) država pri ustvarjanju blaginje nadomešča ali celo izpodriva tretji sektor; 2) država in tretji sektor sta komplementarna pri ustvarjanju blaginje; in 3) pluralistični pristop blaginje, v katerem država in tretji sektor konkurirata pri zagotavljanju storitev, s čimer se poveča ponudba in blaginja, svoboda izbire je večja (Pestoff 2005, 45–48). Torej smo s predstavniki Zavoda za oskrbo na domu prišli do zaključka, da bi po Pestoffovi razlagi lahko govorili o sodelovanju javnih ponudnikov storitev s privatnim civilnim sektorjem in komplementarnosti ustvarjanja blaginje.

7.1.2 Predstavniki združnega področja

V drugem delu analize intervjujev bomo predstavili odgovore na naša vprašanja dveh predstavnikov združnega gibanja, in sicer strokovnjakinjo in dolgoletno raziskovalko na področju združništva go. Jadranko Vesel ter g. Antonom Veldinom, enim od ustanoviteljev zadruga Svetovid, ki ima edina v Sloveniji registrirano glavno dejavnost varstvo starejših in invalidnih oseb brez nastanitve. Naš pogovor z go. Vesel se je nanašal na stanje združništva in socialnega podjetništva pri nas, potencial organizacij socialne ekonomije, na dobre in slabe lastnosti našega sistema, v katerem delujejo te organizacijske tvorbe in na dobre prakse iz tujine, ki bi jih lahko uporabili tudi pri nas. Z g. Veldinom smo govorili o njihovi zadrugi, o vzrokih, ki so botrovali za njihovo odločitev ustanovitve prav takšne zadruga, o tem kakšna je bila njihova pot, s kakšnimi težavami so se in še pričakujejo, da se bodo soočali, in o tem, kakšne nasvete bi dali posameznikom, ki bi se radi podali na isto pot, in ustvarili zadrugo, ki bi nudila socialno varstvene storitve za starejše. Intervju z go. Vesel je trajal uro in pol, medtem kot je intervju z g. Veldinom trajal okoli 45 minut.

Go. Vesel smo najprej povprašali po tem, kaj botruje dejstvu, da imamo v Sloveniji tako nizek odstotek zaposlenih v socialni ekonomiji. Izpostavljenih je bilo več problemov oz. vzrokov tega problema, in tudi širše, torej celotnega sistema. V Sloveniji imamo namreč v socialni ekonomiji vse elemente (društva, zavode, socialna podjetja, zadruga) podrazvite, sploh in predvsem kar zadeva zaposlovanje.

Ga. Vesel: *»Nimamo stabilnih načinov financiranja. /.../ Mislim, da se je to zgodilo, ker smo imeli obsežen javni sektor, nevladnega in socialne ekonomije pa nismo razvijali./.../ Očitek je čisto jasen - zdaj mi vse to financiramo iz javnih sredstev. /.../ Problem je tudi, ker smo nepregledni v poimenovanjih, ne poimenujemo stvari na sistematičen način. Mi se namreč pogovarjamo o neprofitnem delovanju, tako socialno podjetniška varianta kot kooperativna, pa sta non-for-profit – torej ne gre za čisto ne profitno delovanje. /.../ Preveč skrbimo za to, kako so zadruga profitne, kar je to čisti nesmisel, nobena zadruga nima končnega cilja, visok profit, ker ga ne deli kot profit, profit lahko uporabi za širjenje dejavnosti oz. poslov, izboljševanje pogojev dela in tako dalje«.*

Če se spomnimo, smo na področju socialnih kooperativ v Italiji pisali prav o tem, da sta Borzaga in Santuari (2001) izpostavila to, o čemer je govorila tudi ga. Vesel. Pri socialnih kooperativah v Italiji so imeli precejšen vpliv javni organi, zlasti lokalni, ki so v bistvu bili naročniki storitev. Ta trend je bil javnim organom voda na mlin, saj so lahko povečali ponudbo storitev, brez da

bi povečali število javnih uslužbencev (Borzaga in Santuari 2001). V CIRIEC-ovem poročilu smo omenili, da tretji sektor glede na večino evropskih tradicij vključuje vse ne-za-profitne organizacije, v katerih ni maksimiranja profita zgolj za tiste, ki jih obvladujejo, vendar pri nas ti koncepti niso vzeti kot ne-za-profitni, ampak kot neprofitni (CIRIEC 2012). Tudi Žerjav (2014) izpostavi prav to. V združništvu je vprašanje, ali sme zadruga pridobivati dobiček ali ne preseženo. Res je, da zadruga ne izključuje stranskih negospodarskih namenov, vendar pa lahko zadruga uresničuje svoj namen le tedaj, ko pridobi določeno gospodarsko korist, ki jo posreduje svojim članom in zagotavlja svojemu obratu trajno sposobnost za pospeševanje gospodarskih koristi svojih članov.

Nadalje ga. Vesel izpostavi tudi sistem kontrole, ki se zdi, da ni problematičen zgolj v tretjem sektorju oz. socialni ekonomiji, ampak širše. Pravi namreč, da je lažje npr. na področju društev delovati skozi shemo Centrov za socialno delo in iz tam financirati celo dejavnost, neglede na (ne)preglednost in (ne)organiziranost. Stvari pri nas, pravi, da vidimo stvari zelo poenostavljeno in na enosmeren način, medtem ko je v večini držav, kjer imajo socialno ekonomijo bolj razvito, sistem kontrole drugačen:

Ga. Vesel: »... imajo razvite mehanizme, ne kontrole države, ampak kontrole uporabnikov in izvajalcev, torej lokalne skupnosti. Pri nas je edini kontrolor država, kar je čisti nesmisel – država na mikro nivoju tega ne more kontrolirati, kaj pa država ve kaj se dogaja na mikro nivoju /.../ Italijani, Francozi, Španci imajo dejansko postavljeno socialno bilanco, ki je za njih sestavni del bilance uspeha. Postavili so mehanizem, ki ni odvisen od birokratov v državni službi, ampak je primerljiv na lokalnem nivoju.«

Kakorkoli se zdi nesmiselno, da je država obenem tudi nadzornik, je to verjetno še zapuščina iz državnosocialističnega sistema, v katerem je imela dominantno vlogo ravno država. Država je torej, kot smo že omenili, istočasno lastnik, financer in nadzornik institucij in organizacij, ki producirajo storitve in izplačujejo denarna nadomestila npr. za socialno varnost ipd. (Kolarič in drugi 2009), kar je res že v sami osnovi nesmiselno.

Ga. Vesel omeni, da je bil do nedavnega Zakon o zadrugah v domeni Ministrstvo za kmetijstvo⁴⁶, in je šele pred kratkim s sklepom vlade prešel v pristojnost Ministrstva za gospodarstvo⁴⁷. Pri čemer se sogovornica ponovno dotakne profitnosti in tega, da je socialna

⁴⁶Polno ime Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

⁴⁷Polno ime Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo.

ekonomija drugačna od tržne, in da imajo zadruge drugačno podmeno od tipičnih d. o. o. podjetij:

Ga. Vesel: »... če imaš d. o. o. je cilj maksimiranje profita, če imaš ti zadrugo je cilj te zadruge samo eden, dobro življenje zadruženika. Za dobro življenje zadruženika moraš doseči en nivo profita, ki ti garantira razvoj te tvoje zadruge in tudi razvoj dobrega delovnega mesta. /.../ torej je najbolj pomemben del sredstva in delo. To pomeni, da ne investiraš kapitala, ampak združuješ sredstva in delo.«

Na razvoj zadruge gotovo pomembno vpliva tudi peto izmed temeljnih načel kooperativnega delovanja – izobraževanje, usposabljanje in informiranje (ICA 2015a). V intervjuju je go. Vesel izpostavila, da moramo na področje izobraževanja gledati dvostransko: »Na eni strani je javna promocija zadružništva kot sistema, na drugi strani je izobraževanje za zadružništvo samo«. Navadna podjetna imajo to urejeno preko Spirita, medtem kot zadružna zveza takih sistemov nima oz. se na področju promocije zadružništva ne dela kaj dosti. Ocenjuje, da na tem mestu »štartamo iz nule«.

Zakon o zadrugah se zdi go. Veselovi precej neproblematičen, v njem so definirani vsi potrebni elementi, morda je vseeno: »Malo preveč tempiran na agrarne oz. kmetijske zadruge, načeloma pa je zelo izrečen, jasen in tudi zelo odprt.« Nasprotnega menja je sogovornica pri Zakonu o socialnem podjetništvu, na vprašanje, ali meni, da je ZSocP dosegel svoj namen in ali so socialna podjetja tipa A in tipa B enakovredno obravnavana je odgovorila:

Ga. Vesel: »Zakon je pravzaprav zgrešil glavni cilj, to je – dejansko narediti nekaj za skupnost /.../ Pogovarjamo se samo o zaposlovanju ogroženih skupin. To na koncu pomeni to, da lahko kar delajo invalidska podjetja, lahko vsak delodajalec naredi v koncentrirani obliki – naredi socialno podjetje. /.../ Vse organizacije so lahko del vsake zadeve – gospodarska organizacija, lahko deluje na profitni in neprofitni način, društvo lahko deluje na ta ali oni način, zavod lahko deluje na ta ali oni način. /.../ Potem ne rabiš vseh teh različni oblik, ampak imaš lahko samo d.o.o. in se samo opredeliš ali profitno ali neprofitno.«

Torej zelo podobno kot Zidarjeva in Rihterjeva, ko opozorita na odprtost modela, ki naj bi med drugim dopuščal ustanavljanje socialnih podjetij s strani gospodarskih družb in v povezavi s tem nenatančnost opredelitve varovalk za preprečevanje zlorab. In seveda na drugi strani pretirano posvečanje pozornosti proizvodnji, za tržno ekonomijo nekonkurenčnih, za javnost pa koristnih storitev, preko zaposlovanja oseb, katerih delo na trgu dela ni konkurenčno. Takšen

način 'trajnega' vključevanja ranljivejših skupin na trg dela, naj ne bi prineslo trajnejših rešitev (Zidar in Rihter 2010).

Ga. Vesel nenatančnost opredelitve varovalk za preprečevanje zlorab, o kateri govorita Zidarjeva in Rihtarjeva, prikaže s konkretnim primerom društva, ki *oskrbuje* določeno število ljudi z motnjami v duševnem razvoju. Pravi, da v državah, kjer imajo sistem socialne ekonomije bistveno bolj urejen, kot je pri nas, nobeno društvo ne *oskrbuje* nikogar, ampak je društvo namenjeno promociji in skrbi, da se čim bolj ravna s takimi ljudmi. Torej gre za podporni mehanizem ne pa dejavnost, saj: *»Pri društvu nimaš niti sistemov, niti mehanizmov za kakršno koli preglednost delovanja. To ne gre tako.«*

Če gremo sedaj na konkreten primer zadruga za socialno varstvo starejših, kot smo že omenili, v Sloveniji obstaja samo ena – Svetovid. V nadaljevanju bomo poskušali prikazati, kako in na kakšen način slednja deluje in ali imajo predstavniki omenjene zadruga in ga. Veselova isti pogled na specifično področje združno organizirane oskrbe na domu za starejše.

Zadruga Svetovid deluje malo dlje kot leto dni. Nastali so v kombinaciji združne oblike organiziranja skupaj s pomočjo programa za razvoj socialnega podjetništva. So neprofitna organizacija in socialno podjetje tipa B. Zadrugo je ustanovilo 5 posameznikov predstavnikov starejših od 50 let, izhajali pa so iz tega, da razumejo potrebe starejših in zagovarjajo stališče, da se prebivalstvo čim dlje in čim bolj kakovostno stara doma, v lokalnem okolju. V Zadrugi je zaposlenih vseh 5 ustanoviteljev:

G. Veldin: *»... uspeli smo kandidirati na javnih delih in se preko tega tudi zaposlili. To je bila ključna točka, da smo lahko sploh delali naprej. /.../ Mi smo po zakonu dolžni po dveh letih zaposliti dva človeka v zadrugi in tu so mejniki...vir financiranja in preživetja po tem času še ni jasen.«*

Ga. Vesel takoj na začetku pogovora na temo oskrbe na domu omeni Centre za socialno delo in javna dela, ter dejstvo, da je oskrba na domu po tem, ko izračunaš vse stroške, precej draga storitev. Po podatkih Instituta RS za socialno varstvo so celotni stroški storitve v letu 2014 znašali 16,77 € na uro (Lebar in drugi 2015, 36). Ga. Vesel pravi, da:

Ga. Vesel: *»... posameznik, ki je zaposlen prek javnih del, na ta način subvencionira kos svojega lastnega dela /.../ drugi del problema pa je sama usluga oz. storitev, ki jo sicer lahko ocenjuje naročnik, ampak jo moraš tudi ti kot izvajalec te storitve. /.../ dejansko se tako podpira nekonkurenčno okolje in določa ceno. /.../ Če imaš v uporabi javna dela in dodatno občina to plača, je to že iz javnih del financirano. /.../ Če vztrajamo na tem kot je sedaj to, potem samo*

še dodatno produciramo socialne probleme – ko oskrbujemo starejše na domu, na drugi strani produciramo socialne probleme, ko podplačujemo ljudi, ki to delajo. V bistvu je trenutno tako tudi zaradi tega, ker se za to uporablja javna dela.»

Tudi g. Veldin izpostavi identično kot ga. Vesel:

G. Veldin: »Sledimo javnemu interesu, delamo družbeno koristno delo, kar je moto socialnega podjetništva. Do tu je vse v redu, ampak ta socialni del na trgu ne drži. /.../ Javna mreža nudi pomoč starejšim in tukaj so v veliki prednosti. Za enkrat ne poznam podjetja, ki bi se ukvarjalo oz. nudilo storitve starostnikom in bi preživel po tržni ceni. Upam, da bomo našli nek družbeni konsenz, drugače pa je lahko naš obstoj vprašljiv.«

V pogovoru z g. Veldinom nas je najbolj zanimalo, kako na področju socialnega varstva starejših in zadružne organiziranosti delujejo zadružna pravila (glej ICA 2015a). Žal nam kakšnih konkretnih primerov niso izpostavili, ker na primer *»pobude za članstvo do zdaj še ni bilo«*. Glede demokratičnega odločanja so dejali, da se odločajo in usklajujejo toliko časa, dokler *»... ni sklican konsenz. Strateških odločitev, ker smo v začetni fazi, ni, se ukvarjamo s preživetjem. /.../ Trenutno tu ni velikih odločitev, nimamo teh izkušenj, da bi vam karkoli rekel. Mogoče kar se vodenja tiče, je v večjih zadrugah z večjim kapitalom to bolj izrazito.«*

Glede izobraževanj je predstavnik zadruga povedal, da jim je v prvem letu dodatna izobraževanja omogočila država preko javnih del, predvsem *»je bilo pomembno izobraževanje za socialnega oskrbovalca.«* Zdaj morajo pa za izobraževanja skrbeti sami, kar pa je povezano s stroški, torej morajo najprej *»dosti zaslužiti, da si lahko te stvari, ki jih sami ne moramo opraviti, poiščemo drugje«*, da pa je problematično, predvsem iz tega stališča, ker so šele na začetku in se morajo ukvarjati z drugimi stvarmi. G. Veldin je izpostavil, da:

G. Veldin: »...zdaj smo vsi za vse in nihče za nič, kar je problem pri zadrugi. Pri večini je problem, da zadružniki nimajo specializiranih služb in se ukvarjajo s stvarmi, ki se jih ne tičejo in ne tisto za kaj so tam.«

Podoben problem je izpostavil tudi John Restakis (2009) pri Kooperativi za oskrbo na domu v Missionu, ki je mala delavska kooperativa s tremi člani (podobno kot Svetovid), ki zagotavlja oskrbo na domu. Restakis piše o tem, da v tej kooperativi vsi zaposleni delajo tudi druga dela, da le zapolnijo manko ur, ki jih prinese storitev oskrbe na domu.

Omenjena problematika bi lahko izgledala povezana z velikostjo zadruga, vendar ko smo ga. Vesel vprašali, ali je velikost kooperative pomembna pri sami vzdržljivosti in gospodarskih krčih, ki se navezujejo na trg, je povedala:

Ga. Vesel: » *Pri socialnih kooperativah velikost ni glavna točka, mislim, da je glavna točka pri tipu socialnih kooperativ, pravzaprav njihova povezanost delovanja. To pomeni, da ti nimaš vseh služb v eni kooperativi, ampak da imaš povezane kooperative, ki imajo različne službe in opravljajo različne dejavnosti. Italijani imajo dobro razdelano. Imajo oskrbo starejših, potem zdravstveno oskrbo, posebej organizirano kooperativo za rekreacijo, dodatne dejavnosti vodi nekdo drug – in povežeš te zadruga med sabo. Pri socialnih kooperativah imaš zadrugo, ki ima, socialne delavce, psihologe, psihiatre ... V bistvu se gre za delitev dela*«.

V zadrugi Svetovid pravijo, da pogovorov okoli sodelovanja z drugimi zadrugami ni bilo, da pa predvidevajo, kot velewa 6. načelo Mednarodne zveze kooperativ – sodelovanje med kooperativami (ICA 2015a).

G. Veldin: »...*Vpetost v družbo, trg in podporne službe, ki jih zadruga mora imeti, manjkajo vsem zadrugam. /.../ Tukaj bi zagotovo zadruga potrebovale podporo in bi se mogle združevati. /.../ ker ne moreš imeti dovolj ljudi ali zunanjih sodelavcev, ki bi vsa ta področja pokrivali.*«

Z go. Vesel smo zaključili z vprašanjem, ali bi glede na današnje stanje lahko skladno s slovensko zakonodajo v tem trenutku štartali s kooperativo za oskrbo starejših. Glede na obstoj zadruga Svetovid se nam je zdelo, da je registracija seveda možna, nas pa je vendarle zanimalo, kako naprej, torej, kako naprej od točke, kot pravi g. Veldin: »*Formalna ustanovitev ne predstavlja problema, ta nastane pri financiranju in preživetju*«.

Ga. Vesel pravi, da je način, da postavimo model tako, kot delajo že nekaj časa v socialnih kooperativah v Italiji, in sicer po vzorcu *bivalnih skupnosti*. Bivalna skupnost po njenem preprosto pomeni, da ima bivalna skupnost skupne prostore, kjer se živi in si deli skupne stroške. Trenutno pravi, da se ta oblika zdi nepojmljiva, saj si nihče ne predstavlja, da bo svoje stanovanje 'prodal' ali, da bi kdo v svoje stanovanje sprejel še dva človeka. Nadaljuje:

Ga. Vesel: »...*mislim, da bi morali kombinirati dejavnosti, ker samo z dejavnostjo pomoči na domu ne moreš preživeti. /.../ Druga stvar je kombinirati redne zaposlitve s prostovoljstvom, ker dokler je sistem tak kot je, je pač treba kombinirati s prostovoljstvom, kar je čisto noro, ampak ni druge. /.../ Te stvari je potrebno voditi dvotirno, to pomeni na eni strani delat delovna mesta z oskrbo na domu, na drugi strani pa pol urnika delat z zelo nizkimi prihodki, pol urnika pa z malo boljšimi. To vidim kot edino možno varianto takoj. Isto je z bivalno skupnostjo – to greš lahko urejati tudi tako, da registriraš zadrugo kot poslovno enoto na tistem naslovu, kjer bo ta bivalna skupnost in to bivalno skupnost vodiš kot združeno varianto bivalnega tipa.*«

7.2 SWOT analiza kooperativnega modela za oskrbo starejših

(S) PREDNOSTI zadrug za socialno varstvo starejših

- Zavedanje zgodovine, tradicije in obstoječe pluralnosti oblik socialnega podjetništva in zadružništva;
- So uradna podjetja, ki lahko in morajo konkurirati na prostem trgu;
- S privatnimi podjetji so v enakopravnem položaju, ki zadeva financiranje in zbiranje kapitala;
- Navadno so mala, locirana v lokalnem okolju, imajo neposredni stik s prebivalci in uporabniki, in so zato veliko bližje človekovim potrebam, željam, pričakovanjem, kar se lahko izkoristi tudi za kreiranje socialnega kapitala;
- So fleksibilnejše in so se sposobne bistveno hitreje odzivati na potrebe lokalne skupnosti napram javnim institucijam;
- Imajo neposredni stik z uporabniki, uporabnikom prilagojen "bottom up" pristop, zato tudi bolj razumejo njihove potrebe;
- Predstavljajo nov in inovativni model s kapaciteto ponudb storitev, ki naslavlja široko paleto socialnih potreb;
- Imajo sposobnost mobiliziranja široke skupine zainteresiranih deležnikov in učinkovitega zagovarjanja lastnih in družbenih interesov;
- Zmožnost pritegniti in mobilizirati prostovoljce;
- Spodbujajo solidarnost, inovativnost, kreativnost in pozitivne vrednote;
- Imajo visoko stopnjo neodvisnosti od javnih organov in avtoritet v artikulaciji oblikovanja lastnih politik in opravljanja dejavnosti;
- Obstaja široka naklonjenost razvojnih politik za razvoj socialnega podjetništva, zadružništva in ekonomske demokracije;
- Oblast čedalje bolj prepozna pomembnost vloge teh podjetji pri izgradnji sistema blaginje;
- Demokratični proces odločanja privede do trajnostnih odločitev;
- Večja motiviranost delavcev, v kolikor so ti obenem tudi lastniki;
- Zmožnost povezati visokokvalificirane kadrovske vire (ekspertno znanje in izkušnje s svojih področjih) in tudi prostovoljce;
- Z oskrbo v lokalnem okolju se starejšim omogoči daljše in kakovostno bivanje doma;
- Prisotnost podpore družine in/ali drugih virov neformalne opore pomoči starejšim za zadovoljitev njihovih potreb.

(W) SLABOSTI zadrug za socialno varstvo starejših

- V primeru naraščajočih potreb se lahko zgodi, da manjše zadruge niso sposobne pravočasno prevzeti ali adaptirati večje in bolj zahtevne organizacijske forme, ustrezno prilagoditi institucionalni okvir in povečati število managerjev;
- Prevelika enostavnost pristopa in odstopa članov lahko ogrozi stabilnost zadruge;
- Veliko bolj kot na prvi pogled so odvisne od javnih avtoritet – storitve opravljajo bolj za javno administracijo kot za posameznike in za artikulacijo lastnih ciljev in dejavnosti;
- Odsotnost prostovoljcev naredi model podjetja bolj krhek, poveča odvisnost zadruge od zunanjih (zlasti javnih) sredstev, kakovost storitev pade; tudi sicer nepovezanost civilne sfere z gospodarstvom;
- Eventualno pomanjkanje ustrezne akreditacije za spremljanje družbene koristi in kakovosti dela zadruge;
- Finančna nestabilnost in podhranjenost – nezmožnost financiranja in/ali pridobivanja sredstev; omejen dostop do zunanjega kapitala lahko privede do odvisnosti od posojil;
- Nizka stopnja managerske usmerjenosti;
- Odliv strokovnih kadrov na bolj plačana delovna mesta v javni ali gospodarski sektor;
- Nezadostno usposobljen strokovni kader – ni sistema za usposabljanje strokovnjakov na področju socialne ekonomije;
- Pretirano posvečanje pozornosti za potrebe članov lahko privede do težav pri diverzifikaciji storitev, lahko se spregledajo nove priložnosti tam, kjer te ne ustrezajo interesom članov;
- Demokratično odločanje lahko privede do upočasnitve procesov odločanja;
- Preširoka diverzifikacija baze lahko predstavlja oviro pri uresničevanju interesov in potreb članov;
- Kljub naklonjenosti razvojnih politik politika zaposlovanja ni povezana z lokalnim okoljem, zakonodajni in podporni mehanizmi so med seboj velikokrat neusklajeni;
- Zmeda pri uporabi izrazov, vezanih na namen, cilje in načela zadrug, socialnega podjetništva in socialne ekonomije;
- Nejasna določitev neplačanega dela v primeru formalne pomoči starejšim za zadovoljitev njihovih potreb.

(O) PRILOŽNOSTI zadrug za socialno varstvo starejših

- Dodana vrednost pluralnosti oblik varstva za starejše, kooperative kot alternativne oblike;
- Povečanje števila, starejših od 65 let, kot ciljne populacije prejemnikov oskrbe na domu;
- Pozitivnejši odnos in povečanje zaupanja lokalnih oblasti do zadrug, ki so usmerjene v razvoj in so sposobne uvesti nove in inovativne storitve;
- Uvedba posebnih davčnih olajšav za zasebne donacije: znižanje prispevne stopnje, oprostitve plačila za nacionalne prispevke za zavarovanje;
- Velik interes in neizkoriščen potencial za zaposlitev v socialnem varstvu, socialnem podjetništvu in ekonomiji, izobraževanju na teh področjih deficitarnih poklicih in tudi v vključevanju na trg dela težje zaposljivih skupin;
- Medresorsko partnerstvo (delo, socialne zadeve, zdravstvo, kmetijstvo, gospodarstvo);
- Povezovanje z ostalimi zadrugami (stanovanjskimi, kmetijskimi ipd.) za bolj holističen pristop k staranju prebivalstva;
- Vzpostavitev medgeneracijskih iniciativ za pristop k grajenju družbenih vezi;
- Zapolnitev vrzeli med neefektivnim javnim in zasebnim sektorjem na področju socialnega varstva, razbremenitev javnega sektorja
- Krepitev vrednot, kot so samopomoč, lastna odgovornost, demokracija, enakost, pravičnosti in (medgeneracijska) solidarnosti;
- Promocija in oblikovanje ukrepov za podporo zadružništva in socialnega podjetništva v socialnem varstvu in drugih s tem povezanih sferami;
- Zmanjšanje pasivnih oblik socialnih transferjev in pomoči, ki se jih nadomesti z aktivnimi in na lokalni ravni bolj povezanimi oblikami;
- Priložnost za družbeno odgovorno, trajnostno naravnano, lokalno prilagojeno razvojno podjetniško rast;
- Zagotovitev skrbno načrtovanega, sistemsko natančno opredeljenega in dolgoročnega načina financiranja (javno-zasebno partnerstvo)
- Vzpostavitev baze strokovnjakov in sistemskega pristopa k trajnemu in konstantnemu izobraževanju in usposabljanju strokovnih delavcev v različnih področjih in pa predvsem managerjev;
- Razvoj interaktivne spletne in mobilne platforme, ki z IKT povezuje bazo storitev in uporabnikov, omogoča učinkovitega delovanja v raznolikosti in zahtevnosti nalog.

(T) NEVARNOSTI zadrug za socialno varstvo starejših

- Neprepoznavnost in posledično odklonilen odnos prebivalstva do inovativnih oblik socialnega varstva za starejše;
- Dajanje prednosti javnim ali zasebnim zavodom in ponudnikom;
- Odpiranje socialnega trga komercialnim in profitno usmerjenim podjetjem povečuje pritisk na zadružništvo, da se ta dodatno komercializira in posledično zadruge izgubljajo značilno delovanje in demokratični značaj;
- Povečanje pritiska, ki ga zasebni konkurenti delajo zaradi davčnih olajšav, v bistvu gre pa za izkrivljanje konkurence;
- Neusklajenost in nepovezanost resorskih ministrstev;
- Nestimulativna davčna zakonodaja;
- Prevelika (popolna) odvisnost od javnih del;
- Neenakomerna razvitost regij;
- Poslabšanje socialnega statusa starejših, povečanje socialnih stisk;
- Nepripravljenost lokalnih in državnih institucij za podporo konkretnim pobudam in predlogom;
- Favoriziranje javnega sektorja pri razpisih;
- Uporaba mehanizmov in načel zadružništva v namene, ki niso v skladu z načeli in vrednotami zadružništva
- Uporaba kratkotrajnih rešitev za probleme, ki zahtevajo sistemski pristop reševanja;
- Vtis nadomeščanja javnih storitev.
- Narava dela socialnih oskrbovalk je nagnjena k bolj frekventnim bolniškim odsotnostim in invalidskemu upokojevanju;
- Nizke plače za delo na področju nege.

8 RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Spremembe, ki jih bo prineslo čedalje hitrejšje staranje prebivalstva, bodo s seboj prinesle številne družbene, gospodarske in politične izzive. Na njih ne bo mogoče odgovoriti iz danes na jutri, tako da je razmislek o tem, kako naprej, na mestu že danes. Projekcije staranja prebivalstva kažejo na precejšnjo resnost problema – dejstva, da bo čez dobra 4 desetletja skoraj 30 % prebivalcev starejših od 65 let, in od tega več kot 12 % starejših od 80 let, preprosto ne moremo ignorirati, saj to v številkah pomeni, da govorimo o skoraj 600 tisočih ljudeh (SURS 2015, EC 2014). Nedvomno je to eden glavnih izzivov sodobnih družb, ki zadeva več področji in kliče po spremembi sistemov in politik tako na področju socialne varnosti kot tudi zdravstva.

Zahteve po spremembi sistemov politik so prisotne tudi na gospodarskem področju. Ekonomska kriza se zdi, da ima za malega človeka, povprečnega prebivalca Evrope, precejšnje posledice. Ravno zaradi tega so se v zadnji ekonomski krizi zelo masovno in prvič na globalni ravni pojavile enotne zahteve po novih družbenih ureditvah in po pravičnejši razporeditvi dobrin. Evropa je bila in je še vedno postavljena pred zahtevo posodobitve socialnega in poslovnega modela za 21. stoletje, pa vendar se zdi, da se na nekih točkah simbolno vrača v 19. stoletje. S tem imamo v mislih kooperativni model upravljanja, katerega zgodovina sega v leto 1844. Evropski parlament je po tem, ko je EU leto 2012 razglasila za mednarodno leto kooperativ, izdal poročilo, da so kooperative v EU vse pomembnejše in da imajo skupaj z drugimi socialnimi podjetji bistveno vlogo v gospodarstvu, še zlasti v času krize. Tako naj bi postale model za samozaposlene predvsem v sektorjih socialnih in zdravstvenih storitev ter storitev splošnega pomena, ki jih je prej zagotavljal javni sektor, saj se namreč veliko bolje odzivajo na nove potrebe in bolj uspešno ustvarjajo nova delovna mesta zahvaljujoč veliki sposobnosti prilagajanja spremembam (EP 2013).

V magistrski nalogi smo poskušali povezati problem vse hitrejšega staranja prebivalstva z eno od možnih rešitev tj. kooperativami. Spraševali smo se, na kakšen način bi se lahko s kooperativami spoprijeli problema staranja prebivalstva. Trend oskrbe starejših gre v smer, da se starejšim omogoči čim daljše bivanje v njihovem domu oz. skupnosti. Številne raziskave kažejo na to, da bi se večina starih ljudi želela postarati doma, z oskrbo v lokalnem okolju pa se jim na ta način omogoči daljše in kakovostno bivanje (Hlebec in drugi 2014; Filipovič Hrast in drugi 2014). Eden od glavnih ciljev države v ReNPSV13-20 je, da bo 3,5 % ciljne populacije (14.000 starejših od 65 let) dnevno vključenih v različne oblike pomoči na domu (ReNPSV13-20). Ta odstotek je trenutno 1,7 %, torej je cilj realiziran v manj kot polovici, še bolj pa skrbi podatek, da ima zgolj 26 od 211 občin v te storitve vključenih več kot 3 % starejših od 65 let

(Lebar in drugi 2015, 61). Tudi zaradi tega smo se osredotočili na skupnostne oblike socialnega varstva starostnikov, ki imajo večji poudarek na lokalnem okolju in kakovostnem bivanju doma, kar skladno z močno vpetostjo kooperativ v lokalno okolje vsekakor predstavlja prednost.

Naši raziskovalni vprašanji sta bili:

- ***»Ali obstoječa, slovenska in evropska zakonodaja omogočata ustanovitev kooperativ za varstvo in skrb starejših?«***
- ***»Kakšne so ovire in spodbude pri ustanavljanju kooperativ za varstvo in skrb starejših v slovenskem prostoru?«***.

S pregledom strokovne literature na področju staranja prebivalstva in na področju kooperativ, z intervjuji, ki smo jih naredili z obstoječim ponudnikom in uporabniki storitev oskrbe na domu, ter intervjuji s predstavnikoma združenega področja smo želeli priti do informacij o področju, ki ga raziskujemo in ne do statistične reprezentativnosti (Mesec 1998). Namen je bil priti do informacij specifičnih informatorjev, ki poznajo proces, ki nas je zanimal, saj smo želeli ustvariti celovito podobo o raziskovalnem procesu in pri tem upoštevati več različnih perspektiv in izkušenj (Cassel in Symon v Mesec 1998, 95).

Uporabniki oskrbe na domu so pri tej storitvi najbolj zadovoljni z oskrbovalkami in njihovim odnosom do uporabnikov. Všeč jim je njihova prijaznost, korekten odnos pri držanju dogovorov in komunikativnost. Na drugi strani so kot neprijetne izkušnje uporabniki izpostavili dejstvo, da se pri osebni negi oskrbovalke menjajo, da se ni mogoče točno držati dogovorjenih terminskih rokov, in tudi to, da se včasih oskrbovalkam vidi, da so nezadovoljne in naveličane dela. Na drugi strani Nagodetova (2014) navaja več raziskav (npr. Vudrag 2009; Usar 2011 v Nagode 2014, 85), v katerih se je izkazalo, da so socialne oskrbovalke delavke z delom, ki ga opravljajo, dokaj zadovoljne, verjetno pa je zadovoljstvo odvisno in variira od posameznika do posameznika.

Naši sogovorniki vidijo kooperativni model socialnega varstva za starejše zelo različno. Med uporabniki oskrbe so bili takšni, ki so videli v kooperativnem modelu potencial in bi kot člani želeli participativno sodelovali v odločanju. Drugi uporabnik je bil npr. mnenja, da so zadruga že preživete, zato je čas za nove. Ponudniki oskrbe na domu so kooperativni model videli kot komplementarnega – torej na način, da država in civilna družba sodelujeta z roko v roki in soustvarjata blaginjo (Victor Pestoff 2005). Odgovor sogovornika iz zadruga je bil seveda subjektiven – da so del sistema in da so začutili, da je to tisto, kar je potrebno in jih izpolnjuje.

Naše prvo raziskovalno vprašanje se je glasilo: **»Ali obstoječa, slovenska in evropska zakonodaja omogočata ustanovitev kooperativ za varstvo in skrb starejših?«** Ugotovili smo, da slovenska in evropska zakonodaja omogočata ustanovitev kooperativ za varstvo in skrb starejših. Tretja novela slovenskega Zakona o zadrugah (Ur. l. RS, št. 97/09) je bila s strani državnega zbora sprejeta v letu 2009, glavni razlog za sprejem je bila obveznost, ki jo Uredba 1435/2003/ES nalaga državam članicam, da te uredijo vprašanja, ki se nanašajo na ustanavljanje, organiziranje in poslovanje SCE (Avsec in Žerjav 2010; EC 2010). Torej je slovenska zakonodaja na področju zadrug usklajena z evropsko. Nadalje mora biti v skladu s 5. členom Uredbe o standardni klasifikaciji dejavnosti kot glavna dejavnosti registrirana Q87.300 – dejavnost nastanitvenih ustanov za oskrbo starejših in invalidnih oseb, ali Q88.109 – drugo socialno varstvo brez nastanitve za starejše in invalidne osebe.

Naše drugo raziskovalno vprašanje je bilo: **»Kakšne so ovire in spodbude pri ustanavljanju kooperativ za varstvo in skrb starejših v slovenskem prostoru?«**

Spodbud za ustanavljanje kooperativ socialnega varstva starejših ni. Spodbude bi lahko našli posredno v *vzpodbudah za razvoj socialnega podjetništva*, vendar se to v tem trenutku iz intervjuja z zakonitim zastopnikom zadruge Svetovid zdi bolj kratkotrajna rešitev. Ena od večjih ovir je generalna *uporaba kratkotrajnih rešitev za probleme, ki zahtevajo sistemski pristop* reševanja. Pri zadruzi, s katero smo opravili intervju, so člani, zaposleni preko APZ preko javnih del, kako bodo obstali kot podjetje od preteka teh pogodb dalje, je neznanka tudi njim samim. *Odvisnost od javnih del je precej velika*, če že ne skoraj popolna. Sicer pa kot je izpostavila ga. Vesel, posameznik, ki je zaposlen preko javnih del, na ta način subvencionira svoje delo. Če s subvencioniranimi javnimi deli opravljaš še preko občine subvencionirano storitev, pomeni, da na nek način produciraš socialne probleme, ker ljudi, ki opravljajo ta dela podplačuješ. Kljub naklonjenosti razvojnih politik za razvoj socialnega podjetništva, združništva in ekonomske demokracije, *politika zaposlovanja ni povezana z lokalnim okoljem*, regije niso enakomerno razvite, lokalne institucije pa so precejkrat *nenaklonjene konkretnim pobudam in predlogom*. Dodaten problem na tem področju predstavlja tudi dejstvo, da so zakonodajni in podporni mehanizmi med seboj velikokrat neusklajeni, resorska *ministrstva so velikokrat neusklajena in nepovezana*. Obstaja precejšnja *zmeda pri uporabi izrazov*, vezanih na namen, cilje in načela zadrug, socialnega podjetništva in socialne ekonomije, kar že pri tako nepoznanih entitetah dela še večji problem. Model kooperativ ni razširjen, sploh pa ni razširjen na področju kooperativ socialnega varstva starejših. Splošna neprepoznavnost modela je problematična tudi pri samih združnikih, in to lahko eventualno pripelje do odklonilnega

odnosa prebivalstva do teh oblik socialnega varstva. *Država na tem področju daje prednost javnim in zasebnim ponudnikom*, ko pa bi lahko več energije in truda vložila v promocijo kooperativnega modela in razmislila o javno-zasebnem partnerstvu na relaciji lokalne oblasti-kooperative. Tudi *davčna zakonodaja na tem področju je nestimulativna*, lahko bi se razmislilo o uvedbi davčnih olajšav za donacije, lahko bi se znižalo prispevne stopnje ali omogočilo oprostitvev plačila za nacionalne prispevke za zavarovanje.

Vsekakor bi država morala bolj izkoristiti dejstvo, da so kooperative načeloma male in locirane v lokalnem okolju ter imajo *neposreden stik z uporabniki* – zato so tudi veliko bližje človekovim potrebam, željam, pričakovanjem. Izhajajoč iz tega so *fleksibilnejše* in so se sposobne *bistveno hitreje odzivati na potrebe lokalne skupnosti*, pri čemer se moramo zavedati, da se morda v primeru naraščajočih potreb kot manjša podjetja niso sposobne pravočasno adaptirati na večji obseg (težka prilagoditev institucionalnega okvirja, pomanjkanje managerjev ipd.). Z raznoliko kapaciteto ponudb storitev bi lahko *naslavljale široko paleto socialnih potreb*, na drugi strani pa uspešno mobilizirale široke skupine deležnikov za zagovarjanje širših družbenih interesov. Sposobne so uvesti nove in inovativne storitve, kar bi lahko pripeljalo do pozitivnejšega odnosa in povečanja zaupanja lokalnih oblasti, saj je tu skrit tudi potencial odpiranja novih delovnih mest in novih izobraževanj za deficitarne poklice. Imajo *zmožnost pritegniti in mobilizirati prostovoljce*, ki so nujni za trdnost kooperativnega modela, saj njihova odsotnost lahko poveča odvisnost od zunanjih (zlasti javnih) sredstev. Po eni strani lahko rečemo, da imajo visoko stopnjo neodvisnosti od javnih organov in avtoritet v artikulaciji oblikovanja lastnih politik in opravljanja dejavnosti, po drugi strani pa smo na primeru zadruga Svetovid videli, da je to dvorezen meč, in da je odvisnost od javnih sredstev in subvencij v tem trenutku z odsotnostjo lastnega kapitala, neizbežna. Na lokalni ravni bi se lahko pasivne oblike socialnih transferjev na ta način nadomestilo z aktivnimi oblikami.

Vsega zadnje omenjenega so se zadevale in v svoj prid izkoristile mnoge države, predvsem pa smo se dotaknili Italije in njihovih socialnih kooperativ ter Kanade in solidarnostnih kooperativ. Vsekakor ne prve in ne druge niso uspele zaradi enkratne subvencije, ampak zaradi sistema, ki je deloval, in deloval je dobro, ker je bil povezan v celoto. Tu ne moremo iti mimo dejstva o lokalnih sporazumih, ki so socialnim kooperativam v Italiji omogočili zadolževanje po zelo nizkih obrestnih merah, mimo davčnih olajšav za donacije ne neprofitnim, temveč ne-za-profitnim organizacijam, mimo rezervnega sklada, ki ni obdavčen, mimo izredno nizkega DDV-ja in oprostitve plačil za nacionalne prispevke. Izredno pomembne so bile tudi in predvsem proaktivne politike naročanja in partnerski odnosi z lokalnimi organi, ki so socialne

kooperative videli in dojemali kot enakovredne partnerje drugim ponudnikom, in pa seveda močan organizacijski model, ki ima dvojno funkcijo – ohranja lokalno povezavo in človeške vire, tržno učinkovitost pa doseže z združenostjo v konzorcije.

Razmišljali smo o precej inovativni stvari, a se zdi, da še vedno preveč uokvirjeni v obstoječe prakse. Če pogledamo nazaj, se zdi, da smo želeli kooperative socialnega varstva starejših postaviti v trenutno obliko storitve oskrbe na domu. Vendar s subvencionirano ceno javnih zavodov in koncesionarjev privatna podjetja slednjim težko konkurirajo in preživijo. Saj se tako, kot pravi ga. Vesel podpira nekonkurenčno okolje in določa ceno. Ena od rešitev bi bile gotovo najemne ali lastniške stanovanjske kooperative po vzoru McClure kooperative in Saskatoonu ali Ambleviev iz Vancouvra. Takšen pristop bi bil vzporeden trendu, da starejši ostanejo v svoji skupnosti, obenem pa oskrbovalci ne bi imeli razpršenega terena in bi lahko bili časovno in predvidevamo, da tudi delovno, bolj učinkoviti.

Če se vrnemo za kratek čas na izvedbo naše raziskave, bi bilo gotovo smiselno to izboljšati tudi tako, da bi nekaj več časa preživeli s sodelujočimi, predvsem z uporabniki oskrbe na domu, da bi se navadili en na drugega, se malo bolj spoznali, raven zaupanja dvignili ter tako dobili morda bolj iskrene odgovore. Lahko pa bi razmišljali bolj proaktivno in bi poleg uporabnikov oskrbe na domu intervjuvali ali pa morda naredili celo fokusno skupino s potencialnimi bodočimi uporabniki storitev kooperativ socialnega varstva starejših, in se pri tem fokusirali na modele stanovanjih, bodisi najemnih bodisi lastniških kooperativ.

Za konec lahko v zvezi z vprašanjem »Ali model kooperativ predstavlja alternativno obliko socialnega varstva starejših?« rečemo, da model kooperativ lahko in tudi predstavlja alternativno obliko socialnega varstva starejših, vendar v Sloveniji v trenutnih pogojih, okoliščinah in politikah ne predstavlja dolgoročne in vzdržne alternative. Pri čemer se moramo zavedati, da bodo določeni problemi v povezavi s staranjem prebivalstva zahtevali hitre rešitve, in bilo bi bolje, da so te systemske, dolgoročne in do najširšega kroga uporabnikov pravične. Menimo, da bi lahko, glede na pozitivne izkušnje iz tujine, začeli počasi, a vztrajno graditi pošten odnos do kooperativ, tudi do kooperativ socialnega varstva starejših. Namreč, za vsakega od nas bo prehitro prišel čas, ko bo tudi zate in zame veljalo:

»Today's caregivers should be tomorrow's care-receivers« (K. Yokota).

9 LITERATURA

- Avsec, Franci, Dare Avsenik, Matija Kovačič in Bogdan Štepec. 1999. *Zadružništvo: temeljno usposabljanje*. Ljubljana: Zadružna zveza Slovenije.
- Avsec, Franci. 1996. Zadružne vrednote, načela in praksa. *Teorija in praksa* 33 (1): 48–63.
- --- 2012. *Zadruga na Slovenskem – kratek sprehod iz zgodovine v sedanjost*. Ljubljana: Zadružna zveza Slovenije.
- Birchall, Johnston. 2003. *Rediscovering the cooperative advantage. Poverty reduction through self-help*. International Labour Organization. Dostopno prek: <http://dspace.stir.ac.uk/bitstream/1893/3242/1/Birchallpoverty%20book%5B1%5D.pdf> (15. oktober 2014).
- --- 2004. *Cooperatives and the Millennium Development Goals*. International Labour Organization. Dostopno prek: http://www.ilo.org/public/english/support/lib/resource/subject/coop/birchallbook_2004.pdf (15. oktober 2014).
- --- 2013a. *The potential of co-operatives during the current recession; theorizing comparative advantage*. *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity* 2 (1): 1–22.
- --- 2013b. *Resilience in a downturn the power of financial co-operatives*. International Labour Organization. Dostopno prek: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/---coop/documents/publication/wcms_207768.pdf (3. avgust 2014).
- Birchall, Johnston in Lou Hammond Ketilson. 2009. *Resilience of the Cooperative Business Model in Times of Crisis*. International Labour Organization. Dostopno prek: <http://www.copac.coop/publications/2009-ilo-coop-resilience.pdf> (11. maj 2013).
- Bland, Jonathan. 2011. *Time to get serious. International lessons for developing public service mutuals*. Co-operatives UK. Dostopno prek: http://www.uk.coop/sites/storage/public/downloads/international_public_service_mutuals.pdf (6. avgust 2014).
- Borzaga, Carlo in Alceste Santuari. 2001. Italy – From traditional co-operatives to innovative social enterprises. V *The Emergence of Social Enterprise*, ur. Carlo Borzaga in Jacques Defourny, 166–181. Routledge: London, New York. Dostopno prek: <https://www.ssc.wisc.edu/~wright/Social%20Economy%20PDFs/THE%20EMERGENCE%20OF%20SOCIAL%20ENTERPRISE/TEOSE-8.pdf> (11. maj 2013).
- Borzaga, Carlo in Giulia Galera. 2012. *Promoting the understanding of cooperatives for a better world*. European Research Institute on Cooperative and Social Enterprises. Dostopno prek: http://ica.coop/sites/default/files/media_items/Report_Venice2012_PRINT.pdf (11. maj 2013).

- Borzaga, Carlo, Riccardo Bodini, Chiara Carini, Sara Depedri, Giulia Galera in Gianluca Salvatori. 2014. *Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises*. Euricse Working Papers, 69 | 14. Dostopno prek: http://www.euricse.eu/sites/euricse.eu/files/db_uploads/documents/1405514708_n2553.pdf (3. maj 2014).
- Carini, Chiara in Ericka Costa. 2013. *Exploring the performance of social cooperatives during the economic crisis: The Italian case*. EMES-SOCENT Conference Selected Papers, no. LG 13–62. Dostopno prek: https://papers.ssrn.com/sol3/Data_Integrity_Notice.cfm?abid=2335302 (9. avgust 2015).
- CIRIEC. 2012. *The Social Economy In The European Union*. Dostopno prek: <http://www.eesc.europa.eu/resources/docs/qe-30-12-790-en-c.pdf> (15. september 2014).
- Colombo, Francesca, Ana Llana-Nozal, Jérôme Mercier, Frits Tjadens. 2011. *Help Wanted? Providing and Paying for Long – Term Care*. OECD Health Policy Studies, OECD Publishing.
- Conaty, Pat. 2014. *Social Co-operatives a Democratic Co-production Agenda for Care Services in the UK*. Co-operatives UK. Dostopno prek: http://www.uk.coop/sites/storage/public/downloads/social_co-operatives_report.pdf (5. julij 2014).
- Črnak-Meglič, Andreja in Tatjana Rakar. 2009. The Role Of The Third Sector In The Slovenian Welfare System. *Teorija in praksa* 46 (3): 237–254.
- Črnak Meglič, Andreja, Janja Drole, Barbara Kobal Tomc, Boris Koprivnikar, Lea Lebar, Mateja Nagode, Andreja Peternelj, Hermina Smole, Anja Šonc in Martin Toth. 2014. *Podpora samostojnemu bivanju v domačem okolju in dolgotrajna oskrba*. Analitsko poročilo projekta AHA.SI. Delovna verzija 1. Dostopno prek: http://www.staranje.si/files/upload/images/aha.si_dolgotrajna_oskrba_porocilo_v1.pdf (4. julij 2015).
- Defourny, Jacques. 2001. Introduction: From third sector to social enterprise. V *The emergence of social enterprise*, ur. Carlo Borzaga in Jacques Defourny, 1-27. Routledge: London, New York. Dostopno prek: <https://www.ssc.wisc.edu/~wright/Social%20Economy%20PDFs/THE%20EMERGENCE%20OF%20SOCIAL%20ENTERPRISE/TEOSE.pdf> (3. julij 2015).
- Defourny, Jacques in Marthe Nyssens. 2012. *Social Cooperatives When Social enterprise meets the cooperative tradition*. ICA International Conference – Promoting the Understanding of Cooperatives for a Better World. Venice, 15.-16. marec 2012. Dostopno prek: <https://orbi.ulg.ac.be/bitstream/2268/147172/1/Paper%20Defourny%20%26%20Nyssens.pdf> (3. julij 2015).

- Direktiva Sveta 2003/72/ES z dne 22. julija 2003 o dopolnitvi statuta evropske zadruga glede udeležbe delavcev. Ur. l. EU L 207/25. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003L0072&from=EN> (11. maj 2013).
- European Commission. 2010. *Study on the implementation of the Regulation 1435/2003 on the Statute for European Cooperative Society (SCE)*. Final Study Executive Summary Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sce_final_study_part_i.pdf (7. oktober 2014).
- --- 2013. *Social economy and social entrepreneurship. Social Europe guide*. Volume 4. Dostopno prek: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=7523> (3. julij 2015).
- --- 2014. *The 2015 Ageing Report. Underlying Assumptions and Projection Methodologies*. Directorate-General for Economic and Financial Affairs, Brussels. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2014/pdf/ee8_en.pdf (15. avgust 2015).
- Evropski Parlament. 2013. *Poročilo o prispevku zadrug k izhodu iz krize (2012/2321(INI))*. Odbor za industrijo, raziskave in energetiko. Dostopno prek: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+REPORT+A7-2013-0222+0+DOC+PDF+V0//SL> (12. maj 2013).
- Ferk, Barbara. 2014. *Projekcija prebivalstva EUROPOP2013*. Urad RS za makroekonomske analize. Razprava o prostorski viziji, 21. oktober 2014. Dostopno prek: http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/prostorski_razvoj/Ferk_projekcije.pdf (20. september 2015).
- Fici, Antonio. 2012. *Cooperative identity and the law*. Euricse Working Paper N. 023 | 12. Dostopno prek: http://www.fearp.usp.br/cooperativismo/_up_arquivo/cooperative_identity_and_the_law.pdf (13. oktober 2014).
- Filipovič Hrast, Maša, Valentina Hlebec, Duška Knežević Hočevar, Majda Černič Istenič, Matic Kavčič, Sabina Jelenc Krašovec, Sonja Kump in Jana Mali. 2014. *Oskrba starejših v skupnosti: dejavnosti, akterji in predstave*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Filipovič Hrast, Maša. 2015. *Importance of community and local social networks for the elderly in Slovenia and the change in time*. Barcelona: ISA Forum of Sociology, 5–8 September.
- Flaker, Vito. 2013. *K taksonomiji (storitev) socialnega varstva*. Delovni dokument verzija 2.1.0. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.

- Galliano, Renato. 2003. *Social Economy Entrepreneurship and Local Development*. Asnm-Eurada. Dostopno prek: <http://www.oecd.org/dataoecd/21/55/17017950.pdf> (5. maj 2014).
- Gamble, W. Rob. 2002. *How to form a co-operative*. Ontario, Ministry of agriculture, food and rural affairs, France. Dostopno prek: <http://www.omafr.gov.on.ca/english/busdev/facts/02-019.pdf> (28. april 2014).
- Girard, Jean-Pierre. 2002. *The solidarity cooperative in Quebec: a new formula in North America*. Centre de recherche sur les innovations sociales en entreprises, syndicat et économie sociale, Université du Québec à Montréal. Dostopno prek: http://www.cicopa.coop/IMG/pdf/Solidarity_Co-op_Qc_JPGirard_2002.pdf (8. oktober 2014).
- Girard, Jean-Pierre in Genevieve Langlois 2009. Solidarity Co-operatives (Quebec, Canada): How Social Enterprises can Combine Social and Economic Goals. V *The Changing Boundaries of Social Enterprises*, ur. Antonella Noya, 229–272.
- Google Zemljevidi. 2015. Dostopno prek: <http://maps.google.com> (8. oktober 2015).
- Gosling, Paul. 2002. *Social co-operatives in Italy: Lessons for the UK*. Social Enterprise Lond. Dostopno prek: <http://socialeconomyaz.org/wp-content/uploads/2011/06/SocialCooperativesInItaly.pdf> (25. maj 2014).
- Harrison, Jeffrey P. 2010. *Essentials of Strategic Planning in Healthcare*. Chicago: Health Administration Press, First Edition.
- Henry, Hagen. 2012a. *Basics and New Features of Cooperative Law – The Case of Public International Cooperative Law and the Harmonisation of Cooperative Laws*. Uniform Law Review, Oxford Journals 17 (1-2): 197–233.
- --- 2012b. *Guidelines for Cooperative Legislation*. Third edition. International Labour Organization. Dostopno prek: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_195533.pdf (25. september 2014).
- Hlebec, Valentina in Jana Mali. 2013. Tipologija razvoja institucionalne oskrbe starejših ljudi v Sloveniji. *Socialno delo* 52 (1): 29–41.
- Hlebec, Valentina, Matic Kavčič in Gabi Ogulin Počrvina. 2013. *Staranje, izziv za izobraževanje in medgeneracijsko sodelovanje*. Učbenik programa za usposabljanje strokovnih delavcev v izobraževanju odraslih. Ljubljana: Zveza ljudskih univerz Slovenije.
- Hlebec, Valentina, Jana Mali in Maša Filipovič Hrast. 2014. Community care for older people in Slovenia. *Anthropological notebooks* 20 (1): 5–20.

- Hlebec, Valentina, Mateja Nagode in Maša Filipovič Hrast. 2014. *Kakovost socialne oskrbe na domu: vrednotenje, podatki in priporočila*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hlebec Valentina in Maša Filipovič Hrast. 2015. Ovrednotenje dostopa do socialne oskrbe na domu z vidika uporabnikov. *Teorija in praksa* 52 (1–2): 48–66.
- Hoyt, Ann. 1996. *And then there were seven: cooperative principles updated. Cooperative Grocer*. Wisconsin University Center for Cooperatives. Dostopno prek: <http://www.uwcc.wisc.edu/staff/hoyt/princart.html> (23. avgust 2014).
- Hren, Marko. 1997. *Sodelovanje, novi val kooperativ in lets*. Ljubljana: Retina. Dostopno prek: <http://www.kudmreza.org/wp/wp-content/uploads/2010/04/Kooperative.pdf> (5. julij 2014).
- Hvalič Touzery, Simona. 2007. »Tukaj smo! Opazite naše delo! Pomagajte nam!« – Raziskava o oskrbi starega človeka v družini. *Kakovostna starost* 10 (2): 4–27.
- International Cooperative Alliance. 2015a. *What is a co-operative?* Dostopno prek: <http://ica.coop/en/what-co-operative> (4. april 2015).
- --- 2015b. *The Alliance*. Dostopno prek: <http://ica.coop/en/international-co-operative-alliance> (4. april 2015).
- --- 2015c. *History of the co-operative movement*. Dostopno prek: <http://ica.coop/en/whats-co-op/history-co-operative-movement> (4. april 2015).
- International Labour Organization. 1966. *Recommendation No. 127 - Recommendation concerning the Role of Co-operatives in the Economic and Social Development of Developing Countries*. Dostopno prek: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312465 (11. maj 2013).
- --- 2001. *Promotion of cooperatives*. Dostopno prek: <http://www.ilo.org/public/english/standards/relm/ilc/ilc89/pdf/rep-v-1.pdf> (15. maj 2013).
- --- 2002. *Recommendation No. R193 - Promotion of Cooperatives Recommendation*. Dostopno prek: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=bNORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312531 (11. maj 2013).
- Kanjuro-Mrčela, Aleksandra. 1999. *Lastništvo in ekonomska demokracija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Kolarič, Zinka, Tatjana Rakar in Anja Kopač Mrak. 2009. Slovenski sistem blaginje v procesu postopnega staranja. V *Starejši ljudje v družbi sprememb*, ur. Valentina Hlebec, 45–75. Maribor: Aristej.
- Lebar, Lea, Nadja Kovač in Mateja Nagode. 2015. *Izvajanje pomoči na domu: Analiza stanja v letu 2014*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Mali, Jana. 2009. Spremembe v institucionalnem varstvu starejših. V *Starejši ljudje v družbi sprememb*, ur. Valentina Hlebec, 95–108. Maribor: Aristej.
- --- 2012. Socialno delo s starimi ljudmi in nova socialna zakonodaja. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 39 (250): 128–137.
- Mandič, Srna in Maša Filipovič Hrast. 2011. Blaginja v starajoči se družbi: Analitična izhodišča. V *Blaginja pod pritiski demografskih sprememb*, ur. Srna Mandič in Maša Filipovič Hrast, 7–27. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- McLeod, Andrew. 2006. *Types of Cooperatives*. Northwest Cooperative Development Center. Dostopno prek: http://cets.coop/moodle/pluginfile.php/75/mod_folder/content/0/Types%20of%20Co-operative.pdf?forcedownload=1 (5. september 2014).
- Mesec, Blaž. 1998. *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. 2006. *Strategija varstva starejših do leta 2010. Solidarnost, sožitje in kakovostno staranje prebivalstva*. Dostopno prek: http://www.z.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/strategija-SI-starejsi.Pdf (9. februar 2014).
- --- 2010a. *Predlog zakona o dolgotrajni oskrbi in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/ZDOZDO_uvod__cleni_in_obrazlozitev_-_1_2.03.2010.pdf (9. februar 2014).
- --- 2010b. *Evropsko leto boja proti revščini in socialni izključenosti. Sodelovanje z nevladnimi organizacijam*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/nvo_www.pdf (9. februar 2014).
- --- 2013. *Izhodišča za pripravo Predloga zakona o dolgotrajni oskrbi, osebni asistenci in zavarovanju za dolgotrajno oskrbo*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/word/sociala/dolgotrajna_oskrba_izhodišca_www_260913.doc (26. avgust 2015).

- --- 2015. *Sodelovanje z nevladnimi organizacijami*. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/si/delovna_podrocja/sociala/programi_socialnega_varstva/sociala_nvo/ (26. maj 2015).
- Nagode, Mateja. 2009. Organizirana pomoč za stare ljudi, ki živijo na domu: pomoč na domu in varovanje na daljavo. V *Starejši ljudje v družbi sprememb*, ur. Valentina Hlebec, 125–138. Maribor: Aristej.
- Nagode, Mateja in Valentina Hlebec. 2013. Socialna oskrba z vidika socialnih oskrbovalk. *Socialno delo* 52 (1): 15–27.
- Nagode, Mateja, Eva Zver, Stane Marn, Anita Jacovič in Davor Dominkuš. 2014. *Dolgotrajna oskrba - uporaba mednarodne definicije v Sloveniji*. Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Delovni zvezek št. 2/2014, let. XXIII. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/dz/2014/DZ_02_14.pdf (4. maj 2015).
- Nilsson Motevasel, Ingrid. 2006. Senior Housing in Sweden—A Question of Class Differences and Collective Aging: An Interview Study in Rental Apartments and Housing Cooperatives. *Journal of Housing for the Elderly* 20 (3): 77-93.
- Obrtna zbornica Slovenije. 2011. *Zgodovinski pregled obrtnega zadruženstva v Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.ozs.si/Portals/0/Media/Dokumenti/OZS/Sekcije%20in%20odbori/Iris/Zadruga/Zgodovinski%20pregled%20obrnega%20zadruženstva%20v%20Sloveniji.pdf> (23. julij 2014).
- OECD. 2010. *Izboljšanje socialne vključenosti na lokalni ravni preko socialne ekonomije*: Poročilo za Slovenijo. Dostopno prek: http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/seminar_soc_podjet_oecd_porocilo.pdf (18. julij 2015).
- Oka, Masato. 2002. A Consumer Cooperative Association. Specializing in Services for the Elderly. *Journal of Aging and Social Policy* 14 (3/4): 211-231.
- Pestoff, Victor. 2005. *Democratizing the Welfare State - Revisiting the Third Sector and State in Democratic and Welfare Theory*. Dostopno prek: <http://web.iaincirebon.ac.id/ebook/moon/StateNations/VPWfStDem05.pdf> (24. april 2015).
- Pravilnik o standardih in normativih socialnovarstvenih storitev Ur. l. RS, št. 45/2010. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV10060#> (25. avgust 2015).

- Rafaelič, Andreja in Mateja Nagode. 2012. Uvajanje dolgotrajne *oskrbe*. *Časopis za kritiko znanosti* 39 (250): 47–61.
- Rakar, Tatjana, Tomaž Deželan, Senka Vrbica, Zinka Kolarič, Andreja Črnak-Meglič in Mateja Nagode. 2011. *Civilna družba v Sloveniji*. Ministrstvo za javno upravo. Dostopno prek: http://www.dezelan.si/wp-content/uploads/2012/03/Civilna_druzba_v_Sloveniji_SLO.pdf (5. maj 2015).
- Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2013–2020 (ReNPSV13–20). Ur. l. RS. 39/2013. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=NACP68#> (4. julij 2015).
- Restakis, John in Ondrej Filip. 2008. *Enabling Policy for Health and Social Co-ops in BC*. B.C. - Alberta Social Economy Research Alliance. Dostopno prek: <http://www.bcca.coop/sites/bcca.coop/files/Enabling%20Policy%20for%20Health%20and%20Social%20Coops.pdf> (3. september 2014).
- Restakis, John. 2003. *Social Co-ops and Social Care: An Emerging Role for Civil Society*. British Columbia Co-operative Association. Dostopno prek: http://www.uvic.ca/research/centres/cccbe/assets/docs/research/Restakis_SocialCare.pdf (21. april 2013).
- --- 2009. *Co-op Elder Care in Canada: A Call to Action*. British Columbia Institute for Co-operative Studies ~ Occassional Paper Series 3(4): 1-39. Dostopno prek: http://www.uvic.ca/research/centres/cccbe/assets/docs/publications/practitioner/Restakis_CoopElderCare.pdf (21. april 2013).
- --- 2011. *The Co-operative City. Social and economic tools for sustainability*. British Columbia Co-operative Association. Dostopno prek: http://www.bcca.coop/sites/bcca.coop/files/The_Co-operative_City_June_11.pdf (21. april 2013).
- Roelants, Bruno, Diana Dovgan, Hyungsik Eum in Elisa Terrasi. 2012. *The Resilience of the Cooperative Model. The European Confederation of cooperatives and worker-owned enterprises active in industry and services*. Dostopno prek: http://www.cecop.coop/IMG/pdf/report_cecop_2012_en_web.pdf (13. marec 2014).
- Roelants, Bruno. 2013. *Cooperative Growth for the 21st century*. International Co-operative Alliance. Dostopno prek: <http://ica.coop/sites/default/files/attachments/Cooperative%20Growth%20for%20the%2021st%20century.pdf> (4. avgust 2014).

- Rothschild, Joyce. 2009. Workers' Cooperatives and Social Enterprise. A Forgotten Route to Social Equity and Democracy. *American Behavioral Scientist* 52 (7): 1023-1041.
- Sanchez Bajo, Claudia in Bruno Roelants. 2015. *Kapital in past zadolževanja. Zadružništvo kot alternativa*. Ljubljana: Založba Modrian.
- Shaffer, Jack. 1999. **Historical Dictionary of the Cooperative Movement**. Scarecrow Press, Lanham, Md., London. Google Books.
- Skupnosti socialnih zavodov Slovenije. 2015a. *Splošno o domovih in posebnih zavodih*. Dostopno prek: <http://www.ssz-slo.si/splosno-o-domovih-in-posebnih-zavodih> (5. maj oktober 2015).
- --- 2015b. *Pregled prošenj in prostih mest v domovih za starejše in posebnih socialno varstvenih zavodih*. Dostopno prek: <https://servis.ssz-slo.si/Porocilo.pdf> (5. oktober 2015).
- --- 2015c. *Pokritost potreb domsko varstvo starejših*. Dostopno prek: <http://www.ssz-slo.si/Media/Default/Page/Pregled%20kapacitet/POKRITOST%20RS%20%2022.5.2015%20-%20korigirano%20za%20dele%C5%BE%20starih%20pod%2065%20let.pdf> (5. maj 2015).
- Slapnik, Tadej. 2010. Pojem in razvoj socialnega podjetništva. V *Strokovno tematska konferenca socialno podjetništvo - izzivi in perspektive*, ur. Goran Milošević, Zdenka Kovač in Bojan Radej, 14–21. Murska Sobota: Pribinovina
- Smith, Stirling. 2004. *Promoting cooperatives - A guide to ILO Recommendation 193*. International labour organization. Dostopno prek: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/@coop/documents/instructionalmaterial/wcms_160221.pdf (19. november 2013).
- Smolej Jež, Simona, Lea Lebar in Barbara Kobal Tomc. 2015. *Potencial nevladnih organizacij v okviru deinstitucionalizacije skrbi za starejše*. Ljubljana: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Staber, Udo. 1993. Worker Cooperatives and the Business Cycle: Are Cooperatives the Answer to Unemployment? *The american journal of economics and sociology* 52 (2): 129–143.
- Statistični urad Republike Slovenije. 2009. Prebivalstvo Slovenije danes in jutri, 2008–2060 Projekcije prebivalstva EUROPOP2008 za Slovenijo. Dostopno prek: <https://www.stat.si/doc/pub/prebivalstvo2009.pdf> (8. maj 2014).

- --- 2014a. Rojeni, Slovenija, 2014. Dostopno prek: <http://www.stat.si/statweb/prikazinovico?id=5284&idp=17&headerbar=15> (6. maj 2015).
- --- 2014b. Umrli, Slovenija, 2014. Dostopno prek: <http://www.stat.si/StatWeb/prikazinovico?id=523&idp=17&headerbar=15> (6. maj 2015).
- --- 2015a. Prebivalstvena piramida Slovenije od 1971 do 2080. Dostopno prek: <http://www.stat.si/PopPiramida/Piramida2.asp> (6. maj 2015).
- --- 2015b. Podatkovni portal SI-STAT. Dostopno prek: <http://www.pxweb.stat.si> (6. maj 2015).
- Šircelj, Milivoja. 2009. Staranje prebivalstva v Sloveniji. V *Starejši ljudje v družbi sprememb*, ur. Valentina Hlebec, 15–45. Maribor: Aristej.
- The International Organisation of Industrial, Artisanal and Service Producers' Cooperatives. 2013. *Promoting cooperatives and the Social Economy in Greece*. Dostopno prek: www.cicopa.coop/IMG/pdf/Promoting_cooperatives_and_the_social_economy_in_Greece_Sep_2013.pdf (25. junij 2014).
- --- 2014. *Cooperatives as builders of sustainable development*. Dostopno prek: www.cicopa.coop/IMG/pdf/cooperatives_as_builders_of_sustainable_development_en_cicopaweb.pdf (25. junij 2014).
- Thomas, Antonio. 2004. The Rise of Social Cooperatives in Italy. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 15 (3): 243–263.
- Trbanc, Martina, Andreja Črnak Meglič, Polona Dremelj, Simona Smolej Jež, Tamara Narat, Nadja Kovač in Barbara Kobal Tomc. 2015. *Socialni položaj v Sloveniji 2013–2014*. Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo, Ljubljana.
- United Nations. 2013. *Background paper on cooperatives*. Dostopno prek: <http://www.un.org/esa/socdev/social/cooperatives/documents/survey/background.pdf> (26. avgust 2013).
- Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. 2014. *Izdatki za dolgotrajno oskrbo. Kazalniki razvoja Slovenije*. Poročilo o razvoju 2014: 174–175. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2014/IV/4_9.pdf (26. avgust 2015).
- Uredba sveta (ES) št. 1435/2003 z dne 22. julija 2003 o statutu evropske zadruga (SCE). Ur. l. EU L 207/1. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32003R1435&from=EN> (11. maj 2013).

- Vanek, Wilda M. 2001. *Italian Social Cooperatives*. Dostopno prek: <http://www.geo.coop/archives/vanek.htm> (6. maj 2015).
- Vesel, Jadranka. 2010. Socialna ekonomija kot alternativa. V *Strokovno tematska konferenca socialno podjetništvo - izzivi in perspektive*, ur. Goran Milošević, Zdenka Kovač in Bojan Radej, 22–34. Murska Sobota: Pribinovina.
- Vieta, Marcelo. 2010. The New Cooperativism. *Journal of Radical Theory, Culture, and Action* 4 (1): 1–11.
- Whitman, R. John. 2011. Types of Cooperative. Babson-Equal Exchange Cooperative Curriculum. Dostopno prek: <http://cooperative-curriculum.wikispaces.com/file/view/Types+of+Cooperatives-Whitman.pdf> (6. maj 2015).
- Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (ZPIZ-2). Ur. l. RS 96/12. Dostopno prek: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6280> (20. avgust 2015).
- Zakon o socialnem podjetništvu (ZsocP). Ur. l. RS 20/11. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6175> (20. avgust 2015).
- Zakon o socialnem varstvu (ZSV). Ur. l. RS 3/2007. Dostopno prek: <http://www.Pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO869> (20. avgust 2015).
- Zakon o socialno varstvenih prejemkih (ZSVarPre). Ur. l. RS 61/10. Dostopno prek: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5609> (20. avgust 2015).
- Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (ZSDP-1). Ur. l. RS 26/14. Dostopno prek: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6688> (20. avgust 2015).
- Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUPJS). Ur. l. RS. 62/10. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4780> (20. avgust 2015).
- Zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ). Ur. l. RS 72/06. Dostopno prek: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO213> (20. avgust 2015).
- Zeuli, Kimberly in Robert Cropp. 2004. *Cooperatives: Principles and practices in the 21st century*. University of Wisconsin. Dostopno prek: <http://learningstore.uwex.edu/Assets/pdfs/A1457.pdf> (13. oktober 2014).
- Zidar, Romana in Liljana Rihter. 2010. Vključevanje ranljivih skupin v programe socialnega podjetništva s perspektive socialnega dela. V *Strokovno tematska konferenca*

socialno podjetništvo - izzivi in perspektive, ur. Goran Milošević, Zdenka Kovač in Bojan Radej, 66– 85. Murska Sobota: Pribinovina.

- Zimbelman, Karen. 2007. Orientation to Co-ops and to Wheatsville Co-op for Co-op Employees. National Cooperative Grocers Association. Dostopno prek: <http://community-wealth.org/content/orientation-co-ops-and-wheatsville-co-op-co-op-employees> (24. avgust 2014).
- Žerjav, Primož. 2014. Temeljne značilnosti zadruga po Zakonu o zadrugah. V *Pravni okvir za zadruga v Sloveniji in EU*. Dostopno prek: <http://zses.si/wp-content/uploads/2014/07/Temeljne-znacilnosti-zadruga-po-Zakonu-o-zadrugah.pdf> (29. september 2015).

PRILOGI

Priloga A: Vprašalniki

Zavod za oskrbo na domu ZOD-LJ	
1	Program socialnega varstva 13-20 predvideva povečanje ciljne populacije starejših od 65 let za pomoč na domu iz 1,6% na 3,5% (iz cca 6000 na 14000). Kakšen je ta trenutno ta % v MOL, kakšni so plani in ukrepi za približanje % v programu do leta 2020, in kakšni za naprej?
2	Če se ne motim imate približno 140 zaposlenih. Ali to število zaposlenih zadošča glede na število vaših uporabnikov? Kakšne profile tvorijo vaši zaposleni?
3	Katere so največje težave ali slabe izkušnje s katerimi se srečujejo vaši zaposleni? In kaj je zaposlenim pri njihovem delu najbolj všeč? O katerih izkušnjah govorijo kot o najboljših?
4	Leta 2014 ste v svoje delo vključili tudi prostovoljce. Kako deluje partnerstvo med prostovoljci in zaposlenimi? Kako so s prostovoljci zadovoljni uporabniki? Ali uporabniki na prostovoljce gledajo drugače kot na zaposlene?
5	Kako bi rekli, da so vaši zaposleni zadovoljni z osebnim dohodkom, ki ga prejemajo? Ali so upravičeni do kakšnih ugodnosti npr. uporabo službenega telefona, službenega avta, morda stanovanjskih ali počitniških kapacitet? So upravičeni do kakršnikoli drugih ugodnosti?
6	Kako ocenjujete usposobljenost vaših delavcev pri delu, ki ga opravljajo? Ali se za njihovo delo še kaj dodatno usposablja in izobražujejo? Kako pomembna se vam na splošno zdijo izobraževanja za zaposlene? Menite, da bi bilo potrebno dodatno izobraževati tako zaposlene, kot tudi splošno zainteresirano javnost o staranju prebivalstva in o delu vašega zavoda in podobnih ustanov?
7	Ker se v mag. nalogi ukvarjamo s kooperativami za varstvo in skrb starejših, me zanima če poznate kakšen takšen ali podoben primer? V nalogi se nanašamo tudi na socialne kooperative v Italiji, katerim uspeh je pripisati <i>nižjim obdavčitvam, proaktivni politiki naročanja in statusu prednostnih ponudnikov v javnih naročilih</i>, me zanima ali bi vas zavod kakšnega takšnega ponudnika praktično istih storitev videl kot konkurenta, komplementarni model ali kot nekakšen pluralističen pristop?

Uporabniki oskrbe na domu	
1.	V Sloveniji in v Ljubljani je na voljo kar nekaj oblik storitev socialnega varstva za starejše prebivalstvo. Zakaj oz. kako to, da ste se odločili, da uporabljate storitev pomoč na domu?
2.	Koliko časa ste uporabnik oskrbe na domu? Kaj bi pri tej vrsti oskrbe izpostavil kot najboljšo stvar, izkušnjo? In kaj bi izpostavili kot najmanj prijetno izkušnjo?
3.	Kako ste si zamišljali pomoč na domu predno ste jo začeli uporabljati? Je prišlo morda do kakšnih razlik med pričakovanim in dejanskim stanjem? Imate zato morda kakšen predlog za izboljšavo? Si želite kaj popraviti ali spremeniti? Ali preko oskrbe na domu prihaja k vam tudi kakšen prostovoljec?
4.	Kako pogosto uporabljate storitev oskrbe na domu? Se vam zdi, da je to dovolj pogosto? Bi rekli, da prejimate zadostno število ur pomoči na domu, da zadostite vašim potrebam?
5.	Vam poleg socialne oskrbovalke morda še kdo drug pomaga pri različnih opravilih npr. nakupovanje, prevoz, organiziranje obiskov, pranje in likanje, čiščenje stanovanja ipd.? Ali poleg pomoči na domu koristite še kakšno drugo storitev npr. patronažno varstvo, SOS dom, dnevni center, dostava kosil, prevoz ipd.?
6.	Se vam cena zdi primerna za storitev, ki jo dobite? Če plačilo in omejitev tedenskega števila ur nebi bilo vprašanje ali bi koristili več pomoč ali enako?
7.	Verjetno se še iz starega sistema spomnite združništva, izraz oziroma termin, ki se je uporabljal bolj kot ne za kmetijstvo. Kaj pa menite o ideji, da bi obstajala zadruga, ki bi nudila podobne storitve, kot jih prejimate pri pomoči na domu? (Enostavno razložim model) in prosim za komentar kaj si misli o njem in ali bi se videl kot član te zadruga? In ali bi morda tudi on kakšno svojo storitev ponudil drugim uporabnikom?
8.	Peto izmed temeljnih načel kooperativnega delovanja je izobraževanje, usposabljanje in informiranje. Kako in katere svoje veščine in znanja bi vklopil v model, ki mu/ji ga predstavim? Bi vam dodatno izobraževanje (o najrazličnejših stvareh) predstavljalo kakšen problem? Bi bili pripravljeni svoje znanje o zadrugi in njenem delovanju in uporabi deliti tudi z drugimi?
9.	V zadrugah imajo člani demokratični nadzor, kar pomeni en član en glas. Če bi bili član zadruga, bi se vam zdelo naporno soodločati pri pomembnih odločitvah, ali bi vam bilo to pomembno in bi z veseljem opravljali to delo?
10.	Menite, da bi bil ta model za starejše lahko zaživel? Bolj ali manj demokratičen in pravičen od katerega od sedanjih?

Zadruga SVETOVID	
1.	Zakaj ste se odločili za podjetje, ki nudi oskrbo in storitve ravno starejšim?
2.	Zakaj zadruga (zakaj z.b.o.) in socialno podjetje? Zakaj ne tipični d.o.o., d.n.o. ali sp.?
3.	Če se ne motim ste registrirani od 15.05.2014. Za ustanovitev zadruga morajo biti prisotni vsaj trije ustanovitelji. Koliko je vas ustanoviteljev? Kako je vaša zadruga strukturirana (organizacijsko), torej katere organe zadruga imate? Kakšna so vaša zadružna pravila? Se ravnete tudi po splošnih zadružnih načelih: in če, kako ravnanje po posameznem načelu izgleda v realnosti? - prostovoljno in odprto članstvo; (ste člani zaposleni ali uporabniki, morda oboji ali dodatno še kdo morda, donatorji?) - Demokratično člansko upravljanje; (kako izgleda vaš sistem odločanja en član – en glas?) - Gospodarska udeležba članov; (Ste morda kako posebno dogovorjeni glede delitve presežkov, če so ali bi kdaj bili?) - avtonomija in neodvisnost; (povezava z Javnimi Deli) - Izobraževanje, usposabljanje in obveščanje; - Sodelovanje med zadrugami; ali obstaja kakšno sodelovanje z ostalimi zadrugami? Npr. kmetijskimi- za oskrbo vaših uporabnikov npr z domačo zelenjavo?) - Skrb za skupnost (Morda na kakšen način dodatno prispevate k skupnosti?)
4.	Kako je v poslovnem smislu potekalo od 0te točke, torej od začetka pa do danes torej: ideja – realizacija – posel?
5.	Ste se soočali s kakšnimi problemi v podjetniškem smislu ? Npr. registracija zadruga, ali registracija so.p.?
6.	Je kakšna stvar, pri kateri na drugi strani pričakovali kakšne zaplete, pa se je presenetljivo hitro in enostavno rešila?
7.	Koliko vas je v podjetju zaposlenih in na kakšen način? Če ni skrivnost – kakšne so okvirne plače zaposlenih?
8.	Iz kje oz. na kakšen način se financirate? Kakšen je plan za v prihodnje?
9.	Na kakšen način pridobivate stranke, v tem primeru uporabnike? Imate morda kakšen javno-zasebni partnerski dogovor z občino? Je vprašanje možnosti pridobitve koncesije?
10.	Koliko uporabnikov imate trenutno? Kakšne storitve nudite? Kakšna je cena teh storitev? Kdo določa cene teh storitev? Ali ceno v 100% plač uporabnik?
11.	Povprečna cena ure oskrbe na domu je bila v letu 2014 okoli 17€. Npr v Lj v 80% krije MOL, uporabnik plača cca 3,50. Glede na storitve, ki jih izvajate, vključno z njihovim obsegom, menite, da je cena primerna? Je vaša za uporabnike bolj ugodna?
12.	Kakšen bi bil vaš predlog, da bi na kakšen način uporabniku omogočili cenovno dostopne storitve, 'pošteno' plačati zaposlene, in obenem delati s +0?
13.	Kaj kot relativno novi podjetnik pričakujete od države?
14.	Kaj bi svetovali, oz. kakšne nasvet bi dali človeku, ki se je ali se še odloča, da bo ustanovil zadrugo za skrb in varstvo starejših?

JADRANKA VESEL - RISE Inštitut

1	V socialni ekonomiji je v EU-27 zaposlenih 6,7% delovno aktivnega prebivalstva, v SLO je ta % pod 1%. Zakaj mislite, da je temu tako, kakšni so oz. bi morali biti ukrepi države na tem področju, da se ta odstotek zviša? V katerih organizacijah socialne ekonomije vidite največji potencial in zakaj?
2	Imate ogromno izkušenj s področja kooperativ. Ali lahko ocenite kakšen tip ali kakšne velikosti kooperative so najbolj odporne, vzdržljive? Ali pa je pri tem morda bolj pomembno kaj drugega in ne velikost? Morda organizacija, struktura? Glede na to, da govorimo o kooperativah soc. varstva starejših, koliko velika kooperativa bi bila na tem mestu najbolj operacionalna? Katere profile zaposlenih bi morala vključevati?
3	Velik del kooperativ predstavljajo prostovoljci. Vemo, da je % npr. v Italiji omejen na 50%, večina vsaj socialnih kooperativ ima ta odstotek na 30%. Kako ocenjujete njihov del pri uspešnosti kooperativ? Ali so nujen del, ali bi lahko posamezna kooperativa preživela tudi brez prostovoljcev?
4	Večina raziskav v kooperativah (npr. Baranowski)-predvsem v socialnih- kaže na to, da so zaposleni z delom, odnosi zelo zadovoljni, medtem ko se na področju osebnega dohodka kaže se nezadovoljstvo. Kako oz. na kakšen način preseči neoliberalno logiko današnjega kapitalizma in razmišljati kako istočasno doseči dvig plače zaposlenim, obenem pa glede na socialne stiske ljudi ne podražiti storitev?
5	Peto izmed temeljnih načel kooperativnega delovanja je izobraževanje, usposabljanje in informiranje. Kako pomembno se vam zdijo izobraževanja za člane kooperativ na posameznem področju in kako pomembna so informiranja splošne javnosti o delovanju kooperativ? Kdo bi lahko naloge krovnega izobraževanja na temo kooperativizma izvajal že danes, če sploh kdo? In če ne iz katere točke začeti in na kakšen način?
6	Ker se v osnovi nanašamo na italijanske socialne kooperative, katerim uspeh je pripisati nižjim obdavčitvam, proaktivni politiki naročanja in statusu prednostnih ponudnikov v javnih naročilih, etc. Bi vas vprašala glede na današnje stanje, iz kje lahko skladno s stanjem s Slovensko zakonodajo v tem trenutju štartamo z našo kooperativo, ki bi nudila varstvo in skrb za starejše?
7	Del kooperativ v Sloveniji predstavlja Zakon o zadrugah, del pa Zakon o socialnem podjetništvu. Ali menite, da je ZSocP iz leta 2012 dosegel svoj namen, kakšne so bistvene prednosti in seveda slabosti njegovega sprejetja in veljave? Ali menite, da so tip A in tip B socialnih podjetji preko zakona enakovredno obravnavana?
8	Bi izpostavili kakšno pomanjkljivost Zakona o Zadrugah? Kako komentirate, da socialno ekonomijo predstavljajo tudi in predvsem kooperative in paradoks ki izhaja iz tega da pa so prav te nemalokrat zaradi svoje komercialne usmerjenosti izključene, na drugi strani pa merila vključujejo tudi organizacije kot npr. delniške družbe? Na kakšen način bi bilo potrebno to popraviti ali re-definirati?

Priloga B: Prepisi

Transkript: Intervju z Zavodom za oskrbo na domu Ljubljana

K: Sem študentka fakultete za družbene vede na področju kadrovskega managementa in pišem magistrsko nalogo na temo kooperativ socialnega varstva starejših. Kar sva se zdajle z direktorico pogovarjali je, razmišljam, če bi se lahko kakšni modeli, predvsem iz Italijanskih socialnih kooperativ preslikali v Sloveniji na socialno varstvo starejših. Evropska unija je pred tremi leti 2012 razglasila Evropsko leto kooperativ. Razmišljam v smeri, da bi se torej kooperative socialnega varstva za starejše postavile v bok javnim in zasebnim storitvam, kot nekako tretja os – to bi bilo pa družbeno.

ZOD: Jaz vam lahko o javnem govorim, potem boste nekega zasebnika vprašali in potem boste pa pisali še o tem kar tujina družbeno noter nosi. V redu.

K: Glede na strategijo staranja prebivalstva 2013/2020. Vemo, da je odstotek oskrbe na domu okvirno na 1,5% in da se pričakuje 3,5% in kako si dejansko Zavod za oskrbo na domu zamišlja ali planira ta odstotek povečat, kje vidite potencial oziroma bodisi glede na uporabnikove potrebe bodisi na zaposlitveni kader.

G: Jaz vam lahko povem samo tako: deficitarno je... kadra ni. To je problem v osnovi. Drugače pa smo mi financirani s strani Mestne občine Ljubljana in na podlagi Zakona o socialnem varstvu je lokalna skupnost dolžna organizirati in sofinancirati izvajanje storitve. Mi smo pa plačani na podlagi cene in ur, ki jih opravimo. Cena je seveda ekonomska, uporabnik plača pa en delež, ostalo pokrije pa mestna občina Ljubljana. Znotraj tega moramo pa v okviru zakonodaje, ki določa kako moramo zaposlovati, kateri kader lahko izvaja določeno storitev. Gre se pa zato, kakšna kadrovska struktura mora biti, kar je v Zakonu o socialnem varstvu in v Pravilniku o standardih in normativih, ki govori kdo lahko izvaja storitev. S financerjem se pogajaš, koliko ur boš pravzaprav opravljal. Pri nas je na ta način. Drugje je pa drugače. V drugih občinah je pa drugače: imajo pa plačo kolikor je zaposlenih in po dejanskih stroških. Mi imamo pa: koliko ur učinkovitih opravimo pri uporabniku in je to osnovna pogodba.

K: In se je ta sistem izkazal za boljšega?

ZOD: Z direktorico bova rekle, da če mi ure opravimo lahko v redu funkcioniramo finančno, drugače pa tisti, ki imajo po stroških dejanskih pa mirno. Midve se morava kar zelo boriti s kolegicami, da opravimo ure. Bom rekla tako: bolj racionalno in ekonomsko seveda s strani občine, oni zahtevajo kvoto ur in pa število uporabnikov, ki jih moramo opraviti. Čim večje število uporabnikov, večje število ur naredimo, bolj bomo plačani. Drugje v drugih občinah imate pa tudi pogodbe, ki jih sklenejo glede na to kakšen je strošek. Koliko imajo zaposlenih toliko jim to poravnajo. Mi imamo pa: toliko in toliko mora biti, je tudi določeno v pogodbi kot tudi v Pravilniku o standardih in normativih, da mora ena socialna oskrbovalka mora opraviti 105 ur kot nam občina dovoli, pravilnik govori pa 110. Lahko so odstopanja, ker ugotavljamo, da 110 ur je nemogoče opraviti, učinkovitih ur v rednem delovnem času pa tudi odvisno kakšen teren imaš. Če imaš blokovsko naselje, ali imaš peš teren ali greš z avtom ali s kolesom ali imaš izven, bom rekla - Ljubljana je velika, Sostro ima tudi dolge relacije. Če pa si ti v urbanem naselju lahko več ur opraviš.

K: Razumljivo. Kakšni so profili zaposlenih oziroma glede na Ljubljano, ki se mi zdi, da ima zelo dobro organiziran ta sistem, kako je...

ZOD: Ravno zaradi tega, da smo najbolj racionalni mora vodja, koordinator, ki razporeja te delavke... mi imamo 4 organizacijske enote, se pravi bo bivših občin Ljubljane: Bežigrad, Šiška in tako naprej in v okviru te organizacijske enote imajo potem še razdeljene terene, da je čim bolj racionalno in čim bolj ekonomično med sabo, da gre od enega do drugega uporabnika lahko izvajalka. Seveda je pa tudi to, da jo en uporabnik na enem terenu, ki je oddaljen rabi lahko tudi trikrat v dnevu pa izvajalka v tistem okolišu slučajno nima nobenega uporabnika ali pa da hoče tudi imeti uporabnik samo eno izvajalko, kar

spet ne gre. Zato mora biti organizacijska struktura zelo racionalna, da lahko v okviru delovnega časa čim več naredi in da je čim manj mrtvega hoda.

K: Saj točno to je ta logistična organiziranost in predvsem se mi zdi, da pomeni problem v oddaljenih enotah pa predvsem pri uporabnikih, ki recimo večkrat rabijo oskrbo.

ZOD: Ja, pa potem tudi sobote in nedelje, če so... tudi mi delamo vse dni v letu, ker nekateri ne. Pa tudi pomeni, da če je kadrovska zasedenost, rabiš več ljudi. Ta dejavnost je, bom rekla, glede na to, da se opravlja na terenu, sodelavke kar velik izostanejo, ker je veliko bolezni.

K: Kaj so recimo tiste najboljše stvari takšnega poklica, ravno zaradi tega, kakšne so pa slabosti?

ZOD: Dobro je to, da približamo uporabniku njegovo domače okolje, da ostaja doma. Najbolj prijazno je, da se uporabnik lahko odloči, ali bo ostal doma ali bo šel pa na institucijo. In če z našo podporo lahko ostane doma in ima socialno mrežo doma, v domačem okolju potem je to neka višja kvaliteta. Zaposlitve so tukaj. Je tudi dobro se zaposliti, ker je vedno več potreb glede na starost. Ja, so tudi zaposlitve tukaj, problem se kaže glede kadra. Deficitaren poklic je to... ne dobimo kadra.

K: Ko razmišljam je to največji paradoks. Takšnih in drugačnih kadrov zelo primanjkuje, na drugi strani pa toliko nezaposlenih.

ZOD: Za to je treba imeti znanje, s to populacijo ne mora vsak delati, moraš biti tudi ustrezno usposobljen, ljudje si predstavljajo, da je to laično, da malo bereš in čitaš knjigico in ga malo spremljaš okoli bloka na en sprehod, ampak to ni to! To je pomoč pri osebni osnovni higieni in tega ne more opravljati vsak. Pravilnik o standardih in normativih določa, odreja, da mora biti to nacionalno poklicna kvalifikacija - profesionalni oskrbovalec. Ali pa bolničar negovalec. Ta izobrazba mora biti, da nekdo lahko opravlja te storitve.

K: Verjetno so pa še kakšni drugi profil, vključeni v vaše storitve. Kakšni socialne delavce, psihologe.

ZOD: Tisto je pa naprej. Za neposredno oskrbo pri pomoči na domu direktno pri uporabniku je socialni oskrbovalec, z nacionalno poklicno kvalifikacijo in bolničar negovalec. Vodi jih pa strokovni delavec, to je pa socialni delavec, lahko je sociolog, lahko je andragog, lahko je psiholog, ampak pri nas imamo zaposlene socialne delavce, ki vodijo, organizirajo te storitve. Se pravi... midve sva rekli, da imamo organizacijske enote, v okviru organizacijske enote je okoli 30 socialnih oskrbovalk, ki hodijo okoli, vodja pa jih koordinira.

K: Razumem, ja. Zdaj v bistvu omenile sva dobre stvari – da se približa uporabniku, kaj pa slabe?

ZOD: Slabe stvari so pa recimo bom rekla v smislu, da je to gledano z vidika zaposlitve zaposlenega, ki je terensko delo. Eni imajo radi terensko delo pa sploh ne vem, če je to slabo. Drugo so vremenske neprilike, bolezni je kar nekaj, kratkotrajne, ker to je težek poklic, ker so fizično naporni, sam morajo uporabnika premeščati s postelje na invalidski voziček in obratno. Pogoji dela včasih niso najbolj optimalni. Tako da s pravilno tehniko se da reševati stvari, ampak imamo tudi kar nekaj invalidskih... se kar pozna, da je to težek poklic. Sploh pa ker je šel – ta poklic iz javnih del, kar pomeni, da je veliko starejših delavk prišlo, tako težje zaposljivih, v ta poklic. To so začetki. In tudi niso prihajali z ustrezno izobrazbo, takrat je bilo kdor je imel interes, željo, ljubiteljsko... se je vse jemalo. Kdor je samo nakazal, da bi rad to delal. Danes pa je to pri nas, da se pohvalim, smo vse usposobili, so vsi usposobljeni ustrezno pa vendarle zgodovina kaže, da ker je bil ta manko je bilo veliko več bolezni. veliko več je invalidskih.

K: Kaj bi pa rekli, kaj je tista glavna stvar zaradi katere se uporabnik odloči za oskrbo na domu in ne za kakšno drugo obliko. Recimo dnevno varstvenega centra ali celo institucionalne opore?

ZOD: To so njegove osebne... mi pridemo... Imate teh ponudnikov na domačem okolju več, zdaj v dnevnem centru delajo čisto druge aktivnosti kot jih delamo mi. Mi delamo... mi smo njihove roke in noge, v tem smislu. Mi ga uredimo, da lahko gre in v dnevni center. Mi ga moramo zjutraj urediti, mu zajtrk dati, da ga potem nekdo odpelje v dnevni center. V dnevnem centru ga ne uredijo, oni... Potem priprave na spanje, kosilo, in tako naprej. Naše storitve poznate katere so? Zakon nam omogoča, da smo

pri uporabniku lahko do 20 ur čez teden. Se pravi eni rabijo enkrat tedensko, eni rabijo dvakrat na dan, to je po potrebah.

K: Pa opazate recimo, da glede na število zaposlenih, ki jih imate in pa število uporabnikov, ki določene storitve potrebujejo, da je dovolj ustreznih zaposlenih, da lahko temu zadostijo?

ZOD: Vedno je premalo, že zaradi bolniških staležev, ampak je pa tudi tako: če bi pa vsi nazaj prišli, ki so bolni pa ne bi šlo, bi bilo pa preveč. Tako da to je zelo težko reči.

K: Razumem. Pri uporabnikih, če se ne motim jih imate....

ZOD: 900. Upravičenci vemo kdo so. So kronično bolni. Nad 80, jih je kar precej, pa veliko jih umre na domu. Delamo poročila, če boste kaj pogledala, saj imamo tudi na spletu. V poročilih imate tudi tabele, kjer lepo vidite katerih kategorij je največ pa tudi koliko jih je nad 80 let, kar so zelo pomembni podatki. Prekinitve so pomembne, to se pravi, če so umrli doma, da so bili do konca z nami. Tudi to je zelo pomemben podatek za nas.

K: Razumem. Glede na to, da ste omenili, da je večina uporabnikov starih nad 80, kar dejansko je zelo dolga doba. Koliko časa pa je recimo povprečno obdobje, ko uporabnik uporablja vaše storitve?

ZOD: To povprečno obdobje pa jaz težko rečem. Imamo tiste, ki so tudi več kot 10 let... veste, to je pa zelo relativno, tudi odvisno od zdravstvenega stanja ...to pa nismo...koliko časa je naš uporabnik. To je to spremenljiv podatek.

K: Gremo naprej. Praktično se mi zdi, vsaj z mojega stališča, ker je v kooperativah oziroma v teh oblikah organizacijskih vključenih tudi 50% prostovoljcev in se mi zdi zanimivo, da ste tudi vi 2014 vključili tudi prostovoljce. Kako se je to partnerstvo obneslo? Se pravi zaposleni, prostovoljci in pa uporabniki oziroma ta trikotnik obnesel?

ZOD: Zelo dobro. Kvaliteto storitev uporabniku izboljšujemo. Mu odpiramo svet, prostovoljci za njega naredijo, skupaj z njim ga peljejo ven, gre na sprehod, mu kaj berejo, mnogo več ima stika z zunanjim svetom. Uporabniki tudi drugače dojemajo uradnega oskrbovalca kot prostovoljca, saj tudi naši izvajalci zelo profesionalno funkcionirajo, je drugačen odnos prostovoljec in pa naš zaposlen...to je...Ampak načeloma naši izvajalci nimajo čisto tipičnega delovnega mesta in pa tipičen odnos kot je proizvodnja. To je le delo z ljudmi in je izvajalec del družine. Če hodiš ti vsak dan v to družino, ga sprejmejo čisto za svojega in enako tudi prostovoljca, ki ga imajo za nekega vnučka, ker so mladi. So pa tudi starejši prostovoljci. Imamo različne starostne skupine, niso samo mladi. Tudi starejši do starejšega.

K: Točno to je pa tisti aspekt, ki ga jaz želim izpostaviti...da recimo uporabnik je lahko tudi dajalec storitev. To se mi zdi tisti pomemben del, ki ga vsi pozabimo. Ne samo daj pa sprejmi, ampak daj-dam nazaj, to se pravi, da je ta krog sklenjen bodisi zaposleni uporabniku bodisi uporabnik nazaj zaposlenemu.

ZOD: Zato pa imamo mi recimo tudi eno tako zanimivost, da smo poslali to leto vsem uporabnikom vprašanje...kje so oni močni in kaj bi lahko oni dali drugim uporabnikom. In so potem napisali recimo: razna predavanja, vsebine, ker so to ljudje iz svoje stroke in bi lahko dali drugim nekaj nazaj. Pogovarjali smo z gluhih starejšimi, ki bi lahko naše zaposlene učili njihovega jezika.

K: Kot zanimivost: Moj osebna izkušnja, ko sem vodila računalniško delavnice...starejši so tako skromni in se nočejo izpostavljati, potem pa na koncu, ko smo se že poslovili povprašam gospo s katerega področja je in se izkaže, da je gospa čisti poliglot in govori 6 jezikov. Rekla sem, da zakaj je ta potencial tako neizkoriščen?

ZOD: Mi se tu trudimo, ampak ljudje se nekako niso vajeni izpostavljati in kazati kje so močni. malo jih je bilo pri francoščini, ki bi nam lahko pomagala. Ampak sigurno pomeni aktivno življenje in aktivno staranje in aktivna vključenost v družbo to, da tudi ljudje, ki so ranljiva populacija, za katere mi skrbimo nekaj dajo družbi... in s tem spet dajejo sebi. No, to je tak krog, ki mora biti sklenjen, ti jih moraš v bistvu aktivirati, če ne jih narediš še večje invalide.

K: Ste mogoče kdaj s katerimi uporabniki govorili, kako so si na začetku predstavljali vaše storitve in potem, ko je do storitev samih prišlo, če so kakšne razlike med tistim kar so na začetku pričakovali in realnim stanjem?

ZOD: V vsakem primeru so ljudje... to je zelo intimna zadeva. Nekoga spustit v svoj najोजje bivalno okolje – v svoj lastni dom in tudi spustit v najbolj intimno bližino svojega telesa pri negi, recimo. Tega je kakšen krat strah uporabnike oziroma imajo svojo odklonilno držo. Da ne želijo in da želijo sami... kar je dobro, ampak ko vidijo, da več ne gre... no, moram reči, da tukaj pa res imamo strokovne delavke, ki naredijo ta prvi obisk in sklenejo dogovor, dejansko s svojim strokovnim pristopom. Izhajajoč iz svoje stroke, to so socialne delavke, nekako prebijejo ta zid in počasi glede na stanje in pripravljenost samega uporabnika in njegovih svojcev, se počasi začnejo približevati naše delavke uporabniku. Ni se še zgodilo, da bi recimo nekdo rekel: zdaj pa ne bom, ampak, ko so dobili pomoč, hočejo še več. Odzivov je bilo ogromno: da so sončni žarki, da so angeli, varuhi, da si sploh ne predstavljajo več življenja brez njih... to so njihovi prijatelji.. Oni komaj čakajo, da pridejo, ker se z njimi pogovorijo itd. So včasih kakšni nesporazumi, ki jih sproti rešujemo, ampak jaz mislim, da je največji problem prav v razmišljanju starejših... da znajo potrpeti, da je to stara šola naših staršev, sprejeti pomoč. Velikokrat tudi prepozno potem... relativno prepozno... sprejmejo to pomoč, ko bi si lahko tista bolj aktivna leta olajšali zato, da bi si podaljšali življenje in bolj kvalitetno živeli. Predvsem ženske so tu problem. Ker ženske znamo poskrbet zase, drugič pa one skrbijo za može in je to njihova naloga. S tem pa, ko pridejo naši, mi te ženske razbremenimo, da lahko gredo k frizerju, na sprehod, one čutijo to kot neko poklicano nalogo, kultura je bila hierarhična... v katerem mora ženska skrbeti za moža pa tudi če izgori, ni važno. Zato je fino... ne samo strokovna nega in pomoč, oskrba za uporabnika, ampak tudi za ožje družinsko okolje. Ker sprejeti pomoč je za to generacijo danes kar hudo čustvovanje, da ti odpreš stanovanje, da si na odprtem pa ti prihajajo noter razni tuji ljudje pa odpreti svojo intimo, in da si kar naenkrat nag pred drugimi. In to vsak dan, dan za dnem. Tako da je zelo pomembno, kako pristopimo...

K: Glede na te krizne čase, ki so se zgodili, to se pravi 8-10 oziroma nova socialna zakonodaja, če se ne motim, je prišla 2012. A ste v tem času kot Zavod opazili kakšne probleme glede varstvenih dodatkov in glede finančnih stisk uporabnikov?

ZOD: Razlika je v tem, da je bila prej pomoč subvencionirana ne samo s strani občine, ker to je samo za uporabnika itak 100%. Imamo ljudi, ki še teh storitev oziroma plačila ne morejo opraviti, grejo na center za socialno delo... teh je mislim, da 60 %. Torej ni manj storitev, drugače se odločijo to urejati potem doma znotraj. Jih je pa strah, vzamejo manj ur, ali pa svojci pritiskajo. Ali pa brezposelnost... svojci prevzemajo, ampak mi ne opažamo, da bi zaradi tega dajali manj storitev. Potrebe so.

ZOD: Če so v socialni stiski, se takoj drugače mrežijo zadeve. Rabijo tega starejšega, ker ima penzijo, pridejo nazaj domov živet, hranijo in čuvajo otroke. Starejša populacija je izjemno obremenjena.

K: Seveda. Se mi zdi, da ne samo starejša, tudi mlajša in srednja, ker je socialna stiska vseh dosti močna.

ZOD: To sigurno. Je treba iskati nove poti kot je potrebno rešiti čiste sistemske zadeve kot so razni zakoni... na primer Zakon o dolgotrajni oskrbi in takih stvari, ki bodo mogoče naredile neko trajnejšo rešitev in varnost... da boste vi, ki ste mladi... saj na nek način vlagate. Ne tako kot smo mi... naenkrat se moramo soočiti, da smo drugi ali pa tretji steber in sami. naši starši o teh stvareh niso razmišljali tako, da na tej zadevi se gradi... družbenih razmerjih, ekonomskih specifik in sprememb sigurno populacija odzivati. Nekaj je na zakonodaji, nekaj je pa sigurno to, da se bodo v nekem lokalnem okolju ljudje tudi na nek drugačen način združevali in poskrbeli drug za drugega glede na to, da je neka velika družina, ki je nekoč obstajala in imela neke socialne mehanizme in varnostne sisteme to danes ne obstaja več.

K: To so zelo pomembni aspekti, ki ste jih izpostavila pa tudi sama, ko razmišljam, se mi zdi, da je potrebno spremeniti predvsem miselnost starejših, da sprejmejo pomoč bodisi da se povežejo z mlajšimi, v smislu medgeneracijske povezanosti večjih generacij

ZOD: Ampak mene vseeno zanima kakšen primer dobre prakse iz Italije.

K: Italija so recimo...ekonomske krize se mi zdi, da vsi vemo, da pridejo na nekih 30, 40 let. Prve so bile črni petek, potem 2. svetovna vojna, 3., 70-ta leta, ko je bila strukturna brezposelnost predvsem med mladimi. Takrat se je Italija soočala s konkretno brezposelnostjo, brezdomstvom, praktično mladi niso imeli služb, otopela starejša generacija z minimalnimi plačami. Oni so 10 let, od leta 80, zakonodajo pa so sprejeli 1991, in sicer Zakon o socialnih kooperativah. Oni so z zakonodajo omogočali ustanavljanje teh kooperativ, in sicer s strani brezposelnih. Prej so te kooperative delovale predvsem na področju zaposlovanja invalidov. To kar zdaj mi delamo z Zakonom o socialnem podjetništvu, ki ni socialno podjetništvo in ni kooperativizem, ampak je napisan dobesedno za zaposlovanje invalidov, s čimer ni nič narobe. Je dobro, ampak dajmo vsem možnostim enako težo. Če se vrnem na Italijo...oni so preprosto dali možnost, da se zakonodaja razvija, potem pa je bilo pomembnih par dejavnikov: prve so finance. Oni so socialne kooperative razbremenili oziroma so jim s tem zakonom omogočali zadolževanje po izredno nizki meri. To javno-zasebno partnerstvo je bilo to, da so se kooperative lahko zadolžile po izredno nizki meri ravno zato, ker so bili tej, ki so zdaj DDV-ji ali pa SP-ji zakonski roki za plačevanje računov od 60 – 90 dni. Oni so se zadolžili po nizki obrestni meri, plačali račun in dejansko konstantno je to nekako krožilo. Bistveno je bilo, da so bili oproščeni davka na dodano vrednost, medtem ko so podjetja 20% obdavčena, so imele one od 0-4%. Druga pomembna zadeva je tudi... nižja stopnja davka od prihodka.. medtem ko so dejansko podjetja polno obdavčena, so tudi recimo podobno kot pri nas socialne storitve, ki nimajo obdavčeno. Drugič: bil je močen organizacijski model.. to kar vi pravite...zato pa jaz podobnosti iščem oziroma vidim. Vi ste govorili praktično o organizacijskih enotah, to se pravi – lokalnih, v Italiji pa so imeli trostopenjsko: ena kooperativa je bila povezana z ostalimi kooperativami, isto kot pri nas območna enota. Te kooperative so imele neko mamo kooperativo, in sicer na lokalni ravni. Te lokalne kooperative so imele pa tretjo stopnjo, in sicer konzorcije. Konzorcij pa je deloval na podlagi te zakonodaje, ki je dejansko omogočala nižje davke. To se pravi: finance...bistven preskok, ki so ga pa s temi zakonodajami in 10 let izobraževanj javnosti na tem področju naredili pa je, da so to podjetja, ki delujejo za širšo skupnost. To so dejansko današnje, zdajšnje kooperative. Se mi zdi, da kakorkoli razmišljamo, je pri nas zadruga eno privatno podjetje in plačuje davke samo da bo država dobila. Manjka pa mišljenje, da je to skupek delovanja za celotno družbo, ampak ti kot posameznik ne moreš narediti nekaj na velik nivo. Če se pa posamezniki dejansko združimo bodi se na nekih organizacijskih modelih bodisi na območnih enotah...se povežemo v večjo skupino in ta večja skupina in ta večja skupina še v večjo skupino in malo prilagodimo zakonodajo, se enostavno lahko naredi rešitev malo večjih problemov. Zaposliš nove ljudi, rešiš problem starosti, v končni fazi se sistemsko lotiš sistema. Delati zakonodajo samo zato, da je se točno vidi kaj prinese. Tretji, zelo pomemben efekt pa je...sem vas hotela malce spodbudit...so pa pri italijanskih kooperativah aktivne politike naročanja. In sicer glede na nižjo obdavčitev oziroma ustrezno zakonodajo na tem področju kar se tiče ekonomije so imeli oni z lokalnimi zadevami, tj. na drugi ravni, sklenjene sporazume, da se socialne kooperative primarni ponudnik teh storitev. Meni se mi zdi, da je potrebno ohranjanje javno. K: Toliko na kratko o kooperativah. Če pa še dodam, je pa na ravni EU do tega preskoka prišlo leta 2012 je naredila evropsko leto kooperativ, in sicer z namenom, da bi spremenila miselnost ljudi in delajmo podjetja za skrb širšega okolja. To se pravi na področju socialnega varstva bodisi na področju trajnostnega razvoja, ranljivejših skupin, naravnih virov, ampak miselnost je pa treba spremeniti iz profita na človeka. To niso stvari, ki bi se lahko zgodile iz danes na jutri ali iz enega leta na deset let, za to so potrebne generacije.

ZOD: Jaz mislim, da bo okolje primerno za take ideje, ker dejansko gre cela družbena shema v dva ekstrema. Na primer: na zelo bogate in zelo revne. Srednjega sloja v bistvu ni več, na ta način si bomo mogli pomagati, ker če ne bo luknja prevelika in civilizacija pod vprašanjem. Rekla bi, da je na tem mestu sigurno prostor za eno tako delovanje.

K: Se strinjam ravno zaradi tega, ker ste polarizacijo vzeli za primer: eni vse, drugi pa praktično nič, ampak teh drugih, ki imajo zelo malo je 90%. Gremo kar naprej...mislim, da imam samo še 1 ali 2 vprašanja. V kooperativah je zadovoljstvo z delom in izkušnja uporabnikov zelo pozitivna. Negativna pa je plačilo. Kako bi rekli, da vaši zaposleni dojemajo osebni dohodek – je to, kar jih stimulira?

ZOD: Plača je zelo pomemben de-stimulator je in bi bil vseeno stimulator, zato ker verjamejo in tudi midve in jaz sama verjamem, da so ti ljudje premalo plačani za tako odgovorno delo, ker to je dejansko človek v eni osebi v tistem trenutku, ko vstopi noter in zdravnik in psiholog in terapevt in socialni delavec in prostovoljec in negovalec...cel multipraktik. In je eno veliko nezadovoljstvo zaradi družbene krize, take, da ljudje slabo živijo in mislim, da če bi bila plača tu, bi bili bolj zadovoljni, če govorimo o elementu motivacije.

ZOD: Moraš biti tak človek.

ZOD: Vsak ne more biti za to, da opravlja tako storitev.

K: Zgolj razmišljam o tem, kako ta tip neo-liberalističnega razmišljanja presekati, da se storitve ne bi podražile v smislu, da bi se povečala plača. Kako zadostili obojim?

ZOD: Ne vem, jaz mislim, da je ta upad zahodne filozofije materialistične in globalizacije in vsega tega je tako butnil v naš prostor, da ljudje, ki so na nizki izobrazbeni ravni, hitro sprejme te populistične in materialistične podlage in so krasna množica za manipulacijo vseh možnih virov in korporacij, zunanjih, velikih, takšnih in drugačnih. Torej ta filozofija iz zahoda je najprej pokupila nižji sloj, srednji sloj se je začel ukvarjati sam s sabo, intelektualci pa so bili vedno neki friki in še vedno bodo, oni nimajo kooperativne moči. Super da so, ampak če pogledamo kakšne velike revolucije od 60-ih let ni bilo sprememb...vrednote, ne vem kaj.

K: Glede na to, da sem vama na kratko razložila oziroma opisala model predvidevam, da vaši zaposleni glede na to, da so javni zavod, nimajo nekih bonificij uporabe službenega avta in teh zadev ali pač?

ZOD: Mi nimamo nobenih uporab službenih avtov, ampak ne kot lastne bonitete. Tudi jaz kot direktorica ne. Ampak za uporabo za boljšo organizacijsko učinkovitost.

ZOD: Mi imamo službene avtomobile.

K: Sprašujem zato, ker je en pomemben aspekt v teh kooperativah tudi udeležba pri dobičku. Dobička se enakovredno razdeli, ampak s tem, da se ga akumulira oziroma obrača v lastna izobraževanja in tako naprej.

Kako pomembno se vam zdi izobraževanje večplastno, to se pravi: izobraževanje samih delavcev, izobraževanje uporabnikov kaj jim pripada, tretja stvar, ki pa se meni zdi generalno zelo pomembna je pa: koliko oz. izobraževati stare ljudi in kje oni vidijo svojo vlogo? Tisto, kar smo že govorile...se pravi.. kaj bi oni dali?

ZOD: Prioritetno imamo permanentno izobraževanje, usposabljanje, ne samo tehnično, ampak tudi komunikacije in potem tudi ljudje s posebnimi potrebami. Tiste, ki delamo z ljudmi z demenco, tisti k delajo s psihiatrijo in tako naprej.

ZOD: Jaz osebno odkar sem v tem zavodu, je eno poglobitnih stvari, ki jih poudarjam, izobraževanje. In moram reči, da se izobražujejo toliko, da moramo paziti, da ne posegamo, zažiramo v efektivno se pravi v osnovno dejavnost, ker so preobremenjeni z vsemi možnimi izobraževanji zaradi tega, ker je kot prvo mislim, da izobraževanje največji kapital, ki ga lahko nekdo vloži sam v sebe, v družbo nasploh, glede tega sploh ni nobene dileme. Izobraževanje odraslih, zdaj imamo tak problem, ko smo mi začeli s prostovoljstvom, z različnim medgeneracijskim sodelovanjem itd., kako so ljudje na nek način težko

sprejemali starejši... Niso navajeni, da bi se odzivali, da bi vrgli nazaj žogico, da bi bil nek dialog ali odnosni dialog in to je proces. To bo še trajalo, mi delamo na tem in verjamemo, da je to potrebno. Predvsem vidim to kooperativnost, ne morda na tem strogo strokovnem nivoju, ki ga mi moramo opravljati kot nekdo, ki ima kompetence za to področje, npr. dobra socialna oskrba, dobra izvedba fizioterapije, mi imamo velik projekt, s katerim spet apeliramo na uporabnike, ker jih s tem učimo zdravega načina življenja, gibanja, zdrave prehrane, vse živo, nordijsko hojo jih učimo, naše zaposlene kako pristopati. Skoz njih poskušamo premikati. Ampak se kaže. Letno srečanje uporabnikov je smisel tega, da se družijo svojci, uporabniki in zaposleni. Prvo leto, ko smo prišli jih je bilo 50, drugo leto jih je bilo 150, tretje pa 400.

ZOD: Ta sistem se mi zdi zelo pomemben prav na tej socialni ravni in ne mislim socialo kot kategorijo v družbi, ampak na družbeni ravni. Jaz mislim, da je to najbolj pomembno in to bodo ljudje, ki bodo razumeli kaj pomeni biti človek in človek človeku, ne pa da bodo zaslužili. Mislim, da je potrebno najti načine in umestiti neko kvaliteto delovanja odnosov na tej družbeni ravni. V kakšnem smislu? Mislim, da je pomembno, da je to v lokalnem okolju, prvič ožjem in tudi širšem potem povezovalno, ker neka regulativa pa mora biti. Mislim, da stvar vašega modela ni v izključevanju, ampak v dopolnjevanju. se pravi. ne kot konkurenca, ampak kot dopolnitev nečesa, ker je neka zakonodaja vseeno še dobra, je brez veze spreminjati vse, ampak je fajn dopolniti stvari. Ker mislim, da sploh pri starejših je to toliko dela, da ga bodo imeli vsi čez glavo zadosti, ne v smislu preveč, ampak da ga bo zelo veliko in da je treba tu vse mehanizme uveljavljati, zato da bo lahko ta populacija vzdržala. In plavala nad vodo. Ker da imamo mi 1/3 prebivalstva, ki ne funkcionira..to nikamor ne pridemo.

K: Če sem prav razumela vi vidite kooperative kot dopolnitveni model javnih storitev.

ZOD: Bolj ga vidim kot dopolnitveni, ja, ker mislim, da je sociala kot del družbene odgovornosti, če gledamo kot socialo čist sistemsko, nekaj opredelitev, so jasne za civilno sfero, tudi tako delovanje, ki je pa tudi lahko regulativno. Kot sem rekla: da se dopolnjujemo v neki celotni shemi, ker kooperativno delovanje ni edino. Tudi na področju industrije in ekonomije.. so se začeli združevati...neke kooperacije...delavci, zadruga in tako. In tako se mi zdi, da bo do takega modela tudi v socialni sferi prišlo na tak način. Tudi v izobraževanju, vzgoji in v zdravstvu...zakaj pa ne...Ker je človek individuum, ki rabi vse...saj ne moreš ti razdeliti to je zdravstvo, sociala, vse. Gre na nivo kvalitete življenja in za dvig civilizacijskih standardov.

K: Se strinjam, jaz sem zaključila in se vam na tej točki iskreno zahvaljujem za sodelovanje.

ZOD: Bom zelo vesela, če mi boste to diplomo oz. magistrsko poslala, ker mi imamo ogromno študentov, raziskovalcev, predstavnikov različnih institutov, ker pridejo, ker smo dovolj velika baza ljudi in imamo neke izkušnje in znanja. Ampak zdaj sem začela zagovarjati eno...kooperativno sodelovanje. Če pridobivate neke informacije, če vam damo neke vire za to, potem bi bilo lepo vedeti kakšne izsledke ste naredila.

K: Absolutno!

Transkript: Intervju z Jadranko Vesel, soustanoviteljico Razvojnega inštituta za socialno ekonomijo

K: Na kratko. Lotila sem se dveh se mi zdi, da zelo pomembnih zadev in sicer eno je staranje prebivalstva, drugo je pa pač neposredna demokracija v zasebnem sektorju oziroma, če to povežem kooperative socialnega varstva. Problematično je to zaradi tega, ker itak sama veš kako je na kooperativnem področju v Sloveniji, če dodaš temu še v bistvu zmedo na področju dolgotrajne oskrbe, dobiš pa dvojni problem, tako da, neka osnovna ideja je, da bi se nekak naredilo oziroma začel razmišljati o modelu socialnih kooperativ oziroma kooperativ socialnega varstva za starejše v smislu nekih

modelov, ki so bili v Italiji ali v Kanadskem Quebecu. Tako trendi kažejo bolj na oskrbo na domu, kot na institucionalno. Iz tvoje strani bi pa rada strokovno oceno na področju kooperativizma, če se ti to zdi u redu, kaj misliš, da bi s tem modelom pridobil oziroma kje vidiš slabosti. Končni izdelek sem hotela oblikovati tako, da bi iz teh intervjujev, ki sem jih naredila z ponudniki in uporabniki socialne oskrbe na domu in s tabo, nekako SWOT analizo tega modela, to se pravi, prednosti, slabosti zunanjih in notranjih dejavnikov, če bi dejansko nekako ta model lahko v realnem poslovnem svetu preživel.

K: Za začetek, glede na to da si s področja socialne ekonomije, veš da je v neki 27 terici EU zaposlenih v socialni ekonomiji skoraj 7% delovno aktivnega prebivalstva, ta procent je v Sloveniji, če se ne motim okoli 0,7 % oziroma pod 1%. Zakaj misliš, da ta model socialne ekonomije v Sloveniji ne zaživi in kakšni bi mogli biti ukrepi na področju države, da bi se ta odstotek zvišal oz na ta način aktiviral tudi delovno aktivno prebivalstvo?

JADRANKA: V kompletni socialni ekonomiji se všttevajo vse organizacije, ki jih na nek način social economy europe šteje sem, to so društva, nevladne organizacije, zavodi, fundacije, potem pa še zadruga pa socialna podjetja. Problem je v tem, da imamo mi dejansko vse pod-razvito. Probamo pogledat kaj v bistvu je problem v Sloveniji, imam občutek da mi pravzaprav se delamo da imam kaj socialne ekonomije, v resnici pa imamo zelo malo resnega na tem področju. Poseben problem so društva oz zaposlovanje v društvih in kar je najbolj problematično zaposlovanje v zadrugah oz zadružništvu, ki je v Sloveniji zelo zelo skopo, zaradi tega, ker je tako skopo je potem tudi celoten rezultat zaposlenosti v socialni ekonomiji tako nizek. Večinoma so to kar se izkazuje po Evropi zaposlenega v socialni ekonomiji, pravzaprav res velik del v zadružnih organizacijah, vsaj za Mediteransko Evropo to velja, to se reče Španijo, Italijo in Francijo, kjer so socialne kooperative zelo konkretno zastopane na področju zaposlitev. Poleg tega je problem tudi sam nevladni sektor, to se reče, društva, zavodi pri nas, saj v bistvu nimamo stabilnih načinov financiranja, namreč pri nekaterih opcijah kjer je država tisti, ki zagotavlja sredstva, kot sredstva javnega tipa, država v bistvu tega ne počne, tako kot je to treba, to pomeni da imaš programsko, nimaš pa vsebinsko ali pa kako drugače organiziranih, recimo temu financiranj. V tem smislu smo skozi v problemih, ker mislim tudi, da je nevladni sektor v bistvu dosti bolj razvit primerjavi z drugimi deli Evrope, tukaj v bistvu imamo glavne probleme, mislim da se je to zgodilo, ker smo imeli dosti obsežen javni sektor na te teme in se v bistvu ni razvijal javni tako kot je treba naprej, nevladnega pa socialne ekonomije pa nismo razvijali. Tako da sedaj imamo kar nekaj problemov v socialni ekonomiji.

K: to je približno isti problem kot bomo kasneje prišle na področje dolgotrajne oskrbe, praktično veliko enih stvari so razparcelirane, ne najbolj ok povezanih...

JADRANKA: tukaj imaš za starejše isti problem, jaz mislim, da je v resnici to kar se je zgodilo v Sloveniji, ena takih zelo čudnih zadev, namreč moramo vedeti, da imamo dosti slabše razvit cel sektor, oz lahko bi temu rekli tretji sektor oz socialno ekonomijo, kot jo ima npr Romunija ali pa Bolgarija, 2% zaposlenih, nekatere evropske države imajo bistveno več kot 7%, 7% je povprečje

K: ja mislim da skandinavske imajo tudi od 11 do 13%

JADRANKA: tako, in u bistvu raziskava, ki jo je delala... ena evropska raziskava na to temo, je tudi pokazala kje so problemi...ti jo bom poslala na mail, tako da boš lahko pogledala primerjalno zadeve. Tukaj je tudi problem, ker mi smo v bistvu nepregledni tudi v teh poimenovanjih, prevajanjih v vseh stvareh smo izjemni, mislim v narekovaju izjemni, v minus in zaradi tega ker je to tako, dejansko ne poimenujemo stvari, nekih družbenih scen na en sistematičen način, potem imamo.. govorimo v vsem tem kar praviš, čeprav mislim, da je za nas še ena ovirajoča okoliščina. Mi se namreč pogovarjamo o neprofitnem delovanju, tako socialno podjetniška varianta kot kooperativna, sta pa non-for-profit, to pomeni neka druga, ne gre za čisto ne profitno delovanje, gre za ne namensko lovljenje profitov delovanje, to je mal drugače kot je delovanje na način neprofitnega tipa. Tukaj imamo en kup problemov,

mislim, da so to problemi, ki se jih konec koncev takole, če že govorimo o njih, potem moramo, se tega zavedat, da je, ko raziskave gledamo u bistvu to malo drugače postavljeno pr nas kot je v EU skupno, čeprav je tudi res, da je EU pred Barosovo komisijo izjemno dosti delala na socialni ekonomiji, da je pa Barosova komisija prevzela to dejavnost skoraj da izključno v socialno-podjetniško sceno. Je pa v Sloveniji smešna scena, ker so to socialno-podjetniško zadevo zasnovali na združnih principih.

K: sej praktično, to je tista zmeda, ki jo jaz vidim, ni socialna ekonomija socialno podjetništvo ampak je u bistvu združništvo socialna ekonomija, je bilo združništvo prej, kakor pa vse ostalo.

JADRANKA: na social economy europe, maš zelo jasno opredeljene stvari, ker kaj je, še nekaj je tukaj problematično, mi mamo ne nerazvito društveno aktivnosti imamo ogromno društev, ampak jih nimamo organsko povezanih na fundacije, na vzajemne družbe na vse te zadeve, ki so na en način podporni mehanizmi za financiranje nekaterih aktivnosti v socialni ekonomiji, to je dejansko prepletena scena in mislim da je tu problem, ker u bistvu mi fundacije v resnici sploh nimamo, oz če imamo so pro forma, so u bistvu prazne. To v bistvu pomeni, da nimamo materialne osnove za delovanje tretjega oz socialne ekonomije. Tu smo zelo kratki in potem normalno je očitek čisto jasen in vsakdanji, da mi pa vse to financiramo iz javnih sredstev, ja zaradi tega, ker nimamo mehanizmov drugega tipa, in seveda, ker nimamo prepletenosti delovanja, če greš gledat po Evropi ogromno delajo na teoretičnih scenah totalno socialne ekonomije, na to temo super dobre stvari, ogromno raziskovalnih scen dela CIRIEC in te raziskave jasno pokažejo kje so naši minusi, ker v večini evropskih držav imaš pač, delujočo ali združno ali društveno zadevo, društveno organizirano stvar, organizacije tega tipa, pri nas pa ne enih ne drugih ne, ne v enem ne v drugem nimaš poklicnega delovanja. Kljub temu, da smo poskusili argumentirat s tekstom Rifkina Konec dela, kljub temu, da smo poskusili vse telovadbe od prekernege dela v nevladnem sektorju do ne vem, česar koli že, vse argumentacije smo uporabili s tem, da bi ja razumeli zakaj imamo ta velik izpad v socialni ekonomiji, pač očitno je sistemsko dosti lažje delovati skozi recimo CSD na nekaterih področjih na društvenih tako da financiraš kar celo dejavnost ne glede na to ali je ta pregledno ali ne organizirana in tako dalje. U bistvu zelo poenostavljeno mi to vidimo in enosmerno na en način. V večini teh dežel kjer je socialna ekonomija dosti dobro razvita imajo tudi razvite mehanizme, ne kontrole države na delujočimi organizacijami ampak kontrole uporabnikov, izvajalcev in skupnosti kot take, torej lokalne skupnosti. Kar pa pri nas ni slučaj, ti, če dobivaš neka javna sredstva je edini kontrolor država, kar je čisto nonsens, ker oprosti, kaj pa država ve kaj se dogaja na mikro nivoju. To je noro, ker v bistvu, dejansko nobeden od teh ljudi ne more tega kontrolirat, to imajo pa lepo narejeno Italijani, Španci in Francozi, ki imajo pač kooperativno sceno pač dosti bolj razvito in drugih ki imajo društveno, Nemci imajo malo več društvene v teh socialnih nekih mehanizmih, ne. Veš zakaj Italijani, Francozi, Španci so razvili poseben način preglednega delovanja v socialni ekonomiji, oni imajo v bistvu dejansko bilance, socialno bilanco postavljeno, oni ogromno debatirajo, strokovno pa drugače primerjajo zakaj so ti kazalci boljši kot oni in tako dalje, ampak kaj je, postavili so mehanizem, ki ni odvisen od enega birokrata v neki centralni državni službi, ampak je na lokalnem nivoju primerljiv.

K: Bottom up, ne pa kontra, a ne?

JADRANKA: tako, in v bistvu funkcionira dobro, zakaj, ker uporabnik ima vsak trenutek na razpolago eno orodje s katerim v bistvu lahko lepo jasno pove, to pa ni bilo tako izvedeno kot je treba, pri nas tega enostavno nimaš, to kar praviš, da je kontrola, ja to je edini način kontrole, sam to je neslišan način kontrole, ker ta glavni del usluge oziroma storitve ni v tem smislu postavljen, ampak nekje drugje, ne, in zato tudi tam nimaš čist konkretno delo z temi Šent pa Ozara, ne, tam enostavno nimaš nobenega, tam pač se nekaj dela, ne veš pa točno kaj in kako in zakaj je to tako postavljeno kot je, vsebinskih premis nimaš, nimaš v bistvu nobenega spraševanja udeležencev ali pa njihovih zastopnikov kako to gre, ne, in tako dalje, tako da tukaj smo ja problematični.

K: Če gremo praktično na neke paradokse, ki sem jih jaz skozi branje literature zasledila, je nekako tisti paradoks, ki sva ga že omenile, to se pravi, umestitev kooperativ v socialno ekonomijo, čeprav nekako socialna ekonomija so kooperative same po sebi, a ne. Prihaja pa do paradoksov, da so ravno kooperative zaradi svoje včasih komercialne usmerjenosti, včasih iz socialne ekonomije izključene, vključene so pa določene organizacije kot na primer delniške družbe. Obstaja kakšen tak primer tudi v Sloveniji, oziroma, če, kako bi se ga popravilo oziroma na kakšen način, bi se ga re-definiralo?

JADRANKA: V bistvu je tako ne, če bi se resno držali načel zadružništva so vse zadruge v bistvu del socialne ekonomije, če se držijo načel zadružništva kot takega, problem, torej imamo mi že s tem, ker rečemo zadruge pač niso socialna ekonomija, zadruge so lahko čisto delujoče na trgu, ja, je res, vendar tako kot so postavljene in če delujejo tako kot so postavljene a priori gredo v socialno ekonomijo, pazi, če pogledaš dobro v social economy europe je član CICOP delavske in socialne kooperative skupaj in so tudi soodvisne na en način, čisto zaradi tega, ker so pač socialne kooperative oziroma te delavske kooperative na tak način postavljene da v bistvu ohranjajo delovna mesta, torej pomeni tisto kar je zdaj najbolj ogroženo, tisto ohranjajo, to je en del. Drugi del je pa, mi v bistvu preveč skrbimo za to, kako so zadruge profitne, ker je to čisto nesmisel, v bistvu nobena zadruga nima končnega cilja, visok profit, ker ga ne deli kot profit, oziroma ga zelo omejeno deli, Slovenija ima v zakonu zapisano nedeljivost premoženja, vsaj delno, ne, to pomeni, že na osnovi tega, zadružna scena dejansko del socialne ekonomije, tudi, če bi šli za profitom, profit lahko uporabijo samo za širjenje dejavnosti oz poslov izboljševanja pogojev dela in tako dalje, torej pomeni, mi imamo zgrešene pojme o tem kaj je kaj.

K: ja saj to v bistvu je problematično, dodaten v bistvu s tem profitno pa neprofitno pa gospodarsko pa socialno, dodaten problem nastane, tudi recimo v primerjavi z zakonom o zadrugah, ki se ga čisto tako, nekako pravno formalno v gospodarske družbe šteje, kar tudi so a ne?

JADRANKA: Tukaj pazi, do nedavnega je bil zakon o zadrugah v domeni ministrstva za kmetijstvo, šele sedaj, ne dolgo tega kar je predsedlan na gospodarstvo. Ekonomija, socialna ekonomija kot taka, ni ista ekonomija kot je čisto tržna ekonomija, ker zadruge imajo drugačno podmeno, kar pomeni, če imaš ti d. o. o. je cilj maksimiranje profita, če imaš ti zadrugo je cilj te zadruge samo eden, dobro življenje zadružnika, to pomeni, za dobro življenje zadružnika moraš dosegati en nivo profita, ki ti garantira razvoj te tvoje zadruge, nič drugega, to pomeni tudi razvoj dobrega delovnega mesta, vseh tistih pogojev, recimo zadev, ki zagotavljajo to dobro delovno mesto ali pa življenje zadružnika, kakor koli in na drugi strani najbolj pomemben del, združujemo sredstva in delo. To pomeni ne investiramo kapitala, ampak združujemo sredstva in delo in to je napisano tudi v zakonu, ne. Tako da, tukaj kakor pri nas znamo totalno takole za...

K: ja se strinjam. Dodaten problem na vseh tistih problemih o katerih smo že pač omenile se mi zdi pa pač, zakon o socialnem podjetništvu. Misliš, da je dosegel svoj namen, oziroma kakšne so bistvene prednosti pa slabosti njegove veljave? Se mi zdi, da je zakon o socialnem podjetništvu, v bistvu zakon, promoviranja tipa B socialnih podjetjih, bolj zakon za zaposlovanje invalidov oziroma šibkejših pa hendikapiranih skupin ljudi, kakor pa dejansko socialnem podjetništvu, ker se mi zdi da ta tip A, kar nekako zvodeni, sploh glede na neke politike, ki toliko bolj promovirajo in v ospredje rinejo tip B.

JADRANKA: Zakon je pravzaprav zgrešil glavni cilj, to je dejansko narediti nekaj za skupnost, tukaj ne gre za nič drugega kot za to. Dejmo narediti nekaj za skupnost, vendar smo dejansko zgubili skupnost po poti in potem se pogovarjamo samo o zaposlovanju ogroženih skupin, recimo temu tako, da ne rečemo invalidov. Kaj to pomeni na koncu, to isto kar lahko delajo invalidska podjetja, to isto kar lahko vsak delodajalec naredi v koncentrirani obliki lahko naredi tudi socialno podjetje in to je čisti nonsense, totalno noro, in poleg tega še postavljaš pogoje delovanja, npr d.o.o.-ja, ki hoče biti socialno podjetje, lahko je to tudi društvo, vendar, to pač ni namen društva, mi se dejansko delamo da je vse isto... Sicer imamo problem tukaj, preprost razlog je, problem je v tem da, mi imamo podjetja, ki hočejo biti socialna,

kar to v trenutku rabijo in v tem smislu potem, ti dobiš eno zmedo. Problem pri vsej zadevi je ta, da je zmeda to, zmeda zaradi preprostega razloga, ker so vse organizacije lahko del vsake zadeve, to pomeni gospodarska organizacija, lahko deluje na profitni in neprofitni način, društvo lahko deluje na ta ali oni način, zavod lahko deluje na ta ali oni način, to je čisto noro, potem ne rabiš vseh teh različni oblik, ampak lahko imaš samo eno, d.o.o. in se samo opredeliš ali profitno ali neprofitno. Tukaj jaz vidim glavne probleme.

K: Kaj pa kar se tiče praktično zakonodaje li bi mogoče kakšen problem omenila ali izpostavila na zakonu o zadrugi?

JADRANKA: jaz mislim, da je v bistvu, zakon o zadrugah, pravzaprav ena taka zadeva, ki je dosti neproblematična v tem smislu, ker je definiran tako kot je treba, vse elemente, ki jih potrebuje imeti jih ima, bi se dalo izboljšati, ker ima vseeno malo preveč tempiran na agrarne zadruge oziroma kmetijske in podobne, ampak v bistvu je še najmanj problematičen, ker je zelo izrečen, zelo je jasen in na en način tudi zelo odprt. Sicer se pripravlja spremembe, definitivno, da je potrebno, ampak to so proti temu, kakšna zmeda je med zavodi pa društvi pa d.o.o.-ji je to še najmanjši problem.

K: sedaj, če greva malo na področje same organizacije kooperativ, je predvsem v Italiji socialne kooperative, zakonsko je določen, da je praktično velik del zaposlenih oz nezaposlenih tudi prostovoljcev, mislim da po zakonu, ta odstotek sicer ne sme presegati 50 % vseh delavcev, ki jih ima kooperativa...

JADRANKA: v Italiji imaš prostovoljce, vendar, to ne pomeni, da je obveza, to ni obveza v socialnih zadrugah.

K: Ne, seveda da ne obveza. Omejen je zgornji odstotek in sicer, da jih ne sme biti več kakor 50%, vse ostalo mora biti redna zaposlitev.

JADRANKA: prostovoljce, imaš lahko prostovoljce, vendar ni obveza to v nobenem od teh sistemov ni to obveza, da imaš prostovoljce in nimaš niti nobenih omejitev, problem je v tem, da v resnici jih v socialnih zadrugah v Italiji imaš izjemno malo, kaj to pomeni, da v bistvu ti imaš prostovoljce, vendar jih imaš v zelo omejenem obsegu, prostovoljno delovanje je za vse te mediteranske scene so društva. To je pa drugi del problema, ki ga mi v bistvu dejansko imamo, ker mislimo, da bomo kar vse stlačili v eno formo in da bomo kar vse rešili z enim zakonom o socialnih podjetjih. V čem je štos, ti imaš, konec koncev tudi evropska zakonodaja, evropske direktive, ne vem, če so za društva že sprejeli evropsko društvo, ampak za zadruge imaš to sprejeto in definira lepo kaj je to zadruga in smo morali pač tudi mi v Sloveniji, spremeniti zakon, tako da imamo možnost za evropsko zadrugo. Ampak, kaj je, pri društvih, nam očitno ni jasno da društvo ne more biti podjetje v malem, in tukaj je problem, ker ti dejansko ne promoviraš kaj je lahko društvo, seveda ne bo društvo. Ne vem, delalo dejavnosti na isti način kot jo dela, ne vem... Predstavljaš si da je gasilsko društvo ali pa gasilsko podjetje ista stvar, ni ne? Ni, in ne more niti biti. Ampak pri nas pa je to možno, pri vseh drugih dejavnostih je pa pač to možno. Noro je, mi dejansko ne ločimo, ne vem, najbolj osnovnih zadev, zato pravim da je problemi koncepta socialne ekonomije postavljene tako ali drugače problemi tega kako mi to dojemamo.

K: ja normalno, nekje sem prebrala, da ena raziskava pravi, da je eden od razlogov da se socialna ekonomija na našem slovenskem prostoru, ravno zaradi tega socialnega modela ne prime, ker imajo ljudje občutek, da je to socialen transfer oz nek prizvok socialno in praktično ne pije vode.

JADRANKA: ja misli, saj to je tudi en kos tega problema, mislimo, da je to kaj podarjenega, ne v bistvu, zato pravim, da je v bistvu problem, ker ti socialna kooperativa v Italiji deluje kot vsaka druga scena in ima iste, najbolj smešno je, mi imamo invalidska podjetja, ki so javno financirana, javno so financirana iz točno določenih razlogov, imaš subvencionirano delovno silo, zato ker je ta delovna sila, tista ki je manj sposobna, oz manj zmožna od-delati in to imaš isto tudi v socialni kooperativi, recimo, tukaj ni dilem, tu so jasne stvari. Manj jasne so pa v tistem trenutku, ko govorimo o tem, da je ne vem društvo

šent oskrbuje toliko in toliko psihološko motenih ljudi. Kaj mora društvo oskrbovat koga, društvo v normalni sceni v normalnem življenju, na divjem zahodu, se reče v Italiji, Franciji, Španiji... ne oskrbuje prav nobenega, samo promovira oziroma skrbi za to da se čim bolje dela s takimi ljudmi, ne vem, kot podporni mehanizem, kot podporna varianta ne pa kot dejavnost. Ker v bistvu pri društvu nimaš nobenih niti sistemov, niti mehanizmov za kakršno koli preglednost delovanja, v društvu pač lahko preglasuje, ne vem ena jata nekih ljudi lahko preglasuje, zelo modre poteze v nekem društvu. To ne gre tako. Tam kjer si vzpostavil te mehanizme, da delujejo drugače, to tripartitno o kateri sem govorila prej, da imaš v bistvu dejansko zaposlene, uporabnike uslug in lokalna skupnost vpletene v stvar, pomeni neko preglednost delovanja.

K: Misliš, da bi recimo, če bi bili zaposleni, uporabniki in donatorji, da bi se ta sistem porušil ali bi tudi pil vodo?

JADRANKA: mislim ta sistem v bistvu v Italiji funkcionira famozno.

K: ja v Italiji, ampak mislim, da je tam jasno določen, prvič zakonodajni okvir, drugič pa proaktivne politike naročanja, tretjič partnerski odnosi z lokalnimi organi.

JADRANKA: Saj to je tisti hudič. Pri nas je pa to takole, čisto konkretno bova sedaj poskusili, CSD imajo oskrbo na domu čez, a priori, to delajo z javnimi deli. Računaš koliko pride urna postavka za tako oskrbo na domu, dobiš eno tako smešno cifro, da po tej cifri, nobeden tega ne more počet.

K: Točno to, veš kako je, jaz sem delala, intervjuje z uporabniki oskrbe na domu v Ljubljani, ki v bistvu nudita dva zavoda in sicer zavod za oskrbo na domu Ljubljana, ki je javni zavod, pa koncesionar zavod Pristan, ampak dejstvo je, da tudi ta cena, jaz sem uporabnike spraševala, ali se jim zdi primerna, in so rekli, da se jim zdi, v ozadju pa je, da je zakonsko določeno, da mora občina kriti vsaj 50% med tem ko MOL krije 80% in če izračunamo, tisto ceno, ki jo uporabnik plača s temi dodatno financiranimi iz javnih sredstev, se pravi s strani občine, pridemo, če se ne motim na 17,5€ /h

JADRANKA: sedaj imaš pa tu problem, v bistvu to je urna postavka, kjer so vključeni vsi potni stroški, vsi delovni stroški, se reče urna postavka... in to je jasno kako se izračuna, izračuna se tako, da se da bruto plača, se da letni dopust, regres, prevozi na delo in malice, to je denar delovne sile, ko to izračunaš, dobiš koliko je urna postavka za delavca na toliko in toliko ur na leto in tako dalje. Kaj se zgodi potem pa ne greš na delo enkrat v dnevu, torej pomeni ne greš na delo k stranki, ampak moraš najprej prit pogledat kje si po razporedu, tam kjer je tvoj stacionarni recimo, recimo, da delaš preko spleta, se pravi dobiš delovne naloge po elektronski pošti, ampak ti moraš iti do stranke, od stranke do stranke in ta strošek, je v bistvu tudi strošek tistega, ki izvaja storitev, če vse to všteješ in če gre za na primer prevoz s kolesom, če greš z lokalnim prevozom moraš plačati to, če greš s svojim avtomobilom to vzdržuješ, kaj to pomeni, da v bistvu tudi ti dejansko kot posameznik, ki je zaposlen na ta način subvencioniraš en kos svojega lastnega dela. To je en del problema, drugi del problema, pa je sama usluga oziroma storitev, ki jo v bistvu, sicer lahko ocenjuje naročnik, ampak jo moraš tudi ti, kot izvajalec te storitve. Zakaj, če sem jaz prekerno zaposlena na taki uslugi oz storitvi in sem potem jaz nezadovoljna in sem na drugi strani jaz socialni problem.

K: Točno do tega sem hotela priti, kako pač, glede na to kakšne podatke sem dobila, bodisi s strani zavoda, bodisi s strani uporabnikov, točno o tem kar si ti govorila, s strani zavoda, je bilo rečeno da je deficit poklicev, izobraženih poklicev z nacionalno poklicno kvalifikacijo, če odmislimo tiste zaposlene, ki so bili včasih prek javnih del in ne pač izobražene in nekvalificirani, po drugi strani so omenili dosti bolniških, ker pač je sama narava dela taka, se pravi bodisi stres, neugodne vremenske razmere, na drugi strani pa so uporabniki rekli, da, če jih kaj moti, je pa to da se ne da dobro organizirat, ker se pač ne da, ker ti ne moreš praktično od enega uporabnika, ker ne veš koliko se boš pri njemu zamudil k drugemu uporabniku, bodisi zaradi takšnih ali drugačnih vremenski razmer na cesti priti čisto točno, do minute,

pa je to včasih 20 minut včasih pa pol ure ali eno uro, so take stvari, ki se mi zdi, deloma, bi se jih dalo kontrolirat, deloma pa ne, ampak...

JADRANKA: sej to je tisti problem, zaradi tega pravim, da to, oskrba na domu, je sicer lepa stvar in lepo zveni, je pa v bistvu, dejansko zelo velika potrata, ravno zaradi tega kar praviš, ker ti dejansko, ne moreš programirat dela tako kot je treba, na drugi strani so to relativno, zelo visoki stroški, to je en del. Drugi del je, neefektivnost kompletna, ker namreč socialne kooperative, ki delujejo na tem področju v Italiji so marsikdaj kot bivalne skupnosti postavljene.

K: Seveda, zaradi učinkovitosti....

JADRANKA: Točno to, ker v bistvu, kaj je, ti dejansko ne potrebuješ več 120 kvadratov stanovanja, ti potrebuješ nekaj drugega, ti potrebuješ nekoga, ki ti bo v pomoč, za neke določene aktivnosti izpeljat ali pa za skrbet tudi konec koncev za tole, mi v bistvu dejansko blazno potratno peljemo te stvari. Na primer, čisto konkretno kaj je bil glavni štos na fakulteti, ko smo se pogovarjali na te teme, so rekli u redu, ampak mi nimamo druge alternative razen dom, ki je to kar je, javna ustanova, ki bi lahko bila tudi drugače organizirana, če je koncesijska, da ne govorimo kako zgleda, ker se je večinoma domov izkazalo kot zelo problematične in na drugi strani v bistvu nekaj vmesnega. Tega vmesnega nimamo, ti nimaš variante, da si recimo kakor koli drugače organiziraš tole, na primer mi bi radi bivalno varianto, skupno, to pomeni, imamo skupne prostore, da lahko delimo stroške, da lahko imamo neko naravno obkrožitev nekje, da lahko v glavnem drugače živimo sedaj, ko živimo, ne vem v enem bloku in imamo eno posteljo notri. Veš te inovativnosti pri nas ni, ker to se birokratsko ne da izmerit, pa zato ne bomo tega imeli, v nekem takem smislu.

K: sedaj sva odprli nek nov pogled, to se pravi, iz tega okvirja na eni strani institucionalnega varstva starejših, na drugi strani pa oskrbe na domu, ki je tako in tako pod razvita in bi bilo treba na tem naredit, se pravi v bistvu, ne bi bil, združni model v smislu ene pač copy pase variante domske oskrbe na področju javnih ali pa koncesijskih storitev, ampak v bistvu presek tega, če sem te prav razumela s stanovanjskimi združenji.

JADRANKA: samo organizirane bivalne skupnosti, v bistvu mi imamo pojem bivalna skupnost, vendar ga uporabljamo samo za nekatere scene, kjer dejansko drugi vodijo glavno besedo. Čisto konkretno bivalne skupnost ljudi, ki imajo neke omejitve v osebnostnem razvoju, v bistvu nimamo razvitega za ljudi, ki zmorejo mislit, ne zmorejo pa delovat, so omejeni, pač zaradi starosti. Tega nimamo, tega ne predvidevamo, ker je to pač nepojmljivo. Kdo bo svoje stanovanje, prodal, v narekovaju prodal, ali pa kdo bo sprejel v svoje stanovanje še dva človeka.

K: veš kaj, razmišljam o tem, to je v končni fazi s to generacijo, ki je imela možnost stanovanje kupit. Kaj bo pa moja generacija naredila, ki dejansko do stanovanja ne vem, če bo sploh prišla, je pa drugo...

JADRANKA: saj ti pravim, da v bistvu, že za to generacijo, kjer imaš materialno možnost, nisi sposoben predvideti kaj drugega kot ali greš v dom ali pa si na oskrbi, tako kot si do sedaj, oboje je problematično, tisto problematično, zaradi tega, ker domovi dejansko postajajo hiralnice, na drugi strani je pa ta pomoč na domu v bistvu neefektivna, je učinkovita ja, za marsikoga je zelo učinkovita, ampak, kadar pa ti rabiš resno pomoč, na primer pri demencah tako ali tako ne moreš drugega kot v dom, ampak ljudje, ki so pa zdravi, pa zmorejo en toliko neke samooskrbe izpeljat, bi lahko to uredili skupaj in to imajo zelo konkretno razvito v Italiji, nimaš več dom, ki je narejen tako kot neka ogromna zadeva, ampak imaš raztresene scene, to imaš tudi v ZDA, na koncu koncev.

K: ja Friends varianta oz friends stil

JADRANKA: ja neka bivalna skupnost, ki se organizira pač na en določen, točno jasan način, tipa je čisto možna.

K: zdaj, če v bistvu, gremo še na star sistem, oz na trenutno aktualen. Ali je potem v tem sistemu, se pravi, če odmislimo na primer v tem trenutku, to bivalno zadevo in razmišljamo v tej smeri pač da bi se

kooperativna varianta, čisto copy pastala na oskrbo na domu, lahko tudi razmišljamo o javnih storitvah, ali je možno, glede na to, da večino raziskav, ne vem o kooperativah predvsem socialnih, kaže na to, da so sicer zaposleni z delom dosti zadovoljni, predvsem z odnosi, medtem, ko je pa pač zadeva z osebnim dohodkom pač drugačna. Isti problem vidim tu, praktično, neke zelo drage storitve, zaposleni pa niso dosti dobro plačani za svoje delo.

JADRANKA: če to financiraš, tako kot financira center za socialno delo, potem je lahko zadeva v redu. Problem je v tem, da ti v bistvu dejansko sedaj podpiraš nekonkurenčno okolje in enostavno določaš ceno s tem, ker uporabljaš javna dela, konec, dokler je to tako, dokler imaš v uporabi javna dela. Če na primer MOL, 80% to plača, je to že neka osnova iz javnih del financirano, ampak je treba tudi izračunati koliko je kaj, ker v bistvu, če vztrajamo na tem kot je sedaj to, potem samo še dodatne probleme ustvarjamo, produciramo socialne probleme, tam jih rešujemo, ko oskrbujemo ostarele na domu, na drugi strani jih produciramo, ko pod plačujemo ljudi, ki to delajo. V bistvu, je sedaj trenutno tako, ravno zaradi tega, ker se tako zelo uporablja za to javna dela.

K: praktično, tako, če pogledamo, tvoj predlog bivalnih skupnosti. Ali je recimo v Sloveniji, kakšna takšna zadeva, ki bi lahko v tem trenutku, to za funkcioniralo, če bi skupina 10 ali 15 uporabnikov pripravljena v to pilotno iti.

JADRANKA: v bistvu, po zakonski, tej sceni je to možno takoj, ampak ni problem to, problem je drugje, problem je ker kaj ti imaš kljub vsemu, imaš neko pomoč na domu in bi imel v taki skupnosti, dosti manj problemov, ker se ne bi vozil od enega do drugega, ampak imaš vse na kupu, to je ta olajševalna okoliščina. Obstaja par skupin, ki se na tak način poskušajo organizirati, ampak je to počasna zadeva, zakaj, ker so to ljudje, ki so še vedno aktivni, niso še prišli do tistega trenutka, ko bojo rekli, sedaj pa jaz nisem več...

K: meni se zdi to pametna zadeva

JADRANKA: nekdo si lahko privoščiti varovano stanovanje, marsikdo pa ne, a ne? Tisti, ki si ne more tega privoščiti, bo šel v neko bivalno skupnost, ne samo zaradi tega, tudi zaradi tega, ker je to bolj odprt model, to je v bistvu drugačen model sobivanja.

K: se pravi, če te razumem, pravzaprav zakonodajnih ovir v tem trenutku ni, je pa v bistvu, sam proces spremembe mentalitet, oziroma samega dojemanja, teh zadev bolj kot ne dolgotrajen.

JADRANKA: To ni birokratska zadeva, to je to, da tako mašiš luknje, kot jih mašijo z javnimi deli, to je pravzaprav to, to je nerehalno, totalno. In v tem smislu je to problem. Tukaj bi bila dosti drugačna scena, če bi vse te birokratske scene, ki jih spremljevalno, ocenjevalno, evalvacijo enostavno drugače postavil. Italijanom ne pade na pamet, da bi rekli, mi ne rabimo socialnih bilanc, socialna bilanca, je za nas, je za njih sestavni del bilance uspeha, to se reče, tistega, kar ti oddaš, pri nas na obračunsko sceno, socialna kooperativa, brez te socialne bilance, enostavno ne more oddat ničesar. Kaj to pomeni, oni morajo v bistvu spraviti skupaj, tudi oceno zaposlenih, oceno uporabnikov in lokalne skupnosti.

K: saj to je v bistvu najboljše, kar dejansko lahko

JADRANKA: to je tisto, kar ti potem dejansko opiše stanje te usluge oziroma storitve, v tem smislu, ti ne produciraš neke, nove socialne stiske, če jo, potem je to problematična dejavnost in jo je treba drugače organizirati. Je pa dejstvo, da ni v socialnih zadrugah v Italiji, niso plače, kakšne ekstra visoke, niso pa ekstra nizke. To pomeni da niso minimalne.

K: kar pa, ne moremo reči za zaposlene, v takšnih ali pa drugačnih zadevah, ki se ukvarjajo s tako problematiko oz s tem področjem. A veš tudi, če ne govorimo o minimalni plači, ampak govorimo plus 100 ali 150€ za tako delo, ki dejansko se ga opravlja, se mi zdi da to ni nobeden denar.

JADRANKA: tukaj je problem, vrhunski, ker v bistvu kaj je, javna dela, če izračunaš je ne vem, 80% iz javnih sredstev in potem se mi v bistvu dejansko pogovarjamo o nekih čudnih, nizkih, nizkih zadevah.

Jaz ti pravim, dejansko ne moreš teh stvari organizirat na tak način, če imaš že obstoječo problematično sceno, ki pazi predstavlja, konkurenco na trgu.

K: to je tisto, kar govorim, samo v končni fazi, sami svoj kruh zažirajo, če bi bilo povpraševanje tako majhno, da bi se moglo za uporabnike tepsti, bi jaz to še razumela, a veš, je pa dejansko tak deficit, bodisi na neke projekcije, ki bi mogle biti številke uporabnikov, ki so vključeni v to ali drugačno oskrbo, ampak dejansko ljudje, ki res potrebujejo, kje so tisti, za katere noben nič ne ve.

JADRANKA: mislim, saj to je ravno štos, da v resnici, se delamo, kot da tega ni, tega problema mi nimamo in potem v tem smislu, tudi deluje vsa scena.

K: drži. Zdaj če greva še malo na same tipe in velikost kooperativ. Ali bi lahko, kakšno splošno oceno dala, katere so bolj odporne, gleda na velikost, manjše ali večje, oziroma ali sama velikost kooperative, vpliva, v tem smislu praktično, da bolj kot je večja, večji je ta konzorcij, recimo v Italiji, bolj je odporna na tržne krče oziroma na finančno gospodarsko krizo, in na ostale zadeve.

JADRANKA: pri socialnih kooperativah, to ni noben problem, v bistvu smiselčnost ni v velikost... pri socialnih kooperativah velikost ni glavna točka, mislim da je glavna točka pri vseh teh socialnega tipa kooperativah, pravzaprav njihova povezanost, povezanost delovanja, kar pomeni, da ti nimaš vseh služb v eni kooperativi, ampak da imaš povezane kooperative, ki imajo različne službe, ki opravljajo različne dejavnosti. Italijani imajo to relativno dosti dobro razdelano. Recimo ti imaš oskrbo ostarelih, potem imaš pa zdravstveno sceno, posebej organizirano kooperativo za to, pa imajo rekreacijo, pa ne vem, dodatne dejavnosti, vodi nekdo drug, samo povežeš te zadruge med sabo. Čisto konkretno pri socialnih kooperativah imaš zadrugo, ki ima, ne vem socialne delavce, psihologe, psihiatre...v eni zadrugi in pokrivajo eno ozemlje, ki je veliko kot Slovenija skoraj ali celo večje.

K: ja pa v končni fazi so tisti trije dovolj, glede na celo ozemlje. So pa stvari, ki bi v bistvu terjale, večjo organiziranost, ne vem, bodisi socialna oskrba, bodisi karkoli... kot nek konglomerat.

JADRANKA: v bistvu delitev dela, ker dejstvo je da, tudi konec koncev na primer Slovenija, bi lahko imela en kup stvari, tako malo drugače podeljenih kot jih ima sedaj. Ti na primer, čisto konkretno imaš, ne vem, če imaš ti socialne delavce, sociologe, psihologe,... na kupčku realizirane pokrivajo vse socialne kooperative plus nekatere tudi javne scene, ki sedaj niso pokrite, niti slučajno od psihoterapevtske do ne vem katerih... Mi nimamo telefona za samomorilske variante, operativne scene ni. Kar pomeni, da ti imaš vse na pol narejeno, sistema, ki bi pa deloval, povezano deloval, tega pa nimaš postavljenega, tudi zaradi tega ker čakaš, da bo vse to javna sfera pokrila.

K: saj to si enkrat prej, že omenila, da se je naredila ena zadruga, ki bo skrbela za področje izobraževanja, bodisi članov, bodisi kot za promocijo kooperativ, na kateri točki je to sedaj?

JADRANKA: ravno se registrirajo in že vsi se izobražujejo, vsi trije člani, mislim, da bodo imeli že kmalu kakšne nove še, tako da tu ni problema, počasi že začneta delovat. Prvo predstavitev bodo imeli v Kopru, imam dogovorjeno, da bom jaz bolj tisti splošen del, potem bodo pa on te praktične zadeve, konkretno narisali, kako so se oni lotili zadeve.

K: Glede na to, da je eno izmed temeljnih načel kooperativnih delovanja, tudi izobraževanje in informiranje, kako pomembna se ti zdi ta? Predvsem se mi zdi, da je velik deficit informiranje splošne javnosti sploh o delovanju kooperativ, ker ljudje, praktično ne razumejo oz. ne vedo o čem se gre oz. kaj je sploh to.

JADRANKA: Takole je, to kar jaz sedaj počnem, je dejansko že en kos tega, kar naj bi zadruga počela, to pomeni, na eni strani je javna promocija združništva kot sistema, na drugi strani izobraževanje za združništvo, vse te funkcije, plus tega da tudi javno komunikacijo vodiš in tako dalje, bo zadruga začela delat samostojno. Problem je v tem, ker mi imamo za navadne firme vse to urejeno preko Spirita, za združne pa nimamo nikjer - združna zveza nima takih sistemov ne, oni tudi ne delajo nič na promociji združništva, vsaj za zdaj ne, mogoče, če se bo pokazalo, da je država pripravljena kaj financirati, bojo

oni prvi, ki bojo hoteli imeti to financiranje, ampak do sedaj niso naredili nič na te teme oz. tako zelo malo, da v bistvu njihovi člani, pravzaprav, ne vedo kaj je to zadruga, vsaj mislim da ne, velik del. Tako da, jaz mislim, da tukaj v bistvu tukaj res iz nule delajo, ti, ki sedaj postavljajo stvari, mislim jaz sem minus dva točka, oni so minus ena točka, nulta bo takrat dosežena, ko se bo javno govorilo o zadrukah kot o vsakdanjem primeru, kot o vsakdanji praksi, kot eni znani in poznani možnosti, do takrat je pa še kar lep kos poti.

K: Glede samega modela, če preslikamo, koliko verjeten je sploh da bi recimo, bodisi kot nek komplementarni model trenutno organizirane oskrbe na domu, pač socialna kooperativa uspela oz. tisti model bivalnih skupnosti, ki si jih ti omenila, sploh v tem trenutku v Sloveniji uspel?

JADRANKA: jaz mislim, da bi morali v bistvu kombinirati dejavnost, ker samo z dejavnostjo pomoči na domu ne prideš skozi in bi morali, v bistvu, peljat še kakšno drugo dejavnost na podobnem ali pa istem področju, ker če ne, ne moreš preživeti, to je dejstvo. Ne moreš imeti plače iz oskrbe na domu, torej pomeni, da moraš kombinirati, to je ena stvar. Druga stvar je kombinirati s prostovoljstvom, ker dokler je to tako, je pač treba kombinirati to s prostovoljstvom, kar je čisto noro, ampak mislim da je treba, ni druge, če greš v kaj takega, potem je treba te stvari voditi dvotirno, to pomeni eno je, si delat delovna mesta z oskrbo na domu, na drugi strani, pa delati delovna mesta s še enim dodatkom, to pomeni, pol urnika delam z zelo nizkimi prihodki, pol urnika delam z malo boljšimi, to je treba pač kombinirati. Zame je to v bistvu edina možna varianta takoj, isto je z bivalno na primer, ti lahko greš sedaj bivalno skupnost urejat in smo tudi kako, v bistvu tako, da registriraš zadrugo kot poslovno sceno na tistem naslovu, kjer bo ta bivalna skupnost in to bivalno skupnost vodiš kot združeno varianto bivalnega tipa, se da tudi to delati po tej zakonodaji, problem bi bil v tem, da bi naša birokracija bila malo v šoku in davkarja bi bila malo...

K: Čakaj, ti praviš, da uporabnik ima stanovanje in v stanovanju registriraš praktično socialno zadrugo?

JADRANKA: veš kaj je, v bistvu, v resnici, vsaj tisti, ki to zdaj delajo iščejo večji objekt, kjer lahko ti razdeliš na nek način to bivalno sceno tako, da ima vsak, vsaj en intimen prostor, drugo so pa skupni prostori. Tako da že razmišljajo o vsem tem, to se da narediti, to ni tista klasična domska scena je pa nekaj med tem in pa domačo oskrbo.

K: torej bolj kakor oskrba na domu na kupu z elementi institucije, ki je v bistvu je de-institucionalizirana.

JADRANKA: tako nekako ja. Ampak pazi to je isti model kot ga je izpeljal, ta tržačan, socialne kooperative, ko so v 70tih letih zapirali umobolnice, potem je začela ta scena, dosti zanimivo delovat...

K: še zadnje vprašanje, brala sem neke raziskave, predvsem v Quebecu so solidarnostne kooperative, oni najprej, solidarnostne kooperative definirali kot organizacije, ki združujejo tri skupine, člane, ki so uporabniki storitev, člani, ki te storitve ponujajo prvim članom, se pravi so delavci, tretja skupina so pa podporni člani.

JADRANKA: saj podobno imajo tudi Italijani znotraj, zakon je pa drugače postavljen, zakon je postavljen, tako kot so naša socialna podjetja, tako da tukaj da mislim, da ni kakšne velike razlike. Quebec je pa zaradi tega solidarno imenujejo, ker oni rečejo za socialno ekonomijo, francozi namreč, economy sociale solidel, torej socialna in solidarna ekonomija. Ampak to je v bistvu pojmovno isto oz. zelo blizu kar je socialna ekonomija v sceni, tako da jaz mislim da ni bistvene razlike, ker ja pač drugačen način ekonomije.

K: glede tega Quebeca, sem hotela samo nadaljevat, da so oni potem, sicer ne vem zakaj, se jim je zdelo v redu in načeloma funkcionira, te tri skupine članov zreducirali na dve in sicer, bodisi da lahko delavec pa član kooperative, ampak v bistvu ne sme biti uporabnik, to se pravi, da je lahko eno ali pa drugo, to se pravi član in delavec, delavec in uporabnik, ne morejo biti pa dejansko člani bodisi uporabniki bodisi delavci.

JADRANKA: saj to je tisto, kar je zaradi teh socialnih bilanc jasno, ker ti v bistvu ne moreš dva krat ocenjevati zadeve, na en način so oni to razmejili, mislim da imajo francozi podobno, da vi bistvu, ti ne moreš biti v isti kooperativi, koristnik storitve in to, da si zaposlen oz. delavec.

K: samo bi bilo pa zanimivo, sicer ne vem kako iz poslovnega vidika, čisto iz socialnega in družbenega, bi bilo po moje, tistim uporabnikom starejšim od 65 let, ki so mentalno, umsko še ok, se pravi niso dementni, , neke svoje kompetence razvit oz. ponujat drugim uporabnikom, bi bilo pa tudi zanimivo.

JADRANKA: ja samo veš kaj je, tukaj imaš en problem, tukaj gre v bistvu za sobivanje, medtem ko zaposlen je pa druga debata. Francozi so to dosti dobro debatirali, ker so konceptualno postavljali stvari, so jasno pogruntali, da zaposlen je tisti, ki je, kakorkoli že, v tisti kooperativi zaposlen, torej stvari zanje naredi tako in tako. Med tem, ko ta notranja solidarnost, notranji podporni sistemi in mehanizmi, so pa vzporedna, ampak druga zadeva. Potem imaš ti tukaj problem plačevanja teh podpornih sistemov, notranjih podpornih sistemov, tako da, ene stvari so dosti pregledno postavljene, samo na tak način, da ti ločiš funkcije med sabo. Da pa institucionaliziraš ta solidarnostni moment kot tretjo logiko, je pa tudi možna varianta, ampak to moraš biti potem dosti zrela skupnost da te stvari razmejuješ.

K: ampak a veš, da je bilo zelo zanimivo, da so bili moji intervjuvanci precej zainteresirani , jaz sem namreč na to idejo prišla, ko sem, vodila ene računalniške delavnice v domu za starejše in je bila uporabnica stara med 95 in 100 let, ne vem točno, ampak gospa zbrihtana čisto v redu, skromne narave kar se tiče uporabniškega znanja računalništva, ampak zelo razgledana, na koncu ugotovim, da je gospa čisti poliglot, govori šest jezikov, sem si samo rekla, zakaj ta potencial ni izkoriščen, veš koliko bi dejansko lahko skupnosti prispevala, če bi sploh povedala da govori tekoče italijanščino, nemščino, francoščino pa angleščino.

JADRANKA: sej ti pravim, da te stvari dejansko moraš znati urediti. Ampak pazi, to je problem, ker eni ljudje, enega rednega ritma delovanja dela, ne morejo zagotoviti, to je dejstvo. Je pa to eden od tistih štosev, ki jih na primer, ta skupnost, ki se okoli faksa suče, dosti zanimivo postavljena, oni v bistvu vsi ostajajo aktivni udeleženci v nekih procesih, javnih, študijskih, kakršnih koli. Ravno zaradi tega poskušajo postaviti tako neko skupnost, ki lahko zagotavlja take stvari, drug drugemu, da si zmanjšajo stroške, da si drug drugemu odpirajo družbene prostore na neke druge načine in tako dalje.

K: formalno, pa taka oblika skupnosti, ni še?

JADRANKA: pri nas ne, in jaz mislim da dokler, ne bo šla ena od teh zrelih skupin v penzion ne bo. Ker to se zelo dolgo pogovarjajo, to ni tista varianta, mi bomo nastali čez noč.

K: ne, tudi sam princip je tak da ne more biti čez noč. Se pravi, če govoriš o nekem skupnem bivanju, ne moreš na vrat na nos tri ali pa štiri skupinice skupaj dat.

JADRANKA: že v zadrugi je to problem, ker v bistvu, za to rabiš en proces spoznavanja, usklajevanja, da se naučiš sploh pogovarjati in da drug drugega razumeš, tako kot je mišljeno in ne kot se nekomu zdi in take. To ja, to je skozi problem, to ni samo pri teh, to je problem tudi pri klasičnih zadrugah. Čisto konkretno, kar sem bila jaz sedaj poleg, smo potrebovali nekaj časa, da smo razumeli, da govorimo o isti stvari, smo govorili o isti zadevi pa je vsak uporabil druge besede.

K: to je tisti problem, oz ni problem, to je tisti deliberativni moment, ki bi jo moral imeti vsak proces, sploh pa v bistvu kooperative, ne gre pa to v smislu, kakor parlamentarne demokracije ja-ne gumb, treba se je zmenit, to pa traja svoj čas in energijo, ravno zato tudi po moje, so ljudje, ki bi jim tak sistem funkcioniral in so ljudje ki se tega ne bodo šli, ker se jim ne da.

JADRANKA: to je pa ta problem, tebi se lahko ne da, potem si pač plačaš storitev, ki ti omogoča, kar bi ti omogočila neka taka skupnost. Vse to se da, problem je v tem kaj si pripravljen narediti oz kaj si pripravljen investirati ali svoj čas, ali denar, tukaj se postavlja alternativno, tu se več ne postavlja, samo to je možno. Jaz mislim, da smo prišli, do tistega trenutka, ko v bistvu živimo dovolj dolgo, da smo enostavno prisiljeni biti odvisni drug od drugega. Smo pa kao totalno samosvoji... ampak v resnici lahko

takoj danes zagotovimo vsem, vsak vsakemu.. Ni res, ne moremo biti, ker smo soodvisni. Soodvisni smo v tistih nežnih letih, soodvisni smo v sredini, vendar se tega ne zavedamo dovolj in smo soodvisni v tistih kasnih, kadar nam je to jasno, kot beli dan. To je samo problem, kako bomo zasukali, ker to je tisti del, ki je najtežji, dejansko smo se navadili v času polne delovne aktivnosti, mislit da smo sami svoji.

K: ja res je, ampak a veš da bo po moje, dosti kmalu potreben en preskok. Glede na to, da kakšne so projekcije, pa nočem neke panike zaganjat, ampak ravno sedaj je tisti čas, ko se bo začela baby boom generacija upokojevat. Glede na to kako bojo pomikal proti vrhu, upokojitveno starost, čez dalje več ljudi bo v pokoju in čez dalje manj ljudi delovno aktivnega prebivalstva, če se ne motim in če imam prav, mislim da bo ta številka med 2040 oz. 2050 prišla iz 1:4 na 1 proti manj kot dva. Zdaj pa računaj ti imaš sedaj za enega upokojenca, štiri zaposlene, potem boš imela dva zaposlena oz enega in pol zaposlenega na enega upokojenca, dodatno naša generacija, ki je večina na minimalni plači, to so v bistvu resni problemi. Sedaj govorimo da si toliko in toliko ljudi ne bo moglo doma ali pa oskrbe na domu privoščiti. Potem, ne vem, čez 20, 30 let, pa to veš da ni toliko oddaljeno...

JADRANKA: še ena stvar je, zato sem pa jaz istočasno, ko se ukvarjam z združništvom, ukvarjam tudi z univerzalnim temeljnim dohodkom. Zakaj, ker v bistvu dejansko, dela ne rabiš več toliko, ti dejansko lahko, isto proizvodnja, isto ne vem, sceno pelješ brez zaposlencev. To pomeni, da dejansko imaš odvečne ljudi in mi se v bistvu o teh stvareh sploh ne pogovarjamo, jaz mislim da je to najhujši problem, to kar pa ti praviš, je pa posledica. Ti ne rabiš več toliko delovnih mest in konec, gotovo.

K: jaz to razumem, ampak UTD, v končni fazi, so ljudje, ki so pač na socialni podpori, zelo malo ljudi ve, da je v bistvu zakon o prostovoljstvu, tako narejen, da če imaš ti uradno pogodbo, ne vem s filantropijo... kakršno koli prostovoljno organizacijo, da delaš, pazi zdaj to, za njih na letni ravni vsaj 24 ur, to se pravi, če gledaš 54 tednov, to se pravi vsak ta drugi teden, imaš ti pravico do dviga socialne pomoči, za ne vem koliko procentov, kar nanese za eno uro, za dva tedna v letu 420€.

JADRANKA: ja samo veš kaj to pomeni, to pomeni, da boš ti dejansko vklopil zastojno delovno silo v narekovaju, isto kot javna dela. Univerzalnost temeljnega dohodka je zame v bistvu tista ki... ti praviš, ja to imamo možnost, ja imamo, ampak, kaj mi oprostite to če, če se pa jaz ne mislim ukvarjati s to birokracijo, prijavljati... zato da bom jaz koristila nekaj, kar mogoče v naslednji fazi je nepomembno zame. To je en del, drugi del, ki je pa hujši kot to, mi imamo višek ljudi, razumeš, to pomeni, ne samo za upokojence, to velja tudi za te, mlajše od mene, dosti mlajše od mene, za tvojo generacijo gre. Kaj to pomeni, da če imaš ti 130 tisoč, jaz ne verjamem, da je samo 130, jaz mislim, da je tako čez palec ocena 150 tisoč v Sloveniji nezaposlenih, na dva milijona ljudi, to pomeni, reci 10% je nemogoče, da se kadarkoli zaposli, tisti bazen ljudi, ki jih potrebuje lastnik zato, da ima poceni delovno silo, to je trajna varianta, če je to trajna varianta, to pomeni, da smo gotovi. To še zraven pomeni, da ko boš imela ta razmerja o katerih ti govoriš, to ne bo več 10% to bo enih 30% brez zaposlitve, to pomeni, da v bistvu, dejansko niti pokojnine ne boš mogel imeti. Zato pravim, da to niso rešitve, rešitve niso v prerazporejanju, rešitve so v radikalnih scenah. Mi je žal, in potem pridem na pozicije nekih sprememb razmerij v družbi, ker dejstvo je, da to kar se sedaj dogaja, taka koncentracija kapitala v tako maloštevilnih rokah, da te bog pomagaj prime, v bistvu posledica so pa te scene, ki se nam dogajajo.

K: Pa sva spet pri neoliberalni logiki, ki je danes ne bova rešili.

JADRANKA: Ja točno to, v bistvu ne zdrži, ne vem kaj je narobe z tem, ali pa ker ljudje nočejo delat. Ker če ljudje, ne bi hoteli delat potem ne bi imel prostovoljcev, prostovoljcev, ki v Sloveniji delajo toliko, kolikor bi 130 tisoč ljudi, če bi delalo polni delovni urnik. Kaj to pomeni, da dejansko ne želimo tega dela, ki je prostovoljno plačevati.

K: točno to, sedaj pa prištej še sivo in črno ekonomijo, pa smo tam.

JADRANKA: ja ampak, kaj, ko vse skupaj to sešteješ, rečeš oprosti, zakaj že gre. Ker kaj je, ko si ti zaposlen nekje, ne vidiš teh stvari, ampak tisti trenutek, ko si pa izven tega pa krepko razmisliš, kako so ta razmerja postavljena, in ko začneš o teh razmerjih razmišljati, vidiš kje si v bistvu. Pazi Rifkin je 1997 dela spisal, mi še do danes nismo poskusili razpravljati o teh temah v Sloveniji.

K: Oh dear Jeremy. Ne, ne bova midve to danes rešile.

JADRANKA: jaz mislim, da je najbolj zanimiva zadeva, ko mi začnejo pripovedovat, delaj dobro, pa delaj dosti, pa boš dobil dela, ni problema. Če smo že pri tem, ne mislim delat tri četrt za nekoga tretjega, en četrt pa za tisto kar jaz dobim plačan, ali pa še manj. Čisto zaradi tega sem pa rekla, se grem pa že rajši izkoriščat sama. Ampak hočem reči to, da tukaj imamo problem, jaz vidim pri skoraj 60 milijardah € v davčnih oazah samo v Sloveniji, potem si lahko samo predstavljam, kakšne so te milijarde drugih držav in od kod so se vzele. Sem sedaj gledala kaj so naredili Avstralci, imajo na vsake toliko sredi ceste tablico: hvala Microsoftu, ker ne plačuje davkov, hvala ne vem kaj, da nimamo tega urejenega. Davčne oaze so sramotna zadeva, to je do nule izpeljan sistem, ki dejansko eksekvirava vsakršno plačevanje davkov. Zato jaz mislim, da ne samo to, samo poglej kako je zanimiv krog Microsoft je ustanovil svojo fundacijo, ta fundacija normalno poskusi Afriko rešiti lakote, tako da kupuje od Monsanto semena in jih poklanja kmetom, da si lahko pridelajo za jest. Ampak kaj ko je gospod Gates je tudi delni solastnik Monsanto, torej pomeni, razen v Microsoftu služi še skozi Monsanto, oprosti in prodaja dve puhli zadevi. In hkrati obe sceni pereta denar v davčni oazi.

K: Mi nimamo enojnega problema, imamo petornega.

JADRANKA: imamo jih kolikor hočeš, kot revež bolh smo jih polni. Problem je samo v tem, da se jih je treba začeti reševati. Jaz nisem šla v to družbeno ureditev, ker mi je tako všeč, ampak, ker je treba nekaj narediti.

K: se strinjam, jaz, ko sem gledala dokumentarec o davčnih oazah, mi je postalo slabo s kakšnim nonšalantnim odnosom... v istem stavku reče, ne, ne bomo dvignili davkov in poenotili davčnih stopenj, vi boste pa prisiljeni v to, da boste dali denar za naše banke.

JADRANKA: to je umetnost, j naroda u glavo.

Transkript: Intervju z Zadrugo Svetovid

K: Zakaj ste se odločili za podjetje, ki nudi oskrbo in storitve ravno starejšim? In zakaj zadruga (zakaj z.b.o.) in socialno podjetje? Zakaj ne tipični d.o.o., d.n.o. ali sp.?

SVETOVID: V Sloveniji imamo veliko tradicijo zadružništva, mi smo pa nastali v kombinaciji te oblike organiziranja, smo socialno podjetje. Postali smo s pomočjo programa za razvoj socialnega podjetništva, ta dva konteksta sta značilna za našo obliko. Pomoč starejšim je bila pobuda nas ustanoviteljev, ki nas je 5. Ker smo sami starejši, 50+ in naš moto je bil, da razumemo potrebe starejših, bolj se jim približamo, lahko jim bolj pomagamo kot kdo drug in to nas je vodilo v tej smeri, da se lotimo tega projekta. Po drugi strani pa stojimo na konceptu, ki ga zagovarja tudi država, da naj starejši čim dlje v domačem okolju. V domačem okolju, dobesedno, ker starejši potrebujejo pomoč, dnevno uro ali dve, lahko tudi ne vsaki dan, da lahko dovolj kvalitetno podaljšano živijo v domačem okolju. Ta dva momenta smo združili z dvema zadrugama. Mi moramo preživeti na trgu, kar je problem na socialnem področju, smo socialno podjetje tipa B in delujemo kot neprofitna organizacija. To vse pada v te kontekste, ki ste jih vi navedli. Ta osnova, zakaj smo se to odločili je oblika organiziranosti - zadruge, ki je najbolj mogoča za participacijo. Nimam posebnega vpliva na samo delo, ker delo zahteva svojo organizacijo, zakonitosti.

K: Zanimajo me združna pravila, združna načela...teh 7 točk se sliši super, zanima pa me kako to deluje na trgu. Eno je teorija, potem pa ko začne podjetje delovati pa kaj? Torej prostovoljno in odpro članstvo. A lahko človek kar pride in reče, da bi bil vaš član pa rečete: Ja, v redu.

SVETOVID: Nimamo izkušenj, nismo še imeli izkušnje, na tem nivoju nismo bili postavljeni pred to, do zdaj še ni bilo pobude, da bi kar nekdo prišel in postal naš član... mi te izkušnje nimamo.

K: Vas je 5 ustanoviteljev. Ali razmišljate tudi o tem, da bodo uporabniki vaših storitev tudi člani zadruge ali bo zadruga samo iz zaposlenih.

SVETOVID: Mi smo del projekta spodbujanje razvoja socialnega podjetništva in uspeli smo kandidirati na javnih delih in se preko tega tudi zaposlili. To je bila ključna točka, da smo lahko sploh delali naprej. Drugi del je, da je perspektiva za naprej, vir financiranja na daljši rok.. mi smo po zakonu dolžni po dveh letih se zaposliti dva človeka v zadrugi in tu so mejniki...vir financiranja in preživetja po tem času še ni jasn. Mogoče nismo najboljši primer za to, saj je delo na socialnem področju drugačno: tu brez podpore širše družbe ne gre. Sledimo javnemu interesu, delamo družbeno koristno delo, kar je moto socialnega podjetništva. Do tu je vse v redu, ampak ta socialni del na trgu ne drži...javna mreža in podobne institucije, ki nudijo pomoč starejšim so tukaj v veliki prednosti. Za enkrat ne pozam podjetja, ki bi se ukvarjal oz. nudil storitve starostnikom, ki bi preživel v tržni ceni. Upam, da bomo verjetno našli nek konsenz/družbo, drugače pa je lahko naš obstoj vprašljiv. Glede na zakonodajo se bo spodbujalo vse aktivnosti pomoči starejših na domu, da čim dlje ostanejo v domačem okolju in da bodo kvalitetno preživeli ta del življenja. Mi smo del tega in tudi samo smo začutili kaj bi nas izpolnjevalo, kaj je potrebno... Brez podpore družbe pa tu ne vidim konsenza. Javno zasebno partnerstvo je v principu tudi izražanje javnega interesa. Na socialnih področjih, kjer je zakonodaja regulirana, je podpora še bolj potrebna kot pomoč.

K: Kaj bi vi kot podjetnik v tem trenutku želeli od države? Kako bi vam lahko država kot mlademu podjetniku stopila naproti?

SVETOVID: Nas je 5. 4 podjetnice in jaz. Odločitve so drugačne, niso moje, je demokratično, ne pa kot se odloča kolegij.

K: demokratično člansko upravljanje se zdi najbolj pomemben element. Kako v realnosti to zgleda? En član en glas?

SVETOVID: Za vse pomembne stvari je skličemo konsenz in se odločamo, čeprav nekih strateških... ker smo v začetni fazi ni, se ukvarjamo s preživetjem...bolj ali manj odločamo, skrbimo za stvari, ki so bolj organizacijskega značaja...marketinga ali kaj takega. Trenutno tu ni velikih odločitev, mogoče pa bi se stvari zapletle, ko se zadeva razvije do večje mere, nimamo teh izkušenj, da bi vam karkoli rekel. Mogoče so zadruge, ki delujejo pravi naslov zato, ker so tudi večje, imajo že dolgoletni staž, saj kar se vodenja tiče je v večjih zadrugah z večjim kapitalom to bolj izrazito.

K: Glede avtonomije in neodvisnosti, povezave z javnimi deli oz. zaposlenimi...mogoče zdaj, ko ste na začetku kaj bolj poudarjate izobraževanja in usposabljanja za zaposlene?

SVETOVID: Država nam je omogočila v prvem letu, da smo opravili dodatna izobraževanja, v kontekstu javnih del je bilo zelo pomembno izobraževanje, za socialnega oskrbovalca, ker nihče ni iz tega področja. Zdaj pa moramo za to skrbeti sami. Moramo funkcionirati kot firma, moramo dosti zaslužiti, da si lahko te stvari, ki jih sami ne moramo opraviti drugje poiščemo, tega je veliko. Je treba imeti denar ali pa pomoč od zunaj. Mi smo člani foruma socialnega podjetništva in podporno okolje za socialna podjetja.

K: V sami poslovni zadeve, ko saj ste štartali iz ničle torej od začetka pa do danes. So bili kakšni problemi v podjetniškem smislu, npr. registracija?

SVETOVID: V formalnem delu načeloma ni problemov, se moraš pač seznaniti s temi stvarmi pa narediš kakšno napako... problemi se začnejo pozneje, ko zaživijo tipične podjetniške funkcije kot so

pravna služba, marketing... zdaj smo pa vsi za vse in nihče za nič, kar je problem pri zadrugi. Pri večini je problem, da zadrugniki nimajo specializiranih služb in se ukvarjajo s stvarmi, ki se jih ne tičejo in ne tisto za kaj so tam. To je ok, tam kjer pa treba specialne stvari razvijati pa nastane problem.

K: ker ste omenili sodelovanje z zadrugami...ste razmislili, da bi se s kakšno kmetijsko, izobraževalno, drugo zadrugo povezali?

SVETOVID: Pogovorov okoli tega ni bilo. Verjetno se zadruge se ukvarjajo s približno istim problemom, tisti del kar želimo početi obvladujemo, drugi del nadgradnja, vpetost v družbo, trg in podporne službe, ki jih neka zadruga mora imeti pa manjka vsem zadrugam. Zato je bil tudi ustanovljen forum socialnega podjetništva, ki funkcionira leto dni, in ta forum bi naj to naredil. Kakšni so direktni učinki od tega pa je druga zgodba. Tukaj bi po moji oceni zagotovo vse zadruge potrebovala podporo in bi se mogle združevati. Zadruga dela kot neprofitno podjetje, z minimalnimi stroški... to potegne za sabo, da ne moreš imeti dovolj ljudi ali zunanjih sodelavcev, ki bi ta področja pokrivali. Ne gre drugače, da se preko foruma zamisli skupna pomoč zadrugam in socialnim podjetjem.

K: Na kakšen način pa pridobite stranke v neprofitnem podjetju? Kako sploh do strank pristopiti, kako veste, da nekdo potrebuje vašo pomoč?

SVETOVID: V poslovnem načrtu so zasnovali marketinške poteze, čeprav smo smatrali za neprimerno, da se klasično oglašujemo in reklamiramo. Mi skušamo priti čim bližje uporabnikom, kar smo poskušali s predstavitvami ljudem, skupinam, organizacijam, ki delajo s starostniki. Starostniki so organizirani, se družijo in preko teh ljudi in organizacij, društev se jim približamo s predstavitvijo, kontaktom in bi prepustili starostnikom odločitve, da se povežejo z nami ali ne. Smo zasnovani v manjši meri, delujemo na lokalnem področju občine MB, kjer to potrebujejo še bolj. Ta del je obrodil sadove, vendar ne kot smo pričakovali. Z naše strani smo pričakovali sodelovanje s strani javne mreže, ki ima informacije, povezave, ki delujejo z njimi. Tu smo pričakovali več pomoči pri dostopu do teh ljudi. Bil je uspeh, ni bil pa tako izrazit. Mislimo pa zdaj spletno stran še narediti.

K: Ja, to bi bilo pametno narediti, danes gredo vsi preko interneta...

SVETOVID: Starejši nimajo problema, da nas najdejo, problem imajo njihovi otroci. Generacija, ki je star 40/50 let in so računalniško pismeni, vendar imajo probleme. Starostniki pa nimajo problema, oni so zadovoljni sami s sabo, se upirajo pomoči. Gremo v smeri, da se odpremo tudi s socialnimi mediji in spletno stranjo, stavimo pa na povezave med nami, ki s starostniki delamo. Tu vidim sinergijo, ki bi zadevo pripeljala na nivo. Gre za izmenjavo informacij, izkušenj, saj gre za občutljivo področje...

K: Sem vas prav razumela, so vaši zaposleni naredili poklicno nacionalno kvalifikacijo oskrbovalcev, kajne?

SVETOVID: žal samo ena od naših. Mi delujemo laično..

K: Kakšne so storitve, ki jih nudite? Socialni servis sva rekla, ko sva zadnjič govorila?

SVETOVID: Storitve, ki jih opredeljuje zakonodajaSVETOVID: pomoč gospodinjstvu, prinašanje hrane, čiščenje, likanja in vključevanje človeka v socialno mrežo, spremstvo na sprehod in pa družabništvo po potrebi ali želji, česar potrebujejo starostniki največ. To je bilo tudi izpostavljeno pri analizah.

K: Ceno plača uporabnik 100%? Ni tako kakor pri javnih službah, ki jih sofinancira občina.

SVETOVID: Naša cena je 6€, ki je v skladu z izračunom, ni pa to ekonomska cena. Tu seveda se pričakuje podpora družbe, kakšen bo pa končni izgled in cena je pa drugo.

K: Kako bi pa rekli, da je možno ceno znižati, da bi se lahko konkurenčnost zvišala, obenem pa še plačati zaposlene? Kako uporabniku omogočiti cenovno ugodne storitve in po drugi strani ne zarezati v plače zaposlenih, po tretji strani pa delati s pozitivno nulo tudi če je neprofitno, da se obdržijo nad gladino vode.

SVETOVID: Če se hočeš približati, je potrebno tudi ceno znižati, razliko mora nekdo pokriti – tu ni nobene velike filozofije, tu si ne rabimo delati nobenih utvar, če ne, zadeva ne more funkcionirati. Pojavi se vprašanje meje-koliko je ta meja, do katere se še vključi družba in kje ne. Na našem področju ne vidim druge možnosti.

K: Kaj priporočate posamezniku, če želi ustanoviti isto kot vi npr. v Ljubljani, kaj bi mi svetovali?

SVETOVID: Nimam posebnega nasveta, kot to, da začnete... ko bi prišli do neke točke, bi vam povedali naše izkušnje. Formalna ustanovitev ne predstavlja problema, ta pa nastane pri financiranju in preživetju. Mi smo se vključili v javna dela, ki so nam to omogočila, drugače ne bi mogli preživeti.

K: To je največji problem – kako naprej od te točke?

SVETOVID: Mi smo v fazi razvoja, gremo navzgor, nismo samozadostni in brez podpore družbe ne vidim rešitve. Javna mreža ponuja te storitve po 3,5€ z ekonomsko ceno 18€, razliko pa pokrije država. Razmerja so lahko drugačna v kolikor gre za javno mrežo sli socialno podjetje, zadrugo.

Transkript: Intervju z uporabnikom (1) oskrbe za domu

K: Bova šla kar od začetka.

INTERVJUVANEC 1: So takšne bolj domače, hodijo že dlje časa, ker sem takšen tip, da ne maram, da druge prihajajo pa ta ne... ena je stalna, me previja zjutraj.

K: Ste kar na eno bolj navajeni?

INTERVJUVANEC 1: Na stalne, jih hočem imeti. Kolikor mi lahko zagotovijo, včasih pa ne, kadar je ta stalna v bolniški, pride ena x.

K: To vam v redu, kajne?

INTERVJUVANEC 1: Jo pa debelo gledam, nisem tak tip. Sem celo življenje delal z ljudmi, ampak mi je neprijetno vsak dan imeti drugo, da me ureja pa da o mojih stvareh cela skupnost govori...

K: seveda. Saj mislim, da so zelo diskretni.

INTERVJUVANEC 1: So, so... Jaz se hecam.

K: Vas pa popolnoma razumem. Dajte mi povedat... koliko časa že vi prejimate oskrbo na domu?

INTERVJUVANEC 1: Že 4 leta.

K: Kako pa to, da ste se odločili za oskrbo na domu in ne kakšno drugo obliko?

INTERVJUVANEC 1: Takrat je hčerka za to izvedela...jaz ne...jaz imam zelo težke stvari zadnja leta... bil sem 1x v bolnici na nitki. So me dali v sobo. Če bom bom, če ne ne. Pa sem se izvlekel. Pravijo zdravniki, da sem grča.

K: To je pa lepo, kajne.

INTERVJUVANEC 1: Ja, je. Noge so odpovedovale, so bile rane, zdaj so se zaprle, se tega ne vidi, jih ni... Ja, sladkor se je uredil, ampak ga ne moreš sladkorja kontrolirati...

K: Kako pa to, da ste se odločil za oskrbo na domu ne pa za kakšno drugo obliko?

INTERVJUVANEC 1: Zbolel sem. Bolj dam na tole... da sem doma, da mam urejene stvari, ker ena privatna podjetja...

K: bolj zaupate v javno?

INTERVJUVANEC 1: Zaupanje v javno ustanovo.

HČI: Povej, da se ti najprej nisi strinjal..

INTERVJUVANEC 1: Ja, pa kaj potem?

HČI: Prej je bil na vozičku pa smo rekli mogoče pri higieni...bi mu bilo mogoče lažje pa se ravno ni strinjal, ni bil zato...saj bom sam... ni hotel sprejeti, da nekdo drug pride, pa problem intimnosti, potem je nekako sprejel. Najprej si sprejel samo eno.

INTERVJUVANEC 1: Ja...veš ti kako je to. V začetku si v dvomih, si v dvomih. Jaz sem zbolel, še sem bil bolj pokreten kot zdaj, pa mi je zadostovala oskrba hčerke pa starejše, od sina tako nič ni...

K: Aha, imajo ženske to domeno? Saj tudi zaposlenih se mi zdi, da je večinoma več žensk.

HČI: So imeli enega fanta, ne vem, če ga imajo še, vem pa da so imeli enega.

K: To pa ne vem. Kaj vam je pri oskrbi na domu najbolj všeč? Kaj vam je najbolj simpatična, pozitivna stvar, ki bi jo izpostavili?

INTERVJUVANEC 1: Komunikativnost, absolutno, da nekaj novega slišiš, ne samo tisto doma, ko se kregaš, ampak z nekom izven, da pride pa da se pohecaš. Jaz kakšen hec povem, malo jih podučim.

K: O čem?

INTERVJUVANEC 1: O vseh stvareh, o vojni, zgodovini, o raznih stvareh, jaz veliko tega vem pa jih malo potipam, če tudi one kaj vedo.

K: Torej, so starejši ljudje bolj modri imajo več izkušenj...

INTERVJUVANEC 1: Jaz tega ne bi rekel. Imate starejše, ki niso v življenju, kaj dosti se z znanjem ukvarjali. Jaz sem strojni tehnik in skozi šole sem ogromno pridobil.

K: A je pa mogoče kakšna stvar, ki vam gre na živce ali pa ni prijetna pri oskrbi na domu in storitvah, ki jih uporabljate?

INTERVJUVANEC 1: skoraj da ni prisotno.

K: Ni prisotno? Nič vam ne pade na pamet? Da bi se spomnil, da bi se malo razjezil?

INTERVJUVANEC 1: To jaz zase zadržim. To niti z mojimi ne razglabljam. Sem v življenju take stvari delal, da niso za domača ušesa. Kočevska reka... Jaz ne maram tega z nobenim debatirat.

K: Ali ostaja razlika med oskrbo, ki jo imate zdaj in med neko sliko tega kar ste pričakovali na začetku? Ste si predstavljali drugače kot je bilo potem?

INTERVJUVANEC 1: So pojasnili v detajle kaj, kako. Včasih mi kaj ni bilo všeč. Prisotnost mi ni bila všeč včasih. Neki momenti so bili, ko so se menjale, danes ena, jutri druga. Mi ni šlo...pa je hčerka razčistila.

K: To je razumljivo.

HČI: Veste kako je...zoprno je vsak drug dan, vsak dan je druga hodila pa moraš razlagat to ta ureja, to ona. Jaz verjamem, da ženske niso nič krive, tudi njega ne poznajo, zoprno je to pa kar naprej razlagati pa vsaka po svoje dela pa me tudi motilo, da vsak dan, vsak drug dan druga hodi po hiši. Kar naprej sem mogla biti tu dol, ko je bila tamala še dojenček. Je drugače, če imaš eno stalno, ki ve kaj dela in ji rečem, da če kaj me rabi naj samo zavpije, saj sem gor. Jaz pa jo previt, podojiti...ne morem biti zraven pa skoz razlagat.

K: To je še dodatna obremenitev pa pomoč na začetku, kajne?

HČI: Mi je šlo malo na živce... ni mi šlo, ampak malo me je zmotilo pri toliko ljudeh. Jaz razumem, da so dopusti, bolniške, ampak poskusi nekako eno 3,4 dni dati, da sem hodi ali pa vsaj en teden. Jaz ne vem, ampak eno kombinacijo treba najti. Verjamem, da je kakšen tudi v službi pa izkoristi... jaz ne bi šel sem, ampak moreš biti malo pa reči: lej, tako je. To je tudi njega blazno motilo, ker je rekel, da vsakič vsaka druga... sploh na začetku ni ravno dobro sprejel, nikoli ni rabil tega, vedno je poskrbel zase, potem pa kar nekdo, da mu more nekdo, po domače povedano rit prat, tudi ni bilo všeč.

K: Razumem. Se pravi, če bi vas vprašala za kakšen predlog, kako bi to izboljšali, bi povedali, da naj ves čas ena in ista socialna oskrbovalka hodi?

INTERVJUVANEC 1: Se zavedam, da to ni izvedljivo.

HČI: Ali pa vsaj takrat, ko so bolniške.

INTERVJUVANEC 1: Če gre stalna oskrbovalka na bolniško logično, da bo nekdo drugi prišel. Malce ignorantko, debelo gledaš potem pa se za tistih par dni prilagodiš. Odvisno od uslužbenk ali kaj

so...neko atraktivnost, prijaznost. Nekatere so pa tiho kot miške. More bit komunikativna, to jim tudi tam povedo.

HČI: Mislim, da je tudi njej lažje prebiti led. Nekateri ne govorijo, slišijo pa.

INTERVJUJANEC 1: Nekatere so zelo zadržane. Zavisi pa od nas, ki to koristimo, kakšni tipi smo. Eni so žleht, ene so celo pretepene bile, jo je udaril pa grdo govori.

K: različni ljudje in tudi veliko različnih izkušenj...

INTERVJUJANEC 1: Jaz pravim, da je tudi izobrazba prisotna pri teh ljudeh...

HČI: Malo je pa tudi, oči... a veš, ko sva se pogovarjala...tudi bolezen je prisotna in ljudje, ki jih kap zadane. So bili čisto normalni, ko jih je pa kap zadela, so se pa čisto na glavo obrnili, bili spremenjeni osebnostno. Mogoče te udari ali kriči, se dere, nekako izraža, prej je bil pa čisto drug človek.

INTERVJUJANEC 1: Jaz sem najprej. Me je v posteljo spravila izohemična kap... možganska... takrat sem bil 27 dni v bolnici

HČI: res je, ampak takrat si ti še hodil, nismo rabili oskrbe, moral je počivati, domači smo pomagali...

INTERVJUJANEC 1: Jaz sem takrat hodil...

H: Po enem letu se je kar dosti ...učil se je pisati, po desni strani. Pa jesti, ni imel moči

INTERVJUJANEC 1: Pozabil sem brat, pisat...

HČI: Ja, pisal si...je šel v bolnici na neko raziskavo... neke tablete si testiral in so te poklicali...

INTERVJUJANEC 1: Eno sestro, ki je vsak dan hodila z blokom. Nisem se znal podpisat.

K: Pa ste se naučili spet?

HČI: Ne tako kot je včasih pisal, ampak zdaj se vidi. Malo piše...

INTERVJUJANEC 1: Hvala bogu, da sem prišel k sebi

HČI: Pa takrat si še kar v redu hodil. Hvala bogu, da si tudi hitro šel. Potem si imel pa operacijo pa raka pa je spet v postelji pristal.

INTERVJUJANEC 1: v bolnici sme imel zdravnika in zdravnico Ok, so se zavzeli. Vsak druga dan sem. Zdravnik je pregledaval žile.

HČI: Pa telovadil si pa terapije si imel.

INTERVJUJANEC 1: glavo, imel je ekran, me je z emulzijo umazal. Z ekranom je zraven sedel, da sem tudi jaz gledal...

K: verjetno, da možganske valove. Če greva na slabe in dobre stvari. Je še kakšen predlog za izboljšavo kar se tiče teh ljudi in storitev, ki k vam prihajajo na dom?

INTERVJUJANEC 1: Kader se pri njih dopolnjuje. Eno dajo stran, ker niso pa drugo vzamejo. Premalo jih izobrazijo za to delo, premalo. Nekatere, ki so to že drugje delale, so čisto nekaj drugega, kakor pa tiste, ki jih par dni tam inštruirajo te ta stare... nimajo izkušenj.

HČI: se mi zdi, da je premalo priprave. Kakšne so samo 2,3 dni, hodijo po terenu z eno potem pa v ponedeljek pa že kar sama začne. Se mi zdi, da bi mogla imeti vsaj mesec uvajanja, da vidi, hodi zraven. Pa tudi se mi zdi, da bi bilo dobro, da vidijo paciente. Od najtežjih do najlažjih. Ker je lažje njej potem.

INTERVJUJANEC 1: Imajo neko šolsko izobrazbo nekje v domu upokojencev. Da so tam 14 dni mogoče.

HČI: Prakso misliš? Čeprav se je tako tudi zgodilo, da je bila punca višja medicinska in dela faks pa lahko rečem, da kar se tiče oskrbe in zagnanosti, vsaj tak občutek sme dobila, je bila slabša kot ena prostovoljka, ki je delala v domu za ostarele. Jaz mislim, da moreš to tudi v sebi to imeti. Ker če imaš ti to v sebi, da to rada počneš, boš tudi poskusila tako frizuro narediti, se boš potrudil, boš imela nek cilj. Isto pa tukaj.. če ima eno veselje, če rada dela z ljudmi, bo čisto drugače. Oči, ti si veliko po bolnicah hodil. Različni so. Od medicinskih bratov do sester. Različni so.. jaz vidim kakšen karakter je. Vidiš, katera je naveličana, katera rada dela z ljudmi...čisto drugačna. Mislim, da če se samo nasmejiš je čisto drugače, ne pa da robustni na ves glas. »A vi ste?« Že ta način...

INTERVJUVANEC 1: Bolniške sestre so pa kot noč pa dan. V bolnici je materiala dost, če ona prinese v službo svoje tegobe od doma zjutraj...pol pa tja pride pa injekcijo čuf pa ne vem kaj, z jezo te potegne, obrne, pogovarja se z jezo...

K: Človek hitro začutiti to, kajne

INTERVJUVANEC 1: ko je pacient, bolnik to takoj gre v tebe, so bolni ljudje, je treba drugačno vzeti, čim si jo pogledat ti je vse jasno

K: Mogoče kakšen prostovoljec k vam kdaj pride

INTERVJUVANEC 1: Tega ne sprejemam

HČI: Nihče ni niti oči ponudil.

INTERVJUVANEC 1: Jaz ne vem ali obstajajo ali ne, to ne vem, vem da so prostovoljci za kidati.

K: Mogoče vam še kakšno informacijo dam. Zavod za oskrbo na domu je uvedel, 2014, tudi prostovoljci pomagajo. Dosti uporabnikov kombinira uraden del socialnih oskrbe z nekim načinom, da preko družabništva krepijo socialne mreže

HČI: a te prostovoljce je treba plačati?

K: Ne, to je prostovoljno, brezplačno. Zavod za oskrbo hoče dopolniti, družaben del, ne pa samo zdravstveno in socialno oskrbo. Se zdi, da so socialne oskrbovalke preobremenjene in je veliko bolniških, in zmanjka človeškega faktorja, da kakšno besedo ali dve rečeš.

INTERVJUVANEC 1: Tudi njihovo delo vpliva na njih. Delajo zjutraj pride pa bi ob 7 nehat pa domov it pa ostane še na nočni službi.

HČI: Mi imamo gospo Anico.

INTERVJUVANEC 1: Anica je pa faktor zase,

K: Anica je pa super?

INTERVJUVANEC 1: Ona je delala že v drugih ustanovah in je strokovno je bolj podkovana, da ti vedeti, da sta se zavzame. Da nekaj vidi na nogah me takoj obvesti... tudi vpraša: ste zdravila vzeli? pozna stvari v detajle

K: imate več občutka varnosti?

INTERVJUVANEC 1: Seveda. Če si prehlajen, ti kaj svetuje. Zaupaš tistim besedam.

K: 4 leta imate oskrbo, kajne?

INTERVJUVANEC 1: 5 let, bo mislim, da zdaj. Prej smo imeli 1 obisk na dan, z novembrom pa 2/dan.

K: kot uporabniku vam je to dovolj?

INTERVJUVANEC 1: za enkrat ja,

HČI: Povej, da še jaz delam sproti, vidim da rabim, ker mi ne bo zneslo, ker imam dvoizmensko delo, sicer mi še sestra pomaga, bova kombinirale, potem bom pa videla, zato pa sproti delam, če bo pa treba bo pa treba, načeloma gledamo kar rabimo...osebno higieno. Da se ga uredi, umije, posteljnino zamenja. Bolj te stvari. Zaenkrat kosilo in te stvari...ima se mami čez, da skuha. Potem pa bomo videli sproti.

K: Se vam zdi cena za to storitev, ki jo dobite primerna?

INTERVJUVANEC 1: Trenutno ja, kar občina krije ja. Če pa ne bi krila...procentualno... Ja, ja mislim, da je ura 3€

HČI: Če gledam ostale regije je LJ najcenejša. Če bi bilo dražje, bi bil finančno velik problem.

K: mogoče bi rada dobila občutek, če se vaše potrebe povečajo...bi bili zmožni brez pomoči otrok si privoščiti toliko neke kot bi jo potrebovali

INTERVJUVANEC 1: Z ozirom na mojo pokojnino bi šlo.

K: Kaj pa na splošno, je cena primerna ali se vam na splošno zdi previsoka?

INTERVJUVANEC 1: Če malo preračunaš, te stvari kapiraš. Zdravstvo je največja postavka v življenju. Toliko kolikor če bi to šlo se malo na račun drugih stvari pa ne vem kaj, bi bilo.. tako pa prosim. Če

gledaš v bolnici koliko enih pripomočkov, stvari, koliko se da to, zdravniki, osebje, vzdrževanje bolnic, ne vem kaj. Jaz sem iz gospodarstva.

K: Strojnik, ste rekli, da ste a ne?

INTERVJUJANEC 1: Ja, in ko to gledam, se sprašujem... kako sredstva sploh... Vlada dobi, da izdvoji toliko denarja za zdravstva, čeprav ga kritiziramo... kdor razume to...

HČI: če tako gledaš... drugi, ki imajo pol manjše penzije, je ta cena 3,45 predraga. Da on sam živi, pa da rabi 3 obiske je to 100€, on pa ima penzije 400€, je to preveč. Zate bom pa rekla, da je cenejše kot pa dom za ostarele. Jaz osebno si doma ne bi mogla privoščiti.. poleg njegove pokojnine... pa je nepokreten, to pride 1300,1400 € je treba še doplačat. Plače pa niso nič.

INTERVJUJANEC 1: Ti bom nekaj povedal, za nekoga, ki ni pomislil na starost pa je zaslužil penzijo, ki jo bi lahko 1x večjo pa je ni... Brez izobrazbe, brez vsega, on je bil zadovoljen, da je šel tja na tekstilno na šiht

HČI: Vem oči, ampak penzijo si je moral zaslužil. Če ti zdaj gledaš za naprej, ravno tako ljudje delajo pa so izobraženi pa so slabo plačani... penzije bodo tudi majhne.

INTERVJUJANEC 1: To je drugo.

HČI: Ni drugo, tako bo šlo naprej. Ker domov za ostarele mogoče več ne bo, ker jih bodo pozaprl, ker ljudje ne bodo imeli denarja za dom. Ne bo denarja, kje boš pa ti dobil 1200€/mesečno, kje? Plače imaš pa 700€, penzije pa 400. Kje bom dobila denar? Ga nimam. Gledam za naprej... trenutno gledano ena vzgojiteljica, ki je 20, 30 let nazaj delala... penzije nima...stroške vse. Da ostane sama...samo ena pokojnina. Prej sta bila mož in žena, on je umrl, ne more več skrbet za sebe, otroci pa tudi ne morejo in če ima ona 500 pokojnine pa stroške..

INTERVJUJANEC 1: Zato se moram čuvati, da bom čim dlje živ.

HČI: Bog ne daj, da umrem, saj ti ne boš preživela... on meni ves čas govori. Jaz imam v glavi, starši so meni pomagal pa sem rabila za starejšega varstvo pa so ga čuvali in imam v glavi...zdaj je moja dolžnost...ko on rabi seveda, niso pa vsi taki. Jaz jih ogromno poznam... ko kam gredo reče: jaz ne morem...

INTERVJUJANEC 1: zavisi od situacije od tega kaj je bilo v življenju v družini, potem se ta doktrina obdrži. Imate pa nemalo x problemov, ko otroci zanemarjajo življenjski odnos do staršev. Nočejo verjet, da so se starši žrtvovali toliko let.. mogoče 20, eni celo 30.

K: Koliko se kaj spomnite, kakšno je bilo vaše stališče do združništva, ki smo ga imeli mi v starem sistemu? Moja magistrska naloga se nanaša na temo, da bi za te storitve, o katerih sva govorila, poleg zasebnih in javnih...dodali še to družbeno noter, kar bi bila tretja os.

INTERVJUJANEC 1: razumem, združništvo kot družbena ureditev... po vojni so prva, druga pa tretja petletka... ne, to je bilo za kompletno družbeno ureditev. Je bila strojna industrija, tekstilna, 5 letke so veljale za vsa področja.

K: se pravi, da se ne vidi, če bi bilo eno podjetje, ki bi take storitve ponujal, da bi recimo vi te to storitve koristili?

INTERVJUJANEC 1: Je zdaj kar v redu, tako kot je, sem zadovoljen.

K: Se pravi... kot član take zadruge si ne predstavljate, da bi bili?

INTERVJUJANEC 1: Veste, politična ureditev takratna, ki je spremljala... povezala gospodarstvo s komunizmom. Če v komunizmu niso nekaj hoteli, so tej v gospodarstvu morali biti tiho. Pa recimo če... to je globalno. Drugače pa županov ni bilo takrat. So bili predsedniki občinskih skupščin, pa odbori so bili majhni... in jaz sem bil takrat mlad pa sem bil tudi udeležen v teh stvareh. 4 leta sem bil sekretar na komiteju v Kumrovcu na politični šoli. Tisti, ki smo prosperirali nismo zaspali in šli naprej. 17 let v Kočevski reki je bil vojaški sistem... sem obvladoval tiste strani potem pa šel v penzijo.

K: Če razmišljava. Sama organizacija zadrug, če odmisli državno vpetost pa komunistično. Se vam zdi to demokratična oblika podjetja?

INTERVJUVANEC 1: Ne, demokratično besedo lahko ven damo

K: A se vam ne zdi?

INTERVJUVANEC 1: Jo lahko izpostavimo, ker je nikdar nikjer ni bilo, nikjer ni bilo govora o demokraciji.

K: A danes pa imate občutek, da je? Oziroma bi bila taka demokratična oblika možna in zrela?

INTERVJUVANEC 1: Ne, še zmeraj se prepletajo ta stari strici, ki še obvladujejo našo družbeno ureditev. Kučan in taki Podobniki... Oni v svojem svetu živijo... je pa res, da ta mladi, ki končujejo višje izobraževanja hočejo svoj jaz, in ga nekje že uveljavljajo... to se vidi v parlamentu potem ljudje debatirajo, kritizirajo...

K: Če vam omenim je EU je leto 2012 razglasila za evropsko leto kooperativ, ker se ji zdi, da je to model, ki je najbolj demokratičen. Zato tudi jaz to raziskujem, če bi se dalo ta model, ki ga predlaga EU in naj bi bil demokratičen in naj bi se člani imeli enake glasovne pravice, imeli skrb za širšo skupnost, delovali na lokalnem nivoju pa se povezovali naprej poskušam to prenest na model oskrbe. Bi vi, ki človek, ki ima zelo veliko izkušenj lahko se videl kot nekdo, ki ostalim članom svoje znanje ponudi v taki kooperativi oz. združništvu?

INTERVJUVANEC 1: To je tako... takrat, ko je imela EU 12 članov... glavno besedo je takrat imela Danska pa te države...so imele največ besede. Ustanoviteljic Evropske skupnosti in takrat ni bilo parlamenta...je nastal pozneje. Računajte, da ima EP 709 članov... če pogledate na TV, ko sedijo tam...je pa vprašanje koliko se izvajanje teh poslancev upošteva. Jok brate odpade... nekaj že. Recimo, mi Slovenci smo lahko dovolj v teh parlamentih...tam so ravno tako stranke kot tu pri nas... človek nekaj apriornega, da je ena Slovenija do takega mesta v tem parlamentu EU prišla. Potem imamo precej sekretarjev. Se jih ne spomnim na visokih položajih, komisarji. Sploh na finančnem področju so eni trije so, ker so šli iz položaja pa so šli tja...Peterle...oni so si štimali prostor. Mnogi sedijo notri samo zaradi plače

K: Se strinjam. Še zadnje vprašanje. Če bi si zamislil združni model, bi vam bilo problematično sodelovati pri odločitvah na vsaki ravni ali se vam zdi to pravičen in primeren način?

INTERVJUVANEC 1: To je tako...to je hipotetična misel... nazaj ne moremo iti...da se razumemo.. za naprej so pa druge oblike politične in gospodarske težnje. To je tako..

K: Samo še zadnje. Če sem vas prav razumela: vi koristite patronažno in socialno oskrbovalko?

HČI: Ja, to ima preko zdravstvene

K: Še kakšno storitev morda?

HČI: Ne, to je to.

K: Kaj pa recimo pri takih zadevah, ko greste kam na dopust...vedno ostane nekdo z vami?

INTERVJUVANEC 1: Menjajo se... ko je ona na dopustu, je sin...ampak je možki...

K: Midva sva zaključila s svojimi vprašanji...bi hotel še kaj povedati pa lahko.. kakšno misel podeliva za konec

INTERVJUVANEC 1: Pelje se ena frajla proti NM pa jo v sredini pri Žužemberku ustavi policajka...ustavi, pregleda in najde, da ena luč ne gori pa pravi: frajla, tako pa ne gre...morate luč imeti. Saj doma sem jo imela. Takrat so bili še dinarji...to bo 5000. Toliko denarja pa nimam. To me ne zanima. A vidite kakšno registracijo imate? Ja, NM. To pa pri nas velja, nekoga moram.

Transkript: Intervju s hčerko uporabnika (1) oskrbe na domu

K: Nebi se rada ponavljala, kaj delam, ker ste bila tako zraven, ko sem govorila vašem očetu, tako da bi kar z vprašanji začele. Vaš oče je omenil, da ste vi urejala te stvari za njega, če se ne motim... Kje pa ste zvedli za oskrbo na domu? Kako ste do teh informacij prišli?

HČI: Jaz sem do tega prišla mislim da preko ene moje sodelavke...za oskrbo vam povem, da ne vem kje sem zvedela...nekje sem prišla do tega...zavod za oskrbo...to da na dom pride...ne vem, ali mi je kakšna sodelavka omenila? Mislim, da mi je to ta sodelavka omenila, ki je tudi imela bolnega očeta pa je dosti teh stvari urejala. Pa nisem 100%, če mi ni to ona povedala oziroma ali mi je pa njegova zdravnica povedala...še prejšnja...tam na Fužinah, kjer je imel eno gospo pa zdaj res ne vem ali mi je ona ali ta sodelavka...in sem potem jaz... nisem tega nikjer na internetu videla ali pa na reklamah, ker tudi, ko sem v službo hodila, sem imela tako službo, da nisem imela veliko časa. Tudi, ko sem prišla domov, si nekaj naredil, potem sem pa zvečer že za službo delala, ko je šel on spat, tako da nisem surfala po internetu kaj lahko dobiš, kaj ne...

K: Zanima me, kako uporabniki, ki nekaj rabijo, kako vedo kam se sploh obrniti, tako če imaš problem, približno v kateri smeri koga lahko vprašaš, da te mogoče kdo usmeri...

HČI: Ah, ta sistem sej ne veš kam točno, ne kdo točno ti lahko kaj pomaga. Jaz imam zdaj prijateljico, ki ima probleme, ampak ona za take stvari vedno kar mene pokliče, ker točno ve, da jaz vem in da sem informirana in ona mene pokliče, vpraša in potem ji dam informacijo. Sedaj, ko je on zbolel. Bil je zelo veliko okoli zdravnikov, po bolnicah, operacijah in sem nekako ves čas jaz hodila z njim na preglede, zdravila tudi jaz urejala in zato se mi zdi, da sem na to dala tudi malo več pozornosti. Sem vprašala zdravnico: a to drži ali ne drži? Šla na internet preverit, itd. vedno pa sem vprašala osebno zdravnico. npr., ker obstaja postrežnina, pa druge stvari pa sem jo vprašala. Se mi zdi to zelo narobe, ker meni tega zdravnica ni povedala. Jaz sem to zvedela od ene sodelavke, ki je imela očeta na tem in mi je rekla do česa je on opravičen. Jaz tega sploh nisem vedela in vam povem, da mogoče bi bilo to še danes tako, ker pač ne bi vedel. Ko sem zdravnici omenila, me je najprej vprašala: kje ste pa to zvedela? Čakaj malo. Saj je tvoja dolžnost, da mi to poveš, kajne? Ja veste, to se plača, če mi to delamo...ja, v redu, bom plačala...bom riskirala od plače 50,60€, da samo izpiše papirje pa potem, da se, da to naprej. Sicer pa nista ne oče ne mami koristila. Nista rabila, sta bila zdrava, k zdravniku nista hodila.

K: človek tudi če ni bolan, ne kliče nekaj kar tako...

HČI: Da vam povem...prvič je šel oče po 48 letih, ko ga je kap. On prej sploh ni bil. Mogoče 10 let nazaj je bil zaprt, ker si je prst nekaj porezal, da bi pa tako šel pa nikoli. Nikdar ni šel. Nekako je delal, se dobro počutil in ni hodil. Odkar je pa zbolel, potem pa malo več pozornosti daš, tako da zdaj kar dosti stvari vem, tudi že vem kam se obrniti, kje je to, kje je ono...tudi včasih Pacienta rabimo...prej sem ga še s svojim avtom vozila, zdaj pa ne morem ko je nepokreten, moram Pacienta poklicat... pa tudi to ni problema, sem lahko tudi multipraktik. Malo bolj postaneš pozoren, če se s tem ukvarjaš.

K: oče je edina oseba, ki rabi vašo pomoč?

HČI: Za enkrat ja. Dobro, mami rabi tako pomoč, ampak ne oskrba, so pa tu bolj težko fizična dela, pa ne more sama opravljati, kar delam jaz, večinoma jaz.

K: delujete kot en organiziran tim. Pa vas to kdaj omejuje, izčrpa?

HČI: Ja, me je malo izčrpalo že...kakšno leto nazaj, ja, pa med nosečnostjo, sem do zadnjega dneva še skrbela zanj. Sem imela lažne popadke, pa sem rekla, da še ne grem. Sicer mi takrat ni bilo treba iti, ampak sem mogla potem čez dva dni.

K: Se zdi, da je mala umetnost vam uskladiti vse skupaj... vaše družinsko, privatno življenje, skrb za očeta, službo pa še otroke. Je potrebna huda organizacija, se hitro obrniti...

HČI: Težko je, ja. Ampak čim manj komplicirati. Moja sestra recimo ni za to. Se znajde, zdaj dosti bolj. Prej sem bila za vse sama. In sem tudi jaz okoli zdravnikov hodila, potem pa ne moreš več, ne morem

kar iz službe hoditi pa dopust jemati, da sem šla z njim, ker on ima Pacienta tam, nekoga je mogel imeti zraven. Pa če se človek slabo počuti in ima vročino in ne more govoriti, mora biti nekdo zraven, da pove kaj je kaj ni.

K: A v takih primerih, zdaj ko veste, da to obstaja, bi se spomnila, da bi poklicali nekoga?

HČI: jaz nisem vedela...no, videla sem po televiziji, da pride na dom iskat. Sem videla 1x, ko sem bila s tamalo na prehodu, da je en gospod...ko pride starejše...saj sem ti omenila (reče mami) pride iskat in pelje k zdravniku pa s svojim avtom. On je kot prostovoljec. To sem videla na Preverjeno.

HČI: Bi imela tudi kakšnega prostovoljca, v primeru, če bi bilo treba iti k zdravniku. Če se slabo počuti, da moraš rešilca klicat, jaz sem v službi, sestra ima vrtec in ne more otrok kar pustiti in da lahko njega pokličem, če gre lahko na urgentni bok, da vidi za kaj se gre. Jaz bi imela prostovoljca npr. vi, pa da ste konstantno vi, da se vas lahko pokliče, ne pa tako kot oskrbovalka. Tu se nekako spregleda, ker je on doma. Ker je treba k zdravnikom iti, ker on se dostikrat slabo počuti pa bruhal pa še v takem stanju in ne moreš čakati. In moraš rešilca poklicati pa iti. Zdaj, ko sem bila na porodniški je šlo, sedaj ko pa grem v službo imam tudi tam spremembe in ne bo več tako šlo. Sem med malico hodila domov, zamenjala plenico in šla nazaj delati.

K: Pa ne občutite nič obremenjenosti, utrujenosti?

HČI: Sem utrujena, pa kdaj tako pride, da bi kar zaspala. Sploh zdaj, ko je tamala, težko zaspim. Je to še en dodaten gumb. No, saj prej sem imela pa velikega... pa je bilo treba vseeno oprati pa vse...nisem, ne. Ne spim toliko, razen če sem zelo utrujena ali pa če dam tamalo ležati, pa da zraven zaspim pa sem 15, 20 min spala. Enih par mi je reklo, tudi iz zdravstva, da bom pregorela...nekaj časa gre, potem pa pregoriš. In da to je bolezen, ker ko pregoriš, obležiš.

K: Problem je, ker ne veš kje je meja, ko boš šel čez...

HČI: Tudi zdravnica mi je rekla, da je to bolezen, da pregoriš... da nekaj časa gre. potem pa pregoriš. Tudi ena patronažna mi je rekla: ona ima taščo, sestro in moža, ampak... no, ona je zdaj dementna in ima bolezen prav vampirsko, ki izpije energijo. Pravi čustven vampir je ona, to je bolezen. To sem prvič slišala in mi je razložila kaj to pomeni, je rekla to je moja tašča, ona te čisto izpije... je rekla, da je res izčrpana, da namesto da bi bila vesela, ko pride po službi domov, oddelam, nekako se še trudim...ko pridem pa domov ob 4 pa spim do 10, samo spim in spim. Sedaj je na bolniški zaradi tega, ker je jamrala, da se ji to dogaja že mesce in da ne zmore. Je čustveno jo utrdi...ona je dementna in hodi, je dosti več dela z njo. Jaz sem utrujena, ampak da bi to zelo čutila pa ne. Je pa res, da kop sem bila noseča sem pa res na koncu bila že zelo utrujena, da nisem zmogla. In ko čutiš, da misliš, da ti nekdo pomaga pa reče eh daj ti, jaz ne morem, pa me je to znerviralo. Te komentarji me včasih zvijejo, ker pričakuješ...zdaj funkcionira. Bom videla kako bo zdaj s službo...

K: verjetno vas skrb za očeta osrečuje na neki točki, da vam da tudi neko energijo, kolikor vas utrujeno dela in vas izčrpa. Morate pa tudi neki benefit imeti...

HČI: kaj me pokonci drži? Kaj pa vem. sploh ne razmišljam, ni časa, sploh o tem ne razmišljam. Imam to v glavi...prej ko sem jaz rabila so oni meni pomagali, zdaj pa jaz njim...in to imam v glavi...

K: Koliko poznate kaj združništvo in kooperative kot bolj demokratično obliko...

HČI: to jaz nič...nisem se nikoli...nisem se nikoli poglobljala v to. Prej, dokler ju ni zdravje, pred 7,8 leti, 10 let bo kmalu preden ga je zdravje. Je pa on vse vedel in ga nekako nisem rabila takih stvari...je bila služba in otrok in nič drugega. Si res free. Ko poslušam kake svoje sodelavke, ko mi jamrajo, kako so utrujene, sem kar tiho. Mene te stvari tako razjezi, ko slišim mlade tako jamrati, kako so oni utrujeni in kako ne morejo to pa ono. Mislim, čakaj malo...vidim jaz mojega starejšega sina... trikrat mu morem povedati...zdaj pa, ko je šel v srednjo šolo...prej v osnovni šoli je bilo ves čas: Tim, naloga, naloga.- ja, saj bom, po 5x, dokler potem nisem znorela in se skričala. In potem me je spraševal, zakaj se ves čas derem: pa če me ne razumeš, če me pa ne razumeš, enostavno me ne razumeš! Nikoli te nisem tepla za

ocene in ne vem kaj, ampak halo, konec, dovolj te imam. In ko vidi, da mi prekipi, da gre zares, bo takoj naredil. Zdaj, ko pa je preklopil šolo, se mi pa zdi, da mu 2x rečem pa kar gre. štipendijo je dobil in če ne bo delal tako kot je treba, bo šla štipendija, ker denar je pa sveta vladar v današnjih časih.

K: pa tudi odgovornost je, da jo obdrži, kajne? Če greva naprej, imam seznam storitev na domu, ki lahko ustrezajo tem, ki jih vaš oče dejansko potrebuje oz. uporablja, lahko pa tudi da ne. Za storitve na domu me zanima, kako zelo se s trditvijo/storitvijo strinjate? Če greva kar po vrsti in od 1-da se nikakor ne strinjate in od 5 da se popolnoma strinjate. Mislite da so bile informacije o tem, kje lahko dobite pomoč na domu dostopne in jasne?

HČI: Se ne strinjam. Ko smo mi jemali storitev, ni bilo tako. Mogoče je zdaj kaj drugače, ampak pred 5 leti zagotovo ne.

K: Pomoč na domu je bilo enostavno dobiti.

HČI: Se strinjam, ko sem izvedela sem kar takoj poklicala. Ni bilo nobenih komplikacij, smo se vse dogovorili, vse kar se tiče... gospa prišla na dom in sva opravile razgovor, da smo najprej videle informativno, kaj bi jaz rabila, kaj oni ponujajo, o ceni in vsem. Dogovorili smo se tudi, s katerim dnem...naslednji dan je prišla negovalka, se je najprej predstavila, smo se najprej spoznali tako, da kar se tega tiče je bilo lepo. Takrat je Darja prišla, smo se pogovorili in vse lepo... in potem je s ponedeljkom začela. Kar se tega tiče je bilo vse v redu.

K: imate občutek, da bi lahko trdili, da lahko izbirate med različnimi izvajalci pomoči na domu?

HČI: jaz za enkrat vem samo za enega izvajalca, ta Ambrožev trg, videla pa sem slučajno eno reklamo: eno gospo na Parmovi, ki ima reklamo na avtu, pa se nisem zapomnila.

K: Moja ideja je nekako, da bi poleg javnega in zasebnega... na tej kooperativni obliki kot sem rekla, da je vsaj v osnovi najbolj demokratična razvila še tretja os: družbeno. To se pravi, najbolj pristno. Če nadaljujeva. Organizacija, ki nudi pomoč se nahaja blizu mojega doma?

HČI: se je nahajala, sedaj pa mislim, da je na Poljanski, prej so bili pa na Fužinah. Ampak bi rekla da, je.

K: Imate občutek, da pomoč na domu prejimate dovolj pogosto?

HČI: Za enkrat ja, ker jo jaz jemljem po potrebi. Če gledam na te potrebe, ki jih rabimo...2x na dan trenutno. Patronažna je 2x na teden, ampak, če so rane, je potrebna pa tudi vsak dan. To se potem po potrebi dogovarjaš. Osebna zdravnica verjetno napise nalog za vsak dan, potem pa, če so rane, pride vsak dan, če pa se zaprejo pa potem ne hodi.

K: torej, je tista količina pomoči, ki jo prejmete lahko prilagodljiva in v zadostni količini?

HČI: Jaz mislim, da je. Vsak posameznik pa vzame po potrebi, toliko kolikor rabi. Ljudje to sami ocenimo. Jaz to ocenim, da je zdaj 2x na dan to to, ker tisto večerno za enkrat ne potrebujemo. Ker tudi, če jaz delam popoldan, je še vedno tako, da se ga popoldan ure in da potrebna zdravila...ja, zjutraj in opoldan ali za kosilo kot oni rečejo. V bistvu za kosilo. Zjutraj imamo oskrbo, ko je higiena in tako naprej in zdravila ter potem za čas kosila spet higiena.

K: Časovni termini so vam ustrezni?

HČI: Ja, ustrezni zato, ker se dogovarjamo kot jaz želim. Ti se dogovoriš, ko bi ti rabil in potem se oni poskušajo nekako prilagoditi.

K: so pa toliko fleksibilni, da dejansko...?

HČI: so, pri meni oni dejansko so...mi je povedala, da oni imajo v času kosila. Oni imajo me 12 do 13, ampak glede na to, da imamo mi oskrbo ob 8 in razumem, da neka negovalka ob 8 ne more in se od drugje pripelje, včasih kakšen tudi več kot 1,5 uro rabi in pride okoli 9, pol 9. Ob pol 9 pride in se mi zdi ob 12 prehitro. Ker potem bi bil pa ob 12...jaz ga pa potem okoli 8, 9 zvečer urejam. Ob 8 je večerja, potem pa urejanje... se mi zdi malo predolgo, če bi bilo ob 12..včasih ga je treba vmes še 1x. Če je blato, je treba plenico pač zamenjati, me moramo potem to same narediti. Tako da smo se zmenili nekako ob

pol 2, ampak če bo blato ob 5, bo mogla pač moja sestra narediti. Ker tudi negovalka ne more potem priti. Če imam jaz ob 7 uro, bo ona ob 7 prišla.

K: prihajajo pa točno?

HČI: ja, poskušajo, moraš to v zakup vzeti, da ne more tečno ob 8 priti, ker včasih ima kakšno stranko recimo v Zalogu pa potem, da ga uredi ob 7, pol 8, malo pred 8 ga konca in da pride sem, je ura malo čez 8. To ni tako kot mi, ki moramo biti ob 8 v službi. Tukaj moraš vedno malo v zakup vzeti pa biti potrpežljiv. Saj pride ona. Jaz ne kompliciram, če pride pol ure kasneje...jo razumem. Se je tudi zgodilo, da je mogla biti uro dlje pri meni, ker ga je bilo treba preobleči pa rešilca pa vse...in je bila pri nas toliko časa, da je pri drugemu potem zamujala.

K: sva pa rekli, da je problem, če se recimo v trenutku nujno rabi za kakšnega rešilca pa da ste vi v službi... Recimo, če rabite ad hoc, kaj takrat v tem primeru naredite, pustite službo?

HČI: Za enkrat še nismo potrebovali, bi bilo pa fajn, da je tako, kakšen prostovoljec, ki ga ti poznaš, ki hodi, ga ti poznaš, mu zaupaš... Ampak to bi bilo v primeru, če kdo od svojcev ne more. Ne zdaj, da je to konstantno, ampak lahko se pa zgodi, da ne mora noben od svojcev iti. Taka je služba. Ne morem jaz, v primeru, da se kaj zgodi. Pa da si v trgovini, je normalno, da pustiš in greš domov...Načeloma, če se je kaj zgodilo, sem bila doma ali se je ponoči, zjutraj zgodilo pa sem poklicala, če lahko pridem kakšno uro kasneje, samo toliko, da pride rešilec pa sem tudi mojo sestro poklicala. Včasih pa, če tudi sestre ni bilo, pa je bilo treba iti sem pa v službo poklicala, da me ne bo. Saj detajlov ne razlagaš, ker vsak res ne rabi vedeti vsega. ampak mora biti delodajalec pripravljen, to mora delodajalec vzeti v zakup, pride tako. Če imaš pa otroka, me lahko tudi iz vrtca kličejo. Lahko tudi njega pokličejo, da mora iti. Saj to se ne dogaja vsak dan, ampak če se zgodim moraš biti pa malo bolj razumevajoč. Vsaj tako jaz smatram, ampak ni pa vedno tako.

K: Obiski pa izgledajo... vedno veste, kdaj bo katera oskrbovalka prišla ali se vnaprej pokliče?

HČI: načeloma vemo, ker ta gospa, ki k nam hodi, ve katera pride, če ne mi pa reče: ne vem katera pride in potem vpraša svojo nadrejeno, katera bo hodila pa me potem ona pokliče in pove. Načeloma me oni ne obveščajo, katera bo prišla. Oni ne obveščajo, katera bo prišla. Čeprav mislim, da bi bilo to pametno. Tudi za stare ljudi, ki sami živijo pa npr. on pozna Katjo, ki ga veš čas neguje pa je Katja zdaj na bolniški, prišla bo pa Anja. Kar ena Anja se pojavi na vratih, za katero ne veš ali je prava ali ne: dober dan, jaz sme vas prišla pa urediti, jaz sem vaša oskrbovalka. Ti ne veš ali je ona ali ne, zdaj sem parkrat v časopisu prebrala, da so se izdajali starim ljudem, da so oskrbovalci pa so jih okradli. Nam so tukaj pri sosedih zadaj vdrli pa nihče ni slišal. Šli so smučati...se pravi, da so jih opazovali in točno vedeli kdaj...Hočem reči, da se tudi to dogaja in zato je pametno, da se napove, da pride...npr. v ponedeljek vas pa obišče ta pa ta, da se ve Katja bo prišla, če niste Katja, rečeš ta pa ni naša in se nekako zavaruješ tako. Sicer pa je to težko izvedljivo, ker nihče noče še več ljudi zaposlovati, še stran jih dajejo, ne vem kako bodo oni to izvedli. Fajn pa bi bilo, da zaposlijo še kakšno in ima kakšne take stvari čez.

K: ste kdaj razmišljali, katerih storitev bi si več želeli imeti na voljo? Bodisi javnih bodisi zasebnih ali prostovoljnih ali verskih? V katero smer se nagibate, če razmišljate, če bi kdaj bilo potrebno še kaj. Se fokusirate na javno-tisto kar imate ali razmišljate tudi o zasebnem, prostovoljnem, karkoli?

HČI: ne, o zasebnem sem razmišljala, ker smo se vedno pogovarjali...Za prostovoljno nisem vedela. On je zbolel tako, in ko je domov prišel se je učil jesti, smo se učili, zdravnica nama je s sestro povedla, kaj bo jedel, da mu bodo dali sondo, da me bodo naučili, kako ga hraniti, ker mu moraš v nos poriniti, ga moraš prav zadeti pa ga hraniti po cevki. Saj to ne boli, ampak moraš zadeti in naju s sestro bi to naučili. Na začetku, ko je prišel domov sem kupovala dojenčkasto hrano, stvari, ki jih je tudi v bolnici jedel, spasilano hrano kot za dojenčka. Potem smo pa počasi po enem mesecu prehajal na majhne koščke, ker se mu je zaletavalo...

K: Ste morda razmišljali o kakšni drugi oskrbi? Na primer domu za starejše?

HČI: Ne, dom smo mi čisto izključili. Jaz sem bila mlajša pa je bila babica v domu... ni bila taka oskrba kot bi mogla biti. Ena slaba izkušnja...in tudi od parih ljudi sem slišala, da...jaz verjamem, da imajo ženske tam veliko ljudi za oskrbeti in ne morejo...bolj sem slišala negativne stvari kot pozitivne...tudi tako sem rekla... cena bo ziher čez 1000€ in kje dobiš dom. Čeprav zdaj so prazni, bi ga lahko dobila, kjer bi hotela. Že sam okoliš...domače okolje je čisto nekaj drugega in za okrevanje...vem, da bo težko, ampak saj smo trije, bomo pa že. Tako da dom definitivno ne.

K: vi, ki ste tako vpeta v to... si predstavljate, da bi mogoče, če vam dam en model, da imate še to tretjo kooperativno opcijo...

HČI: če bi se poslužila?

K: ne, poslužila...obstajajo 3 skupine ljudi: prvič: tisti, ki uporabljajo, tisti, ki delajo in tisti, ki sodelujejo. Skupaj vzajemno tvorijo eno celoto, bistveno pa je, da skupaj oblikujejo storitve in oskrbo, glede na želje in potrebe, vsak pove svoje mnenje. Najbolj demokratičen način. Vi rečete: a ste za to, da naredimo npr. ko sva se pogovarjali prej o enem telefonu, da en klicni center, ki obvešča, katera oskrbovalka bo prišla. Po postopku glasovanja, preštejmo roke in delajmo nekaj na tem. Bistveno je, da se konstantno izobražuje na področju same storitve, izkušenj uporabnika, samih predlogov, kritik. Na ta način je možna stalna dinamika napredka. Čisto preprosto pa tako: ali bi bila vi pripravljena tukaj aktivno sodelovati kot uporabnik oz. kot svojec uporabnika... recimo za očeta, če bi to storitev koristil, ampak da ste aktivna pri sprejemanju odločitev. Se pravi, da glasujete, imate glasovalno pravico, oblikujete različna mnenja... Bi vam bilo to vseh pravično, ali bi vam to predstavljajo neko dodatno obremenitev?

HČI: Aha, da bi jaz sodelovala zraven? Odvisno koliko se zahteva. Zdaj, ko sem na porodniški imam čas, si ga nekako razporediš. Nekako sem si jaz to tako prilagajala zdaj. Zdaj pa vprašanje, kako bo, ker sem dopoldne in popoldne v službi, bo pa vse na kupu...čas kosila...mi bo tukaj lažje zdaj, ker bo prišla gospa in ga uredila in jaz, ko pridem domov...še vedno bom kaj naredila, ampak bo malo lažje.

K: še zadnji dve vprašanji... bi mogoče vi kakšno izkušnjo izpostavili, da ste bila zadovoljna. Tisto najbolj svetlo s strani oskrbovalke. ...storitev, izvajalec, Ali vam je bilo kaj takega izredno všeč?

HČI: Mogoče na začetku...ko pridejo svetovalke...so tudi take, ki ti dajo vedeti: jaz pridem, opravi delo in grem, imajo distanco. Niso vse...tako kot je rekel oči...saj on v nobeno ne rine, ampak saj vidi, ko pride: dober dan gospod, je komunikativna pa se pogovarja, se pogovarja-se tudi on. Imaš pa tudi take...dve, tri, ko so bile tukaj v tem letu, ki njega oskrbujejo, so bile striktno diskretne. Dober dan, sem ta pa ta, kaj imam za delati, hvala lepa in nasvidenje. Saj vem, da enim ne leži, imajo slab dan, ampak nasmeh, to je tisto kar šteje in oči vam bo isto povedal.

K: Si bolj predstavljate, da je nekdo specializiran prav striktno samo za oskrbo brez dodatno pretiranega družbenega stika z uporabnikom in nekdo za ta družabni, komunikativni del v smislu prostovoljstva? Ali je boljše, da je to v eni oseba se pravi: da pride oskrbovalka in ga oskrbi pa se zraven še posveti na čist družbeni ravni?

H: Mislim, da, ja...oskrbovalka in da obenem dela delo in komunicira...da je vzajemno, da je na levi in na desni strani enako.. ni tako ločeno, da... jaz bom pa samo oskrbovala, druga pa se bo prišla pogovarjat. Ampak za pogovor, to pa nekaterim res primanjkuje...eni sami živijo, pa rabijo to in si vzamejo oskrbovalko samo za to, da se pogovarjata kot mi zdajle. Nekako se mi pa zdi, da če nekoga oskrbuješ, kopaš, ne moreš samo tiho biti...tudi če v službi nekaj delaš pa ti šef nekaj reče, pa sodelavka...Z vsakim se tudi ne ujameš, jaz ne rinem v nobenega, če vidim, da se ena želi pogovarjat z mano-se pogovarjam, če ne, jo pa pozdravim in je to to

K: Ali je bila tudi kašna takšna stvar, pri kateri ste bili pa malo razočarani, pa ste rekli, upam, da se ne bo nikoli več zgodila?

HČI: ne, meni če kaj ni všeč, to tudi povem. Jaz ne držim v sebi pa pač, ko bo prišla, ji bom povedala...jaz nimam dlake na jeziku. Ko sem opazila, da kaj ni bilo ok, sem poklicala in povedala. Nisem prišla pa se drla, ampak sem rekla, da ne želim več in da ta storitev ni zastonj...in tudi, če bi bila zastonj se mi ne zdi prav. Moj oče noče nič reči pa je tiho, nekateri pa niti ne morejo govorit...potem sem pa primer dala: naj bi oskrbovalka preoblekla blazino, ker se blazno poti in je rekla, da oni pa tega ne delajo. Včasih tudi večkrat na dan treba menjati in ona tega zjutraj ni naredila. Je bilo treba preobleči pa jaz nisem videla, ker sem bila s hčerko dol, ona mogoče tudi ni dala sploh pozornosti na to in dala zajtrk, zdravila...naša mami je pač mami...ona je sigurna...nekako zaupaš, da bo naredila.. tudi jaz sem ji zaupala, da bo naredila kot je treba in sem povedala, da se pa to ne naredi in da jaz njeno delo še eno uro delam, ker sme ga mogla dejansko še 1x preobleči pa obrisat...Položnice pošteno plačam pa bi želela, da je delo opravljeno. Vse toleriram...to da mu pozabi nogavice gor dati, ampak glede na to, da maš pribor za britje tam pripravljeno, ker ga verjetno v dnevni na nočni omarici ravno nimam spravljenega...vse je nečemu namenjeno...pa cel teden hodi pa ga ne obrije...pa ga jaz brijem. Se opravičujem, ampak to je pa malomarnost. Sem rekla, če bi bila ona ali pa njen svojec bi ona to drugače delala, gledala. Tako pa. Ko pride sem, tudi njej povem, jaz nimam dlake na jeziku, ne zdi se mi pa prav. Mislim, da če je ta poklic izbrala, moraš eno energijo imet.

K: imate še kakšno priporočilo kaj bi lahko bilo drugače, vam bolj...

HČI: 100% to, da bi se določene malo bolj zavzele. Ne vse, nekatere pa so zelo površne, ne malomarne, ampak površne pa...se mi zdi, da one svojih ne jemljejo resno se mi zdi. Če si ti toliko časa v firmi, si po domače povedano kar tako ugnezen. Si misliš, saj smo že toliko časa tu, mi bodo že kaj spregledali ali pa jim nekaj rečeš pa pravijo: ja, ja, saj bom. Tisti, ki je nov bo pa več pokazal. Te, ki so pa ugnezdeni pa se malo opustijo.

K: pa mislite, da je to poklic za 40 let delovne dobe?

HČI: Ne, vsaj za fizično delo ne. V bolnici, ko delajo...že sam material, ki ga imaš na razpolago. Od navojev.in drugih stvari je v izobilju...ni pomanjkanja, ona vzame, če se strga, vrže v koš in vzame drugega. Nekdo, ki pa dela na terenu in naročuje material in imaš 100€ in za ta denar biti najbolj produktiven, sred meseca pa ne moreš naročevati. V bolnici pa naročiš in dobiš. Je tu že ta razlika. Tudi v kadru je razlika. Ko delaš po terenu, si sam in moraš sam človeka obračat, če je kopanja pa da si siguren, da se mu kaj ne zgodi pride še ena. Ampak to je bolj, kakor sem jaz razumela, dogovor med njimi. Ne me narobe razumeti...ta gospa, ki pride k nam reče: če bo lahko mi bo pomagala, če ne bom mogla pa sama. Tako da jaz mislim, da je to dogovor med njimi. Tukaj mislim, da bi moglo biti drugače. Ko je kopanje bi moglo biti vedno, da so vsaj dve, ne pa da rečejo: a mi boš pomagala? Se mi zdi, da malo nepošteno razdeli. Enim se da večinoma samo težke bolnike...drugi pa samo take, ki sedijo in imajo kavice pa debatirajo. Se mi zdi, da bi mogla vse enakomerno razporediti in bi bile tudi one manj obremenjene in tudi manj bolniških bi bilo. Nekomu si bolj všeč, nekemu manj. Kot v šoli, ali pa v službi. Kakor se postaviš. Včasih rečem, da če se ne bo postavila zase, ne bo nič. Nekaj časa sem tiho in ko svoje povem pa povem. Potem pa se postavim pa mi je čisto vseeno ali me razume ali ne. To je njegov problem. Se mi zdi, da tukaj ni prav tudi te za 40 let ni...tam v bolnici jih je na izmeno 10,20 jim ostale pomagajo, ko jih pokličejo, ker enega gospoda ne more dvignit...trije, pet jih ga dviguje. Tudi Pacient če pride, tudi on pomaga. Tu je pa ena sama, ja. Vidim dosti, ko grem z očetom pa pride Pacienta pa 3 sestre pa še pride kakšen, da ga dvignejo. Prvo je v redu, da ga manj boli, ker se ga prime in se ga preloži. Jaz tudi doma ne morem njega vedno. Dejstvo je, da jaz njega sama kobacam doma, obračam, migam, vlečem...te oskrbovalke pa tudi same to počnejo. Zato jaz pravim, da to za 40 let ni. To je pa ena pripomba. K takim, ki so res težki pa imajo malo več aparatov morata biti dve oskrbovalki, priti, da se ga uredi. Ker bo njej lažji, njima lažje in tudi pacientu.

K: pa tudi občutek varnosti, da se kaj ne naredi z uporabnikom seveda...

HČI: Jaz zdaj očija obrnem sama, ampak zdaj sem se že malo naučila prijemov. Dostikrat, ko pridem v bolnico, jih ves čas opazujem, kako one delajo in poskusim. Najprej sem razmišljala, kako bom njemu plenico menjala. Dojenčku dvigneš noge, kako boš odraslemu... nisem vedla. Če si v bolnici na obisku, te prosijo, če lahko ven stopiš pa greš ven pa oni to naredijo. Saj meni je to logično, neka intima mora biti. Ne gre to tako. Nisem vedela, kako mu naj plenico... ampak sem se znašla, od začetka sem... pa potem not porinem pa k sebi pa z druge strani pa gor pa zalepim. To mi je bilo najbolj logično bilo. Na začetku sem tudi po dvakrat plenico ven pa da sem zadela na sredino, pa rit. Zdaj sem pa že kar ekspert pa že lahko koga kaj naučim.

K: Pravite, da niste iz zdravstva?

HČI: Ne, res ne. Ampak se da, zdaj mu tudi jaz doziram inzulin, ker leži pa nima oprijema pa tudi malo se je razvadil. Ga treniram, da bi sam jedel pa pravi, da mu je lepo, če mu mama daje, ker vidi, da je luštno. Kdaj pa kdaj... to prostovoljstvo, vidite tega jaz nisem vedela...

K: Preverite, da vam jaz slučajno kakšne napačne informacije ne dajem. Od 2014 so prostovoljce vključili, obiskujejo uporabnike se družijo, tako pomagajo preprečevati osamljenost, večajo socialno vključenost, krepijo socialne mreže in tako naprej.

HČI: Če je to ena in ista oseba mi prav pride, pa tudi očitu bi bilo po moje vseč, če bi bla kakšna komunikativna, on se rad poheca...

K: Vprašajte, poskusite, recimo če bi prostovoljec prišel k vam, da bi se z vami ali z vašim očetom... pridejo en, dva morda trije, preizkusite se med seboj, tako ali tako si morate obojestransko ustrezati, se poklopiti, razumeti, seveda imeti ena pričakovanja...

HČI: Takrat, ko hodijo prostovoljci moraš biti doma, da takrat pridejo? Je dejansko, tako da je konstantni tempo? Da je malo drugače, da se pogovarja s to pa ono...

K: Tudi ne moreš se z vsakim vse pogovarjati.

HČI: To se strinjam.. saj tudi mladi. Z enim se ujameš, z enim ne... isto je s starejšimi. Jaz za to do zdaj nisem vedela... zdaj, ko ste mi omenila, sem prvič slišala... vem za prostovoljstvo... nisem si pa mislila, da je to tako lahko.

K: Tudi iz filantropije so tudi te možnosti, bodisi si filantropija, bodisi Zavod za oskrbo na domu... povprašajte malo.

HČI: Preko Zavoda so oni zdaj naredili... te fizioterapevtke pa delovna terapija pa je bilo super, krasno, ampak ne kot je bilo rečeno, da je to 1,5 leto pa je rekla oskrbovalka, da je bilo super pa fain., da se je usedel na posteljo, ker prej se ni. Saj tudi midva se usedeva. On pravi, da se dobro počuti. Saj če se ti dobro počutiš spodaj, se moraš še v celoti dobro počutiti. Ko se on usede je napor. Če se slabo počutiš ni dobro, da njega obremenjuješ pa da ga daješ sedeti. Nihče si tega ne predstavlja. Dokler si zdrav tega ne čutiš... ko enkrat zbolíš in rabiš pomoč, začneš pa drugače. To je velikokrat tako.

K: Jaz bi se vam rada zahvalila. Lepo mi je bilo spoznati vašega očeta in vas. Hvala. In pazite nase.

Transkript: Intervju z uporabnico oskrbe na domu

K: Bova kar začeli. No moja tema se v bistvu nanaša na kooperative socialnega varstva, predvsem se pa osredotočam na oskrbo na domu, katero mate tut vi, če se ne motim s strani zavoda za oskrbo na domu v Ljubljani. Neka osnovna ideja je, da bi poleg javnih in zasebnih storitev k jih ponujajo dal še ta tretjo pot bi bla pa družbena na prostovoljstvu na samoorganizaciji, ker jaz projekcije kažejo, da bo starejših ljudi čedalje več.

INTERVJUJAVKA: Pa čedalje večje potrebe, pol pa še žal še imamo tudi take, da so se prav pri petinšestdesetih jaz bi tam oprostite a lahko vmes povem svoje mnenje

K: Seveda, seveda.

INTERVJUVANKA: Jaz ne bi tukaj letnice dala od kdaj ima kdo, leta dobro naj se upoštevajo ampak tudi zdravstveno stanje... Zdaj pa sem na lastni koži, sam so našli pol tukaj toliko razumevanja... Torej nisem niti bla tam ampak sama šla odločno rekla, poslušajte, če nudite petinšestdesetletnim tako, ko gre tako kot jaz pr petdesetih letih komi sem hodila ma nek privilegij, ker je tako str.. jaz pri mojih pa ko mi je mož umrl sem bila štiriinosemdeset stara pa ga sama oskrbovala pa vse tako lepo naprej.. sem rekla pa zdaj, ko sem se pa 'doterala' me pa dajejo eno uro na teden več k tok ne morem pa pride domov pa mi je pr ...ja pa mi je napisala na list, da samo pet kil ima ona za prineset...Je pa več, da je men prinesla šest....Pa ko je prišla se je dol usedla pa sem rekla k sem drugje stanovala sem mela še na premog, sem rekla ja vidite da nosem tole a ne bi mal, ne je rekla vi imate samo s trgovine, no skratka to, da absolutno zavod ne rečem, da se tukaj ne trudijo da so prijazni ampak koga se v ta kšeft vzame...

K: Oskrbovalce mislite?

INTERVJUVANKA: Ja točno ne kar vsak k je brez službe...Vam povem sem tut tako imela k jo poznam od štirinajstega leta, pa sem strmela sem rekla kaj ti si od kod pa kako s pa mene našla je rekla sej sem s težkim srcem k vam prišla...

K: Zakaj pa to?

INTERVJUVANKA: Prav, je rekla jaz sem na zavodu, no pa alkoholika pa takega veste sej je prav, da more neki delat... no to je pa groza, zdaj pa pravim nekdo ima moje ključe, vsak čas pride not sem nemočna, niti poklicat pomoč to naj bi bilo pomoč, bog ve kaj se bo z mano zgodil.. za ukrast recimo no... tudi ne veš kaj se dogaja ampak...

K: Razumem. Koliko časa mate že to oskrbo s strani zavoda

INTERVJUVANKA: Tole mam tole mam že kaj se mi zdi odkar sem tukaj sem šest let ene tri štiri leta sem mela pa še tam k sem bla prej cirka deset let ja.

K: Pa to mate konstantno to punco s katero ste nezadovoljni ali u bistvu mate različno?

INTERVJUVANKA: Čist vse kar jih je tam bilo, lahko rečem pol pa še to ..stanovala sem na Ambroževemu trgu zdaj sem pa to sto metra naprej ne so me pogrupiral ne spadam več pod center ampak pod Moste...Tko da sem zdaj.. no sicer je bil ta center prej na Ambroževem ne...

K: Kako pa to da recimo, ko ste rekli, da mate že deset let v kakem trenutku pa je prišlo, da ste se vi odločil za oskrbo na domu, ko vam je mož umrl ali že prej?

INTERVJUVANKA: Ne k je še mož bil živ, sem stanovala v drugem nadstropju jaz sem pa padla in si kolk zlomila in ni bilo mož je bil pa astmatik pa srčen bolnik no in tako da sem potem jaz pa lahko rečem čakajte od katerega od enega šestdesetega petinšestdesetega šestdesetega leta prostovoljka bila poleg službe in svojega dela na terenu

K: A lušno. Pa ste se mogoče recimo ko ste začela uporabljat to oskrbo kako drugače predstavljala da bi bilo, ste mela kakšne drugačne želje?

INTERVJUVANKA: No za začetek ja v glavnem predstavljam si jaz to tut še danes kar me še včasih moti... če jaz vas oskrbujem ampak na moji tej pogodbi je vaš šef podpisoval za trgovino pa nič drugega, bom prišla k vam pa bom videla ste na tleh a je vam treba neki drugega pomagat...Ne bom upoštevala to, vam bom pomagala. Razumete torej, če mi ne nudite tisto kar jaz trenutno rabim takrat k pride seveda. Pa tut tisti oskrbovalk oskrbnic k pridejo, da kar je eni spet težko, da se maha s certifikatom tole ne bom delala... No vse take so stvari k mene grozno motijo ampak žal ne napisano ne izgovorjeno smo nemočni to rešit.

K: Verjetno je to problem sistema kajne pa tudi posameznikov.

INTERVJUVANKA: No pol smo pa tam, komunizem je bil enopartijski sistem ja, v masi ne moreš drugače kot z nekom normalnem normativom, ki naj bi bil zakon, ki velja za vse enak. Torej ne moreš, da so problemi po celem sveti tudi res ampak, da je pa pri nas postala taka anarhija, da mam pa zakone

tut, da mal manj kot, da tisti, ki se znajde te že odpišejo, goljufaj, kradi bodi lump pa boš živel dobro no ...

K: Skoraj tako zgleda res ja, se strinjam. Zdaj sva v bistvu negativne izkušnje tega povedale a vam je pa mogoče kej takega kar bi izpostavila kar Vam je pa v bistvu zelo všeč pr tej oskrbi na domu?

INTERVJUJAVKA: Torej men je všeč prijaznost, lepa beseda lepo mesto najde, tako sem bila tudi jaz vzgajana potem, ko pride sem mela enih par, ki je prišla konkretno naj mam za trgovino ne, mi je ravno nekaj prinesejo ali pa pravim da je bilo za razgovor se prijazen lahko tudi pogovori ampak sem opazila razliko...mi je neki na tla padlo, ko vidi da sem z berglam je pobrala, sem se začela obuvat mi je pomagala se obut, medtem ko je druga pa sedela, noge na vzkižen sem dobila občutek, da tut, če bi dol padla, da nebi bilo nič, ker bila tam napisana trgovina...

K: Od ljudi je verjetno to odvisno, a pa je ena bila taka ali se je to večkrat se zgodilo, tko da bi rekli, recimo da je nekako večina prijaznih?

INTERVJUJAVKA: No no, na to kakor sem spoznala lahko rečem med drugim se vseh deset letih kot tole koristim nisem nikoli nekje pokritizirala vedno sem rekla v redu kar sem tiste vrste, ku sem bla v šoli še danes se me spominjajo...

K: To se prav, da ste v šoli delala?

INTERVJUJAVKA: Ne, pa u kuhinji pa snažilka no ja v kuhinji in to je bla trgovska šola pol so šli pa oni pa na Fužine gostinci ne k je bla gostinska.

K: Ja zdaj tiste dobre stvari pa slabe stvari k ste jih omenila ne, se večino nanašajo na ljudi bodisi tisto k vam je všeč je prijaznost toplina tut tisto kar recimo niste zadovoljni spet so človeške...

INTERVJUJAVKA: Človeški faktor nimaš kaj. Skoraj težko...no sam pol sem jaz to popravljala kar sama z oskrbovalci, ja sem rekla veš kaj veste kaj vikala pač prvič kot prvič je to vaša služba, jaz ne samo da plačam sem jo zaslužila, vi kot taka, ste prišli pa še v moj dom! Je treba tut mal upoštevati. Da, če mravljica ki je dosti majhna svoje mravljišče brani slab gospodar, ki tega ne naredi.

K: Ja ja razumem.

INTERVJUJAVKA: Kdo pa kdo je imel tudi tako, ko je bil kdo zadovoljen. Več ali manj več vsi imamo en strah, eno nezaupanje kako bi rekla ne v zavod, ampak v tele oskrbovalke.

K: Je težko verjetno človeku takoj zaupati, ga sprejeti v svojo bližino. Če se prav spomnim, ste rekli, da eno uro na teden uporabljate oskrbo?

INTERVJUJAVKA: Dve, dvakrat po eno uro - ponedeljek pa četrtek, imam dvakrat na teden potem enkrat na teden mi pa zdaj, ker je tole neki novejšega k je najbrž to pa... ja prostovoljno me je ena enkrat me je spremljala k smo šli v botanični vrt, enkrat pa na eno zabavo tam nekam na razstavišče in tu obakrat so bile nekakšne Ane so bile res Ane

K: Aja, da se kar skupi najdete?

INTERVJUJAVKA: Tako so se predstavile ja, no več ali manj prijazne deklice in to je ta ena je potem še dve ostale iz te iste smeri vaše šole k je tam za Bežigradom nekje...

K: Aha verjetno socialno delo mislite?

INTERVJUJAVKA: A ja tisto jaz nimam napisano nič slišim slabo pol pa še kakšni povejo... Ja no vem, da je ta šola za Bežigradom nekje ali je to socialno šola ali kaj j to....

K: Socialno delo verjetno ja.

INTERVJUJAVKA: No tako ja jaz sem bolj razumela k so rekle, da so študentke, da je to ... zdravstvene vede neki takega

K: Možno...

INTERVJUJAVKA: Ja to to bi bolj domnevala ali so študentke ne

K: Ja verjetno kakšna praksa kajne ali pa prostovoljstvo

INTERVJUJAVKA: torej skratka prišle so sem preko zavoda gospa Štepčeva...

K: Aha Marjetka?

INTERVJUVANKA: Ja ona je poklicala mene sam ena Ana k me je spremljala jaz sem se spomnila, da me je ena Ana spremljala sam to je že dolgo nazaj pol me je zdaj pa ena ta druga pa sem pa mal strmela pa da je prišla sam tista Ana pa da je prišla tista Ana za moje pol preden sva se zmenile katera Ana je da je takrat tut bla tam.

K: To mate v bistvu če vas smem...

INTERVJUVANKA: Pa še dve sabo pripeljala pa da so prišle pa tri - Ana, Nina, Tina tiste dve z njo mal velik je tri za enega starega zasliševati... In ne boste verjela, prišle so ob devetih in do pol enih so bile pri men.

K: To ste pa rekli, da ste se kar luštni imel ne?

INTERVJUVANKA: Ja no in torej so rekle same ja, sem rekla ja punce jaz vas nisem privezala jaz sem vesela, da ste bile, ja prav nama je bilo všeč pa smo kar bile. In zdaj jutri popoldne ob dveh kar drugače bi bilo na ponedeljek pol je pa klicala ravno včeraj ne vam ali pred vam ali za vami, če lahko kakor v sredo, da bi prišle no skratka to so one tak k so si mal beležile, kaj to to jih je tut zanimal moj poklic, kaj sem delala in tako naprej

K: Če greva nazaj torej če sem razumela mate dvakrat na teden pa dodatno pride še kakšna punca, da vas spremljala na dogodke.

INTERVJUVANKA: Ja to je pa bilo v dveh letih dvakrat.

K: Aha to pol ni ravno tako standardno.

INTERVJUVANKA: Ne ne, to je bilo dvakrat, ne ne to ni nič no pride pa zdaj redno ena gospa višja medicinska sestra k mi pride zdaj ob sredah enkrat na teden in me je ravno danes je pa tale Vilfanova ali ne vem katera sporočila, da jutri spet pride zjutraj ta višja medicinska sestra pritisk merit.

K: Patronažna? Zdravstveno osebje.

INTERVJUVANKA: Vam lahko pokažem.

K: Ne, ne se matrat.

INTERVJUVANKA: Ja ne sej, ne morem sedet težko veste sej morem vstat. Ja tole imam ko pride tedensko za tam ima 'semaforčka' mi pravimo. S telefončkom, tukaj se še zapiše, jaz morem pa podpisat, no tako to je pa ta pogodba zdaj ta novejša kar mi ta gospa en mesec ali kok časa zdaj hodi enkrat na teden tisto socialno ali socialno no kaj ne vem predstavlja se je višje to je od te zunanje organizacije

K: Ja mestna občina Ljubljana pa potem zavod.

INTERVJUVANKA: Ja ampak to je že na osnovi tut zunanje tiste sredstva menda neki prispeva sej ne vem sej sem prebrala

K: Občina sofinancira to verjetno mislite

INTERVJUVANKA: Ja ampak na podlagi tega in tega, ja vi ste sam to prebrala tole preberite.

INTERVJUVANKA: Moja hči diplomiran ekonomist, trideset let je bla deset let je bla šef komerciale, potem dvajset let je bla pa direktor podjetja, pa tut ni tole videla, je sam rekla ja mami pa kaj še to je to pa sem rekla ti, ti gospa direktor tukaj sem jaz generalni si pozabila

K: A eno hčerko mate?

INTERVJUVANKA: Ja to j tut to j tut tko strašno ja to j pa tut tista pogodba k jo mat ut še na tej stopnji de mam pa zdaj tole ne to to ne vem če poznate tele.

K: Ja ja to sem vas mislila naprej vprašat to se prav, da rabite pomoč pri umivanju pa nabavi živil osnovno čiščenje

INTERVJUVANKA: Tole je 'šajze' vse skupi klele gor tole pomoč umivanje to so mi dal k sem jaz iz bolnice šla

K: Zdaj pa ne več?

INTERVJUVANKA: Glejte spet res ste mladi ne znate presodit a zdajle k sem dve let stari pa vedno bolj polomljena zdaj pa ne več ampak tam sem bila pa mi je zdravnik napisal da rabim to, to, to, to in tisto sem jaz prinesla domov odpustnica in tale je šla pa naprej veste to se ne dela tako dela se prvič po izvidu tistem ni pa napisala not da mam trikrat zlomljeno hrbtenico da mam priznan status žrtve vojnega nasilja invalid k sem operirana sem šestdeset procenti invalid zaradi ginekološke operacije tega pa tukaj nič ne piše ampak to kar sem pred dvema letoma so mi tam napisal da rabim in to je. No zdaj ste me pa tko za jezik potegnil, da pa sem povedala vse to kar me v bistvu tut moti sem bodite previdna sej je živa resnica

K: Ne glejte..

INTERVJUVANKA: Ampak vi s to mojo resnico ne boste prišla nikamor, napišite pa le za vest....

K: Bi morda vi kakšen predlog dali, da bi mogoče to mal bol mogoče strokovno ali zdravstveno povezano?

INTERVJUVANKA: A ja ker u bistvu to ta pogodba zdaj ne vem verjetno je to bi bla morala ali pa tudi ne če ste vi že samo zdaj bom vas zraven štela podjetje vsako podjetje za svoje delo samo skrbi. Bi bilo pošteno, da so oni tam našli pri mojem zdravniku, ker ta prve ta prvo pogodbo, ki jo jaz mam sej mogoče je še kje ali pa ni zdaj je tam sej to je že tok let nazaj, zdravnik mu je napisu kaj kako pa to ne.

K: Razumem. Morajo delavci sto procentno poznat uporabnika, da se mu lahko posvetijo ali kako?

INTERVJUVANKA: Tako tako in to da mora tudi konkretno res tudi jaz sem videla k sem ženska tudi jaz se zgodi da zdajle ko je takole.

K: Ja pazite

INTERVJUVANKA: Ne mam tako naštudirano glejte, tukaj pri zofi mam voziček, tudi poskusim, da hitro grem.

K: Ste kar hitri.

INTERVJUVANKA: Ali poskusim telovadit, ampak vem da se ma kje za prijet.

K: Ja ja. da ste varna u bistvu. A drugače bi pa rekli da prejimate premalo število ur pomoči oziroma bi mogoče potrebovali kaj več pomoči?

INTERVJUVANKA: Ja. Zato kar mi je tale zdaj ko pride, tale tista višja medicinska sestra, k sem vam pokazala, je rekla, da so prišle sam na štirinajst dni, pa da bi ona vztrajala, da bi prišla enkrat vsak teden no sem pa rekla prav. Se je pa med tistim ena zamenjala ko tole spet vod, je bla pa mal tako visoka, ne sem ji pa mal povedala, da jaz pri mojih letih ne bom pustila. Eno uro pri meni, eno uro pri tem, pol ure gre pa za pot. A ne bi bilo to dal se uredit, da si dve ure nekje, pa ne rabiš vsako uro pol ure še. Čas gre u zrak.

INTERVJUVANKA: Ja no travmatološka no tukaj je pa to, tukaj je pa to pogledjte men se zdi dosti napisano. Zlom, zlom sramnice fraktura predel, Medenični predel in pa stegno, zlom levo in desno plus stegno.

K: Pa vi še telovadite po taki diagnozi?

INTERVJUVANKA: Se je reku tale Tominc, jaz sem vedel da bo naša soseda hodila prav je ravno ene tako trmasta za voziček

K: Zdaj če gremo še malo na ceno teh storitev, ki jih ima zavod Ljubljana se vam zdi ta cena primerna za te storitve, ki jih ki jih dobite?

INTERVJUVANKA: Ja, če je čas izkoriščen me tudi to samo, zdaj pa recite, če imam jaz samo iz trgovine saj je pa tudi res v pol ure kakor je spet težko veste to nekaj čisto definitivno določiti pride je več ljudi na blagajni kakorkoli. Čas se izgubi potem pride tudi danes bom rabila mleko, kavo, kruh več stvari je tudi več za nakupiti sam se pa včasih zgodi da potrebuješ ravno nekaj nujnega nekaj malega bom rekla kruh in mleko celo uro jaz plačam za kruh in mleko za kruh dam recimo tri evre za to pa štiri

pa me stane dvakrat. Torej to je zelo udobno pa vendar dosti plačljivo pa še to povem, da mi ni čisto jasno koliko da občina

K: To je moje naslednje vprašanje, če slučajno zaradi financiranja...

INTERVJUJANKA: Osemdeset odstotkov na primer, da je vaša ura dvajset evrov, če je tako petkrat štiri je dvajset to še vedno drži ali je drugače. No, če je moj štiri evre potem je tistih osemdeset procentov poleg je pa... Je pa to kar precej ne? Ja in tistih osemdeset procentov, kam gre to?

K: To je praktično vse ukalkulirano in izračunano. Mislim, da gre na prevozna sredstva, samoorganizacijo, logistika, potni stroški in plačilo oskrbovalk. A bi če bi bilo bolj ugodno Vi koristili več storitev oziroma mislite, da potrebujete več ali vam za enkrat to zadošča in je dovolj?

INTERVJUJANKA: Več potrebujem samo glede na to, da ni tako kot sem si jaz predstavljala sem zaradi tega živčna in si raje zdržim s tem kar dobim, ker imam zrahljane živce, če vidim, da mi nekdo noče, sprejemem, da ne more, če pa vidim da nekdo noče pa ovira. Sicer ko bom to spreminjala bom pa tako ali tako pri mojemu zdravniku naj on napiše predlog za zdravstvo in za dom sicer imam tako ali tako vloženo že deset let, ker je mož hotel da greva oba.

K: Boste odšli tudi v dom če bo potreba?

INTERVJUJANKA: Verjetno, ker oskrba doma... torej absolutno bi ker je to sam dogovor, ker jaz imam že vse urejeno, če bom šla v dom bom pa to stanovanje in sobo tudi z ozirom na to, da sem dala tej družbi tudi nekaj zastoj zato hočem biti človek ne pa....

K: Ja razumem ..

INTERVJUJANKA: Res udobno, samo to je pa danes tudi, samo pogledajte, kaj se danes na splošno dela... Jaz sem imela dve tukaj, ki so hodile na dom. Tistima dvema sem zaupala samo kaj, enkrat se je zgodilo, je prišel nek moški, ko je bila moja Doris na bolniški, ravno sem imela problem s pritiskom, imam pa tudi probleme z roko nisem pa tudi ni realno če se trudiš, sem ga pa prosila, da mi izmeri pritisk, pa mi je odgovoril tega pa mi ne delamo, vi imate samo trgovino. Ja jaz tukaj živim že sedemdeset let sama sem delala po domovih obiskovala takrat, ko so bile samo Poljane no marsikatera hči tudi sin me pozna, ko sem hodila k njihovi mami pa mi potem kaj takega pove

K: Imate vi kaj bratov sester?

INTERVJUJANKA: Jaz sem se rodila jaz kot postrgavček, nepričakovano po prvi svetovni vojni mami je bila stara že 42 let ko sem se rodila. Nas je bilo šest, jaz mlajša pa oče mama brat stric so vsi ostali v taborišču ne vem kje je njihov grob jaz sem se edina od petčlanske družine, ki so nas izgnali od doma. Edina pod milim nebom, brez doma, v podrt dom vrnila petinštiridesetega leta.

K: Ja to je pa žalostno ne

INTERVJUJANKA: Ja in to bi bil nekdo lahko toliko pošten bom vas vseeno še malo zamorila s tem. Je potem ena, ki je napisala, da se je vrnila domov, jaz pa sem zraven napisala torej, da se meni želja ni izpolnila, očeta mamu brata strica tujina je umorila, to ima isto tudi na grobu samo da nisem napisala da so bili umorjeni vidite, to je bil moj mercedes jugoslovanski.

K: Bi šle kar naprej z vprašanji. Mislim, da bomo kmalu zaključile, ker je časovno omejeno. Vam pomaga kakšen družinski član tudi?

INTERVJUJANKA: Jaz nimam druge družine, kot hčere v Škofji loki, pa vnukinjo v Sevnici. Jaz sem v bistvu čisto popolnoma sama. Torej imam, ampak prvič hči je stara že sedemdeset let, operirana na srcu, njenega moža je kap, je dementen, vnukinjo ima pri sebi, hodi v šolo v Škofji Loki torej imam pa nimam torej imam ampak za pomoč nimam.

K: Razumem, to se pravi prej sva govorili pri obiskovanju raznih srečanj ali se slučajno s kakšnim hobijem ukvarjate na kakšno telovadbo hodite ali pa na kakšne sprehode imate slučajno koga zato?

INTERVJUJANKA: Jaz imam na izvidu napisano, da grem lahko šestdeset metrov pa še to s hoduljo ali z berglo. Tako, da mi je tudi tam rekla vedno glejte kam greste, da boste lahko prišla nazaj. Sama ne

morem nikamor, med drugim tisto kar so nam takrat organizirali, tisto prireditve na razstavišču, to ni za nas starejše, sploh zame ne, ki imam prizadet sluh. Nič nisem imela od tega in mi je šlo na bruhanje. To ni zame, jaz imam svoje probleme, ki se jih trudim reševati, saj znam prisluhniti, nisem pa v stanju poslušati. Pa smo spet tam, tisti, ki so mlajši... v glavnem prijatelji tistim se lahko posvetim jih mam na žalah. Tisto edino prijateljico, ki pa še imam je pa širi leta starejša, dvaindevetdeset let, je šla pa letos v dom. Imam pa tudi dve, ki sta mlajši, pa misli, da sem jaz tudi stara sedemdeset let, sem šla z njo na trg in je šla kot kolo in je nisem mogla dohajati. Ko sva prišli na trg sem ji rekla, bodi malo z mano, potem sem jo pa iskala, da bi jo našla, da me slučajno, ne bi pustila. To je kar stresno, ko je šla v trgovino z mano, je šla ona po svoje, jaz ne vidim, kaj je vse tukaj novega, koliko pa to stane...

INTERVJUVANKA: To so oreščki, pa ingver, pa ne vem kaj še, da mi bo doma nekdo povedal... to je pa meni nerodno, ker ste mi to prinesli

K: To je pa pri meni vsak dobil s katerim se pogovarjam ne skrbite za to. Dajva iti naprej. Ko iščete razne informacije, če vas zanima imate kakšno vprašanje na koga se obrnete ali vprašate socialno oskrbovalko?

INTERVJUVANKA: Torej socialna oskrbovalka, pride trikrat. Zelo smo prišli v kontakt, ampak torej z vsem se lahko pogovorim moje težave, ona mi pove kaj bi bilo, kaj ne bi bilo in mi izmeri pritisk, torej s tem lahko imam pa tudi eno družino, ki jo plačam posebej, ki sem jo dobila že pred leti gospod vozi taksi in ker se sama ne morem več voziti me pelje kadar je bilo treba. Ko ne morem nikamor, imam ta rdeči gumb in javi kdo je, če je treba v bolnico, ko sem padla in sem krvavela pa sta prišla on in žena pa ta me pripeljala.

K: Katere storitve organizirane pa še koristite?

INTERVJUVANKA: Jaz sem stalno doma, tukaj trenutno sem jaz sama, nobenega ne maram, ne potrebujem nikogar, da bi me čuval. Imam pa tukaj, pri upokojencih, so mi napisali, no vidite, to je kot nek almanah upokojencev, in so potem rekli, da naj nekaj napišemo in to sem jaz potem tudi napisala saj so samo dve strani. Profesorica slovenščine na trgovski šoli je potem vse to prebrala, toliko napak, da mi je prav nerodno, ena je bolj narobe prevedla, kot sem jaz z svojo Trubarjevo slovenščino

K: Saj tudi jaz nisem prijateljica z vejicami bolj s številkami

INTERVJUVANKA: No jaz pa ne jaz sem pa s številkami skregana mi gredo na živce jaz imam pa raje to in tudi rada kaj veste tako, da malo mi leži to pesništvo

K: A mogoče uporabljate oziroma obiskujete Varstveno delovne centre?

INTERVJUVANKA: Tukaj na Povšetovi, tam je tudi tako... Moje tiste s katerim sem se družila do nedavno so vse na žalah. Ko je bil mož potem, sem se od tam mogla preselit. Imam tale moj vrtiček, čisto malo zemljice, rožice, imam sosede z njimi poklepetam. Sem pa takšna, da imam rada svoj mir, kaj preberem, križanke rešujem, tudi na računalniku sem včasih, kakšen šah ali pa karte odigrala karte še zdaj. Zdravila jemljem pa mi povzročajo motnje vida, sluha imam že vse načeto zaradi zdravil. Jaz ne vem kje je zdravniška stroka, da farmacija delegira zdravila s toliko nagnusnih stranskih učinkov! Sem rekla mojemu zdravniku - vsa zdravila imajo stranske učinke, pravi da ni rečeno, da vam to škodi, jaz pa čutim da je tako in vidim kaj je res. Takrat ko sem padla sem bla tri mesece v plenicah polulana so mi pa zdravila mišice poškodovale in sem rekla a zdaj bom pa v plenicah?

K: Ja verjamem, da ni prijetno.

INTERVJUVANKA: Ko sem tista zdravila opustila točno tam piše, da povzročajo inkontinenco in je rekel, da to ni res. Sm rekla zakaj pa potem to piše, da se podjetje farmacevtsko zaščiti, kdo bo pa hudiča mene ščitil, vije jara kača farmacija in zdravniki, gnil sistem samo za kapital pa dobiček.

K: A kuhate še sami ali imate tudi dostavo kosila? Ali kakšnega drugega obroka?

INTERVJUVANKA: Bolj pacam, danes sem imela rižoto, zdaj ne vem če bi še te dvojne vilice drugače bom pa jutri malo prevrela pa bo z žlico za pojest. Če naredim imam vedno za dva dni. Pa tudi hči mi

prinese, ampak jaz vedno rečem bom že sama spackala. Imam pa tudi možnost, da naročim domov to z doma.

K: A bi rekli, da so časovni termini ob katerih imate pomoč na domu, ure so vam v redu?

INTERVJUJANKA: No rada imam, da takole pride... Včasih so prišli pred deseto, zdaj večinoma pride do pol dvanajste ure pride. Mi je šla na roke ta Vilfanova, da je zdaj sem imela eno Doris je bila enkratna, je šla zdaj za Bežigrad saj je rekla da ji je žal, ker so jo zamenjal, so mi dali pa eno mlado triindvajset let staro in je neverjetno, da se lahko z njo kot z eno starejšo pogovorimo jaz jo sprejem čisto za mojo. Tako, je čisto prijetna, zna se pogovarjati, čutna

K: Ste se našle.

INTERVJUJANKA: Ja prijazna, no seveda malo se sedaj šele spoznavamo, to je kakšen dober mesec... Zdaj sem rekla, zdaj bom jaz enkrat rabila na omari prah, da bi mi pobrisala, bi rada malo generalno to uredila.

K: Da nebi sami...

INTERVJUJANKA: Saj ne morem oviti krpe za gor pa sploh ne saj še po ravnem en sam gib pa si lahko na berglah

K: A drugače so socialne oskrbovalke točne oziroma veste kdaj bojo prišle?

INTERVJUJANKA: Ja to mi pa celo en dan prej iz zavoda gospa Slepčeva ali pa tisti fant kar na mobilni, ko vem kje ga imam mi sporoči že ob sedmih zjutraj

K: In vedno povejo kdo bo prišel?

INTERVJUJANKA: Ne, je pa ena socialna delavka je zanimiva, pa ta medicinska sestra Edit. Sva se pogovarjali pravi in sem ji pokazala slike in je priimek videla in pravi a tako se pa piše moja zdravnica na Jesenicah ja sem rekla saj to je pa od mojega bratranca hči.

K: To se pravi, da bi rekli o vaši oskrbovalki, ki redno prihaja zaupate oziroma od nje prejmete ustrezno pomoč?

INTERVJUJANKA: Dokaj, ja ja.

K: Odnos ste pa rekli, da je odvisno katera oskrbovalka je?

INTERVJUJANKA: Torej ja lahko je odvisno tudi od mene, če imaš kdaj slab dan, da si bolan, da si ne vem kaj, ker ta mladi več ali manj tudi pričakujejo, če pride nasmejan, da boš tudi ti nasmejan. Pravnukinja pride reče živijo oma, no pa si spet slabe volje, pa rečem saj si mi nastavila, da morem biti. Saj sem veliko prestala tisti, ki me poznajo pravijo ti si več kot železna, takšnega ne poznam toliko vsega kar je šlo čez tvojo grbo pa si zdaj še tako prisebna. Je pa to, da kar najbolj pričakujem, pa ne dobim - je pa to znal pristopiti moj pokojni mož, je pa znal drugače na šalo in mi rekel umiri se to ti škoduje... kot socialni delavec. Ja ja v glavnem se mi pogovarjamo, o vsem in pritisk mi zmeri...

K: Če še malo pomislite ali vi to potrebujete in če potrebujete, kdo vam pri tem pomaga, če greste recimo prevoz do kakšnih instituciji ste rekli, da imate nekoga, ki vozi?

INTERVJUJANKA: Ja imam družino, gospod vozi taksi, tudi ponoči, če je treba ga pokličem, kakor ga še potem pa pokliče tudi on mene vsak dan zjutraj zvečer pa hčerka o vsem kako sem, ker se je zgodilo, da se zjutraj, ko sem padla nisem oglasila. In on pride in če se slabo počutim ve točno kje so ključi od moje ute kjer so rezervni ključi

K: Super kaj pa recimo pri manjših hišnih opravilih? recimo vrtnarjenje?

INTERVJUJANKA: To pa že dobim obisk, pa ga izkoristim. V nedeljo je prišla ena, je toliko stara kot moja vnukinja. Je rekla ko smo skupaj stanovali, zakaj pa ta punčka vaša vam reče oma? Sem rekla, veš to je stara mama ali pa babica. Joj jaz pa nimam nobene. Potem sem pa rekla Melita, je pa nekaj javkala, je pa potem rekla, če lahko tudi ona meni tako reče, sem rekla ja lahko. Samo zdaj je pa že sama babica, ko je stara petinštirideset let in mi reče gospa. S tistim svojim partnerjem, pride na obisk in sem rekla no zdaj bo pa gospa izkoristila tega tvojega Zvoneta, da mi bo tam nekaj popravil

K: Ja nakupovanje in nabava živil vam v bistvu uredijo iz zavoda ne?

INTERVJUJAVKA: Ja, to pride ena, zmeri, sej to piše, da plačam.

K: Kaj pa recimo priprava obrokov, če pride kakšen dan ko ne morete?

INTERVJUJAVKA: Takrat pa toliko sem še vedno, da si skuham čajček. Doma vsega imam v skrinji, da potem samo pogrejem pa tudi kakšen prepečenec in čaj pa tudi toliko zaloge imam, da če kak dan ne, tudi ne bo nič narobe. Veste tistih tvgicne maram. Sem eni rekla madona me spominjaš na Mathausen - sama kost in koža ne razumem.

K: Ja ni dobro, da če človek zbolí, da potem takoj še enkrat hitreje upeha.

INTERVJUJAVKA: Najhuje je pa takrat, ko greš gor in dol in se koža napne. Ena gospa pride k meni stara 73 let pa je taka kot ena harmonika, pa pravi ja vi imate tak gladek obraz, so mi rekli ja Novakova ja kakšno kremo pa vi uporabljate nimate gub toliko pri devetdesetih pa nimate gub to je morda tudi počitek. Ker imam sicer slab spanec in potem pa pride trenutek, da sem ko otrok sem utrujena samo, da se uležem se mi ublažijo in bolečine in sklepi včasih zaspim, včasih ne največkrat pa spim tako, da vem da napol spim. Poslušajte, ko si star imaš vse mogoče.

K: Kaj pa recimo pranje perila to sama delate ali vam kdo pomaga?

INTERVJUJAVKA: Ja Micko imam, mi pa iz zavoda pomagajo preslečiti posteljino.

K: Zdravila jemljete sami ali vam to kdo pomaga?

INTERVJUJAVKA: Jaz to jemljem sama. Imam škatlico, pa ko zvečer vidim, da sem ta zadnje vzela ,za naslednji dan pripravim. Imam danes imam jutranjega, ki ga samo zaradi vas nisem vzela.

K: Joj da se vam ne bo kaj zgodilo.

INTERVJUJAVKA: Cel mesec že nisem jemala, pa sem se dobro počutila in sem imela normalnejši pritisk, samo zaradi strdkov tako da mi zdravnik reče, kar včasih malo prekinite, ampak ne vse. Tisto kar je najbolj hudo in to je ta ki ima najbolj trapasto ime 'mikadis' samo tisto kar je podčrtano 'mikadis' da boste videla saj sem vedela da imam posebej vzemite si čas, da boste videla da je res.

K: To pa niso tako enostavne zadeve.

INTERVJUJAVKA: Saj sem povedala, prvo zdravstveno asistenco imam, da zdravnika domov pokličem in pride zdravnik domov do pacienta in mi je on povedal za naprej - mal zmanjšajte je malo olepšal, samo rekel ne tega početi stalno, če pa vidite da vam koristi pa prekinite malo. Trikrat sem nosila holter, pa je bilo isto enkrat sem imela pa osem vrst zdravil in sem bila čisto trapasta, nima smisla karkoli naredim je narobe.

K: A mislite, da bi pri takih storitvah, ki jih vi uporabljate nakupovanje, umivanje pa tudi pri takih uporabnikih, ki potrebujejo malo več storitev, bilo bolje da bi obstajalo več javnih ali več zasebnih storitev?

INTERVJUJAVKA: V današnjih časih se je težko opredeliti, ker imaš tam in tam enako po eni strani pravim je v javnem malo več kontrole tisto privatno je po moje tako kot pravijo, če se te lastni otrok naveliča kako se te tuji ne bo. Vsak košček kruha ima trdo skorjico, pa to obsojam ker se mi zdi, da zavestno to počnejo nekdo zavestno goljufa pa ne ve, da ta denar ki sem ga jaz dobila, pa ga nisem jaz zaslužila ampak nekdo drug za njega garati in tako izkoriščanje jaz ne vem ali je to ostalo. Jaz vztrajam kljub temu, da je hudo in težko jaz sem zavedna slovenka ampak zame ni važno ali si to ali ono tako kot smo bili v Jugoslaviji ne po narodnosti po barvi ampak človeka do človeka po srcu.

K: Pri teh zadrugah, ki jih jaz raziskujem načeloma velja, da so bolj demokratične mi se spomnimo iz starega časa bivše države, je bilo zadružništvo bolj na področju kmetijstva. Današnji modeli tudi pa pravijo da morajo vsi člani demokratično odločati to pomeni en glas en človek. Pa če se zamisliva, da bi eno tako podjetje nudilo usluge oziroma storitve, ki jih vi prejimate si predstavljate, da bi bili članica tega društva oziroma kooperative pa bi recimo demokratično sodelovala v vseh postopkih odločevanja bi vam bilo to v breme ali bi si to moč želeli?

INTERVJUJAVKA: V vaših bi resno razmislila in verjetno bi, ker verjetno je tam tudi možnost reči adijo Marica drugače pa sedaj v mojih nobene take stvari, ker tudi če bi jaz kot sem prej pri upokojencih vse zraven delala in smo bili na terenu poleg službe sem še vse zraven delala zdaj pa več ne zmorem časovno in moči ni več in meni bi tako živciral ko pravi vidiš zame je to belo zate pa črno in zakaj bi si pa jaz živce parala tam.

K: V takih modelih, ki jih raziskujem in po svetu imajo dostikrat izobraževanja taka in drugačna je pa tudi velja da je proces informacij vedno poteka dvosmerno, jaz vas nekaj naučim potem pa vi mene nekaj naučite tako da konstanto kroži.

INTERVJUJAVKA: To pa pozdravljam, ker za mojo pamet kolikor jo še imam in je bilo od nekdaj več znaš več veljaš, pa tudi naš pregovor do smrti se učimo

K: Bi vi kakšne svoje veščine uporabnikom ponudili ko ste rekli da te delali z socialno in z rdečim križem?

INTERVJUJAVKA: Torej meni še vedno pravi ne glede na to, da sem taka, kakršna sem, da sem stara toliko, kot sem - vidim tamle enega ubogega, ki bo rekel za pet evrov za zamenjat, da bo šel po kavo. Pravi koliko me je pa to stalo da sem pil, zdaj sem pa razvalina, zdaj pa še kajenje pa se ga ne morem rešiti. No da povem jaz sem šla noter pa sem rekla, koliko pa stane? Več kot za dve kavi, sem mu dala. Sem rekla, tukaj imaš! Vam povem ni bilo eno leto od tega, jaz se ga nisem spomnila, pride mimo zelo urejen možakar in reče dober dan gospa, dober dan, a se me nič ne spomnite za kavo ste mi dala zdaj pa lahko jaz častim.

K: To je pa lepo.

INTERVJUJAVKA: Sem rekla, to se pravi, da temu človeku je to tudi nekaj pomenilo in to je tisto kar jaz pravim, če ti to daš ali narediš kar si nekdo želi, ne samo sam sebi, pri nas ,smo pa prišli do tega da vsak ima svoj prav, jaz sem glavni to kar jaz je vse res, kar pa ti pa nič tako.

K: Jaz sem vse vprašala, kar sem imela. Bi vam rekla, če imate še vi kaj za povedat, da hočete izpostaviti, če je kaj takega kar bi radi delili, ali imate morda celo kakšna priporočila?

INTERVJUJAVKA: Priporočila, ja to kar sva v bistvu v vaši temi tudi že obdelovale. So nekatere stvari, ki so zelo dobrodošle in zelo nemogoče. V glavnem naj bi bilo vse vsaj tako kot je zdaj, naj se potrudijo čim bolj, ugotoviti in razumet starega človeka, čim bolj priti človeško, to naj bi bilo kolikor se da, apeliram na te, ko sem jim imela pa ko jih bom še imela.

Transkript: Intervju z uporabnikom (2) oskrbe na domu

K: Jaz Kaja Rems in sem študentka FDV, pišem pa magistrsko nalogo na temo kooperativ socialnega varstva za starejše. V bistvu naj bi to pomenilo, da imam neko idejo, da glede na to, da se prebivalstvo čedalje bolj stara, in bo čedalje več starih ljudi potrebovalo takšno ali drugačno pomoč, da bi bilo poleg javnih in pa zasebnih storitev, ki starejših nudijo pomoč, fino vključiti še tretjo možnost in sicer, družbeno prostovoljstvo in samoorganizirajoče se podjetje, ki bi bilo organizirano na združniških principih, tako, da bi se na primer skupina državljanov povezala s tistimi, ki potrebujejo pomoč in bi skupaj tvorili eno zadrugo oziroma kooperativo, ki bi nudila podobne storitve kot na primer Zavod. To je čisto osnovna ideja oziroma nekakšna zamisel. Pa, bi midva kar nekako začela.

INTERVJUJAVNEC 2: Kakšno vlogo naj bi imel jaz pri tem?

K: Vprašanja, ki vas bom spraševala, se bojo nanašala predvsem na to, da ste vi kot uporabnik oskrbe na domu, bi preverila kako ste zadovoljni z oskrbo, kaj vam je všeč, če vas kaj moti, če imate morda kakšen predlog, da bi se kakšna stvar izboljšala, kako se počutite pri vsem tem in pa preprosto, na koncu, ko vam bom predstavila svoj model, z združništvom verjetno imate že kakšne izkušnje iz časa

Jugoslavije sicer na področju kmetijstva ampak bi vas na koncu vprašala, če bi videli zadružništvo v kakšnih lahko tudi drugih oblikah.

INTERVJUVANEC 2: Jaz sem geolog, bi rekel, po poklicu ne.

K: Kje ste pa delali, če smem vprašati?

INTERVJUVANEC 2: Geološki zavod v domovini in v tujini potem sem pa na fakulteti

K: Na gradbeništvu?

INTERVJUVANEC 2: Ne, na montanistki.

K: To pa še nisem slišala, a to je zdaj še kakšen star program?

INTERVJUVANEC 2: To je še, ja to je Naravoslovno tehniška fakulteta in sicer sestoji montanistka iz geologije, rudarstva in metalurgije. V tem smislu geolog razišče in najde rude, rudar jih izkorist, izkoplje metalurg pa potem predela in uporabi.

K: Zanimivo. V bistvu, če začneva, glede na to, da je v Sloveniji oziroma v Ljubljani kar nekaj oblik socialnega varstva za starejše prebivalstvo oziroma za prebivalce nad 65 let, kako to oziroma zakaj ste se odločili ravno za oskrbo na domu?

INTERVJUVANEC 2: A veste kaj? Mi smo imeli mati, ki je bila stara, torej ona je lansko leto umrla v starosti 103 leta ne...

K: To je pa lepa starost!

INTERVJUVANEC 2: In je bila torej, zelo dolgo časa je bila prilično avtonomna, potem so se pa tegobe začele. Smo pa mi iskali najprej na razne take privatne aranžmaje za dodatno pomoč, no potem smo pa izvedeli za ta zavod.

K: Kje pa ste izvedeli za ta Zavod, če smem vprašati?

INTERVJUVANEC 2: Ne bi vam zdajle vedel povedati torej nekdo je povedal.

K: Iz ust do ust praktično?

INTERVJUVANEC 2: Tako, tako in tisto je potem ona tiste punce so njej ogromno pomagale.

K: To je vaša mama bila ali kako?

INTERVJUVANEC 2: Tako, tako, mati, mati.

K: Koliko časa pa vi bistvu to uporabljate?

INTERVJUVANEC 2: Torej jaz uporabljam to zdaj mogoče leto in pol.

K: Kaj bi pa pri temu, pri tej vrsti oskrbe izpostavili kot kakšno pozitivno stvar oziroma kaj vas pri tej vrsti oskrbe...

INTERVJUVANEC 2: No veste kaj, jaz niti ne rabim tako veliko, ker one recimo kaj zlikajo, potem kaj pospravijo kakšno pedikuro naredijo itn. Za enkrat še ne potrebujem, ampak tukaj se ne more človek dosti pretvarjat, optimizem gor ali dol počasi bom rabil precej več in zato imam zdaj, čeprav zdaj nujno tega ne potrebujem, še zmeraj se držim, enkrat na teden pride.

K: Tako bolj za gospodinjska opravila?

INTERVJUVANEC 2: Tako, tako.

K: A mogoče vam kdo tudi nakupuje oziroma vas spremlja po kakšnih drugih opravkih?

INTERVJUVANEC 2: Torej, torej, to jaz sam, imam pa še tukaj spodaj bližnje sorodnike tako, da za enkrat še ne.

K: Potem tudi če obiskujete na primer kakšna srečanja ali če imate kakšne hobije to vam potem tudi bolj prijatelji sorodniki pomagajo ne

INTERVJUVANEC 2: Ja, ja seveda.

K: Kaj pa recimo za prevoz ko grete po raznih opravkih, banka pa knjižnica pa te zadeve?

INTERVJUVANEC 2: Torej tudi to vse sam napravim.

K: Torej ste še samostojni. Na koga se pa obrnete pri iskanju kakšnih informacij za kakšne storitve? (pokaže na računalnik)

INTERVJUVANEC 2: To vse sam na internetu najdem, ja, ja.

K: No to je pa super, odlično.

INTERVJUVANEC 2: To vse sam demenca še ni tako napredovala, da bi...

K: Aha, imate diagnosticirano demenco?

INTERVJUVANEC 2: Ne, mislim, to seveda pride prej ali slej.

K: No, mislim, da ni nujno. Se pravi glede na to, da imate tako bolj manjše stvari urejene z Zavodom, se pravi bolj gospodinska opravila a ne? Kako ste pa zadovoljni s storitvami?

INTERVJUVANEC 2: Zelo, zelo ja.

K: Kaj pa z osebjem?

INTERVJUVANEC 2: Ravno, z osebjem kajnega, se dogovoriš, prav tisto kar se zмениš in tako je, ne.

K: Ste zadovoljni?

INTERVJUVANEC 2: Zelo, to je meni zelo dober zavod ja, ja.

K: Super. A imate mogoče kakšno takšno stvar, glede na to, da že eno leto in nekaj časa uporabljate storitve Zavoda, da je pa kdaj do kakšnega kratkega stika prišlo oziroma ste opazili kakšno pomanjkljivost pri teh storitvah? Ali ste nanjo tudi opozorili?

INTERVJUVANEC 2: No veste kaj, ena stvar je, da se v bistvu ne da čisto točno dogovoriti, da pride točno ob 10h ali pa ob 11h torej, to je težko, njim je težko to skoorinirati. Ker ne ve kaj jo čaka.

K: A pri uporabnikih?

INTERVJUVANEC 2: Ja seveda, pri prejšnjem verjetno. No to bi bilo v redu ampak se mi zdi, da je kar nemogoče kaj veliko izboljšati.

K: Pa to kar uporabljate od storitev, imate dogovorjeno z eno oskrbovalko ali v bistvu z več njih?

INTERVJUVANEC 2: Ne, ne to je različno, to je v bistvu njihova politika, da ni stalno ena oseba za enega ne.

K: Recimo kot zanimivost naj povem, da sem že dva intervjuja opravila z dvema uporabnikoma, ki pa malo več stvari potrebuje sta pa rekla ravno obratno, da jima je všeč, je pa res, da so pa tudi takšne zadeve, ki so malo bolj osebne, da jima je pa bolj na kožo pisano, da je ena.

INTERVJUVANEC 2: Ja, dobro, ampak jaz mislim, da je kar bolje, da se malo menjajo. Potem je pa sploh potrebno, ko se zares rabi, takrat ko je potrebno tudi za osebno nego, tisto je pa sploh nemogoče, da bi ena oseba, v bistvu ena negovalka oziroma ena oskrbovalka, to vse delala.

K: Ja, to se ne da logistično popolno splanirati. Je to edina stvar, ki vas moti ali je mogoče še kaj takšnega?

INTERVJUVANEC 2: Ja mislim na to smo navajeni, ker nobeden dober obrtnik... lažje to naredi. pa ti niti on ne more povedati ali bo prišel dopoldan ali popoldan. One pa povsem dobro, tako recimo ena ura gor ali dol, tisto se da kajne, jaz imam recimo zmenjeno tako, imam ob torkih, da pride med 11h in med 13h.

K: Aha tako bolj fleksibilen čas, tekoče, pa vam to odgovarja?

INTERVJUVANEC 2: Ja, ja, zelo zelo v redu, takrat si pač doma ne.

K: Super. Se mi zdite še kar samostojni, tudi sami pravite a ne. A je tista pomoč, ki jo prejmete, če sem vas prav razumela enkrat na teden, dovolj?

INTERVJUVANEC 2: Ja za enkrat je dovolj, ker še večino stvari sam opravi pa pride tudi da recimo tudi kaj pospraviti itn. potem pa recimo v glavnem te dokumente zdaj združujem z namenom kasnejše, ja kasnejše bolj intenzivne uporabe kajne, ko bo potreba taka kajne.

K: Kako pa recimo ste si predstavljali sodelovanje z Zavodom? Med vašimi željami in med ponudbami, ki jih zavod ponuja? Ali ste si recimo to oskrbo na domu predstavljali kako drugače?

INTERVJUVANEC 2: Kaj pa jaz vem, mislim potrebe so narekovale, kako so potem one to ne in same tudi dale kakšno idejo, jaz zdaj ne mislim tako zase, ker saj vidite da je zdaj to pravzaprav, da jaz

vzdržujem stik, da potem, ko bi potreboval, da mi ne bo potrebno čakati, da se bo to samo razširilo ampak pri materi je bilo pa tako, da so enostavno prišle sem in so videle tudi same kaj torej predlagale dale idejo.

K: To se pravi, na podlagi izkušenj ste vedeli kako to gre...

INTERVJUVANEC 2: Ja seveda, in morem reči, da kar v redu, sem zelo zadovoljen.

K: Aha pa mogoče tako v sami komunikaciji z socialno oskrbovalko tudi sami kaj predlagate kakšno spremembo?

INTERVJUVANEC 2: Ja seveda, mislim poveš kar potrebuješ, potem se pa vidi ali je možno to narediti ali ne.

K: Super. Bi se recimo na tem področju želeli tudi kakšnega prostovoljca? Zavod za oskrbo na domu je leta 2014...

INTERVJUVANEC 2: Ja, ja seveda zakaj pa ne.

K: Pa sodelujete s kakšnim prostovoljcem? Pride kakšen prostovoljec k vam?

INTERVJUVANEC 2: Ne, ne vem, niti nisem vedel, da je to možno.

K: No vidite, pa vam še jaz kaj novega povem. Zavod za oskrbo na domu je 2014 leta vključil tudi prostovoljce in, ko sem z njimi govorila so rekli, da se kar precej dobro ta stvar obnese tako, da če še mogoče kakšno dodatno družbo rabite...

INTERVJUVANEC 2: Ja pa veste kaj, jaz še kar dovolj delam. Recimo zdaj sem predaval gor na faksu, ta teden sem imel dve uri proti koncu meseca bom spet imel nekaj, mislim take stvari, ki se jaz bolj spoznam na njih pa moji nasledniki rajši vidijo da jaz. Enostavno, da držiš nekaj stik takole ne... Potem zdaj en nekrolog pripravljam, ko je eden izmed kolegov umrl, potem delam na slovarju, potem sem urednik ene pomožne revije pa tako imam kar dovolj dela. Hodim pa težko okrog, ampak z avto nimam nobenega problema voziti.

K: Aha a pa vozite se pa še lahko?

INTERVJUVANEC 2: Ja, ja.

K: Drugače družino imate, ki vas tako obiskuje? Kaj otrok?

INTERVJUVANEC 2: Ne, tisto pa ne, otrok ne... brat pa sestra z otroki. Imam tudi dovolj družbe tako, da ni problema.

K: Prej sva že malo omenila za te informacije o storitvah Zavoda, da se vam zdi da ste slišali preprosto iz ust do ust recimo zdaj, ko uporabljate te informacije bi pa rekli, da bi kje bi lahko uporabniki, ki teh storitev še ne uporabljajo prišli do informaciji?

INTERVJUVANEC 2: V prvi vrsti so tukaj, je to medicinsko osebje, že recimo zdravstvena služba, potem te sestre itn. To bi bil verjetno tak normalen način, moral kako popularizirati sam zavod.

K: Bi pa rekli za takšne vrste storitev mislite, da so bolj v redu ali pa kakovostne javne ali zasebne storitve?

INTERVJUVANEC 2: Tisto ne vem, mi zasebnih storitev nismo kaj dosti uporabljali. Ampak mislim glede na primerjavo, da ni kakšne posebne razlike. Razlika je edino, v denarju je pa občutna, kajne tisto je pa potem neverjetno kako znajo zaračunati.

K: A ta cena, ki jo sedaj plačujete za storitve s strani zavoda se vam zdi primerna?

INTERVJUVANEC 2: Ja, ja seveda ja.

K: Tudi v bistvu ta zadeva, da 80% občina krije.

INTERVJUVANEC 2: Seveda, seveda to je gotovo nekaj izjemnega ja. Ja, čakajte, veste bolj na splošno je pa težko govoriti. Jaz imam čisto v redu penzijo kajne, kdor ima pa petsto ali pa še manj je pa grozno.

K: Zdaj, če se v bistvu vrneva bi rekli, da bi v prihodnosti, ko se bo prebivalstvo še bolj postaralo oziroma bi rekli da se v Sloveniji oziroma prebivalci potrebujejo več takšnih javnih storitev ali zasebnih?

INTERVJUVANEC 2: Bolj da javno, veste kaj, to je čisto nekaj drugega.

K: Je bolj sigurno ali kako?

INTERVJUVALEC 2: Ja pa ne samo sigurno, že besedo socialno to pomeni ena socialna potreba, ki jo moraš na socialni način tukaj ne moreš privatizirati tega to je groza, če pomisliš.

K: Saj to, se jaz bojim, da gre trend čedalje bolj v tej smeri da.

INTERVJUVALEC 2: Namreč, veste kaj, človeku se to je kot da bi čisto privatiziral zdravstvo, to ne gre ne. Rečem, da jaz lahko še to nekako krijem, ampak večino ljudi pa ne more in to je taka stvar da ni enostavna to more biti ena taka družbena služba a ne no.

K: Saj jaz sem istega mnenja s tem da se bojim, da gre čedalje trend v kontra smer.

INTERVJUVALEC 2: To zdaj ni važno kam gre ta trend, važno je, da mi lahko nekaj napravimo proti temu!

K: Se strinjam in jaz imam praktično to željo, da govorim oziroma spodbudim govor o tem

INTERVJUVALEC 2: Ker privatizirati vodo in takšne stvari to je nevzdržno.

K: Ja se strinjam pa čisto tako ne vem, če ni že to skoraj malo prepozno, ker praktično sistem tak kakšen je

INTERVJUVALEC 2: Seveda, saj ne gre drugače. To v glavnem več ali manj moraš tuliti z volkovi. Se da, na razne načine, saj imate razlike med kapitalističnimi državami. Veste, jaz sem nekaj let v ZDA bil, poslušajte tam študirati ne moreš, tam recimo je človek že v letih pa odplačuje tisto kar je kredite za leta dolgo naprej so zadolženi.

K: Jaz sem nekje prebrala čisto ker sva na to temo prišla, da lažje manipulirati s človekom, ki se zadolži za celo življenje, da se izobrazijo potem pa v bistvu nima manevrskega prostora, da bi sploh lahko razmišljal, zaradi tega plačevati zato, da študiraš pa v bistvu ne moreš razmišljati je pa paradoks a ne?

INTERVJUVALEC 2: Mi smo v bistvu navajeni na eno tako socialno ureditev, ki se smatra da je pravica vsakega človeka, da pride do primerne izobrazbe. Zdaj v enih takih kapitalističnih državah se pa smatra, da je to en privilegij, ki ga moraš plačati, da je to kdor pa nima pod palcem se more pa zadolžiti. Sem bil v vseh raznih državah, sem v Afriki delal v Alžiriji in pa tudi tukaj po Jugoslaviji, so razlike velike in vse na to locira da je pač so stvari, ki jih ne moreš privatizirati.

K: Seveda ne bi smel

INTERVJUVALEC 2: Ne bi smel ja privatizirati dobičke pa socializirati izgube. Ali pa to 99% prot 1% ker ma 1% prebivalstva skoraj 50% lastnine. No pa tukaj ni treba nič govoriti da imam ene komunajzerske ali ne vem kake ideje.

K: Ne nikakor, seveda da ne.

INTERVJUVALEC 2: Poslušajte danes papeža papeža Frančiška on tole govori kajne. Čeprav cerkve pa ne prisluhnejo takim stvarem.

INTERVJUVALEC 2: Ne ampak dejansko to so take stvari, ki so čisto nove.

K: Se strinjam. Poglejte ja sem rojena leta 1986 to se pravi, še pred padcem berlinskega zidu tako, da mi ne more nihče nekega komunističnega ozadja očitati, ker preprosto nisem toliko stara, pa delim z vami te ideje, ki ste jih omenili, ker se mi zdi nepravilno.

INTERVJUVALEC 2: Saj to je pravzaprav bolj etika in morala, ki jo pri tistih 1 procentih, ki toliko posedujejo verjetno ni. Da ta stvar še deluje, je cel sistem molčeča filozofija religije ideologije, da enostavno tako mora biti.

K: Kje pa potem najti ta moment ta preskok, kdaj po vašem mnenju do tega preskoka pride ali so to množice ali je kaj drugega, da se da spremeniti sistem?

INTERVJUVALEC 2: Slavoj Žižek, ki veliko o tem razmišlja, tudi on ne ve, ne ve. Vidi se, da revolucija ne bi pripelje do tega, se bo videlo. Ampak glavno, da ostane v ljudeh, en dvom, eno prepričanje, da je možno to spremeniti.

K: Ker sva ravno na staremu sistemu, verjetno se še spomnite sistema zadružništva mogoče celo bolje kot jaz.

INTERVJUVANEC 2: Ena, ena pot tukaj je zadružništvo ja, ampak jaz ne vidim tukaj nobenega zadružništva dandanes. Ker recimo v Kraljevini Jugoslaviji, pa še prej v Avstriji, je še to delovalo, pozneje pa se je vse nekako izgubilo, ker tiste kmečke zadruge, torej po drugi svetovni vojni, to ni bilo več zadružništvo.

K: Ker se je država se je a ne vpletla.

INTERVJUVANEC 2: To so bile ene vrste kolhoze. Takrat ni delovalo to in tudi potem se je vse spreobrnilo, ampak enostavno je zanimiva ideja. Midva zdaj ne govoriva o tej vaši nalogi ampak politizirava.

K: Ne, ne govoriva o moji nalogi. Točno o teh temah razglabljam o katerih sva zdaj govorila bodisi od kapitalizma nasproti socializmu, ker praktično dosti ljudi reče, da zadružništvo pomeni en korak nazaj v komunizem ampak komunizma sploh nismo imeli.

INTERVJUVANEC 2: Kje pa, saj ga sploh ni bilo.

K: Seveda, pa tudi kar se tiče zadružništva. Ne ve če veste, EU je leta 2012 razglasila za evropsko leto kooperativ oz. zadružništva

INTERVJUVANEC 2: To je s tujko povedano zadružništvo.

K: Tako, tako. In se mi zdi, da Evropa kot taka pa predvsem skandinavske države ter Italija in Španija imajo zadružništvo dosti bolj razvito in vidijo v tem nek potencial. Na primer v socialni ekonomiji, katere bistven del so tudi zadruge in imajo 11% zaposlenega prebivalstva

INTERVJUVANEC 2: A je to mogoče ali kaj?

K: Tako ja, v socialni ekonomiji v zadrugah, v različnih vzajemnih družbah in ostalih tvorbah, medtem, ko je v Sloveniji ta delež 0,7%.

INTERVJUVANEC 2: Ja saj, skoraj nič ni tega, a to sploh je kaj. No, tako je, to se je zgodilo, ko bereš, da so kakšne kaj pa vem v Vipavi ali v Ajdovščini so delavci prevzeli pa nekako eno stvar naredili. To se je bolj tako zgodilo čisto samo od sebe...ampak je to je silno redko ne. To je potrebno nekako začeti nekako organizirati.

K: Čisto tako saj pravim moja....

INTERVJUVANEC 2: Veste kako tista indijska izkušnja kajne, ko je en bankir tiste revne banke začel ustanavljati.

K: Nisem prepričana, da poznam

INTERVJUVANEC 2: Ja, ja in potem je to delovalo. Saj tisto ali je dobil Nobelovo nagrado ali kaj ne.

K: Bankir iz Indije?

INTERVJUVANEC 2: Ja, ja torej zelo revnim dajati kredite majhne kredite.

K: Verjetno, da lažje vrača in je nizka obrestna mera.

INTERVJUVANEC 2: Ja, ja tako, tako.

K: Saj to je ena ideja ampak kakor jaz raziskujem je ta model, ki bi ga jaz na področju socialnega varstva oziroma oskrbe starejših je praktično zelo povezan oziroma lahko potegnemo vzporednice z socialnimi kooperativami oziroma kooperativami socialnega varstva v Italiji

INTERVJUVANEC 2: A tako?

K: Ja to v bistvu obstaja v Italiji od leta 1981 oziroma zakon so spremenili leta 1991 in omogočili, da lahko te socialne kooperative sploh živijo, iz bodisi zaradi brezposelnosti takrat je bila strukturna brezposelnost predvsem med mladimi zelo visoka tako so aktivirali mlado delovno aktivno prebivalstvo praktično pa...

INTERVJUVANEC 2: Interesantno kaj.

K: Super se mi zdi, da glede na staranje...

INTERVJUVANEC 2: A to samo ta kooperativa ali tudi na drugih področjih?

K: Ne, ne prav za socialne storitve in sicer Italija ima možnost oziroma dva tipa obstajata: tip A in tip B. In tip A je prav za oskrbo, takega ki ga imam jaz nekako v mislih, tip B je pa bolj za zaposlovanje invalidov recimo bivših alkoholikov in bolj marginaliziranih skupin. Tako, da jaz razmišljam predvsem to, da zdaj ko imate vi neko zgodovino neke izkušnje z zadružništvom a ne, načeloma EU pravi, da je to najbolj demokratičen primer da en član šteje ne glas, da se člani konstantno izobražujejo, da ni možnosti sovražnega prevzema ali pa prisilnega stečaja tako kot se zdaj s podjetji dogaja a ne, prostovoljno članstvo je tako, da same take stvari, ki se zdi, da so bolj pravične kot v strogo kapitalističnih in profitno usmerjenih zadevah, ker se mi zdi super predvsem za te socialne storitve kakor sva na začetku rekla to preprosto v moji

INTERVJUVANEC 2: A vi predlagate kakšno obliko?

K: Jaz predlagam preprosto povezavo enega socialnega varstva za starejše, z posebno organizacijsko obliko, ki bi bila osnovana na principih zadružništva o katerem sem prej govorila.

INTERVJUVANEC 2: A je to kakšen program pri vas ali imate to vi idejo?

K: Ne, trenutno je samo ideja torej zgolj...tako mislim, da bi bilo dobro, zakon o zadružništvu obstaja, zadrugo lahko takoj člani ustanovijo, vsi so enakovredni, imajo oziroma morajo imeti začetni kapital...

INTERVJUVANEC 2: A to je podobno kot recimo zasebno podjetje kajne?

K: Je to ni javno ampak je zasebno, ampak ni profitno oziroma profit sicer se lahko ustvarja ampak se mora nazaj obračati za razvoj zadruga, nove storitve, za izobraževanje članov... skratka ta krog mora biti sklenjen nikoli ni prilastitev enemu članu ali pa recimo eni skupini ali pa enemu uporabniku.

INTERVJUVANEC 2: To je zanimivo, ampak vprašanje koliko bo to privlačno za ljudi, ker ljudje imajo le a veste kako ne.

K: Ja jaz razmišljam v tej smeri, da ni vprašanje koliko bo privlačno, ampak koliko ljudi bo to potrebovalo

INTERVJUVANEC 2: Ja, ja mislim koliko ljudi bo potrebovalo, ampak privlačno pa mora tudi biti materialno mora biti stimulacija mora biti za tiste, ki bodo delali tukaj notri.

K: To se pa strinjam, je pa to eden malo večjih problemov, da zaposleni v teh kooperativah so po navadi nezadovoljni s plačo, ki ni tako visoka kot v privatnih podjetjih...

INTERVJUVANEC 2: Ker saj končno kaj je žene kapitalizem neenakost in pohlep kajne? Tukaj je pa egalitarnost je tukaj v tem zadružništvu ne? Ne da bi ti služil ne, ker kapitalizem recimo temelji na tem čim več čim več pobrat..

K: Tako, sploh se ne gre za maksimiziranje profita, gre se v bistvu za več stvari hkrati, na primer za aktiviranje brezposelnega prebivalstva... italijanske kooperative so prav zaradi, ker so imele npr. javno zasebno partnerstvo, se pravi kooperative so imele z lokalnimi oblastmi sporazume in so jih priznavali kot primarne ponudnike teh storitev in neka ideja je, če bi naše lokalne skupnosti te kooperative dojemale sploh ne kot primarne ampak kot tretje v primerjavi z javnimi in zasebnimi bi dejansko več ljudi dobilo oskrbo več ljudi bi v bistvu bilo zaposlenih ker so potrebe in ljudje tudi imajo.

INTERVJUVANEC 2: Kaj pa recimo naše te službe zavod kaj pravi na to?

K: Da praktično jaz sem govorila z direktorico in pomočnico direktorice in ta model vidijo kot komplementarni to se pravi vzporeden nekje bolj v smislu družbenega ne pa praktično za zdravstvene storitve kar se mi zdi v tem trenutku čisto sprejemljivo. Zdaj pa če greva še malo nazaj na zadruga, in si fiktivno zamisliva, da bi to resno obstajalo, bi se vi videli kot član te zadruga oziroma bi bili pripravljeni aktivno sodelovali npr pri odločanju?

INTERVJUVANEC 2: Kaj kot porabnik? Ker jaz drugega ne morem kot porabnik?

K: No, ne ni nujno verjetno imate tudi kakšno stvar, ki bi jo lahko tudi drugim ponudili neko znanje...

INTERVJUVANEC 2: To ja samo recimo drugače sem pa jaz še sam jaz mam še eno hudo prometno nesrečo sem imel že pred leti torej zdaj imam eno dodatno terapijo to se pravi, da imam vse vseh pet delovnih dni sem zaseden ampak je mislim je malo bolje. Imamo telovadbo dvakrat na teden, imamo telovadbo, ker sem tudi srčni bolnik koronarni klub dvakrat na teden imam pa za te ortopedske težave v Soči.

K: V lastni režiji se pravi, da ne bi ker nimate časa ali kako sodelovali?

INTERVJUVANEC 2: Ah no, že ne bom mogel hoditi po trgovinah za druge...

K: Ja razumem. Večje vprašanje je, če se vi vidite, da bi bili, da bi vam bilo to sodelovanje, odločanje in glasovanje predstavljajo kakšen problem ali bi se počutili v redu?

INTERVJUVANEC 2: V redu pa saj veste, da je dobro, da se človek počuti koristnega še potrebnega nečemu ali nekomu.

K: Zdaj, ko ste ravno odprli vprašanje ali bi bili tudi ponudnik kakšne storitve?

INTERVJUVANEC 2: Kaj bi lahko delal?

K: Lahko bi druge uporabnike kaj poučevali na primer...

INTERVJUVANEC 2: Ja edino intelektualno, jaz drugega niti ne znam.

K: Saj jaz mislim, da je to največ kar lahko se ponudi. Zdaj pa tako eno izmed petih temeljnih načel kooperativnega oziroma združnega delovanja je tudi izobraževanje in usposabljanje in informiranje bodisi, da člani sami med seboj se informirajo bodisi informiranje širše skupnosti, ker tudi temeljni namen teh kooperativ je to da delujejo v dobro širše skupnosti in v smislu trajnostnega razvoja, lokalnega okolja in sicer, če bi recimo ta konstantna neka izobraževanja vam predstavljala nekakšen problem ali ste naklonjeni temu, da je konstantni neki možganski trening?

INTERVJUVANEC 2: Gotovo to je jasna stvar to nekako človeka drži pokonci ja.

K: Ne vidite to kot obremenitev ampak...

INTERVJUVANEC 2: Ne, sigurno ne. A veste to ima eno tako socialno funkcijo delat na kakšni stvari jaz vidim recimo ta telovadba na koronarnem klubu mislim od začetka jasno, da vzameš kot neko nadlogo vsak torek in vsak četrtek moraš biti dol pol pa vidiš tam so stare ženske in stari moški enostavno kaj bi tja hodil potem pa vidiš da so to enostavno tudi ena... da pripadaš skupnosti ne, da te potrebujejo in da ti njih potrebuješ. Traja pa nek čas, da se ta stvar uteče... od začetka gledaš tja gor, pogled kakšni so ne in ugotoviš da je to ena in ista žalost kajne...

K: Razumem. Sva že skoraj pri koncu. Še za konec bi vprašala bi recimo ta model se oziroma, ki sem vam ga na kratko čisto tako površinsko razložila vidite kot bolj demokratičnega oziroma vidite potencial v tem modelu, da bi lahko to zaživel?

INTERVJUVANEC 2: Ja, ja zagotovo.

K: Imate kakšen predlog kakšen nasvet

INTERVJUVANEC 2: Ja težko je zdaj tole z brda z dola jaz sem šele zdaj vidi kaj v bistvu počnete kaj hočete treba je malo razmisleka, da nasvet kaj velja. Zdaj za to komemoracijo, ki jo zdaj pripravljam moraš malo razmisliti kajne kaj povedat, kaj dati.

K: Ja super midva sva mislim v bistvu zaključila, če imate še vi kaj za povedat oziroma želite sporočiti?

INTERVJUVANEC 2: Ja če imate kaj takega jaz vam rad kaj pomagam pri tej nalogi ne. A veste kaj, jaz imam ene blizu petdeset diplom, magisterijev in doktoratov bil mentor se pravi, če potrebujete kakšen nasvet.

K: Super no mogoče bi se pa res po-služila, ko ste se ravno ponudili potem, ko bo napisano oziroma potem, ko bom oddala

INTERVJUVANEC 2: Ja to je zelo važno, ker vi ne morete rešiti celega sveta vi imate samo en majhen problemček in tistega dobro obdelati je čisto dovolj pol kasneje imate pa časa do penzije da lahko to razvijate naprej to dostikrat ljudje naredijo in pozabijo potem pa poslušajte zakaj ne greste na doktorat?

K: Saj bom verjetno šla...

INTERVJUVANEC 2: Ja seveda. A veste kaj bi vam tudi tukaj svetoval pogledjte vi kakšne take ali magisterije ali doktorate, ki so dobro napisani tam boste vi ogromno izvedeli kako narediti vi morate stvari lapidalno prikazati ne iti preveč v širino.

K: Se strinjam s tem, da praktično je problem ta širina.

INTERVJUVANEC 2: Vem, vem ampak tukaj gre za tisto zakaj ima kovač klešče, da potegneš kakšen žebelj ne pa, da z njim tolčeš, ker za to je kladivo dejansko mislim omejite se omejite se. Namreč tega čisto ne razumem. Nobene take kooperative še ni?

K: Ne v Sloveniji ne, razen pač drugod po svetu sem našla štiri primere in sicer v Kanadi v Quebecu so take kooperative, pa precej razširjeno v Italiji, tudi na japonskem...

INTERVJUVANEC 2: Namreč torej jaz sam včasih videl te, ki za odvisnike skrbijo iz Italije

K: Tudi, tudi samo to je pa tisto kar sva govorila na začetku ali nekje vmes tip A in tip B. Tip B so odvisniki oziroma marginalizirane skupine tip A, ki bi pa jaz želela, da jih je tudi v Sloveniji malo več so pa potem te ki so delavske, potrošniške, kmetijske, socialne, praktično kakršnekoli lahko...

INTERVJUVANEC 2: Aja, a pa že kakšna taka stvar deluje, to bi vam zelo pomagalo kajne?

K: Zadruga delujejo seveda, ampak osnovna ideja je ta, da sama kooperativa ni nič drugega kot podjetje ideja mora zaživeti, če se dejansko kooperative povežejo pa ena da recimo hrano, druga prevoz, tretja izobraževanje, da je to nek cel koncern mogoče... če bi vas kaj več zanimalo, si lahko preberete o največji kooperativi, o Mondragonu.

INTERVJUVANEC 2: Mondragon a to je italijanska stvar?

K: Ne to je pa v Španiji, Mondragon je največja španska kooperativa ima svoje banke, šolstvo, zdravstvo skratka odlična stvar.